



**ÖRGÜN EĞİTİMİ TERK EDİP ÇIRAK OLARAK ÇALIŞAN GENÇLERİN PROFİLİ:
KÜTAHYA ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Mehmet Halid ÇELİKTAŞ

Kütahya - 2019

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**ÖRGÜN EĞİTİMİ TERK EDİP ÇIRAK OLARAK ÇALIŞAN
GENÇLERİN PROFİLİ: KÜTAHYA ÖRNEĞİ**

Danışman:
Doç. Dr. Hülya YÜKSEL

Hazırlayan:
Mehmet Halid ÇELİKTAŞ

Kütahya - 2019

Kabul ve Onay

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim/Anasanat Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

(İmza)

Üye.....

(İmza)

Üye.....

(İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Örgün Eğitimi Terk Edip Çırak Olarak Çalışan Gençlerin Profili: Kütahya Örneği” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

...../...../2019

Mehmet Halid ÇELİKTAŞ

Özgeçmiş

17.10.1989 İstanbul’da doğdu. Aslen Eskişehirlidir. İlköğretim ve Lise eğitimini Özel Asfa Kolejinde tamamladı. 2013 yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İşletme ve 2014 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünden mezun oldu. Lisans mezuniyeti sonrasında İngiltere’de 6 ay İngilizce dil eğitimi aldı. 2015 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyoloji Yüksek Lisans Bölümüne kaydoldu. 2017 – 2019 yılları arasında TRT World ve TRT Arapça ’da İnsan Kaynakları Bölümünde çalıştı. Lisans hayatından itibaren pek çok sinema-tv projelerinde çeşitli görevler aldı. Halende serbest olarak medya sektöründe prodüksiyon işleri ile uğraşmaktadır. İstanbul’da ikamet etmekte olup evli ve bir çocuk babasıdır.



ÖZET

ÖRGÜN EĞİTİMİ TERK EDİP ÇIRAK OLARAK ÇALIŞAN GENÇLERİN PROFİLİ: KÜTAHYA ÖRNEĞİ

ÇELİKTAŞ, Mehmet Halid
Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hülya YÜKSEL
Haziran, 2019, 173 sayfa

Bu çalışmanın amacı örgün eğitimi terk edip çırak olarak çalışan gençlerin eğitim, çalışma hayatı, gelecek beklentileri ve sosyalleşme pratikleri temaları üzerinden tanımlanmasıdır. Ayrıca bu temalar üzerinden çırak gençlerin profilinin betimlenmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmada okul terki, okuldan kopma süreci, çalışma hayatı, gelecek beklentisi, sosyalleşme pratikleri, sosyal ilişkiler, serbest zaman etkinlikleri, sosyal medya, tüketim alışkanlıkları ve bağımlılık kavramları kullanılarak nitel saha çalışması yapılmıştır.

Araştırmanın örneklemi, Kütahya Çıraklık Eğitim Merkezi'ne kayıtlı çırak gençlerden oluşmaktadır. Çırak gençlerle odak grup ve derinlemesine mülakat çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca sahadan elde edilen verileri zenginleştirmek için Çıraklık Eğitimi Merkezi Yetkilileriyle ve Ustalarla da görüşülmüştür. Veriler betimsel analiz ile kodlanmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, çırak gençler örgün eğitime karşı ilgisizlik ve adaptasyon sorunu nedeniyle okulu terk edip çalışma hayatına atılmışlardır. Çırak gençler her ne kadar şu anki sosyal konumlarından memnun olsalar dahi çalışma hayatında – fiziksel direnç gerektiren işlerde çalıştıkları için - kısmen zorlanmaktadırlar. Çırak gençler gelecek kaygısı gütmemekle birlikte onların gelecek beklentileri çalışma hayatı üzerinedir. Çırak gençler yoğun mesai harcadıklarından dolayı yeteri kadar sosyalleşememektedirler. Çırak gençler serbest zamanlarını daha çok akranlarıyla kafelerde değerlendirmektedirler. Sosyal medya çırak gençler için gündelik hayatın bir parçasıdır. Çırak gençlerin tüketim alışkanlıkları daha çok kıyafet ve sigara üzerinedir. Son olarak bu araştırmaya katılan çırak gençlerde uyuşturucu madde ve alkol bağımlılığı yoktur.

Anahtar Kelimeler: Okul Terki, Çırak Gençlik, Çalışan Gençlik, Çıraklaşma, Çıraklık

ABSTRACT

THE PROFILE OF YOUNG PEOPLE WHO DROPOUT OF FORMAL EDUCATION AND WORK AS AN APPRENTICE: KÜTAHYA SAMPLE

ÇELİKTAŞ, Mehmet Halid

M. Sc. Thesis, Department of Sociology

Supervisor: Assoc. Prof. Hülya YÜKSEL

July, 2019, 173 pages

The purpose of this study is to identify the young who drop out formal education and work as apprentices through the themes of education, business life, future expectation, and, socialization practices. It is also aimed to describe the profiles of young apprentices according to mentioned themes. In this study, a qualitative field study research was conducted by using the concepts of drop out, the process of drop out, working life, future expectation, socialization practices, social relations, leisure activities, social media, consumption habits, and addiction.

The sample of this study is the young apprentices registered to *Kütahya Çıraklık Eğitim Merkezi* (Kütahya Apprenticeship Training Center). Focus group and in-depth interviews were conducted with young apprentices. In addition, the authorities of the center and the masters were interviewed so as to enrich the data obtained from the field. The obtained data was encoded by using descriptive analysis.

According to the results of the research, young apprentices drop out school and started business life because of their apathy and adaptation problem towards formal education. Young apprentices who began working in adolescence partially have difficulties because of works requiring physical strength in production or service sectors. Besides, the future expectations of young apprentices are about their working life. Young apprentices could not socialize as much as they desire due to a heavy schedule of their businesses. According to another result of this research, young apprentices mostly spend their leisure time by going to cafes with their peers. Social media has a significant role in the daily life of young apprentices. After the examination of the young apprentices, it is seen that they mostly spent their incomes on clothing and smoking. Finally, it was found that the young apprentices who participated in this study have no any drug and alcohol addiction.

Keywords: Drop Out, Young Apprentice, Young Worker, Apprenticeship, Apprentice

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tez çalışmasında Kütahya Çıraklık Eğitim Merkezi'ndeki çırak gençlerle yaptığım saha çalışması sonucu elde ettiğim bilgileri dikkatlerinize sunmaktayım. Amacımız her zaman daha iyi bir gençlik kitlesi için ne yapılabilir sorusuna cevap aramak oldu. Bu çalışmanın başlangıcından sonuna kadar olan uzun süreçte benimle sürekli ilgilenen ve sabırla yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Hülya Yüksel'e teşekkürleri bir borç bilirim. Ayrıca bu tezin şekillenmesinde bana zaman ayıran Doç. Dr. Ömer Miraç Yaman'a ve saha araştırması sırasında çırak gençlere ulaşmamda kolaylık sağlayan Çıraklık Eğitim Merkezi Yetkilileri'ne teşekkürlerimi sunarım. Son olarak iş yoğunluğum ve bu tez çalışmam nedeniyle kendilerine yeteri kadar zaman ayıramadığım eşim Zeynep ve oğlum Yuşa Ethem'e sabırlarından dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	<u>Sayfa</u>
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	xiii
1	1

BİRİNCİ BÖLÜM GENÇLİK VE GENÇLİKLE İLGİLİ KURAMSAL AÇIKLAMALAR

1.1. GENÇ VE GENÇLİK TANIMLARI	8
1.1.1. Farklı Disiplinlerin Tanımlamaları	11
1.1.2. Farklı Parametrelere Göre Gençlik Yaş Aralıkları.....	12
1.2. SOSYOLOJİ VE GENÇLİK	15
1.2.1. Gençlik Çalışmaları.....	18
1.2.2. Sosyoloji 'de Gençlik Teorileri.....	21
1.2.3. Gençlik Türleri ve Gençliğin Sınıflandırılması.....	25
1.2.3.1. Gençlik Altkültürü Olarak Çıracak Gençlik	27

İKİNCİ BÖLÜM ÇIRAKLIK VE ÇIRAKLIK EĞİTİMİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

2.1. EĞİTİM	31
2.1.1. Örgün Eğitim.....	33
2.1.2. Yaygın Eğitim	35
2.1.2.1. Mesleki Eğitim ve Çıracaklık Eğitimi	35
2.1.3. Okul Terki	36
2.1.4. Okuldan Kopma Süreci	41
2.2. ÇALIŞMA HAYATI.....	42
2.3. GELECEK BEKLENTİSİ	46
2.4. SOSYALLEŞME PRATİKLERİ	49
2.4.1. Sosyal İlişkiler.....	51
2.4.2. Serbest Zaman Etkinlikleri.....	51
2.4.3. Sosyal Medya	52
2.4.4. Tüketim Alışkanlıkları ve Harcamalar	54

2.4.5. Bağımlılık.....	55
------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ**

3.1. NİTEL ARAŞTIRMA VE VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ	59
3.1.1. Derinlemesine Mülakat	62
3.1.2. Odak Grup	66
3.2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ	67
3.3. VERİ ANALİZİ.....	72
3.4. SAHA ARAŞTIRMASI	75
3.4.1. Saha Gözlem Notları	76
3.5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI.....	76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM **ARAŞTIRMANIN BULGULARI**

4.1. EĞİTİM	80
4.1.1. Okuldan Kopma Süreçleri.....	80
4.1.2. Okul Terki Nedenleri	82
4.1.2.1. İlgisizlik	82
4.1.2.2. Çevresel Faktörler	83
4.1.2.3. Ailelerin Tutumu	84
4.1.2.4. Arkadaş Etkisi	87
4.1.2.5. Çocukluk Hayali Meslekler.....	89
4.1.3. Çırak Gençlerin Okul Terkine Bakış Açıkları	90
4.1.4. Çırak Gençlerin Eğitime Yönelik Düşünceleri	92
4.2. ÇALIŞMA HAYATI.....	103
4.2.1. İşe Başlama Süreçleri	103
4.2.2. Çalışma Hayatının Zorlukları.....	105
4.2.3. Çırak Gençlerin Çalışma Hayatı Hakkında Düşünceleri	109
4.2.4. Çırak Gençlerin Çalışan Kimliği.....	111
4.3. GELECEK BEKLENTİSİ	114
4.3.1. Eğitime Yönelik Gelecek Beklentileri	115
4.3.2. Çalışma Hayatına Yönelik Beklentiler	117
4.3.3. Sosyal ve Ekonomik Gelecek Beklentileri.....	120

4.3.4. Sınırlandırılmış-Kısıtlı Beklentiler.....	122
4.4. SOSYALLEŞME PRATİKLERİ	123
4.4.1. Serbest Zaman Etkinlikleri.....	123
4.4.2. Sosyal İlişkiler.....	127
4.4.3. Sosyal Medya	128
4.4.4. Harcamalar ve Tüketim Alışkanlıkları.....	130
4.4.5. Bağımlılık.....	132
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	145
EKLER.....	152
KAYNAKÇA	165
DİZİN	174

TABLÖLAR LİSTESİ**Sayfa**

Tablo 1.1: Bazı ülkelerin Gençlik Tanımlamalarındaki Yaş Aralıkları	14
Tablo 3.1: Katılımcıların Sosyo-demografik Tablosu.....	70



ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Türkiye’de Eğitim Sistemi	28
Şekil 2.1: Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (Taslak) Yeterlilik Türleri ve Sorumlu Kuruluşlar	34



KISALTMALAR

A	Araştırmacı
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
BM	Birleşmiş Milletler
ÇEM	Çıraklık Eğitim Merkezi
EUROSTAT	European Statistical Office (Avrupa Birliği İstatistik Ofisi)
ILO	International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
K	Katılımcı
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
METARGEM	Mesleki ve Teknik Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezine
MEM	Mesleki Eğitim Merkezi
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Organizasyonu)
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)



TEZ METNİ

GİRİŞ

Gençlik, insanın hayat sürecindeki çocukluk ve yetişkinlik arasında yer alan önemli bir aşamayı içerir (Bayhan, 1995: 12). Çağımızda gençliğin toplum içerisindeki önemi giderek artmaktadır. Gençliğin toplum içerisindeki öneminin artmasının nedeni toplumsal refaha ve ekonomik kalkınmaya sağlayacağı önemli katkılarının bulunmasıdır. Bunun yanında genç nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı toplumun sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Türkiye’deki genç nüfusun toplam nüfusa oranı %24,8 (TÜİK, 2015: 8) dir. Gençlerin sahip olduğu potansiyel, yapacağı olumlu katkılar ve nüfus içerisindeki oranı bir araya getirildiğinde, gençlik konulu bilimsel bir çalışma yapmak bir toplumun kültürel, sosyo-ekonomik ve eğitim seviyelerine dair önemli ipuçları verebilir. Bundan dolayı günümüz gençliğinin içerisinde, geleceğin yetişkinlerinin oluşturacağı saklı bir toplumun varlığından söz edebiliriz.

Türkiye’de gençlik üzerine yapılan bilimsel çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların 2000’li yıllardan sonra artmış olduğu söylenebilir (Yaman, 2013: 121). Bu durum yine gençliğin toplam nüfus içerisindeki oranına bağlanabilir. Gençlik alanında yapılan çalışmaların çoğunluğu ise lise ve üniversite gençliği üzerinedir (Yaman, 2013: 126). Alanyazında okuyan gençlik üzerine yapılan çalışmaların fazlalığı nedeniyle bu araştırma için çalışan gençlik üzerine yoğunlaşmıştır. Yapılan bu araştırmayı daha spesifik hale getirmek için alanyazın incelendiğinde çalışan gençliğin üniversite sonrası çalışan gençlik ve okul hayatını yarıda bırakarak çalışan gençlik diye ikiye ayrıldığı tespit edilmiştir (Burcu, 1997: 26). Bu noktada araştırma grubu olarak okul hayatını yarıda bırakan gençlik tercih edilmiştir. Bu tercihin nedeni ise okul terkinin hem eğitimsel hem de toplumsal bir sorun olmasıdır.

Yüksek lisans tezi için yapılan bu araştırmayı sınırlandırmak adına (1-) halihazırda çalışan olmak, (2-) okulu terk etmiş olmak üzere iki kriter belirlenmiştir. Ancak belirlenen bu iki kriter, araştırmayı sınırlandırmada yetersiz kalmıştır. Bundan dolayı gençlik tanımlamalarında kullanılan yaş kriteri dahil edilerek bu araştırma için 15 - 18 yaş aralığı seçilmiştir. Belirlenen üç kritere göre: 15 - 18 yaş aralığında örgün eğitimi lise yıllarında bırakıp çalışan bir gençlik kitlesi düşünülmüştür. Araştırmayı dar alanda derinleştirmek için pilot çalışma sonrası ve saha araştırmasının ilk safhalarında belirlenmeye çalışılan en uygun gençlik kitlesinin çırak gençler olduğu kanısına

varılmıştır. Alanyazın incelendiğinde çırak gençlerin çalışan gençliğin bir alt kültür grubu olarak sınıflandırıldığı tespit edilmiştir (Burcu, 1997: 2). Bundan dolayı Kütahya Mesleki Eğitim Merkezi'ne devam eden çırak gençlerle bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir. Böyle bir kararın verilmesinin nedeni araştırmacı tarafından Kütahya ilindeki kuruma erişimin kolay olmasıdır. Araştırılacak kitlenin belirlenmesinden sonra alanyazında özel isimle yani çırak gençlerle bir kez daha tarama yapılmıştır.

Çırak gençlere yönelik alanyazındaki çalışmalar değerlendirildiğinde onları derinlemesine tanımlayacak dar alanda derin ve nitel çalışma çalışmaların yeterli düzeyde olmaması fark edilmiştir. Konu hakkındaki akademik çalışmaların çoğunluğu nicel çalışmalar olduğu ve sonuçları istatistiklere dayalı rakamsal ifadeler olduğu tespit edilmiştir. Bundan dolayı çırak gençlerin kendi ifadelerinden yola çıkarak onların deneyim, duygu ve düşüncelerini tespit etmek amacıyla nitel bir çalışma yapılması planlanmıştır. Diğer yandan yapılan akademik çalışmalarda genel olarak sapan davranışlar, suça ve madde bağımlılığına meyillilik ve çocuk işçiliği kavramları üzerinden çırak gençlere yaklaşıldığı tespit edilmiştir.

Çırak gençler üzerine yapılan araştırmalara baktığımızda sosyoloji, psikoloji, eğitim bilimleri ve çalışma ekonomisi gibi disiplinlerin alana dair çalışmalarda yoğunlaştığı görülmektedir. Okul terki temalı gençlik çalışmaları daha çok eğitim bilimleri alanında, çocuk işçiliği temalı çalışmalar çalışma ekonomisi alanında, sapan davranışlar, suça ve madde bağımlılığına meyillilik ve sosyo-demografik belirtilere göre esas alınan çalışmalar sosyoloji ve psikoloji alanında yapılmıştır.

Çırak gençleri tanımlamak adına alanyazında hangi teori, yöntem ve kavramların kullanıldığı araştırılmıştır. Çırak gençler üzerine Türkiye'de detaylı bir çalışma olan Esra Burcu'nun (1997) "Çırak ve Kalfa Gençlik Alt Kültür Grubu Hakkında Sosyolojik Bir Araştırma" adlı doktora tezi bu araştırma için akademik bir araştırma örneği olmuştur. Diğer yandan bir gençlik kitlesini daha yakından tanımak için onların duygu, düşünce ve davranışlarını kendi söylemleriyle aktarmanın daha sağlıklı olacağı varsayılmış ve bu tarz bir çalışma alanyazın da taranmıştır. Yapılan alanyazın taraması sonucu Ömer Miraç Yaman'ın (2012) "Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri: İstanbul'da "Apaçi" Altkültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma" adlı doktora tezi bir

gençlik grubu üzerine nasıl çalışılacağına dair model olarak alınmıştır. Sonuç olarak her iki doktora tezi bu araştırmanın biçim ve içeriğinin belirlenmesinde yardımcı olmuştur.

Bu araştırmaya katılacak kitleyle (çırak gençlerle) bir araştırma yapabilmek için onlara nasıl yaklaşılması gerektiği bu araştırmanın bilimsel metodunun belirlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Alanyazın incelendiğinde nitel araştırmanın hitap edilen kitleye ulaşmada sağlıklı bir yöntem olduğu varsayılmıştır. Nitel araştırma yöntem ve tekniklerinden (derinlemesine mülakat ve odak grup) istifade edilmiştir. Böylelikle bir araştırma grubuyla (çırak gençlerle) onların rakamsal olarak ifade edilemeyen duygu, düşünce ve davranışlarını betimlemek ve keşfetmek adına nitel bir çalışma tasarlanmıştır. Nitel araştırmalarda anahtar soru kalıpları “niçin” ve “nasıl” dır. Bundan dolayı katılımcıların/çırak gençlerin niçin okulu terk ettiklerini, iş hayatına karşı nasıl bir yaklaşım içerisinde olduklarını, geleceğe nasıl bir bakış açısı ile baktıklarını ve son olarak nasıl sosyalleştiklerini öğrenebilmek adına nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama tekniklerinden derinlemesine mülakat ve odak grup kullanılmıştır.

Araştırmanın sınırları ve yöntemi belirlendikten sonra araştırma grubunu betimlemek ve keşfetmek için hangi kavramların kullanılması gerekliliği bu araştırmada saha çalışması öncesi belirlenen temalar sayesinde ortaya çıkmıştır. Nitel yöntemin sunduğu serbestlik sayesinde araştırmada kullanılacak unsurlar (kavram, desen, hipotez, amaç vs.) araştırmanın herhangi bir sürecinde belirlenebilmektedir. Araştırma grubunu derinlemesine tanımlamak ve keşfetmek için çalışan gençliğin bir alt kültür grubu olan çırak gençlik seçilmiştir. Onları okul terki kavramı temel alınmak suretiyle açıklamak, bu araştırmayı alanyazında ön plana çıkarma çabasının bir sonucudur. Böylelikle çırak gençler okulu terk eden gençlik kitlesinin otomatik olarak topluma kazandırılmış halini sunmaktadır. Aynı zamanda bu durum okulu terk eden kayıp gençliğin bir kısmının kimler olduklarını ve neler yaptıklarını tanımlamak için ışık tutmaktadır.

Çırak gençler üzerine bir çalışma tasarlanırken, onların örgün eğitim sistemi ile alakalı problemler yaşayıp okuldan kopmaları araştırmacı tarafından fark edilen başlıca meselelerdendir. Bundan dolayı “okul terki” kavramı üzerinden eğitim teması oluşturulmuştur. “Okul terki” kavramı örgün eğitimde istenmeyen bir durumdur. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan bir araştırmada örgün eğitimde okul terki oranı %34,8 olarak belirlenmiştir (MEB, 2016: 22). Ayrıca bu araştırmanın yapıldığı Kütahya

ilinde Uysal tarafından (2006) yapılan bir çalışmaya göre 2004 - 2005 öğretim yılında okula kaydolan 22.185 öğrenciden 2005 - 2006 akademik yılı başlangıcına kadar 1.071 öğrencinin eğitim sürecini terk ettiği belirtilmiştir. Uysal'ın (2006) yaptığı bu araştırmaya göre 2005 yılında Kütahya ilinde okul terki oran %4,6 dır. Okul terki oranlarının Kütahya ili bazında her ne kadar az olduğu görülse de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan araştırmada meselenin ulusal boyutta risk oluşturduğunu göstermektedir. Bundan dolayı örgün eğitimde beklenmeyen okul terkinin riskli boyutlara ulaşması, bu kavramın üzerine değinilmesi gereken sosyal bir olgu olarak bu araştırmada merkeze alınmıştır. Okulu terk etmek aynı zamanda örgün eğitim içerisinde bulunan gençlerin çıraklaşmasındaki ana unsur olarak tespit edilmiştir.

Çırak gençleri eğitim teması üzerinden değerlendirmek araştırmacıya aynı zamanda örgün eğitim sistemi eleştirisi sunma imkânı sağlamıştır. Eğitim temasının bir diğer katkısı da katılımcıların verdiği ifadelerden çırak gençlerin örgün eğitimi terk ettiklerinden dolayı toplum tarafından olumlanmadığının tespitidir.

Çırak gençleri, akranlarından ayıran en önemli özellikleri ergenlik çağlarında örgün eğitim görmeleri gerekirken onların çalışma hayatına başlamış olmalarıdır. Bundan dolayı çalışma hayatı teması araştırmada ikinci ana tema olarak belirlenmiştir. Çırak gençleri akranları olan lise gençliğinden ayıran bir özellik de maddi gelir elde etmeleri ve ailelerinden harçlık almamalarıdır. Çalışma hayatı teması altında kategorilendirilen bir diğer kategori ise, çalışan gençlerin “işe başlama süreçleri”dir. Böyle bir kategorinin oluşturulmasının nedeni çırak gençlerin yine eğitim temasında işlenen “okuldan kopma süreçleriyle” yakın bir ilişkisi olduğu düşünülmektedir.

Çırak gençlerin örgün eğitim hayatlarına son verip de çıraklaşarak çalışan olmaları onların öncelikle geleceğe dair hedef ve hayallerini etkileyeceği varsayılarak “gelecekte beklenenleri” adı altında üçüncü ana tema oluşturulmuştur. Gelecek beklentisinin teorik arka planında ise karar alma süreçlerindeki en önemli motivasyon kaynağı olması yatar (Şimşek, 2012: 92). Bu açıdan sadece çırak gençlerde değil diğer gençlik gruplarında da gelecek beklentisi, onların geleceğe yönelik karar almalarında etkili bir faktör olduğu için önemlidir.

Araştırmada son tema olarak onların kendine özgü sosyalleşme pratikleri olduğu varsayılarak çırak gençlerin serbest zaman etkinlikleri, sosyal ilişkileri, sosyal medya kullanım davranışları, tüketim alışkanlıkları ve bağımlılıkları araştırılmıştır. Çırak gençlerin serbest zaman etkinliklerinde arkadaş gruplarıyla eğlenmeleri ön plana çıkmıştır. Onların sosyal ilişkilerinin analizi sayesinde apolitik bir gençlik olduğu tespit edilmiştir. Sosyal medya kullanım davranışlarında çırak gençlerin bir tür dijital bağımlılıklarının olduğu tespit edilmiştir. Onların tüketim alışkanlığında ise örgün eğitim gören akranlarından farklı eğilimlerde olduğu bulunmuştur. Son olarak onların bağımlılık üzerine yapılan incelemelerde örgün eğitim yıllarında sigara deneyimlerinin bulunduğu tespit edilmiş yine onların çıraklaşmasıyla sigara tüketimlerinde artış gözlemlenmiştir.

Yukarıda bahsi geçen temalar sayesinde bu araştırma için ihtiyaç duyulan sosyal bilimler alanyazınında geçen kavramlar ortaya çıkmış ve araştırma sorularına hazırlık yapılmıştır. “Çırak gençler kimlerdir, onlar nasıl ve ne için okulu terk etmektedir? Onların çalışma hayatı nasıldır? Onların gelecek beklentileri nelerdir? Onlar çalışma saatleri dışında neler yapmaktadırlar?” Ayrıca bu soruları destekleyen ve daha detaylı bilgi sağlamayı amaçlayan sorular Ek3’deki yapılandırılmış açık uçlu mülakat soru formunda yer alan sorularla desteklenmiştir.

Araştırma soruları belirlendikten sonra çırak gençleri keşfetme ve tanımlama süreci başlamıştır. Bu süreç içerisinde çırak gençlerin alt problemleri ortaya çıkmıştır. Çırak gençlere toplumun olumsuz bakış açısı, onlarda olumsuz duygular meydana getirmiştir. Ayrıca onların örgün eğitim hayatlarında iletişim ve adaptasyon sorunu vardır. Örgün eğitim hayatlarında kendilerini gerçekleştiremeyen gençler çalışma hayatlarına tutunmuş ve gelecek beklentileri çalışma hayatı üzerine kurmuşlardır. Onların ergenlik çağlarında çalışma hayatına atılmaları eğitime yönelik olumsuz düşüncelere sahip olmalarına neden olmuştur. Maddi gelir elde etmelerine rağmen geleceğe yönelik birikim yapmayan çırak gençler harcamalarının çoğunu günübirlik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapmaktadır. Yine onlar kaliteli serbest zaman etkinliklerinde bulunamamaktadır. Bunlar gibi alt problemler araştırmanın bulgularının değerlendirildiği dördüncü bölümde, tartışma, sonuç ve öneriler kısmında değinilmiştir.

Yukarıda bahsedilen birtakım problemlerinin yanı sıra, çırak gençlerin örgün eğitimi bırakmaları ve ergenlik çağlarında çalışıyor olmaları toplum tarafından kabul görmediğinden dolayı çırak gençler üzerine sosyolojik bir çalışma yapılma ihtiyaı hissedilmiştir. Ayrıca yapılan yeni akademik çalışmalardan beklenen alanyazına bir şeyler eklemesi, konuyu genişletmesi ya da diğer araştırmaları test etmesi gerekir (Creswell, 2016: 116). Bundan dolayı yapılan bu araştırmada, çırak gençliğe dair kavram üretmek açısından ‘‘ıraklaşma’’ kavramı ortaya atılacaktır. Bunun yanında bu araştırma sayesinde hem çırak gençler adına yapılan alanyazın genişlemiş olacak hem de okul terkinin gerçekleştiren gençlerden elde edilen verilerin bazıları test edilecektir.

Son olarak, bu araştırmadan elde edilen bulgular alanyazın ile karşılaştırılarak konu ile alakalı yapılacak bilimsel çalışmalara ve çırak gençler için geliştirilecek uygulama ve politikalara yardımcı olması planlanmıştır.



BİRİNCİ BÖLÜM

GENÇLİK VE GENÇLİKLE İLGİLİ KURAMSAL AÇIKLAMALAR

1.1. GENÇ VE GENÇLİK TANIMLARI

Yaşam döngüsü çerçevesinden bakıldığında bireyin yaş almasıyla ilgili olarak belirli kategorilerin oluşturulduğu görülür. Bunlar; bebeklik dönemi, çocukluk dönemi, ergenlik dönemi, gençlik dönemi, yetişkinlik dönemi, emeklilik dönemi ve yaşlılık dönemi olarak kategorilendirilir (Baran, 2013: 8). Gençlik dönemi ise sosyolojik, psikolojik, biyolojik, ekonomik ve antropolojik boyutlarıyla ele alınan bir konu olduğu için alanyazında gençliğe ilişkin çeşitli tanımlamalara rastlamak mümkündür (Burcu vd., 2014: 58). Bundan dolayı herkesin üzerinde anlaştığı bir gençlik tanımı bulunmamaktadır. Ele alınan gençlik kavramı, yapısı itibariyle çocukluk ve yetişkinlik arasında iç içe geçmiş bir konumdur. Bununla beraber tanım çerçevesini belirlemeyi zorlaştıran biyolojik, geleneksel ve yasal bazı faktörler vardır. Bu gibi faktörlerden dolayı gençlik tanımları toplumdan topluma farklılık gösterir. Hatta gençliği tek bir kategoride toplamının imkansızlığından dolayı aynı toplumda birden fazla gençlik tanımları bulunmaktadır.

Dünya nüfusunun giderek yaşlanmaya başladığı ve genç nüfusun öneminin giderek arttığı günümüzde gençlik, bulunduğu toplumun en önemli kitlesini oluşturmaktadır (Yıldız, vd., 2013: 216). Sosyal bilimciler toplum için önem arz eden bu kitle üzerine biyolojik, demografik, sosyal ve hukuksal açıdan incelemeler yapmış ve bu inceleme sonrasında ortaya çeşitli gençlik tanımları çıkmıştır. Atalay Yörükoğlu (1985: 3) gençliği; çocukluk ve erişkinlik arasında yer alan, gelişme ve ruhsal olgunlaşma gösteren, hazırlık dönemi olarak tanımlamaktadır. Yörükoğlu burada gençliği tanımlarken dönemlendirmeye gitmiş ve gençliği hayata hazırlık aşaması olarak görmüştür. Buna benzer bir tanım da Renk ve Creasey (Mazman ve Şenol, 2013: 86) tarafından yapılmıştır. Onlara göre gençlik, bireyin içinde bulunduğu toplum tarafından çocuk olarak değerlendirilmediği, ancak yetişkin statüsü ve işlevinin de yüklenmediği, yaşam dönemi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre gençlik, insanın yaşam döngüsü içerisindeki geçiş dönemlerinden birini hatta en önemlisini vurgulamaktadır. Gençlik çağında birey, toplum tarafından tam manasıyla bir yetişkin olarak algılanmadığı gibi bireye çocuk gözüyle de bakılmaz. Durum her ne kadar böyle olsa da bireye, gençliğinin son dönemlerinde toplum tarafından beklentinin artacağı kaçınılmazdır.

Yine yukarıdaki tanımları destekleyecek bir tanım da Simon Frith'den gelmiştir (Burcu, 1997: 11): Frith'e göre gençlik, bireyin hayatında belirli bir dönemi kapsayan, kültürle göre farklılık gösteren ve insanın hayatındaki diğer dönemlerden farklı tutum ve davranışların içinde bulunduğu bir evre olarak tanımlanmaktadır. Gençlik dönemi içerisinde birey farklı sosyal grup formu oluşturmaktadır. Buradan hareketle gençliği sadece belirli bir yaş aralığına hapsederek açıklamak gençliğin oluşturduğu farklı sosyal grup formunu tanımlamada yetersiz kalmaktadır. Ancak ele alınan gençliğin içinde bulunduğu tarihsel dönemi, kültürü, sosyal yapıyı ve bu sosyal yapıdaki konumunu değerlendirerek sağlıklı gençlik tanımlamalarına ulaşılabilir.

Çocuk ve ergen kavramlarından genç kavramını ayıran en önemli farkın sosyal boyut olduğunu vurgulayan Kocacık gençliğin, bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan ergenlik ve delikanlılık özelliklerinin bir arada görülebildiği çok daha kapsamlı bir kavram olduğunu belirtir (Mazman ve Şenol, 2013: 86). Yetişkin olma yolunda hızla ilerleyen birey, geçiş süreci diye tabir edebileceğimiz gençlik döneminde sosyal olgunluğunu kazanmak açısından karmaşık bir yapıya sahiptir. Ergenlik ve delikanlılık özelliklerini bir arada yaşayan genç, sosyal olgunluğa erene kadar kendine özgü tutum ve davranışlar içerisinde bulunabilir. Buna bağlı olarak gençliğin kendine has; düşünce tarzı, iletişim kurma biçimi, günlük konuşma dili ve kıyafet tarzı vardır. Bireyin gençlik yaşam döngüsü içerisinde hem fizyolojik hem de psikolojik ani değişikliklerden meydana gelen farklı tutum ve davranışları aslında onları sosyal olgunluğa eristirecek bir yoldur. Diğer yandan sosyal olgunluğa erişmek adına günlük konuşma dili ve kıyafet tarzı gibi farklı tutum ve davranışlar gençliği sınıflandırma ve kategorilendirmede birer ölçü olarak kabul edilmiştir (Yaman, 2012: 41).

Yukarıdaki tanımları kapsayacak geniş ve detaylı bir tanım da Aydın (2012: 18)'dan gelmiştir: Gençlik; bireyin, bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, ahlaki, kültürel ve ekonomik yönden gelişimini sağladığı; çocukluk ile erişkinlik arasında yer alan, ergenlik ve delikanlılık özelliklerinin bütünleştiği, cesaret ve macera duygularının ağır bastığı, duygu, düşünce, davranış ve tutum bakımından kişiliğini geliştirip, hızlı bir gelişme gösterdiği; bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan, 14-24 yaş grubu içinde yer alan bir geçiş dönemi olduğunu söylemiştir. Burada diğer tanımlara ek olarak gençliği akıldan ziyade duyguların ağır bastığı ve bu duyguların cesaret ve macera olarak yoğunlaştığı vurgulanmaktadır.

Gençlik tanımlaması yaparken okul ve eğitimin önemini vurgulayan diğer tanımlamalardan daha yapıcı bir tanım İnanır (2005) tarafından geliştirilmiştir: Genç, okulda aldığı eğitimi vasıtasıyla içerisinde yaşadığı toplumun ve dünyanın sorunlarını çözümleyebilecek altyapıya sahip olan, hayata atılmadığı için sisteme dışarıdan bakabilmesinin avantajıyla çarpıklıkları görebilen, bu algılamadan sonra henüz derisi kalınlaşmadığı için umut ve özgüvenle bu çarpıklıkları gidermeye koyulabilecek, “okul denen toplumsallaşma mekânlarında” bulunan tez canlı, dinamik insandır. Burada İnanır eğitimin ve okul hayatının gençlere sorun çözecek altyapı sağladığını henüz erken yaşta oldukları için hayata atılmadıklarını ve bundan dolayı toplumu, sosyal yapıyı - sistem diye niteleyerek - dışarıdan eleştirel bir gözle görme kabiliyetine sahip diğer yaş gruplarına göre daha hareketli bir toplum kesimi olarak nitelendirmiştir. Yapılan bu tanımda ön plana çıkan eğitim ve okul kavramlarının gençlere katkısı açıklanmış ve gençliğin daima diğer yaş aralıklarından daha dinamik olduğu vurgulanmıştır.

Yapılan tanımlara ek olarak yasal yönelimlerle ve hukuksal zeminde yapılan gençlik tanımlamaları da mevcuttur. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 58. maddesi gereği (1982); Devlet, istiklâl ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müspet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı, yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır. Anayasa’da belirtilen bu maddede gençliğe cumhuriyetin devamlılığı için gerekli kaidelerin emanetçisi olma anlamı yüklenmiş ve gençliği bu ulvi amaçtan alıkoyacak her türlü bağımlılıktan ve kötü alışkanlıklardan koruma görevi bizzat devlet tarafından üstlenilmiştir. Yine ülkemizde 2012 yılında gerçekleştirilen II. Gençlik Şurası’nda Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından oluşturulan Ulusal Gençlik ve Spor Politikası’ndaki (2012: 4) gençlik tanımı: Gençlik, biyolojik olmaktan ziyade sosyolojik anlamda ele alınması gereken bir kavramdır. Gençliğin, içinde bulunulan zaman, toplumların sosyo-ekonomik gelişimleri, kültür ve geleneklerine göre tanımı yapılır. Dolayısıyla, öznellik içeren gençlik tanımlamaları için evrensel kabul görmüş tek bir yaş aralığından söz edilemez. Ülkemizin şartları göz önüne alındığında gençlik politikalarının hedef grubu, 14-29 yaş aralığında bulunan bireyler olarak kabul edilmektedir. Yapılan bu tanımda gençliğin özellikleri ve sıfatlarıyla nitelendirilmesinden ziyade bir hizmet politikasının amaçlandığı ve bu amaca ulaşmak için geniş bir yaş aralığı dikkate alındığı görülmektedir.

1.1.1. Farklı Disiplinlerin Tanımlamaları

Bireyin çocukluktan yetişkinliğe geçiş aralığı olan genç olgusu üzerine sadece sosyoloji değil diğer disiplinler de ilgilenmiş ve konu ile alakalı tanım ve açıklamalarda bulunmuşlardır. Yapılan tanım ve açıklamalarda her disiplin kendi yöntem ve yaklaşım tarzını kullanmıştır. Gençlik olgusu doğrudan insanı tanımaya odaklandığı için psikoloji, antropoloji ve pedagoji gibi disiplinler konuya ehemmiyet vermişlerdir.

Gençlik temalı psikolojik araştırmalarda gençlik kavramının “adolesan” terimiyle izah edildiği ve bu kavramın farklı yaş kategorilerine göre yeniden tanımlandığı görülmektedir. Bu dönemde genç bireyler sosyal olgunluğa erişene ve kendi ruhsal yapıları tamam olana kadar dışarıya, tepkiyi tetikleyen uyarıcılara, insan ve eşya ile olan ilişkilere verdiği tepkilerde ölçüsüzdür. Genç bireylerin verdikleri tepkilerde ölçüyü tutturma ve normalleşme sürelerinin farklılık gösterdiği için farklı adolesan yaş aralıkları bulunmaktadır (Yörükoğlu, 2008: 375). Psikologların adolesan yaş ölçütü olarak farklı dilimleri kullanması, bireysel biyolojik sürece ve içinde bulunulan toplumun şartlarına bağlanabilir. Genel olarak adolesan dönem erken, orta ve geç olmak üzere üçe ayrılır (Topaktaş, 2015: 4). Ayrıca “adolesan” kavramı, psikoloji disiplini içerisinde gençliği tanımlamak için kullanıldığı gibi tıp alanında gençlik adına yapılan çalışmalarda da kullanılmaktadır (Özcebe, 2002: 374). Ek olarak İngilizce yazılmış kaynaklar incelendiğinde “adolesans” kavramının gençliği açıklamak için kullanıldığı görülmektedir (Beşirli, 2007: 87).

Psikologların gençliği tanımlamak için kullandıkları bir diğer ifade ise “ergenlik” kavramıdır. Bu kavram kullanılmaya başlanıldığında sadece dar bir zümreyi temsil eden toplumun refah seviyesi yüksek varlıklı ailelerin çocuklarını tanımlamak için kullanılmış olduğu görülmektedir. Ergenlik kavramının günümüzdeki manası olan ruhsal yapıdaki değişiklik ve kriz dönemi anlamına gelmesi 19. yy.’ın ortalarına denk gelmektedir. Ergenlik tanımlaması yaparken gençlik tanımıyla arasındaki farka dikkat çeken Michelle Perrot’a göre: Ergenliğin tanım olarak daha çok ahlaki ve biyolojik bir anlam ifade ettiğini gençliğin ise politik bir anlam taşıdığı iddia edilmektedir (Yaman, 2012; 35). Bunların yanı sıra ergenliğin başlama ve bitiş noktaları biyolojik, duygusal, bilişsel ve kişilerarası bakış açılarına göre değişiklik gösterdiği için ergenliğin sınırları psikolojide tartışma konusu olmuştur (Steinberg, 2007: 22). Psikologların gençlik

olgusu üzerine yaklaşımında hem adolesan kavramı hem de ergenlik kavramı açısından amaç çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olan süreci tanımlamaktır.

Tıpkı Psikoloji 'de olduğu gibi modern bilim içerisinde farklı kültürleri tanıma ve keşfetme merakından doğan Antropoloji de gençlik olgusuna ergenlik kavramıyla yaklaşan bir diğer disiplindir. Antropoloji, batı dışı farklı toplumların ve her toplumun içinde yaşanan kültürlerin birey üzerine yansımalarına ve aynı zamanda bireyin kendi kültürüne olan etkileşimine odaklandığı için ergenlik kavramı antropologlar için kaçınılmaz bir araştırma konusudur. Burada bireyin yetişkinlik çağına ermesi için geçmesi gereken evrelerin bitiş ve başlangıç zamanlarının toplum tarafından taçlandırılması, yani tören halinde sosyal pratik olarak uygulanması, her toplumda farklılık göstermesi Antropologlar için dikkat çekici ve araştırılması gereken bir konu olarak görülmüştür. Bu törenler bireyin çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecini tamamladığına ve olgunluğa eriştiğine işarettir (Yaman, 2012: 41).

Sosyal bilimler içerisinde gençlik olgusunu ergenlik kavramı üzerinden ele alan bir diğer disiplin de Pedagojidir. Pedagoji disiplinine göre ergenlik, sadece cinsel olgunlaşma süreci ile açıklanmaz bunun yanında bireyin bedensel, ruhsal ve zihinsel gelişim süreçleri de dikkate alınır ayrıca ergenliğin sosyo-kültürel fenomenolojisine vurgu yapılır. Pedagoglara göre geleneksel toplumlarda ergen süresi kısa sürdüğü varsayılırken sanayileşmiş modern toplumlarda ergen süresinin uzun sürdüğü varsayılır. Her iki farklı toplum tipinde ergenlik süresinin değişmesi sosyal yapıdaki değişikliğe bağlanır. Modern toplumlarda bireyin sosyal hayata üretkenlik katarak kazanılması bir eğitim sürecinden geçmesi gerekliliğinden dolayı uzun sürmektedir. Modern toplumlardaki yetişkin olma beklentisi; ekonomik üretkenlik, aile kurma, tutum ve davranışlarda toplum normlarına uyum ve sosyal rolleri benimsemeyi içinde barındırdığı için ergenlik dönemi, birey için eğitim ve hazırlık aşamasına denk gelmektedir (Yaman, 2012; 41).

1.1.2. Farklı Parametrelere Göre Gençlik Yaş Aralıkları

Gençliği tanımlamak için en önemli demografik ibarenin yaş olduğu düşünülebilir. Bundan dolayı pek çok uluslararası örgüt, Avrupa menşeli organizasyonlar ve devletler gençliği yaş aralığı baz alarak tanımlamaya, sosyal yaşam içerisinde kategorilendirmeye ve politika yapmaya çalışmaktadırlar. Gençliği anlamak için sadece

yaş aralığı baz alınarak hareket etmenin yeterli olmayacağı kabul edilse de yaş aralığı bir ölçü olarak geçerliliğini devam ettirmektedir. Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO) ve Eurostat (Avrupa Birliği İstatistik Ofisi) 15-24 yaş arası bireyleri genç olarak kabul etmekte ve bu yaş aralığına göre gençlikle ilgili çalışmalar yapmaktadırlar (Baran, Olgun ve Erbuğ: 2013: 65).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise 0-19 yaş grubu arasını adolesan dönem, 10-24 yaş grubunu genç insanlar olarak tanımlamaktadır ve 20-24 yaş grubunu ise gençlik dönemi olarak tanımlamaktadır (Özcebe, 2002: 374). Yine Birleşmiş Milletler (BM)'nin bir alt kuruluşu olan UNESCO için (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Organizasyonu) gençlik sınırı Birleşmiş Milletler'in kabul ettiği gibi 15-24 yaş arasıdır. Ancak UNESCO tarafından bizzat organize edilen bölgesel faaliyet programlarında yaş aralığı esnetilebilir. Buna örnek olarak UNESCO'nun Afrika'da yaptığı gençlik faaliyetlerinde baz aldığı gençlik yaşının 15-35 yaş arası olduğu gösterilebilir (UNESCO, 2019).

Uluslararası ve Avrupa menşeli sosyal organizasyonların ve örgütlerin kendi kapasite ve faaliyetlerine göre gençlik çalışmalarında baz aldığı yaş aralıkları olduğu gibi devletlerinde kendi politika ve şartlarına göre gençlik tanımlamalarında kullanılan belirli yaş aralıkları mevcuttur. Aşağıdaki Tablo1'de bazı devletlerin gençlik tanım ve faaliyetlerinde kullandıkları yaş aralıkları verilmiştir:

Tablo 1.1: Bazı Ülkelerin Gençlik Tanımlamalarındaki Yaş Aralıkları

ÜLKE	GENÇLİK YAŞ	ÜLKE	GENÇLİK YAŞ
Avusturya	13-30	Lüksemburg	12-26
Belçika	0-25	Litvanya	16-29
Bulgaristan	26-30	Norveç	13-25
Çek Cumhuriyeti	15-26	Portekiz	15-30
Danimarka	15-25	Slovenya	14-27
Estonya	7-26	İspanya	14-30
Finlandiya	0-29	İsveç	13-25
Fransa	15-26	Hollanda	0-25
Yunanistan	15-30	Birleşik Krallıklar	11-25
Macaristan	15-29	Ukrayna	14-35
İzlanda	12-20	Malta	14-30
İtalya	15-30	Ermenistan	16-30
Letonya	14-29	Rusya	14-29

Kaynak: Yıldız, vd., 2013: 213.

Gençliği tanımlamak için kullanılan yaş aralığı ülkeden ülkeye değişmektedir bundan dolayı yaş aralığı olarak gençlik Türkiye’de de farklıdır. 2013 yılında yayınlanan Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi’ne göre: gençlik yaş aralığı 14-29 yaş olarak kabul edilmiştir (Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi, 2012). Yine Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’yle (ADNKS) yaptığı araştırmalarda gençlik yaş aralığı 15-29’dur. TÜİK’in “İstatistiklerle Gençlik 2016” verilerine göre: Türkiye toplam nüfusu 2016 yılı sonu itibarıyla 79 milyon 814 bin 871 iken 15-24 yaş grubundaki genç nüfus 12 milyon 989 bin 42 olduğu belirlenmiştir. Genç nüfus, toplam nüfusun %16,3’ünü oluşturmuş olup genç nüfusun, %51,2’sini genç erkek nüfus, %48,8’ini ise genç kadın nüfus oluşturmuştur (TÜİK, 2018).

Bireye ihtiyacı olan eğitimi vermek, bireyin geleceğini planlamasında ve hazırlamasında yardımcı olmak, gündelik hayatta yaşadığı problemlerin üstesinden gelmesine destek olmak, yaşadığı toplumun kültürünü benimsetmek ve bunu bir sonraki nesillere aktarmak gibi amaçlar doğrultusunda belirli faaliyetler ve politikalar geliştirmek

için bireyin hayatındaki belirli bir yaş aralığını baz almak işlevsel olabilir. Ancak bunun gençliği tanımlamak ve yardımcı olmak adına sadece yaş aralığının baz alınması sosyologlar tarafından yetersiz görülmektedir. Bundan dolayı sosyologlar, gençlerin yaşadıkları dönemin tarihsel, toplumsal ve siyasal olaylarından soyutlanamayacağını, yerel ve küresel anlamda içinde bulundukları kültürün bağlamından uzak düşünülmemeyeceği gerçeğini hesaba katmak gerektiğini ileri sürmektedirler.

1.2. SOSYOLOJİ VE GENÇLİK

İnsan ve toplumu merkeze alarak bilim üreten sosyolojinin pek çok alt dalı bulunmaktadır. Bu alt dallardan bir tanesi de gençlik sosyolojisidir. Yeni gelişmekte olan bu alt dala ait araştırmalar ve bu araştırmalardan ortaya çıkan kuramlar bulunsun da henüz araştırmaların adı da kendisi gibi gençtir. Gençlik ve Toplum arasındaki bağı çözmek, tanımlamak ve araştırmak adına sosyologların meseleyi temel aldıkları farklı kıstaslar vardır. Gençlik Sosyolojisi adına ilk çalışmayı yapan Eisenstadt ve Coleman'ın dikkate aldığı dört kıstastan biri gençlik yaşamında arkadaşın önemidir. İkinci kıstas olarak Gençlik kültürleri ve gençlik altkültürlerinin anlamı, nedenleri ve işlevlerinden bahsedilebilir. Üçüncü olarak kuşaklararası ilişkilerin nedenleri, örnekleri ve sonuçları üzerinde yoğunlaşıldığı görülebilir. Dördüncü ve son kıstas da toplumsal değişim dönüşümlerinde genç katılımının tarihsel ve siyasal önemi üzerinde durulmaktadır (Tezcan, 1997b: 1-2). Henüz ilk sosyologların gençlik sosyolojisi adına yaptıkları ilk çalışmalarda gençliği tanımlamak için biyolojik ve psikolojik unsurlar yeterli görülmemiş olup çevresel faktörlerden biri olan ve günümüzde modern akrabalık diye tabir edilen arkadaşlık kavramı üzerinde durulmuştur. Gençlik sosyolojisinde daha çok antropoloji disiplininin araştırmalarında kullandığı kültür kavramının gençlik ile olan ilişkisi daha sonraları gençlik teorisi haline gelecek olup gençlik adına yapılan ilk çalışma konuları arasındadır. Ek olarak sosyolojinin gençlik ile bağdaştırdığı ve diğer disiplinlerin gençlik araştırmalarında kullanmadığı kavramlar kuşak ve jenerasyon kavramlarıdır.

Tüm bunların haricinde saf sosyoloji konusu olan “toplumsal değişim” içerisindeki gençliğin konumlandığı siyasi ve tarihsel yerinin önemi daha ilk çalışmalarda dikkatten kaçmamıştır. Toplumsal değişim ile ilişkilendirilebilen tarihsel yaklaşım, gençlik çalışmaları adına elzemdir. Tarihsel açıdan gençlik sosyal yapının teminatı olarak görülmüş, toplumsal ilerlemede üretici rol konumunda her zaman göz önünde

bulundurulmuştur. Gençlik içinde yaşadığı toplumla dinamik bir bağ kuran, toplumsal gelişme ve değişimlere aktif olarak katılan ve kimi zaman yön veren bir toplumsal kategoridir (Armağan, 2004: 5).

Gençlik araştırmalarında, gençliği tanımlamak için sadece biyolojik yaşın kriter olarak alınmasını yetersiz bulan Pierre Bourdieu bu kriterin değişiklik arz edebileceğini iddia eder. Bourdieu, bu tarz bir sınıflandırmanın toplum tarafından karşı gelinmesi gereken bir dayatma olduğunu ve bir düzen tasarlamaya hizmet ettiğini belirtmektedir. Yine Bourdieu'ya göre, toplumsal yaş ile biyolojik yaş arasında girift bir korelasyon söz konusudur. Aynı biyolojik yaşa sahip gençlerin toplumsal olarak elde ettikleri statü farklılıkları vardır. Bu farklılıkların en önemli etmenleri eğitim süreçleri, bir işe sahip olma ve ekonomik koşullara işaret eder (Bourdieu, 1996: 130-133).

Bourdieu'nun gençlik hakkındaki ifadelerine kısmi olarak katılan François Dubet ise gençlerde, statü itibarıyla farklı gençlik tiplerini temsil ediyorlar olsalar bile yaşadıkları ortak tarihsel dönem ve aynı sosyo-kültürel çevre etkilenmeleri açısından bazı benzerlikler görülmektedir. Dubet bu durumu günümüzde gençliği içi boş bir demagoji olduğunu, hatta gençlik döneminin kendini ispat çabası olarak tarif etmektedir. Modern toplumlarda gençlerin kendini ispat çabası yetmezmiş gibi eğitim hayatlarındaki pek çok sınavlardan dolayı başarılı-başarısız oluşları kıyasıya bir mücadeleyi körüklemekte halihazırda yeterince sorunlarla uğraşan gençlik dönemlerini tamamen bir sınava dönüştürmektedir (Lüküslü, 2005: 70).

Günümüz gençliğini analiz edebilmek açısından ise Margaret Mead 1970'lerde yaptığı "Culture and Commitment: A Study of the Generation Gap" (Kültür ve Bağlılık: Kuşaklararası Uçurum Üzerine Bir Çalışma) adlı çalışması hem önem arz etmekte hem de kuşaklar arası çatışmayı açıklamaktadır. Mead çalışmasında üç farklı toplum tipinden bahsetmiş ve bu farklı toplum tiplerindeki gençliğin konumundan bahsetmiştir. İlk olarak postfigüratif (geleneksel) toplum tipinden bahseder. Burada gençlerin eğitiminden yetişkinler sorumludur ve bilgi aktarımı atadan dededen yapılır ve gençliğin tek rol modeli yetişkinlerdir. Sonrasında ikinci toplum tipini olan kofigüratif (modern) toplum tipinden bahseder. Modern toplum tipinde gençlerin eğitim yolu sadece yetişkinler vasıtasıyla değil aynı zamanda akran grupları ve kitle iletişim araçlarını tarafından sağlanır. Ancak bilgi aktarımı ve kültür transferi akran grubundan gelir. Bundan dolayı

kuşak çatışması bu toplum tipinde görülür ve gençler kendi bağımsızlıklarını yetişkinlere muhalefet ederek kazanırlar. Üçüncü ve ilginç olan son toplum tipi ise prefigüratif yani yetişkinlerin gençlerden öğrendiği toplum tipidir ki bu da Mead’a göre günümüz toplum tipini temsil eder. Yetişkinler değişimi yakalayamadığı için gençlere bir şey öğretemezler dolayısıyla bilgi aktarımı ve kültür transferi gençlerin akran grubundan gelir. Bu durum kuşaklar arası bir çatışma değil kuşaklar arası bir uçurum anlamına gelir. Mead’ın her üç toplum tipini de birleştirerek yorumlayan François Dubet’e göre gençler eski bir dünyaya doğdukları için postfigüratif, yetişkinlerden ve akranlarında etkilendikleri için kofigüratif ve son olarak “yeni dünya”ya ayak uyduramayan yetişkinlerden bağımsızlaşarak daha çok arkadaşları üzerinden sosyalleştikleri için de prefigüratif bir toplum tipin üyesidirler (Lüküslü, 2005: 69-72).

Amerikan Sosyolojisi’nde kuvvetli bir yere sahip olan ve “Grand Theory” (Büyük Teori)’yi ortaya atan Talcott Parsons’ın bir gençlik kuramına dönüşen söylemleri de sosyoloji ve gençlik ikilisi arasında önemli ipuçları vermektedir. Parsons gençliğin kişilik gelişimini toplumsal sistemin imkanlarına bağlar. Ona göre sosyal sistemin devamlılığını ve işlevselliğini sağlayan yetişkinlerin gençlerden beklentisi toplumsal rollerin benimsenmesi yönündedir. Gençlerin toplumsal rolleri benimsemesi ve toplum üyelerinin davranışları gençlerin sosyal sistemle bütünleşme süreci ile alakalıdır. Gençlik çalışmalarında vazgeçilmez konu olan değerler ve değerler sistemini Parsons yararlılık düzeyine göre değil toplumda etkili olma durumuna bağlar. Yine gençlik çalışmalarında bir diğer kilit taşı olan okul ve eğitim konularını Parsons, gençler için iyi bir sosyalleşme aracı olarak görür. Ona göre okullar, hem kültür aktarımı için bir vasıta hem de gençlerin kendilerini keşfedebilecekleri bir sosyal ortamdır (Burcu, 1998: 127).

Hegel’in “zeitgeist” (zamanın ruhu) ifadesinden mülhem, zamanın sosyal ve kültürel değerlerine göre gençlik yapısı oluşur. Oluşan bu gençlik yapısı temel kaideler dışında, birbirinden farklı toplum ve toplum yapıları içerisindeki mikro sosyal sistemlerde kendine has değişkenlere göre oluşur. Eğitim, sosyal sınıf, cinsiyet, yerleşim yeri vb. sosyolojik değişkenlerin etkisiyle gençlik kendi gerçekliğini meydana getirir. Bundan dolayı sosyolojik araştırmalarda araştırılan dönemin sosyal kaideleri, yapılan araştırmaların “kültürel görecelik” sınırlarında değerlendirilmesi ihtiyacı ortaya çıkar. Gençlik, bir toplum çıktısı olarak içinde bulunduğu toplum hakkında bize bilgi verir. Dolayısıyla içinde bulunduğu sosyal ve kültürel yapıyı yansıtır (Bayhan, 2015: 356).

Buraya kadar olan kısmı özetleyecek olursak gençliğin içinde bulunduğu toplumsal yapıya göre değişken olduğu gerçekliği ortaya çıkmaktadır. Birbirinden farklı değişkenliğe sahip olan gençlik olgusunu sadece belirli yaş aralıklarıyla açıklamaya çalışmak gençliğin salt gerçekliğini göstermede yetersiz kalmaktadır. Geleneksel dönemde örf, adet ve geçmiş kuşakların pratikleri değer ifade ettiği için yaşlılık ve yetişkinlik kutsanmıştır. Modern dönemde ise bu durum yetişkinliği ön plana çıkararak bir sosyal kabullenişe dönüşmüştür. Ancak günümüzde genç olmak belirleyici olmuş, yetişkinlerde bile gençlikle anlam çabası bulmak bir toplumsal pratik haline gelmiştir (Yaman, 2012: 26).

1.2.1. Gençlik Çalışmaları

Sosyal bir olguyu veya meseleyi açıklamak adına araştırmacılar modern bilim mantığının hareket ilkesine bağlı olarak sebep-sonuç, neden-sonuç ve değişkenler arasındaki ilişki trafiği gibi kaideleri baz alarak bilim üretmeye çalışmışlardır. Bahsi geçen konu gençlik olunca daha önce aktarılan Hegel'in "zeitgeist" (zamanın ruhu) ve "gençlik, sosyolojik bağlamdan soyutlanarak incelenemez" mantığı gerekçesiyle yakın dönem dünya tarihindeki yaşanan sosyal ve politik meselelere göz atmanın faydalı olacağı bir gerçektir: 20. yy'nin hemen ilk çeyreğini geçtikten sonra yaşanan 1929 Dünya Ekonomik bunalımı, yine 20. yy'nin yarısına gelmeden patlak veren 1940'larda 2. Dünya Savaşı, savaş sonrası değişen sosyo-ekonomik yapıda ortaya çıkan 1950'li ve 1960'lı yılların fordist üretim tarzı, 1973'de dünya ekonomisini sarsan petrol krizi ve hemen akabinde gelen 1980'lerde ekonomide uygulanan neo-liberal siyaset o dönemde yaşamış gençlerin düşünce, tutum ve davranışlarını etkilemiş ve gençler bunları sosyal pratikler olarak gündelik ilişkilerine taşımışlardır.

Yakın dönem dünya tarihinde yaşanan bu gelişmelerin Türkiye'yi de etkilemediği düşünülemez. 2. Dünya Savaşı'nın ekonomik etkileri, 20. yy'nin son yarısında fordist üretim yapısının etkinliğinin artması, dönem hükümetlerinin siyaset üretmedeki kısırlığı, 1960, 1971 ve 1980 askeri darbeleri, 1973 yılındaki dünya petrol krizinin ekonomiye yüksek enflasyon ve alım gücünü düşürmesi olarak yansımaları, gençlerde dünya ve ulus meselelerinde farkındalık oluşturmuş bu gelişmelere tepki olarak ortaya çıkan toplumsal hareketlere gençlerin katılımı artmıştır (Baran, 2013: 69). Bununla

beraber 1980 darbesi sonrası demokratik bir seçimle hükümet kuran ANAP, devlet yönetim şeklinde neo-libarel anlayışı benimsemesi gençleri ideolojik ve siyasi düşünceden uzaklaştırmış, rahatının peşinde koşan bir grup haline getirerek apolitik bir gençlik yapısı ortaya çıkmıştır. Buraya kadar bahsi geçen siyasi ve sosyal olaylar günümüz gençlik yapısının karakteristik temellerini atmış, gençliği siyasetten ve ideolojiden uzaklaştırmış bir nevi gençliğin vizyon ve misyonunda değişiklik meydana gelmiştir. Yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak gençlik araştırmalarının da yapısının değişmiş olduğu görülmektedir. Aşağıda yakın dönem dünya tarihinin seyrine paralel olarak Türkiye’de yapılmış birtakım gençlik çalışmalarından bahsedilecektir.

Türkiye’de yapılan gençlik araştırmaları, merkezine gençliği alarak; gençliğin kültür, kuşak, kimlik, eğitim ve siyasetle olan bağlantılarını incelemiştir. Türkiye’de gençlik sosyolojisi alanında ilk çalışmalar Mahmut Tezcan’dan gelmiştir. Tezcan’ın başlıca çalışmaları arasında, (1969) “Memleketimizin Yüksek Öğrenim Kurumlarında Öğrenci Hareketleri ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar”, (1981) Okuyan ve Çalışan Gençlik Üzerine Bir Araştırma, (1986) “Gençlik ve Yabancılaşma”, (1991) “Gençlik Sosyolojisi Yazıları”, (1997) “Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları” bulunmaktadır. Tarihsel kronolojiye dikkat edilecek olursa Tezcan dönemin siyasi ve sosyal yapısına uygun gençlik çalışmaları yaptığı görülmektedir (Yaman, 2013: 125). Özellikle 1960 kuşağının diğer kuşaklara nazaran siyaset ile daha çok iç içe olmaları o dönemde gençlik ve siyaset arasındaki ilişkiyi açıklayan çalışmaların yapılmasının bir nedeni olmuştur.

1998 yılında Esra Burcu tarafından kaleme alınan “Gençlik Teorilerinin Sınıflandırılmasına İlişkin Bir Çalışma” adlı makalenin gençlik çalışmaları adına önemli bir yeri vardır. Burcu bu çalışmasında gençlik sosyolojisi teorilerini incelemiş, sosyolojinin kuramsal altyapısına dair yaptığı karşılaştırmalı analizlerle Türkiye’deki gençlik sosyolojisine geniş bir perspektiften bakmış ve böylelikle alanyazında farklı bir yere sahip olmuştur. Çalışmalarında ülkemizdeki gençlik araştırmalarının daha çok okuyan gençlik üzerine yapıldığına, kuramsal ve uygulamalı olarak gençlik araştırmalarının yetersizliğine değinmiştir. Yine aynı yazarın 1997 yılında kaleme aldığı “Çıracık ve Kalfa Gençlik Alt kültür Grubu Hakkında Sosyolojik Bir Araştırma” adlı doktora tezi gençlik altkültürleri adına yapılmış güçlü çalışmalardandır. Burcu bu çalışmasında ise alanyazın taraması ve kendi tanımıyla oluşturduğu kalfa ve çıracık gençlerden meydana gelen geniş katılımlı anket ve mülakat grubu kurmuş, bu grup

üzerinden tasvir ettiği kalfa ve çırak gençlerin gündelik ilişki formatlarını, müzik ve eğlenme tercihlerini, kendi aralarında oluşturdukları jargonu ve sapan davranışlarını araştırmıştır. Kalfa ve çırak gençler üzerine yapılan bu çalışma nicel araştırma mahiyetinde olup çalışmanın teorisi gençlik altkültürleri teorisidir. Ayrıca o dönemde okuyan gençlere yönelen gençlik sosyolojisine farklı bir bakış açısı kazandırmıştır.

Yine 1990 sonrası gençlik ve kültür temalı çalışma yapan bir diğer sosyolog ise Vehbi Bayhan'dır. Bayhan 1995 yılında kaleme aldığı “Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma” adlı çalışmasıyla doktorasını tamamlamıştır. Yazar çalışmanın adından da anlaşılacağı üzere okuyan gençlik üzerine yoğunlaşmış okuyan gençliğin kimlik, kültür ve kültür kargaşası üzerinde durmuştur. Dikkat edilecek olursa 1990 sonrası Türkiye’inde küreselleşme hızla artmış buna bağlı olarak ivedi olarak toplumun kültürel ve sosyal yapısı değişmiştir. Bu değişimden ilk önce etkilenen üniversite gençliğinin analiz edildiği Bayhan’ın çalışması gençlik sosyolojisini kapsayan, zamanın ruhuna ve sosyolojik bağlama göre çalışmalar yapıldığını bir kez daha göstermektedir.

Bir diğer çalışma da Ferhat Kentel’in direktörlüğünde yürütülen gençlik araştırmaları raporudur. Kentel ve ekibi (1995) “Türkiye’de 1990’lar Gençliği” adlı raporda lise gençliği, üniversite gençliği ve çalışan gençlik arasından 1100 katılımcıyla gerçekleştirilmiş çalışmada sadece nicel yöntemle uygulanan anket verileriyle yetinilmemiş, her farklı gruptan katılımcılar belirlenerek nitel yöntemle odak gruplar düzenlenip elde edilen verilerin çeşitliliği sağlanmıştır. 60’lı ve 80’li yıllardaki siyasi amaçlı öğrenci hareketlerinin yerini bireysel konformizmin almasını irdeleyen bu raporda gençlerin siyasi düşünce tarzları, dini cemaatlerle olan ilişkileri, kültürel etkileşimde modern ve geleneksel olgular, eğitime bakış açıları ve şiddete eğilimleri saptanmaya çalışılmıştır.

2000’li yıllarda ise gençlik araştırmaları üzerine yapılan akademik çalışmalarda bir hayli artış görülmektedir. Araştırmanın niteliğine göre farklı gençlik grupları üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan bir tanesi de Ömer Miraç Yaman’a ait “Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri: İstanbul’da ‘Apaçi’ Alt kültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma”dır. 2012 yılında yapılan bu çalışma, doktora tezi mahiyetinde olup nitel araştırma yöntemiyle fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Bu çalışmada uzun soluklu bir saha araştırması yapılmış sadece “apaçi” diye tabir edilen gençlerle

değil aynı zamanda apaçi gençlikle muhatap olan kafe sahipleri, otobüs şoförleri, liselerdeki rehber öğretmenler, onların tarzlarında kıyafet satan mağaza sahipleri ve araç kiralayan dükkân sahipleriyle de görüşülmüştür. Sosyal hayatta alay edilmesine rağmen popüler olan bu gençlik grubunun ortaya çıkışı yoksulluk, göç ve okul terki gibi sosyal faktörlerle açıklanmış bu gençlik grubunun tarihsel köklerine inilmiştir. Çalışmanın çok detaylı olması ve bu gençlik grubuyla daha önce hiç çalışmamış olması yapılan bu çalışmayı değerli kılmıştır.

Bu karaya kadar olan kısımda gençlik çalışmalarının niteliğini anlatmak adına farklı dönemlerde farklı gençlik gruplarıyla yapılan Türkiye'deki çeşitli akademik formattaki çalışmalardan bahsedilmiştir. Her ne kadar yeterli görülmesine de gayet geniş bir alanyazına sahip olan gençlik araştırmaları verilen örneklerle sınırlandırılmaz. Amaç, dönemine damga vurmuş gençlik çalışmalarından sadece bir parça sunmaktır. Yine de sadece Türkiye'de yapılan çalışmalardan örnek göstermek gençlik ve sosyal olgular arasında nasıl bir ilişki kurulduğunu göstermeye yetecektir. Avrupa'da, Amerika'da veya dünyanın herhangi bir yerinde gençlik adına yapılan çalışmaların, araştırmanın yapıldığı toplumun kendine has parametrelerle ilişkilendirileceği bir gerçektir.

1.2.2. Sosyoloji 'de Gençlik Teorileri

20 yy.'nın başlarına gelindiğinde gençlik dönemi ile alakalı biyolojik faktörlerin yanı sıra sosyal faktörlerin de hesaba katıldığı akademik çalışmalar yapılmıştır. Amerikan Sosyoloji Derneği (American Sociological Society) 1934 yılında psikolog, sosyolog, eğitimci ve psikiyatristlerden oluşturduğu Gençlik Araştırma Komitesi kurmuş ve gençlik üzerine davranış temelli sosyo-kültürel çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaların sosyolojide gençlik adına yapılan ilk araştırmalar olduğu söylenebilir. Bu araştırmalardan sonra gençlik çalışmaları ivme göstermiş ve farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu yaklaşımlar sosyal bilimlerin içerisindeki disiplinler tarafından tekil veya disiplinler arası olarak kullanılmıştır. Bu yaklaşımları biyolojik, tarihsel, kültürlerarası, psikolojik, psikolojinin kendi alt dalında sosyal psikolojik ve sosyolojik olarak gruplandırabiliriz (Burcu, 1997: 31). Asıl konumuz olan sosyolojik teoriler de bu yaklaşımların arasından çıkmıştır. Sosyolojide gençlik teorilerini çatışmacı, sembolik etkileşimci, yapısal fonksiyonalist ve altkültür olarak dört grupta toplayabiliriz.

Gençlik temasını ele alan çatışmacı teoriler, gençlerin - değişen toplum yapısıyla birlikte yetişkinlerle yaşadıkları problemler üzerine kurulmuştur. Sanayileşmiş toplumlarda gencin toplum içerisinde bir birey olarak yer edinmesi ilkel toplumlara nazaran daha zordur. Hızla gelişen teknolojik yenilikler, kültürel değişimler, ortaya çıkan yeni normlar gencin mevcut düzene uyum sürecini zorlaştırmakta ve genci çatışmaya sürüklemektedir. Bununla beraber gencin içinde bulunduğu bu durum aileye karşı da hissedilmekte olup kuşak çatışmasını ve jenerasyon farkını da doğurmuştur. Öte yandan çatışmacı teoriler daha çok “genç emeğin” istismarı üzerinde durmuştur. Yetişkin rolleri kazanabilmesi ve ergenlik sonrası sosyal hayatta statü elde edebilmesi adına eğitim görmesi gereken gencin emeğinin istismar edilmesi faydasız görülmemekle birlikte olumsuz etkilerin ortaya çıkacağı söz konusudur. Genel olarak çatışmacı teorinin en önemli temsilcisi olan Karl Marks’ın görüşlerinde bireyin tutum ve davranışlarında sosyal yapı önemli olduğu için gencin mesleği ve mensubu olduğu sosyal sınıfın onun davranışlarını belirleyen ve düzenleyen katalizör görevinde olduğunu iddia etmiştir (Burcu, 1997: 54).

Çatışmacı teorilerden türemiş ve gençlik adına söylemi olan yapısal çatışmacı kuramın gençlik hakkındaki söylemlerinden bahsetmekte de yarar var. Marks’ın görüşlerinden etkilenen Pierre Bourdieu gencin sahip olduğu kültürel sermaye, yani eğitim yoluyla elde edilen birtakım kazanımlar, gencin sosyal sermayesine katkıda bulunur. Yine Bourdieu “habitus” kavramıyla bireyin daha çocuk yaşta aile tarafından kazandırılan normlar, alışkanlıklar, yaşam tarzı, düzenleme, organize etme, problem çözme gibi yapma biçimleri sayesinde kültürel sermayesini de dahil ederek kendinde belli başlı zevkler ve beğeniler edindiğini vurgular (Baran, 2013: 8). Değişimin hızlı yaşandığı sanayi ve sanayi ötesi toplumlarda genç, aile içinde eksik sosyalleşir, aile içi iletişim ve etkileşim sınırlıdır. Bundan dolayı genç, ailede kuramadığı sosyal bağları akran çevresinde kurar. Aile içi eğitimden alamadığı toplumsal norm ve değerleri olgunluğa erişmemiş akran grubundan alır. Bu da bir nevi toplumsallaşma adına yetersiz eğitim alma anlamına gelir. Bu durumu bir de yeterli sağlık hizmeti alamama ve ekonomik güç yetersizliği gibi sosyal faktörler eklenince gencin sorunları artar. Sonuç olarak ortaya hem kuşaklar arası çatışma hem de sistemle bağlantılı olarak eğitim ve ekonomik alanlarda problem ortaya çıkar. Dolayısıyla yapısal çatışmacı kuram genci sistemle birlikte ele alarak inceler (Baran, 2013: 13)

Gençliği sosyal etkileşimle arasında bağ kurarak açıklamaya çalışan sembolik etkileşimci teorilerde ise biyolojik bir varlık olan insanın güdülere ve ihtiyaçları vardır, bununla birlikte insan dil öğrenme kapasitesine de sahiptir. Böyle bir yapıya sahip insan sosyal olarak yapılaşmış gruplar içinde büyür, o gruplarda roller edinir, farklı yapılara sahip grupların kültürleriyle etkileşim içerisinde bulunarak inançları, değerleri ve normları öğrendiği bir model geliştirir. Sembolik etkileşimci teorilerde, toplumla etkileşim halinde bulunan bireyin yaşamı ve davranışları araştırılmış, buna ek olarak kişilerarası davranışlar yani sosyal etkileşim üzerinde durulmuştur. Bu teorilerde özellikle gencin kişilik gelişimi vurgulanarak “kendilik” kavramı ön plana çıkmıştır. Kişilik gelişiminde toplum ve kültürün önemi vurgulanmış, gencin içinde bulunduğu etkileşim biçimine göre farklı ilişki tipleri geliştirdikleri iddia edilmiştir. Bu iddianın bir sonucu olarak gencin sosyalizasyon sürecinde davranış ve duygularının pekiştiği vurgulanmıştır. Sosyalizasyon sürecinde gencin değerlere ve normlara uygun davranışta bulunması toplum tarafından ödüllendirilmekte, anomi halinde ise genç cezalandırılmaktadır. Gencin toplum tarafından aldığı reaksiyona göre sosyalleşme ve olgunlaşma süreçleri olumlu veya olumsuz şekillerde etkilenecek gencin yetişkinlikte erişeceği statüsünü şekillendirmektedir (Burcu, 1997: 54).

Genel olarak gençlik tanımlarında görülen geçiş dönemi ifadesinin kaynağı olan yapısal fonksiyonalist teorilerde, genç toplumdaki yetişkin rolleri kazanmada bir süreç aşamasındadır. Yetişkinlere nazaran güç ve statü bakımından zayıf olan gence getirilen her türlü sınırlandırmanın jenerasyon farkının ortaya çıkaracağı durumu olumsuz şekilde etkileyeceği iddia edilmiştir. Yine yetişkinlere kıyasla sosyal konum itibarıyla yetersiz kalan gençliğin kendini gerçekleştirebilmesi adına işlevsel yönlerinin üzerinde durulması önem arz etmektedir. Jenerasyon farklılığından dolayı gençler üzerinde ortaya çıkan anomi ve yabancılaşma hali bu teoriye göre beğenilerin ve yaşam tarzlarının çatışmasına neden olur. Farklı alanlarda görülen bu çatışma hali ise gençlerin değerlere ve normlara bakış açılarını etkileyerek bunları sorgulamaya iter. Toplumsal yapıdaki sistem ve parça ilişkisi gençlerin bu sorgulama eylemi sayesinde yeniden şekillenir. Toplumda sistemsel değişikliklerin meydana gelmesinde gençlerin dinamik özelliği önemli rol oynar. Gençlerin toplum sistemindeki parça - bütün ilişkisini yeniden inşa etmesinde aileden ziyade arkadaş grubuyla etkileşimin daha çok olduğu için akran gruplarının önemli bir etkisi olduğu düşünülür (Burcu, 1997: 57).

Sosyolojide gençlik teorileri adına bahsedilen son yaklaşım ise altkültürdür. Bu teoriye göre topluma hâkim olan öncü kültürden ayrı farklı norm ve değerleri benimsemiş türlü gençlik yapılarının olduğu varsayımdır. Gençler arasında bu tarz kültürlerin özellikleri giyim tarzı, dinlenen müzik, saç stilleri, vakit geçirilen ortak sosyalleşme mekanları, yine o kültüre has normlar ve değerler gibi parametrelerle belirlenebilir. Yine bu tarz altkültürlerin motivasyon kaynaklarını bir meseleye muhalefet etmek veya o meselenin yanında olmak, dayatılan değerlere karşı çıkmak, kendini kabul ettirmek ve isyan adı altında yaşadıkları ruhsal bunalımları dışa vurmak olarak sıralayabiliriz. Bu tarz motivasyon kaynaklarından dolayı ortaya farklı gençlik altkültürleri çıkmaktadır (Doğan, 1994).

Bireyin gençlik süreci, ailesinin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik grubun yapısına göre gelişim gösterir. Bundan dolayı çocukluk döneminde elde edilen norm ve değerler, iletişim biçimleri, yine aile tarafından edindiği ekonomik, kültürel ve sosyal sermayeler her gençte farklıdır. Özellikle ekonomik ve kültürel sermaye kaynaklı farklılıklar günümüz sosyal yapısında sınıfsal farklılıklar yerine sosyal tabakalaşma hiyerarşisine neden olur. Böylelikle ailelerin farklı sosyo-ekonomik düzeylerinden gelen gençler kendi kümelerini oluşturarak değişik iletişim biçimlerini ortaya çıkartır. Başarısız sosyalleşme kümesi oluşturan gençler aileden ayrılır, özgürlüklerini ilan eder ve anormal davranışlar sergileyerek kendilerine has bir altkültür oluştururlar (Doğan, 1994). Bu duruma en güzel örnek olarak Ömer Miraç Yaman'ın (2012) “Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri: İstanbul’da “APAÇI” Alt kültür Grupları” adlı çalışması verilebilir.

Sosyolojide gençlik teorilerinin ortaya çıkışı endüstrileşme sonrası modern toplum yapısının şekillenmesiyle sosyal hayatta birtakım değişikliklerin meydana gelmesinden kaynaklanmaktadır. Öncelikle modern toplumlardaki genç nüfus artışı gözle görülür bir değişikliktir. Demografik yapıyı değiştiren gençlik aynı zamanda sosyal değişimin öncüsü olmuştur. Gençlerin sahip olduğu değiştirici potansiyel, kontrol altına alınma ve yönlendirilme ihtiyacını doğurmuştur. Ayrıca gündelik hayatın iş hayatıyla bölünmesiyle gençler ailelerden uzaklaşmakta ve akran gruplarıyla daha çok zaman geçirmektedir. Bundan dolayı gençlerin yetişkin rollere hazırlanmasında eğitim önemli bir unsur haline gelmiştir. Eğitim sayesinde gençlerden toplumsal normlara ve değerlere uyum beklenmektedir. Kimi teoriler gençliği toplum sistemindeki parça - bütün

ilişkisinde açıklamaya çalışmış kimi teorilerde toplum grupları içerisindeki davranış ve rollerini ele almıştır. Bunun yanında konuya tarihsel açıdan bakarak jenerasyon farkından dolayı kendisiyle ve toplumla hem çatışan hem de yabancılaşan bir gençlik yapısının bulunduğunu iddia eden sosyolojik teoriler de vardır. Günümüz gençlik yapısını tanımlamak ve analiz etmek için kullanılan popüler teoriler ise altkültür teorilerinden gelmektedir. Egemen kültür altında kendine yer edinmiş gençlere has kültür unsurlarını bir araya getirerek gençleri açıklama çabası ise bu teorilere aittir.

1.2.3. Gençlik Türleri ve Gençliğin Sınıflandırılması

Gençliği kategorize etmede ve kümelendirmede pek çok kriter vardır ve bunlardan bazıları sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerdir. Nasıl ki tek tip toplum yapısından bahsedilemeyeceği gibi toplumun en önemli dinamik yapısını oluşturan gençliği de tek çatı altında toplamak mümkün değildir. Bu yüzden sosyo-ekonomik ve kültürel özellikler gençliği sınıflandırmada önem arz eder. Gençlik, toplumda meydana gelen ekonomik, kültürel ve siyasi değişimlerle şekillenir ve ortak değerlerin bulunduğu noktada kümelenir. Bu kümelenme yani bir araya gelme işlemi bazen sosyal hayatın doğal seyrinde gelişebileceği gibi araştırmaların yaklaşım ve gözlem unsurlarıyla da şekillenebilir.

Rice (1990:327) yetişkin kültürleri tanımlamada geçerli olan formel ve informal kavramların gençlik kültürleri içinde geçerli olduğunu iddia eder. Gençlik adına formel kesim daha çok okul ve okul içi altkültürleriyle (okul spor takımı, öğrenci kulüpleri veya organizasyonları gibi) tanımlanabilecek gençliği temsil eder. Informel gençlik ise bir araya gelmesinde sıkı bağ bulunmayan okul dışı gençlik gruplarıdır. Kocacık (1985: 42) ise gençliği sadece sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerle değil aynı zamanda toplumsal yapı içerisindeki sosyo-ekonomik statüsünü de göz önünde bulundurarak gençliğin sınıflandırılabilirliğini ileri sürmektedir. Yine Kocacık gençliği okuyan ve okumayan olarak ikiye ayırmış ve bu ayrımları alt dallarına ayırmıştır: Okuyan gençliği yükseköğretim ve ortaöğretim, okumayan gençliği ise çalışan, işsiz, kent ve gecekondu gençliği olarak nitelendirmiştir. Gençliği yerleşme biçimlerine göre tanımlayan Tezcan (1991: 143) ve Gökçe (1982, 31-42) köy, kent, gecekondu; cinsiyet ayrımına göre kız ve erkek; uğraş alanına göre ise çalışan, okuyan ve işsiz olarak sınıflandırmıştır. Gençliği sınıflandırmada bazı sosyal farklılıkları göz önünde bulundurarak tanım ve açıklamalara

giden S. Frith (1984:5) cinsiyet ve sosyal sınıfı gençliği tanımlamada kullanmıştır. Gençliğin cinsiyete göre yetiştirilme biçimlerini etkileyen iki unsur vardır: Bunlar yetişkinler tarafından bazı davranışların cinsiyete göre sınırlandırılması ve yine cinsiyete göre farklı sosyalleşme tiplerinin oluşmasıdır. Cinsiyet farklılığından doğan - ileride elde edecekleri - rollerden dolayı yetişkin yaşamlarındaki konumlarının da farklı olacağını ifade etmiştir. Kız ve erkek gençlik toplumda aile içindeki roller, iş hayatındaki fırsatlar, kazanacakları gelirler, sorumluluklar ve bağımsızlıklar açısından da ayrıştırılmışlardır. Diğer sosyal farklılık olan sosyal sınıf içinde, 16 yaşında olan okuyan veya çalışan gençlerin özellikle gelecek beklentilerinde, iş veya okul hayatlarındaki seçimlerin belirlenmesinde sosyal sınıfın önemine vurgu yapmıştır (Burcu, 1997).

Gençlik sınıflandırılmalarında kullanılan bir diğer kavram ise “kuşak” kavramıdır. Kuşak kavramından kasıt gençliğin doğum aralıklarının dönemlendirilmesi mahiyetiyle bir sınıflandırılmaya gidilmesidir. Kuşak kavramı: “Yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu” olarak tanımlanır (TDK, 2019). Belirli zaman aralıklarında doğan ve belirli sosyal yapı içerisinde olgunlaşan bireyler sosyalleşme sürecinde kültürel kodları öğrenirler. Sosyal tarih içerisinde kuşaklar şu şekilde sınıflandırılır: Sessiz kuşak, 1922-1945 arası doğanlar. Bebek patlaması kuşağı, 1946-1964 arası doğanlar. X kuşağı, 1965-1980 arası doğanlar. Y kuşağı 1981-2000 arası doğanlar. Z kuşağı, kristal kuşaklar, 2001-2020 arası doğanlar. Her kuşak içinde bulunduğu sosyolojik bağlamla örüntülüdür. Günümüz gençliği Milenyum veya Z kuşağı olarak adlandırılır. Bu kuşak postmodern kültür ve bilişim toplumunun ilk temsilcileridir ve hem küresel hem de yerel kültürü bir arada yaşarlar. Bu da bir nevi çoklu kimlik sahibi olmaları anlamına gelir. Z kuşağı bireysel ve özgürlüğüne düşkün olduğu kadar ailelerine de önem verir. Onlar tüketim kültürünün baş rolleri ve kültür transferi sağlayan aracı pozisyonundalardır (Bayhan, 2014: 8).

Gençliği sosyo-ekonomik, kültürel, cinsiyet veya belirli bir zaman dilimine göre sınıflandırmak her ne kadar gençliğin geneline ulaşılmasını engellese de bilimsel araştırmalar yapmak adına yeterli altyapıyı oluşturmaya yardımcı olduğu görülmektedir. Her ne kadar belirli özelliklerle veya parametrelerle gençlik ayrıştırılmış gözükse de

özünde gençliği bir bütün olarak algılamak mümkündür. Burada dikkat edilecek nokta parça - bütün ilişkisi bağlamında belirli bir grubu derinlemesine inceleyip o grubun asıl kümesini oluşturan bütüne ulaşmaktır.

1.2.3.1. Gençlik Altkültürü Olarak Çırak Gençlik

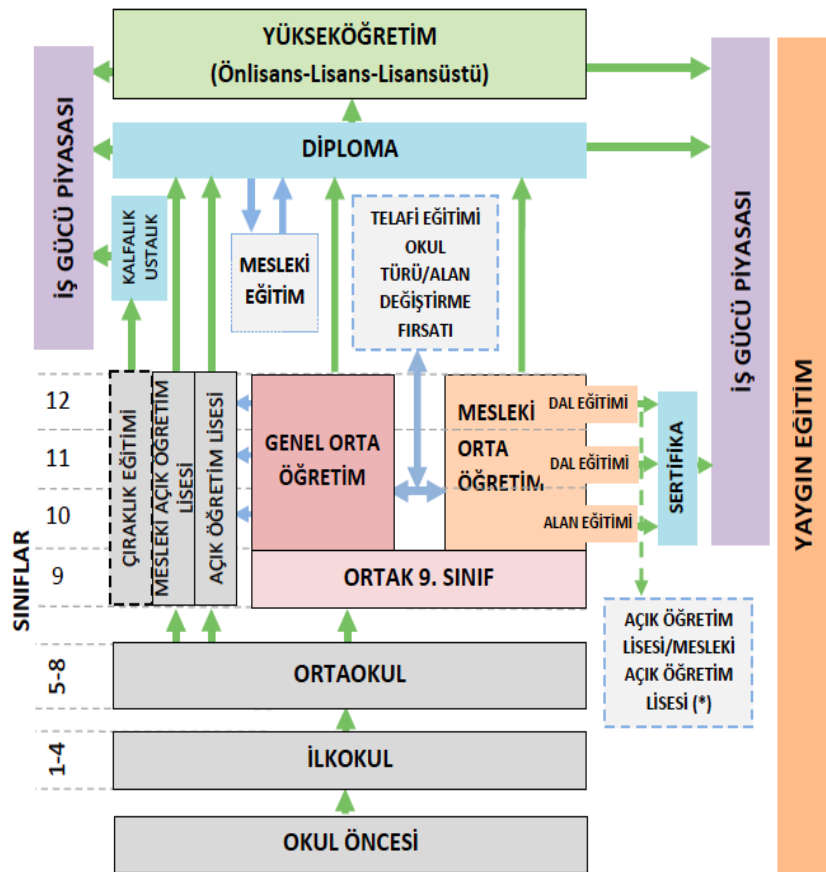
Çırak gençleri kendi içinde tanımlamadan önce yine bir gençlik türü olan çalışan gençlik hakkında açıklamalar yapmak konunun anlaşılmasında faydalı olacaktır. Bunun nedeni daha önceki araştırmalarda ve alanyazında çırak gençlerin çalışan gençliğin bir alt kümesi olarak kabul edilmesidir.

Çalışan gençlik denilince ilk akla gelen çağrışımda, çeşitli nedenlerden dolayı eğitim hayatını yarıda bırakmış ve iş hayatına atılmış gençler tahayyül edilmektedir. Halbuki lise veya üniversite mezuniyeti sonrası iş hayatına atılan gençler de bu grubun bir parçasıdır. Ancak gençliğin sorunlarını ortaya çıkarmak veya çözmek için yapılan çalışmalarda okul terkenden sonraki yaşamlarına iş hayatına atılarak devam eden gençleri ön plana çıkarmak amacıyla çalışan gençlik tanımlanmıştır. Çalışan gençliğin temel özellikleri arasında; eğitim hayatını yarım bırakan, okuyan ve işsiz gençlikten bağımsız olan, ailesiyle yaşayan, uğraş alanında yetişmek için çıraklık yapan, bir ustaya veya bir patrona bağımlı olan, yetişkin kültür ile iç içe yaşayan, sosyalizasyon sürecini iş ortamında gerçekleştiren, akranlarına nazaran daha bağımsız ve ekonomik yönden güçlü olan, gelecek beklentilerinin daha çok iş hayatı ve maddi gelir elde etme olduğunu söyleyebiliriz (Burcu, 1997: 24).

Çırak gençler ise kendi aralarında formel ve informal çırak gençlik olarak ikiye ayrılabilir. İnformal çırak gençlik: Bir işveren veya bir ustanın yanında çalışan, eğitim hayatlarını yarıda bırakmış, çıraklığını Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı herhangi bir eğitim kurumundan tescil etmeksizin devlet güvencesi olmadan, sosyal hak ve öğrencilik haklarından mahrum bir gençlik kitlesidir. Bu kitlenin tespiti zor olmak ile birlikte gençlik evresinden sonraki yaşamları toplumun beklentilerini karşılamamaktadır. Bu araştırmaya konu olan formel çırak gençlik ise çeşitli sebeplerden dolayı okul terki eylemini gerçekleştirdikten sonra maddi gelir elde etmek ve bir zanaat edinmek maksadıyla iş hayatına atılan gençlik kesimidir. Formel çırak gençler her ne kadar eğitim hayatlarını yarıda bırakmış olsalar da eski adıyla Çıraklık Eğitim Merkezi yeni adıyla Mesleki Eğitim Merkezleri'nde eğitim görmektedirler. Ancak bu eğitim lise

basamağındaki eğitimden çok daha sadedir. Ayrıca çırak gençler devlet güvencesi altında olup işverenleri tarafından sigortalı çalıştırılmaktadır. Formel çırak gençlerin iş hayatları bağlı oldukları eğitim kurumundaki yetkililer tarafından denetlenmektedirler. Yine bu gençlerin çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa ve iş yeri açma belgesine kadar olan süreçlerindeki her bir aşama Millî Eğitim Bakanlığı tarafından sertifikalarla belgelendirilmektedir. Çıraklıktan iş yeri açma belgesine kadar olan süreç, uğraş alanına göre Mesleki Eğitim Merkezleri tarafından belirlenen programa göre zaman aralığı değişmektedir.

Şekil 1.1: Türkiye’de Eğitim Sistemi



Kaynak: MEB, 2014: 16

Yukarıda Türkiye’de eğitim sistemini anlatan verilmiştir. Bu şemadaşekil içerisinde çırak gençleri tanımlayacak olursak daha çıraklığa başlar başlamaz iş hayatına dahil oldukları için her ne kadar bir eğitim sistemi içerisine dahil olmuş olsalar da

kendilerini okuyan gençlik profilinde görmezler. Şekil 1'e göre çırak gençlerin iş gücü piyasasına dahil olmaları kalfalık ve ustalık süreçlerini tamamladıktan sonradır. Ancak Mesleki Eğitim Merkezlerindeki sistem gereği sınıf sisteminde eğitimden ziyade iş hayatı bazlı eğitim öncelemektedir, bu da çırak gençlerin aslında eğitim hayatlarının daha çok iş gücü piyasasında sürdürmeleri anlamına gelmektedir. Böylelikle çırak gençler içinde bulunduğu şartlardan dolayı akranlarından daha çok yetişkinlerle iç içe kaldıkları görülür. Çırak gençlerin kendilerine has bir gençlik tipi oluşturmalarında iş hayatlarından dolayı yetişkinlerle daha çok vakit geçirmeleri önemli bir faktördür.

Çırak gençlerin yetişkinlerle iç içe oluşu, örgün eğitim hayatına erken veda etmeleri ve bundan dolayı diğer gençlik türlerine göre daha erken yaşta iş hayatına girmeleri gibi faktörler, onların kendilerine has özelliklerindendir. Bunun yanında çırak gençler, masa başı işe oranla fiziksel kuvvet gerektiren işlerde çalışmaları, maddi imkanlarından veya imkansızlıklarından dolayı kendilerine has sosyalleşme biçimleri ve gelecek beklentilerinin daha çok iş hayatı üzerine kurmaları gibi nedenler sebebiyle gençlik kültürleri içerisinde kendilerine ait bir altkültür oluşturmuşlardır. Kendilerine ait altkültür oluşturan çırak gençler, daha çok sanayi ve hizmet sektöründe çalışmaktadırlar. Özellikle endüstrileşme sonrası bahsi geçen sektörlerde artan ara eleman ihtiyacı sebebiyle çırak gençlere olan talep artmıştır. Eğitim hayatına çeşitli nedenlerden dolayı tutunamayan gençler az da olsa maddi gelir elde etme amacıyla çıraklığa yönelmişlerdir. Aslında “çırak olmak” örgün eğitim sistemi sorunu olmakla birlikte bir süreç içinden geçmeyi icap ettirir. Okul terkiyle başlayan bu “çıraklaşma” süreci araştırmamızın sonuç ve öneriler bölümünde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.



İKİNCİ BÖLÜM

ÇIRAKLIK VE ÇIRAKLIK EĞİTİMİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Çıracak gençler üzerine yapılan bu araştırmada, araştırmanın çerçevesini ve sınırlarını çizmek adına konuyla alakalı belirli akademik kaynaklardan ve kavramlardan yararlanılmıştır. Yapılan sosyal bilimler alanyazın taraması, tez danışmanı ve alana hâkim akademisyenlerle görüşmeler ve daha önceki akademik çalışmalardan yararlanılarak sosyal bilimlerde kavram olagelmış tanımlardan istifade edilmiştir. Böylelikle araştırmanın sınırlarını belirlemek dolayısıyla çıracak gençleri tanımlamak adına temel kavramlar seçilmiştir. esas kabul edilmiştir. Başlıca bu kavramların belirlenmesinde - çıracak gençleri daha yakından tanımak adına yapılan - bu araştırmanın aşamaları sırasında belirlenen eğitim, çalışma hayatı, gelecek beklentileri ve sosyalleşme pratikleri temaları baz alınmıştır.

Eğitim temasını açıklamak için “eğitim”, “örgün eğitim”, “yaygın eğitim”, “mesleki eğitim ve çıraklık eğitimi”, “okul terki” ve “okuldan kopma süreci” kavramları esas kabul edilmiş ve çıracak gençlerin eğitim ile olan ilişkileri irdelenmiştir. Diğer temalar, “Çalışma Hayatı”, “Gelecek Beklentileri” ve “Sosyalleşme Pratikleri” kendi kavramlarıyla aynı adı taşımaktadırlar. Ancak sosyalleşme pratikleri çok geniş bir konu olduğu için sınıflandırılma ihtiyacı hissedilmiş ve “Sosyal İlişkiler”, “Serbest Zaman Etkinlikleri”, “Sosyal Medya”, “Tüketim Alışkanlıkları” ve “Bağımlılık” kavramları kullanılmıştır.

2.1. EĞİTİM

Bu bölümde eğitim kavramının tanımı yapıldıktan sonra eğitim ve toplum, eğitim ve birey arasındaki ilişki, eğitimin kurumsallaşması ve Türk Eğitim Sistemi açıklanacaktır. Türk eğitim sistemi araştırma konusuyla ilişkilendirilmek için “2.2.1. Örgün Eğitim”, “2.2.2. Yaygın Eğitim” ve “2.2.2.1. Mesleki Eğitim ve Çıraklık Eğitimi” alt başlıklarıyla detaylandırılacaktır.

Eğitim kavramıyla genel anlamda kastedilen, herhangi bir şeyi geliştirmek, yükseltmek ve mükemmelleştirmeye çalışmaktır (Tozlu, 1997: 94). Toplum içerisinde yaşayan bireyin eğitilmesi ise akıl, ruh ve beden sağlığının geliştirilerek davranışlarının şekillenmesidir. Bu noktada belirtilmesi gereken; bireyin eğitiminin elbette programlı ve sistemli çalışmalar gerektiren uzun bir süreç olduğudur. Ayrıca eğitim, önceden planlanan, rastlantıya bırakılmayan öğrenme etkinliklerine denir (Miser, 2000: 26). Eğitim mikro düzeyde; bireyin özünü keşfetmesi, okuma yazma, sorun çözebilme,

sağlıklı iletişim kurabilme, özgüven ve empati gibi becerileri kazanma; yaşam standardını yükseltme, kişisel üretkenliğini artırma ve iyi birer vizyon ve misyon edinme gibi kişisel gelişimlerini doğrudan etkiler.

Eğitimin bireye kazandırdığı bu yetkinlik ve özellikler sayesinde birey devam eden yaşamında iyi bir iş sahibi olabileceği gibi ruhsal olarak da doygunluğa ulaşabilir. Ayrıca eğitilmiş bireyler hayatın zorluklarıyla mücadele edebilme ve istenmeyen koşullarla başa çıkma gibi bireysel hayatta önemli olan başat kabiliyetlerine sahip olabilirler (Gönenç, Ayhan ve Bakır, 2002:257-276). Böylelikle birey eğitim sayesinde toplumsallaşmış ve, kişilik kazanmış olur. Toplumsallaşmış ve kişilik kazanmış bireyin aldığı görmüş olduğu eğitimin niteliğine göre sosyal olgulara bakışıcısı değişebilir, gelecek beklentileri hatta sosyalleşme pratikleri aldığı buna göre eğitime göre şekillenebilir.

Eğitimin birey üzerindeki olumlu ve yapıcı etkilerinden etkisinden dolayı toplumun eğitime ihtiyacı vardır. Toplumun eğitime ihtiyaç duymasının Bu ihtiyacın bir diğer nedeni de toplumun sürdürülebilirliğine ve değişimine katkı sağlamasıdır. Ayrıca eğitim, bir ülkenin kalkınmasında ve ekonomik refaha ulaşmasında belirleyici bir unsurdur (Gönenç, Ayhan ve Bakır, 2002: 257-276). Eğitimin önemi kavrayan modern toplumlar eğitime ciddi yatırımlar yapmışlar ve böylelikle ekonomileri güçlenmiş, refah düzeyi ve hayat standartları yükselmiştir (UNICEF, 2004:16). Eğitimin topluma bu gibi olumlu etkileri toplumbilimciler tarafından fark edilmiş ve eğitim üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Sosyolojik bağlamda eğitim ile toplum arasındaki ilişkiyi açıklayarak eğitim sosyolojisinin temellerini atan ilk toplumbilimci Emile Durkheim'dır. Durkheim, eğitimde bilimsel metodolojinin kullanılabileceğini savunmuştur (Tezcan, 1997a: 12). Durkheim'in eğitim sosyolojisine temel katkısı eğitime bir toplumsal olay olarak bakmasıdır. Ona göre eğitim olgusu, kökeni ve işlevi bakımından sosyoloji ile yakından ilişkilidir (Aslan, 2001: 26).

Durkheim'in söylemlerini ise daha sonraları Talcott Parsons ve Robert King Merton zenginleştirerek eğitim sosyolojisine katkı sağlamışlardır. Talcott Parsons ve Robert King Merton'un eğitim sosyolojisi hakkındaki çalışmaları bireyin topluma uyum sağlaması, toplumsal normların gelecek nesillere aktarılması, sosyalleşme ve kültürel

değerlerin belirleyiciliği üzerinedir. İşlevselci eğitim sosyolojisi akımını temsil eden bu toplumbilimciler bu adı geçen kavramlar çerçevesinde eğitimin toplumsal yapı içerisindeki işlevini tartışmışlardır. Ayrıca Parsons ve Merton eğitimin entelektüel, politik, sosyal ve ekonomik olmak üzere dört temel amacı olduğunu tespit etmişlerdir (Üsküplü 2019: 11). Eğitim sosyolojisinin bir diğer amacı, toplumların devamlılığının sağlanması için bir eğitim kurumuna ihtiyaç duyduğu için topluma uygun bir eğitim sistemi geliştirmektir (Aslan, 2001: 27). Bundan dolayı toplumun devamlılığını ve toplumsal kalkınmayı sağlamak adına nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi büyük ölçüde eğitim sisteminin görevidir.

Modern toplumlarda eğitim sistemi toplumsal yapıdan soyutlanarak oluşturulması mümkün değildir. Bundan dolayı toplumsal yapıyla ilişkili olarak bir eğitim sistemine bağlı resmî kurumlar (okullar) oluşturulur. Organize edilen resmî kurumların işlevi bir yandan toplumun mevcut değerlerini aktarırken, öte yandan toplumun geleceğe yönelik ideal ve beklentilerini karşılayacak yetenekte bireyler yetiştirmektir (Aslan, 2001: 29). Bundan dolayı türk millî eğitim sistemi bireyin eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla serbest öğrenme, yaygın eğitim ve örgün eğitim olarak üç kısımda teşkilatlanmıştır (MEB, 2014: 15). Bu araştırmanın konusuyla alakalı olarak örgün eğitim ve yaygın eğitim kavramları incelenecektir.

2.1.1. Örgün Eğitim

Örgün eğitim sözlük manasıyla: “Kişilerin hayata atılmadan, iş ve meslek kollarında çalışmaya başlamadan önce okul veya okul niteliği taşıyan yerlerde, genel ve özel bilgiler bakımından yetişmelerini sağlamak amacıyla belli kanunlara göre düzenlenen eğitim, formel eğitim.” ve “Düzenli, planlı, yöntemli biçimde verilen herhangi bir eğitim.” anlamına gelmektedir (TDK, 2019).

Örgün eğitim, okul öncesi eğitimden başlayıp üniversite mezuniyetine kadar olan eğitim sürecini kapsar. Bu eğitim, belirli yıllara göre dönemlere ayrılmakta ve bu dönemleri başarıyla bitiren öğrencilere bir diploma ya da akademik bir derecede verilmektedir. Örgün eğitim kurumları, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarından meydana gelmektedir. Okul öncesi kurumlar içinde kreşler, anaokulları, ilköğretim okulları, orta öğretim kurumları içinde de genel, mesleki ve teknik liseler, yükseköğretim kurumları içinde de üniversitelere bağlı fakülte, enstitü

ve yüksek okullar yer almaktadır (Demirel ve Kaya, 2003: 13). Örgün eğitim sayesinde bireyler diploma ve belirli nitelikler kazanır. Örgün eğitim yoluyla bireylere belli dönemlerde bilgi ve beceri kazandırılmaktadır. Bireyin kendini gerçekleştirmesine katkı sağlayacak bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasında; ailede başlayan eğitimin bireyin daha sonraki süreçlerinde de devam etmesinde örgün eğitim büyük rol oynamaktadır (Pehlivan, 2015: 24).

Türk Milli Eğitim Sistemi içerisinde, bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan eğitim sistemi, gerekli olan yapılanmayı, örgün eğitim kurumlarını temel alan bir düzene dayanarak inşa ettiği görülmektedir. Bu ana yapının yanında, örgün eğitim sisteminin dışında kalanlar için de yaygın eğitim kurumlarından da eğitimi destekleyici ve tamamlayıcı birimler olarak faydalanmayı esas alan bir yöntemin benimsendiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda konunun aydınlatılması adına örgün ve mesleki eğitimin aşamalarını içeren Uluslararası Yeterlilik Çerçevesi ile uyumlu “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (Taslak) Yeterlilik Türleri ve Sorumlu Kuruluşlar” tablosuna yer verilmiştir.

Şekil 2.1: Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (Taslak) Yeterlilik Türleri ve Sorumlu Kuruluşlar

8	Yüksek Öğretim Kurumları	Doktora Diploması (Doktora, Sanatta Yeterlilik/Doktora ve Tıpta Uzmanlık)			Mesleki Yeterlilik Kurumu	8. Seviye Mesleki Yeterlilik Belgesi
7		Yüksek Lisans Diploması (Tezli) Yüksek Lisans Diploması (Tezsiz)				7. Seviye Mesleki Yeterlilik Belgesi
6		Lisans Diploması				6. Seviye Mesleki Yeterlilik Belgesi
5		Ön Lisans Diploması (Akademik) Ön Lisans Diploması (Mesleki)				5. Seviye Mesleki Yeterlilik Belgesi
4	Millî Eğitim Bakanlığı	Lise Diploması	Mesleki ve Teknik Eğitim Lise Diploması	Ustalık Belgesi		4. Seviye Mesleki Yeterlilik Belgesi
3				Kalfalık Belgesi		3. Seviye Mesleki Yeterlilik Belgesi
		Ortaokul Öğrenim Belgesi				
2		İlkokul Öğrenim Belgesi				2. Seviye Mesleki Yeterlilik Belgesi
1		Okul Öncesi Katılım Belgesi				

Kaynak: (MEB, 2014: 24)

2.1.2. Yaygın Eğitim

Yaygın Eğitim, örgün eğitim sisteminin herhangi bir kademesinden ayrılmış veya herhangi bir eğitim kademesini bitirmiş vatandaşları, mesleki ve teknik öğretim alanlarında eğitmek amacıyla örgün eğitim ile birbirini tamamlayacak, aynı vasıfları kazandırabilecek bir bütünlük içinde düzenlenen eğitimidir. Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında açılan kurslar, halk eğitimi, çıraklık eğitimi, uzaktan eğitim (açık öğretim) ve işletmelerde gerçekleştirilen teorik veya uygulamalı kurslar veya hizmet içi eğitim şeklinde gerçekleştirilmektedir (MEB, 2014: 55). Yaygın eğitim sistemi Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir (MEB, 2014: 27). Ayrıca yaygın eğitim kapsamında mesleki eğitimini tamamlayanlara MEB onaylı belge verilmektedir (MEB, 2014: 25). Bu araştırmayla alakalı olarak yaygın eğitim sistemi içerisinde verilen çıraklık eğitimi ve açık öğretim üzerinde durulacaktır. Çıraklık eğitimi ve meslek eğitimi bir alt başlıkta işlenecektir.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü altında bireylere eğitim imkanı sunduğu bir sistem de açık öğretim sistemidir. Açık öğretim sistemi 2011 yılında MEB tarafından Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Açık Öğretim Daire Başkanlığı bünyesine dahil edilmiştir. Açık öğretim okulunun amacı; bireylerin her mekânda ve her durumda öğrenimlerine devam etmeleri imkânı sunmak, toplumun eğitim ve kültür düzeyini yükselterek bireyleri üst öğrenime hazırlamaktır (Altunkaya, 2013: 3). Açık öğretim, örgün okullarda yürütülen öğretim programlarıyla aynı programı esas alan, ancak uzaktan eğitim teknikleriyle öğretim yapan bir sistemdir (Altunkaya, 2013, s. 2).

2.1.2.1. Mesleki Eğitim ve Çıraklık Eğitimi

Mesleki eğitim, bireye iş hayatında belirli bir meslekle ilgili bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları kazandıran eğitimidir (Alkan, Doğan ve Sezgin 1996). Mesleki ve Teknik Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezine (METARGEM) göre: “Mesleki ve teknik eğitim; bilim ve teknolojiye paralel olarak, bireylere iş hayatındaki belirli bir meslekle ilgili bilgi, beceri, davranışlar kazandıran ve bireylerin yeteneklerini geliştiren eğitim sürecidir.” (METARGEM, 1997). Bireyi çalışma hayatına hazırlayan bu

tarz eğitimler Mesleki Eğitim Merkezlerinde verilmektedir. Mesleki Eğitim Merkezleri (MEM): İlköğretimi bitirip bir üst öğretime gitmeyen veya gidemeyen ya da çeşitli nedenlerle örgün eğitimin dışında kalmış ilköğretim mezunu her yaştaki bireylere çıraklık, kalfalık ve ustalık eğitimi, kısa süreli meslek kurslarının verildiği kurumlardır. Bu kurumlarda verilen eğitimin uygulamalı kısmı 3308 sayılı Mesleki Eğitimi Kanunu'nun (2008) 2. maddesine göre: 5362 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kuruluşları Kanunu'na (2005) göre kurulmuş meslek kuruluşlarına üye işyerleri, 5174 Sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'na (2004) göre kurulmuş mesleki kuruluşlara üye işyerleri ve işletmelerde yapılmaktadır (EURYDICE, 2011: 180).

Yapılan yasal düzenlemeler gereği çıraklık eğitimi meslek eğitim merkezlerinde verilmektedir. Yaygın eğitim sisteminde çıraklık, kalfalık ve ustalık eğitiminden sorumlu mesleki eğitim merkezlerinin görev ve işleyişleri 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu (2008) ile düzenlenmiştir. Mesleki eğitim merkezlerinde aday çırak öğrencilerin, çırak öğrencilerin ve kalfalık dönemi öğrencilerinin eğitimleri verilmektedir. Ayrıca bu merkezlerde usta öğreticilik ve meslek kursları düzenlenmekte olup toplumun ihtiyaçları doğrultusunda kişilerin kendi tercihleriyle meslek edinmeleri amaçlanmaktadır. Diğer yandan meslek eğitimi üretim, hizmet ve tarım sektörleri başta olmak üzere iş gücü piyasasına nitelikli işçi yetiştirerek sanayileşmede etkili ve temel araçlardan birisi olarak kabul edilmiştir.

Çıraklık eğitimi ise orta öğretim çağında olup, çeşitli nedenlerle örgün eğitime devam edemeyen gençlerin çeşitli meslek alanlarında eğitimini kapsar (Türk, 2002: 111). Çıraklık eğitimi, okul ve iş hayatının iş birliği ile gerçekleştirilen bir mesleki eğitim şeklidir. 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'na (2008) göre çıraklık eğitimine on dört yaşını doldurmuş ve on dokuz yaşından gün almamış olan kişiler alınmaktadır. 29 Haziran 2001 tarihinde 4702 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle "Mesleki Eğitim Kanunu" adı altında yapılan değişiklikle "Çıraklık Eğitim Merkezi" nın adı "Mesleki Eğitim Merkeziyle" değiştirilmiştir.

2.1.3. Okul Terki

Sosyolojik olduğu kadar felsefi bir kavram olan eğitim, bilgi aşıl原因 ve bilgiyi yönlendiren ideolojiler, müfredat programları ve pedagojik teknikler ile kişiliklerin ve

kültürlerin toplumsal bakımdan yeniden üretilmesini kapsar (Marshall, 2005: 174). Ayrıca eğitim bireyin kaliteli bir yaşam biçimine ulaşmasını ve insan davranışlarını pratikler yoluyla değiştirmesini sağlar. Eğitim, işlevini yerine getirebilmesi adına sistemleştirilir ve bireyin hizmetine sunulur. Oluşturulan eğitim sistemi genel manada toplumdaki bütün fertleri kapsar. Eğitim sisteminin dışına çıkmak, bireyin ihtiyaç duyduğu öğretiyi almadan eğitimi yarıda bırakmak ya da terk etmek toplumu olumsuz yönde etkileyen birçok durumu oluşturmaktadır. Bundan dolayı alanyazında, bahsi geçen konuyu açıklayan “okul terki” kavramı çırak gençleri tanımak adına önem arz etmektedir. Bunun nedeni araştırma grubumuz olan çırak gençlerin hepsinde okul terki durumunun gerçekleşmiş olmasıdır. Eğitim sistemi sorunu olan okul terki kavramı aynı zamanda eğitim sisteminin kalitesi hakkında da bilgi verir.

Okulu bırakma veya okul terki kavramları okuldan ayrılma, okuldan atılma veya okuldan alınma şeklinde gerçekleşen bir durumu tanımlayan bir ifade olarak algılanabilir. “Okulu bırakma” ya da “okul terki” olarak adlandırılan durum, eğitim öğretime devam eden öğrencinin değişik olumsuz nedenlerden dolayı içinde bulunduğu eğitim basamağını tamamlayamaması olarak tanımlanmaktadır (Dekkers ve Claassen, 2001: 346). Bu olguları yalnızca tek bir sebeple açıklamak konunun sığ bir alanda anlaşılmasına sebep olacağı için bahsi geçen kavramları birden çok nedenle ilişki kurarak açıklamak daha sağlıklı bilgiler vermektedir.

Genel olarak eğitim problemi olan okul terki, eğitime zaman zaman devam edememekten farklı olarak, bireysel veya sosyal nedenlerden dolayı okuldan tamamen ayrılmaktır. Bu durum için mezun olmadan devam edilen bir eğitim kurumunu yarıda bırakmayı örnek gösterebiliriz. Eğitim kurumundan kasıt herhangi bir eğitim basamağı olarak anlaşılacaksa de okul terki ile alakalı araştırmalar lise dönemine yoğunlaşmaktadır. Okul terki, süreç itibarıyla okul normlarından kopma ile başlayıp daha sonra okul ortamında uzaklaşarak son bulan bir süreçtir (Şimşek, 2011: 28). Okul terkinin gerçekleşmesinde birden çok sosyal faktörün etkisi vardır. Okul terki aynı zamanda bu sosyal faktörlerin bireyi etkilemesiyle belirli bir zaman diliminde gerçekleşen eylemlerin son halidir. Konu ile alakalı araştırmalarda sosyal ve çevresel faktörlerin üzerinde durulmuş ve okul terkini hazırlayan süreç hakkında fazla bilgi verilmemiştir. Aslında okul terkini hazırlayan sürecin gözden geçirilmesi ve kritik müdahalelerde bulunulması, oluşması muhtemel risk gruplarını engelleyecek bir önlem olarak düşünülebilir.

Okul terkinin gerçekleşme nedenleri arasında, birtakım demografik göstergeler, adaptasyon eksikliği, motivasyon kaybı ve derslerde düşük not alma yani akademik başarısızlık gösterilebilir (Taylı, 2001:93). Okul terkinin bu gibi nedenlerle gerçekleştiğı doğrudur fakat meseleyi yalnızca bunlara bağlamak bireysel, toplumsal ve okul ile ilgili sosyal faktörlerin görmezden gelinmesine neden olur. Okul terkinde bireyin, akademik başarıyı önemseyerek derslere alaka göstermesi, okulun ortamı ve konumu, gençlerin ailelerinin eğitime bakış açıları, yine gençlerin arkadaşlarıyla olan etkileşim biçimi ve geleceğe dair umutları veya bakış açıları okul terkinde önemli faktörlerdendir.

Modern toplumlarda, toplumun refahı ve sürdürülebilirliği açısından bir tehdit olarak algılanan okul terki, istatistiklere bakıldığında zaman riskli bir durum ortaya çıkmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2008-2009 eğitim ve öğretim yılında okuyan öğrencilerin %11,3'ü çeşitli nedenlerden dolayı okuldan ayrılmıştır (Şimşek, 2011: 28). Bu verilerin yanı sıra bu araştırmanın yapıldığı Kütahya İl'inde Ahmet Uysal'ın (2006) çalışmasında topladığı veriler incelenebilir: Kütahya ilinde 2004-2005 eğitim yılları arasında orta öğretime 22.185 öğrenci kayıt yaptırmış, takip eden 2005-2006 eğitim yıllarında 1.017 öğrenci çeşitli nedenlerden dolayı kayıt yaptırmayarak okul terki gerçekleştiren risk grubuna girmiştir. Ancak verilerin bu kadar dikkat çekici olmasına rağmen okul terki risk gruplarının belirlenmesine yönelik bir faaliyet yoktur.

Okul terki sadece bireysel olarak değil aynı zamanda bir ülkenin geleceğini de tehdit altına almaktadır. Gençler bir ülkenin en önemli sermayesi/kaynağı olarak algılanmaktadır. Bundan dolayı gençlere yapılan eğitim yatırımlarının okul terki gibi istenmeyen eylemlerle ziyan olması toplumun refahına ve sürdürülebilirliğine zarar vermektedir. Yine bu eylem bireysel ve toplumsal manada maddi ve entelektüel kayıpları beraberinde getirmektedir. Maddi kayıp olarak bireyin gelecekte düşük gelirli bir hayata mahkûm olma riski örnek gösterebilir. Entelektüel manada kaybı ise sistemleştirilmiş bilgi birikiminden yoksunluk olarak düşünülebilir. Ayrıca toplumda yer edinme ve yetişkin rollerini benimsemede eğitimin itibar ve değer yargısı oluşturmamasından dolayı, okulu terk eden gençlerin eğitim yoksunluğu yüzünden gelecekteki yetişkin hayatları zorlaşmaktadır.

Okul terki nedenlerini açıklamak için kullanılan “ evresel faktörler” daha çok gençlerin okulu terk etme kararı alırken bireysel etkilenmelerinden ziyade bireye dışarıdan etki eden unsurların tespit edilmesinde kullanılır. Bireyin içinde bulunduğu sosyal sınıf ve yoksulluk derecesi eğitim hayatını etkileyen çevresel faktörlerdendir. Özellikle Bourdieu’nun kültürel sermaye olarak adlandırdığı maddi imkanlara göre alışkanlık ve yaşama biçimi bireyin eğitim hayatı içerisinde kalmasını etkileyen önemli bir unsurdur. Bireyin kırsal kesimden veya alt sınıftan gelmesi ise eğitime devam etme şansını düşürmektedir. Yine yaşanılan mahalle, eğitim alınan okulun kalitesi, niteliği ve sosyal çevresi, bireye eğitim veren öğretmenler, birlikte zaman geçirilen arkadaşlar ve okula karşı negatif olma durumu diğer bir deyişle yabancılaşma okul terkinde çevresel faktörler arasında yer alır (Uysal, 2008).

Çevresel faktörlerden ziyade bireysel olarak alınan okul terki kararlarının önde gelen gerekçeleri bireyler adına okula karşı ilgisizlik, adaptasyon sorunu, dersleri sevmeme ve derslerin zor gelmesi durumlarıdır. Aslında bu durumlar doğrudan okul terkinde karşı ailelerinin tutumuyla ilişkilidir. Gençlerin eğitime ve okul hayatına ilgisizlik duyarak bu minvalde benzer duygu durumları yaşadıktan sonra okulu terk etmesinde önleyici faktör, arkadaş etkisinden ziyade aile unsurudur. Ancak ebeveynlerin eğitime ve okul hayatına karşı duyarsız olması ve eğitim gören çocuklarına karşı geleceğe yönelik iyimser bir beklenti beslememeleri gençlerin okulu terk etmelerinde önleyici herhangi bir etki oluşturmamaktadır (Taylı, 2008: 93). Okula karşı ilgisizlik ve adaptasyon sorunu okul ile değil bilakis gençlerin aileleriyle birlikte aşması gereken bir sorundur. Gençlerden okula ilgisizlik hissiyatının ortaya çıkmasında ailenin okula karşı tutumu ile ilişkilendirilerek açıklanması gerekir. Eğitimin  nemi hakkında aile tarafından motive edilen genç, arkadaş etkisiyle doğabilecek olumsuz durumlar karşısında direnç kazanacak ve okul terki engellenmiş olacaktır.

Bireysel ve çevresel faktörlerin yanı sıra okul terkinde sosyal desteğin de ayrı bir yeri vardır. Sosyal çevreden bireye yönlendirilen takdir edilme, beğeni sunma, motive etme amaçlı destekleme, sevgi, alaka, güven, saygı ve maddi yardım gibi kişisel, sosyal, psikolojik ve ekonomik nitelikli her türlü yardım sosyal destek anlamına gelir ( zer, Gençtanırım ve Ergene, 2011: 4). Bu tanım gereği sosyal destek alan gençlerde okul terki durumu gerçekleşmez. Sosyal destek gençlere aileden, arkadaş çevresinden veya okul yönetiminden gelirse daha etkileyici olur. Aile içi iletişimi kuvvetlendirmek, arkadaş

çevresinde eğitimin önemine vurgu yapmak, öğretmen ve okul idaresi ile gençlerin arasında sıkı bir diyalogun bulunması sosyal destek anlamında okul terki engelleyen önemli unsurlardandır. Diğer taraftan eğitim hayatına devam eden gençlerin mevcut eğitim gördüğü okulunu bırakıp bir başka okula nakil olması durumu okul terki olarak algılanmamaktadır. Konuya hâkim görüşlerin okul terki olarak algıladıkları durum, daha çok eğitim süreci içinde okul türlerinin değiştirilmesidir. Türkiye’den örnek verecek olursak örgün lise eğitimini yarıda bırakıp açık öğretim lisesinden devam etmek veya çıraklık eğitim veya meslek edindirme merkezlerine geçiş yapmayı gösterebiliriz (Taylı, 2001: 91). Ancak okul türü değiştirerek gençlerin eğitim hayatlarında köklü değişiklik yapıp kendi geleceklerini etkilemeleri gençler açısından sancılı ve sıkıntılı bir süreçtir.

Okul terki kavramı bu çalışmada çırak gençlerin eğitime bakış açılarını ve eğitimleri ile olan ilişkilerini anlamak adına önemlidir. Normal eğitim sürecinde problem yaşayan gençlerin sorunlarını çözmek adına geliştirdikleri ortak yöntem lise ile ilişkilerini kesip Çıraklık Eğitim Merkezlerine (Mesleki Eğitim Merkezlerine) başvurmalarıdır. Bu programlarda bir nevi okul havasında belirli mesleklere eleman yetiştirme politikası güdülmüştür. Okulu terk eden gençlerin kayıt oldukları programlar çerçevesinde iş hayatı disiplini sayesinde örgün eğitimde kazanmaları gereken karar verme, sorumluluk kazanma, kendini keşfetme, kendine güvenme, başarı hazzını hissetme gibi kabiliyet ve duyguların kazanılacağı düşünülmektedir. Böylelikle okulu terk eden gençler kısmen eğitim açıklarını kapatacak gelecekte hayatlarını idame ettirebilecekleri bir meslek sahibi olabileceklerdir (Taylı, 2008: 98). Bu açıdan bakıldığında Çıraklık Eğitim Merkezleri (Mesleki Eğitim Merkezleri) okul terki nedeniyle ortaya çıkan yıkıcı bireysel, sosyal ve ekonomik kayıpların önüne geçmektedir.

Sonuç olarak bireysel, sosyal ve ekonomik olumsuz yönleri bulunan okul terkinin ortaya çıkaracağı pek çok durum vardır. Bunlar başta devletlerin eğitim faaliyetlerine yapılan yatırımların karşılığını bulmamasından dolayı milli kaynak ziyanına neden olmaktadır. Bu durumda yine devletlere negatif yönde tesir eden bir diğer husus da sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının katlanmasıdır. Dahası gençlik çağlarında alması gereken modern mevcut eğitimden mahrum kalan gençler yetişkin hayatlarında bireysel olarak uyumsuz ve sapan davranışlar sergileme riski taşımaktadırlar. Bu durum ise toplumda suç oranlarının artmasına neden olan bir durumdur. Ayrıca okul terki nedeniyle eğitimden mahrum kalma durumu sınıflar arası

hareketliliği kısıtladığı gibi kuşaklar arası entelektüel seviye farkını açmaktadır (Taylı, 2008: 92). Okul terkinin bu kadar olumsuz duruma sebebiyet vermesinin gençler tarafından öngörülememesi gençliği akıldan ziyade hayal gücünü ön plana almasına, rahatını maceraya tercih etmesine, pasiflikten ziyade hareket düsturunu benimsemesine bağlanılabilir (Beşirli, 2007: 87).

2.1.4. Okuldan Kopma Süreci

Okuldan kopma süreci, okul terkini hazırlayan bir zaman dilimidir. Daha önceden belirtildiği gibi okul terki kararı ani alınan bir karar olmadığı için lisede alınan okul terki kararının temelini ilkökul yıllarında görmek mümkündür. Lise öncesi ilkökul zamanlarındaki arkadaş çevresindeki tutum ve davranışlardan bir gencin okulu bırakma olasılığı tahmin edilebilmektedir: Bunun nedeni gençlerin ilkökulun son yıllarında arkadaş çevresindeki sosyal kabulleniş derecelerinin okul terki riskini tetikleyen bir faktör olmasıdır. Okul terkini hazırlayan süreçte ilkökulun son dönemlerindeki sosyal kabulleniş faktörüne ek ilkökul yıllarında benimsenen problemli ve uyumsuz davranışlar yine ileride okul terki riskini arttıran bir diğer unsurdur (Taylı, 2001: 93).

Okuldan kopma sürecini sosyal kabulleniş, problemli ve uyumsuz davranışlarla açıklamanın yanı sıra bu araştırmada önem arz eden bir diğer konu ise öğrencilerin part-time çalışma durumlarıdır. Her ne kadar eğitimden kopmayı etkileyen farklı çevresel faktörler olsa da birey bilinci ile ilgilenmek adına daha çok yarı zamanlı (part-time) iş olgusu üzerinde durulacaktır. Okul ile olan alakanın azalmasından itibaren gençlerin yarı zamanlı çalışmaya başlamaları okuldan kopma süreci içinde gerçekleşmektedir. Bu süreç içerisindeki iş hayatı deneyimleri gençleri okul terki kararı almaya kadar götürmektedir (Taylı, 2008: 99). Öğrencilerin iş hayatı deneyimleri yaşamasında kendi rızalarıyla ailelerine destek olmak istemeleri, aileler tarafından iş hayatının ve para kazanmanın nasıl bir şey olduğunun öğretilmek istenmesi ve öğrencilerin para biriktirme isteği etkilidir. Öğrenciler çeşitli kişisel, sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı dönem arası, hafta sonu ve yaz tatillerinde daha çok akraba vasıtasıyla bulunan işlerde çalışmaktadırlar. Bu süre zarfında edindikleri tecrübenin yanında maddi gelir elde etmeleri ve kendini gerçekleştirmeleri gençlerin okul terki kararı almalarında bireysel nedenlerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Üstelik okul çevresinde kabul görmeyen ve ötekileştirilen

gençlerin iş hayatı deneyimleri sayesinde kendilerini gerçekleştirdiğinden dolayı okul terkine bulunma oranı daha fazladır.

Eğitim hayatına devam eden gençlerin kısmi zamanlı çalışması, gençleri sadece okul terkine sürükleyen bir zaman dilimi içerisinde oldukları anlamına gelmemektedir. Bu durum aynı zamanda motivasyonu geliştirerek akademik başarıyı arttıran bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber çalışma hayatı ile eğitim hayatının dengede tutulduğu süreçte çalışma hayatı gençlerin yetişkin rolleri kazanmasında bir prova mahiyeti taşımaktadır. Yarı zamanlı çalışan öğrenciler ile tam zamanlı çalışan ya da hiç çalışmayan öğrenciler arasında akademik başarı kıyası yapıldığında yarı zamanlı çalışan öğrencilerin akademik başarı oranının daha yüksek olduğu görülmektedir (Taylı, 2008: 99). Bundan dolayı öğrencilere çeşitli yetenek ve yapıcı edinimleri elde etmek adına dengeli bir kısmi zamanlı çalışma hayatı tavsiye edilmektedir. Dikkat edilecek olursa, gençleri okul terkine kadar götüren kısmi zamanlı çalışma hayatı kontrol altına alındığında ve eğitim hayatıyla arasında denge kurulduğunda, akademik başarıda artış gözlenip gençlerde okula bağlanma/tutunma gerçekleşecektir.

2.2. ÇALIŞMA HAYATI

Çalışma ve çalışmayla alakalı kavramlar buna çalışma hayatı da dahil insanlık tarihi içerisinde sosyal olgulara dair kuvvetli bir etki alanına sahiptir. Bireyin hayatındaki aile içerisindeki iletişim, ahlaki kriterler, maddi kazanç, iş sahası, eğitim ve sosyal haklar gibi kavramları doğrudan çalışma hayatına dair unsurlar belirlemektedir. Çok boyutlu olan çalışma kavramının temellerini, piyasa şartları ve teknoloji oluşturur. Toplumun çalışma kavramından etkilenmesinde sanayi, teknoloji ve iktisadi girişimlerin bireyle iç içe oluşu önemli bir faktördür. Doğal olarak bu etkilenme biçimi sosyal değişimi de beraberinde getirir. “Sanayi Devrimi” terimi bu konuda güzel bir örnek olup çalışma kavramına ait her şeyi toplumun merkezine oturtmuştur (Yıldız, 2010: 143).

Tarih içerisinde insanlar çoğunlukla çalışmayı yaşamlarında farklı bir aktivite olarak görmemişler ve çalışma ile yaşamın iç içe olduğunu kabul etmişlerdir. Çalışma hayatı insanın günlük rutinine dahil olan yaşamın bir parçası olarak öngörülmüştür. Üretim çoğunluğunun evlerde aileye yetecek kadar yapıldığı sanayi öncesi toplumların

aksine sanayi toplumlarında makineleşmeyle fabrikaların kurulması aile içi çalışanları işçiye dönüştürmüş böylelikle bireyin çalışan kimliği değişime uğramıştır. Yeni çalışan kimliği, beraberinde geleneksel kalıpların terkine, alışkanlıkların ve aile içi iletişimin değişmesine neden olmuştur. Böylelikle çalışma hayatındaki değişmeler, görüleceği üzere sosyo-kültürel bir devrimin habercisi olmuştur. Sanayi toplumlarında kültürel çeşitlilik artmış, geleneksel yapı önemini kaybetmiş, teknolojik gelişmeler sayesinde ekonomik üretimin temelini oluşturan çekirdek aile yapısı yerini devasa fabrikalara bırakmıştır. Teknoloji sayesinde üretimde meydana gelen patlama, ulaşım ve haberleşme ağlarının genişlemesi toplum içerisindeki iktisadi hayatı toplumlar arası iktisadi hayata dönüştürerek dünyayı “küresel köy” haline getirmiştir (Yıldız, 2010: 142). Sanayi sonrası toplumlarda ise çalışma hayatı farklılık göstermektedir. Sanayi çağı öncesinde çalışma hayatı insanların doğa ve makinelerle kurduğu ilişki üzerine temellendirilmiştir. Sanayi sonrasında, yani günümüzde çalışma hayatı bireylerin kendi arasında kurduğu ilişkilerle açıklanmaktadır. Günümüz çalışma hayatında bireyin doğa ve makineyle olan etkileşiminden ziyade bireyin bireyle olan etkileşimi ve iletişimi daha ön plandadır. Bundan dolayı günümüz çalışmanın insanlık tarihindeki geçmiş diğer çalışma hayatlarından en büyük farkı da bireyin kendisiyle ve diğer bireylerle kurduğu iletişim biçiminin öne çıkmasıdır. Ayrıca modern topluma geçiş ile birlikte ekonomi temelli bir toplum yapısının oluşması ve yine bu yapıya bağlı değerler sisteminin ortaya çıkması, çalışma hayatının birey üzerindeki etkisini arttırmış buna bağlı olarak çalışkan ve disiplinli olmanın övüldüğü bir ahlak anlayışı hâkim kılınmıştır.

Ekonomistler çalışma kavramından, gelir elde etme amaçlı yapılan fiziksel ve zihinsel aktiviteler olarak bahsetmektedirler. Oxford sözlüğünde ise çalışma, “bir amaç veya hedef uğruna yapılan fiziksel veya zihinsel aktivite” olarak tanımlamaktadır (Oxford Dictionaries, 2019). Çalışma kavramına felsefi olarak yaklaşan Borne ve Herny çalışmayı değer oluşturan insan emeği şeklinde görmüşlerdir: emek ortaya çıkartan, topluma fayda sağlayan ilk başta kişisel ve menfi daha sonrasında sosyal fayda gözetilen eylemler bütünüdür. Çalışmanın temel anlamı ise herhangi bir ürün veya hizmet ortaya koymak için harcanan eylemler bütünüdür denilebilir (Yıldız, 2010: 133). Sosyolojik açıdan çalışma ise “insanın bir iş ortaya koyabilmesi için diğer bireylerle olan etkileşimi ve hiyerarşik bir düzen içinde belli bir statüye ulaşması” (Aykaç, vd., 2001) şeklinde ifade edilmektedir. Çalışma kavramına bakış açısında sosyoloji meseleye harcanan fiziksel

veya zihinsel enerjiden, eylem ve emek sonucu ortaya çıkan ürün ve hizmetten ziyade bireylerin birbirleriyle olan iletişim ve etkileşim biçimleri üzerinde durmuş, çalışma hayatı akışı içerisinde ürün veya hizmet üretmek için oluşturulan hiyerarşik düzen bahis konusu olmuştur.

Günümüz modern aklın sonucu olan akılcı insan, karakteri itibariyle, çalışmanın karşılığı modern hayatta, birey için maddi gelir veya katma değer elde etmektir. Fakat çalışma hayatında zaman ve enerji harcanan günlük faaliyetlerde bireyin eğitim sayesinde pekiştirilmiş yeteneklerini kullanma arzusu, katma değer duygusu ve prestij gibi unsurlar maddi gelir ve katma değer kadar önem arz etmektedir. Bunun yanında bireyin çalışma hayatında maddi olduğu kadar duygusal da beslenebilmesi gerekmektedir. Maddi ve duygusal olarak beslenen bireyin birtakım ihtiyaçlarını karşılaması ve bu ihtiyaçlarını karşılariken seçim şansının olması doğal olarak bireyin ekonomik özgürlüğü ile alakalıdır. Ekonomik özgürlük ise daha çok bireyin iş hayatından ziyade sosyal çevresi ve bu çevre ile kurduğu iletişim biçimi ile alakalıdır. Çalışma hayatındaki eylemleri neticesinde maddi olarak ödüllendirilen bireyin maddi kazancını harcama ve tüketme safhasındaki serbestlik derecesi bireyin ekonomik özgürlüğünü ifade eder.

Bireyin hayatı içerisinde karşılaştığı ve aşması gerektiği meselelerden bir tanesi de çalışma hayatı içerisindeki dönüm noktalarıdır. İnsanlar genellikle gençlik dönemlerinin orta veya son dönemlerinde aldığı eğitime ve sosyal çevresine bağlı olarak çalışma hayatıyla tanışır. Çalışma hayatına dair çalışmak, iş bulmak ve geçim sağlamak gibi meselelere içinde bulunulan kültürel değerlere göre çözüm aranmaktadır. Modern yaşam tarzına geçişle kültürel değerlerin evrensel unsurlardan kaçınılmaz bir şekilde etkilendiğini varsayarsak gençlerin çalışma hayatıyla tanışmalarında evrensel unsurları görülebilir. Hem konuya örnek hem de bu araştırmayla alakalı “part-time” ya da “kısmî zamanlı çalışma” kavramları bu noktada değerlendirilebilir. Gençlerin çalışma hayatına başlama ve eğitim hayatından iş hayatına geçiş sürecinde başvurdıkları yöntemlerden bir tanesi de part-time ya da kısmî zamanlı çalışmadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik ve teknolojik gelişmeler, üretim biçimlerinin değişmesi ve 1970’lerde uluslararası sermaye piyasalarındaki kriz dünyada küreselleşme sürecini başlatmıştır. Bu süreç öncesi “fordist üretim yapısı” diye tabir edilen tam zamanlı, kitlesel üretimli iş bölümü mantığı önemini kaybetmiştir

(Yavuz,1999: 97). Ortaya daha rahat bir çalışma şekli olan “esnek çalışma” diye tabir edilen bir dizi çalışma türü çıkmıştır. Esnek çalışma biçiminin mantığı bir işletmenin yönetim kadrosunun fordist üretim yapısındaki gibi sabit diğer çalışanların ise saat ve gün olarak tam zamanlı çalışanlara nazaran daha esnek bir çalışma biçimine sahip olmasıdır. Farklı şekilde çalışma imkânı sağlayan esnek çalışma tiplerinden bir tanesi de part-time yani kısmî zamanlı çalışmadır. Part-time çalışmanın bir diğer adı da “atipik” çalışmadır. Part-time çalışma şekli ülkelerin anayasalarına göre farklılık göstermektedir. Örneğin Türkiye’deki 4857 İş Kanunu’nun 13. maddesine göre kısmi çalışma, bir çalışanın, tam süreli iş sözleşmeli diğer bir çalışana göre haftalık mesai saatinin gözle görülür bir şekilde az olmasını gerektirir. Part-time çalışan bir işçi tam zamanlı sözleşme tipine göre haftalık yoğun bir tempoda çalışan bir işçiye göre daha az mesai yapar ve buna bağlı olarak aldığı ücret de düşük olur.

Yakın dönemde iş hayatını etkileyen 2. dünya savaşı ve sonrasındaki küreselleşme hareketi, hız kazanan teknolojik yenilikler, sosyal bilimlerdeki çalışmalar sayesinde işletmelerin faaliyet ve kapasitelerinin arttırılması gibi faktörler çalışma hayatında kökten değişikliklere neden olmuştur. Bu değişikliklerden doğal olarak toplumun dinamik gücünü oluşturan gençler de etkilenmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO, 2010) verilerine göre, çalışma hayatına atılan gençler düşük ücretler almakta ve bundan dolayı yeterli gelir elde edememektedirler. Benzer veriler çalışan gençlerin gelecek vadetmeyen ve part-time ya da yarı zamanlı işlere ilgi gösterdiklerini ortaya çıkarmıştır (Çelik ve Beşpınar, 2011: 61).

Çalışma hayatı genel olarak değerlendirildiğinde, bu kavramın sanayi devrimi sonrası farklı anlamlar kazandığı görülecektir. Ekonomik gerçeklik ve kurallar dikkate alındığında çalışma hayatını şekillendiren unsurların bunlar olduğu tespit edilecektir. Bununla beraber modern toplumlarda kişiliğin inşasında uğraşılan mesleğin katkısı yadsınamayacak kadar önemlidir. Çalışma hayatına göre kişilik kazanan bireyin yine sosyalleşmesi de bu kişilik inşası üzerinden olacaktır. Bu bağlamda çalışma hayatının gelir elde etmenin yanında bireysel ve sosyal çıktıları da olduğu görülmektedir. Yapılan işin niteliği ve bireyi tatmin etmesi, bireyin toplumda kabul görmesi uğraşılan meslekten gelir elde etmek kadar önemlidir. Aslında bireyin çalışma hayatına tutunması buna bağlıdır.

Birey için iş hayatını çözümleyen ve anlam katan unsurlar arasında: iş hayatının zorlukları, fiziki çevre şartları, bireyler arası iletişim, emek harcanan işin anlamı ve yaş vardır. Yapılan işin yaş ve edinilen eğitime bağlı olarak hem mental hem de fiziksel manada zorluğu olduğu kabul edilebilir. Hava şartları, mesai ve zaman harcanan bina, mekân veya mesken gibi lokasyon tipleri uğraşılan mesleğin zorluk derecesini arttırabilir. Yapılan işin daha çok fiziksel niteliğine göre insan sağlığı açısından risk oluşturması, yaralanma ve sakat kalma gibi birey hayatını kökten olumsuz yönde değiştirecek durumlar, birey için iş hayatının tehlikeleri arasında yer alır. Bununla beraber çalışma hayatındaki pozisyon, görev veya konuma göre mesai arkadaşıyla, patron veya işverenle veya müşteri ile olan ilişkiler ve iletişim biçimleri bireyin çalışma hayatını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilecek unsurlardır. Yapılan işin bireye olumlu anlamda soyut olarak geri dönüş sağlaması yani işten tatmin olması bireye pek çok yönden katkı sağlamakta aksi durum ise bireyin hayatını olumsuz yönde etkilemektedir. Tüm bunların yanında iş hayatının zorlukları bireyin yaşam kalitesini düşürmektedir. Fiziksel yorgunluk, iş kazaları ve uzun mesai saatleri gibi bireyi olumsuz yönde etkileyen ve yaşam kalitesini düşüren durumlar çalışma hayatının birey tarafından sorgulanmasına ve gündelik gerçekliğin olumsuz algılanmasına neden olmaktadır.

2.3. GELECEK BEKLENTİSİ

Gençlik ve gelecek arasında bir bağlantı kurmak her zaman merak konusu olmuştur. Her toplumda gençlikten geleceğe dair büyük bir beklenti vardır. Bunun nedeni, gençliğin toplumun devamı olması ve kendinden bir önceki jenerasyondan kültür, değer, ritüel ve alışkanlıklar gibi edinimleri kazanarak bunların devamlılığını sağlamasıdır. Gelecek ise tanımlanamayan, net olarak hesaplanamayan ancak tahmin edilebilen bir yaşanılmamış zaman dilimi olarak gizemini sürdürmektedir.

Beklenti, gerçekleşmesi beklenen şey anlamına gelmektedir (TDK, 2019). Gelecek beklentisi ise yaşanılacak olan gelecek zaman diliminde gerçekleşmesi umulan şartlar ve durumlar olarak düşünülebilir. Yine gelecek bilinmezliğini koruduğu için gençlerin geleceğe dair beklenti ve düşüncelerinde karamsarlık ve endişeli olma durumu olabilir (Başbakanlık, 2010: 49). Beklenti kavramına dair bir diğer tanımlamada ise insan tecrübeleri sayesinde geleceğe dair tahminlerde bulunmaktır, denilebilir. Yapılan bu tanımlamaya istinaden gelecek beklentisi ise bir takım duygu durumlarını barındıran

bilişsel haritalardır. Gelecek beklentisinin teorik arka planında ise karar alma süreçlerindeki en önemli motivasyon kaynağı olması yatar (Şimşek, 2012: 92). Gelecek beklentisine dair planlama yapmak ise karmaşıktır. Özünde güdülenme, planlama ve değerlendirme yatar çünkü insanlar genellikle geleceğe yönelik amaçlar belirlerken güdülerini, değerlerini ve beklentilerini göz önünde bulundururlar. Bu amaçları gerçekleştirmek için planlama ve problem çözme yolları bulunur. Nihai olarak belirlenen amaca ulaşma olasılığı tahmin edilmeye çalışılır (Şimşek, 2012: 93). Geleceğe yönelik amaç belirlenirken ve bu amaca yönelik planlama ve problem çözme gibi faaliyetlerde bulunulurken yaşanan gençlik dönemi unutulmamalıdır. Boş zaman değerlendirmesi olarak eğlence ve gezi aktivelerinin daha geri planda kaldığı eğitim, mesleki başarı ve yuva kurmak gibi amaçların daha ön planda olduğu gençlik döneminde planlar, ilk başta daha genel geçer haldeyken yaş ilerledikçe planlamalar daha ayrıntılı ve titizlikle yapılmaktadır (Artar, 2003: 23). Ayrıca birey genç olmaktan çıkıp yetişkinliğe geçiş yaptıkça düşünceleri ve geleceğe bakış açısı değişmektedir (Baran, 2013: 10).

Gençlerin gelecekteki beklentilerini belirlemelerinde pek çok faktör vardır: çocukluk döneminde aldıkları ödül ve cezalar, yetişkinlerin gençlerden beklentileri ve gençlerin rol model algısı, sosyal çevredeki başarı algısı, sosyal hedeflerin pekiştirilmesi, ailenin bakış açısı, okulda alınan eğitim. Tüm bunların yanında genç ile sürekli etkileşim halinde olan aile, okul ve sosyal çevre yine gençlerin gelecek beklentilerini etkileyen önemli faktörler arasında yer alır (Yavuzer, vd., 2005: 94).

Gelecek beklentisinin şekillenmesinde geleceğe yönelik olumsuz senaryolar, gençlerin sosyal hayatta sergiledikleri performanslarını etkilemektedir. Bireyin sergilediği performansla beklenti arasında sıkı bir ilişki olduğu için küresel ısınma, bulaşıcı hastalıklar, ekolojik dengenin bozulması, doğal afetlerin artması, çevre kirliliği ve trafik karmaşasının daha da artacağı gibi geleceğe yönelik olumsuz olgular ve bu olguların türlü medya mecraları tarafından sürekli servis edilmesi gençleri geleceğe dair olumlu bir beklenti içerisinde olmalarını engellemektedir. Geleceğe dair iyimser bir duruş içerisinde olmak da geleceğe dair farklı bir bakış açısidir. Bireyin vizyon, misyon, strateji ve aksiyon kavramlarını benimseyerek daha geçerli bir hayata adım atma yöntemleri de geleceğe dair kalite bir beklenti içerisinde olmanın yoludur (Gültekin, 2006: 64).

Okuyan gençliğin gelecek beklentileri üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında daha çok kariyer, başarı, yuva kurmak, dolgun maaş, itibar ve prestij sahibi olmak gibi konular gelecek beklentileri arasındadır. McCabe ve Barnett (2000)'nin yaptığı araştırmada ise gençlerin daha çok eğitim başarısı ve mesleğe göre gelecek beklentisi içerisinde bulunduklarını tespit etmişlerdir. Kùltürlerarası yapılan bazı çalışmalarda gençlerin gelecek beklentisi ile alakalı odağı kariyer, aile ve romantik ilişkiler üzerine yoğunlaştığı belirtilmiştir. Bireyin doğasında bulunan maddi refah ve konfor tutkusu gereği yüksek sosyo-ekonomik belirtilerden olan prestijli ve itibar gösterilen bir işe sahip olmak ve maddi geliri yüksek olmak gibi olgulara ulaşma arzusu gençlerin gelecek beklentileri arasında yer almaktadır. Tabi bu olgulara sahip olmak günümüz gençliğinin vazgeçilmezlerinden olan bağımsızlık ve yetişkinlik sembolünün gelecek beklentisiyle harmanlanmış halini göstermektedir (Yavuzer, vd., 2005).

Sosyo-ekonomik düzeye bağılı aile yapısına bakıldığında zaman, gençlerin mensup olduğı aile yapısına göre karakterlerinin şekillenmesi gençlerin geleceğe yönelik beklentilerini etkilemektedir. Öreğın üst sosyo-ekonomik düzey ailelerine mensup gençlerde başarı güdüsü, iç kontrolle inanç, sosyal değişmeye yatkınlık ve iyimserlik gözlenirken, alt sosyo-ekonomik ailelerden gelen gençlerde daha çok dindarlık, dış kontrole inanç, başarı ve gelecek beklentisinde kadercilik, düşük benlik algısı ve karamsarlık gibi özellikler gözlenmektedir. Alt sosyo-ekonomik düzeyden gelen gençler geleceğe dair teslimiyetçi, sosyal çevrenin yönlendirmesine açık, benliği geri planda, vizyon, misyon ve stratejiden yoksun bir yapıya sahipken üst sosyo-ekonomik düzeyden gelen gençler geleceğe dair daha planlı, pozitif ve yönlendirilen değil yönlendiren bir karaktere sahiptirler. Tolan'ın (1990) yaptığı bir araştırma da ise gençlerin geleceğe güvenle bakmasında eğitimi %32.3, bilgi ve beceriye sahip olması %23.3 oranında önemli bulmalarının yanında ailelerin maddi bakımdan güçlü olmasını %20.1 oranında anlamlı bulmaktadır (Güleri, 1998: 56). Bu araştırmadan anlaşılacağı üzere gençlerin ailelerinin varlıklı olması onların geleceğe güvenle bakabilmesinde önemli bir unsurdur. Tüm bunların yanında 2013 yılında ülkemizde yapılan, alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyden gelen gençlerin dahil olduğı, Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nda gençlerin %83.9'u gelecekten umutlu olduğunu belirtmişlerdir (TÜİK, 2014).

Endüstri toplumlarının doğası gereği bireyin hayatını idame ettirebilmesi için rekabet ortamında bulunması ve başarı gerekliliğı şarttır. Rekabet ve başarı şartı bireyde

daha çocukken “gelecek kaygısı”na neden olmaktadır. Bu kaygıyı aşmak ve yetişkin dönemde bireyin sosyal problemlerle uğraşmaması için nitelikli insan olması gerekir. Gelecek kaygısını olumlu beklentiye dönüştürmek eğitim ile mümkün olacak bir meseledir fakat gençler gelecek güvencesi olarak diplomayı ve geçerli bir eğitim basamağından mezun olmayı değerli görmemektedirler (Güleri, 1998: 56). Halbuki gençlerin geleceğin yasalarını öğrenmesi ve yine gelecek beklentisiyle yakından ilişkili önemli bir kavram olan misyon kavramını benimsemeleri onların gelecek beklentilerini olumlu yönde şekillendirecek unsurlar olarak düşünülebilir.

2.4. SOSYALLEŞME PRATİKLERİ

Bu Araştırma gereği, çırak gençlerin gündelik hayattaki deneyimlerini incelemek için kullanacağımız sosyalleşme pratikleri kavramı tanımının, sosyalleşme kavramı pekiştirildikten sonra yapılması, daha açıklayıcı olacaktır. Yapılan tanım ve kavram açıklamalarından sonra görülecektir ki zaman, mekân ve insan eylemi bağlamında sosyalleşme pratikleri, çok çeşitli olması itibarıyla, tıpkı bu araştırmadaki gibi kategorize edilebilir. Dolayısıyla saha araştırması öncesi yapılan alanyazın taraması ve saha araştırması sonrası derleme çalışmalarında bu araştırmaya katılan çırak gençlerin verdiği ifadeler doğrultusunda oluşturulan sosyalleşme pratikleri incelenecektir: Mesai dışındaki zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini açıklamak adına “serbest zaman etkinlikleri” ve “boş zaman” kavramlarından, gündelik hayatta çırak gençlerin ev, iş, eğitim merkezi ve arkadaş arasında kurdukları iletişim biçim ve şekillerini anlamak adına direkt “sosyalleşme” kavramından (bu araştırmanın veri analiz kısmı olan dördüncü bölümde 4.4.2. Sosyal İlişkiler kategorisi ile alakalıdır) istifade edilecektir. Dahası günümüz gençliği arasında oldukça yaygın olan sosyal medyanın tüketim ve kullanım alışkanlığı için “sosyal medya” kavramı açıklanacak, elde ettikleri gelirleri harcama biçimleri ve tüketim alışkanlıklarını tespit etmek için de “tüketim alışkanlığı” kavramı irdelenecektir. Son olarak gençlerin zararlı ve bağımlılık yapan madde kullanım ve alışkanlıklarını saptamak adına “bağımlılık” kavramı tanımlanacaktır.

Sosyalleşme adına yapılan çalışmaları iki grupta toplayabiliriz. Bunlardan ilki kişilik ve benlik gelişimiyle alakalıdır. Diğer ikinci grupta toplanan çalışmalar ise bilişsel gelişim ile alakalıdır (Kağıtçıbaşı, 2013: 360). Sosyalleşme çocuğun toplumsallaşma sürecidir ve daha çok sosyal psikoloji ile alakalı bir kavramdır. Çocuk her ne kadar fitrat

olarak sosyalleşmeye müsait olsa da yetiştirilmeye ve eğitime ihtiyaç duyarak uzun bir süreçten geçip tam anlamıyla sosyalleşme gerçekleşir (Ülken, 1969: 404). Bireyin sosyalleşmesini tamamlamasında etkili en önemli faktör ailedir. Aile ile iç içe geçirilen bir çocukluk evresinde çocuk aileden yaşam boyu kullanacağı tutum, davranış, zevk ve beğeni kalıplarını alır (Baran, 2013: 8). Aslında sosyalleşme süreci kişinin benlik gelişiminin şekillenmesidir. Birey sosyalleşme süreci içerisinde benlik gelişimini sağlarken bir yandan topluma kendini kabul ettirme çabası güder. Tüm bunlarla beraber sosyalleşme faktörleri geçmişten günümüze çeşitli eylemler ve pratiklerle aktarılan kültürü bireylere aşıl原因 sosyal gruplar ve olgularla alakalıdır: aile, okul, arkadaş grubu, din, kitle iletişim araçları vb. (Emiroğlu, 2017: 118). Buradan anlaşılabacağı üzere birey sosyalleşme sürecinde sadece ailenin etkisinde değil toplumsal kurumların, sistemlerin, inanışların ve kültürlerin etkisi altında kalır. Bu durumda sosyalleşme ve süreci, bireye kişilik kazandırdığı kadar kimlik de kazandırmaktadır. Sosyalleşme sürecindeki evrelere göz atarsak çocukluk döneminde bireyin kişilik gelişimi ön plandayken ergenlik döneminde kimlik gelişimi daha çok ön plandadır. Bu araştırma gereği çalışma grubumuz gençlerden oluştuğu için sosyalleşme denilince bireyde kimlik oluşumu ve buna bağlı olarak değer, norm, inanç ve düşüncelerini eyleme dökme şekillerini yani sosyalleşme pratiklerini göz önünde bulunduracağız.

Bireyin çocukluk evresinden gençlik evresine geçiş sürecinde aile dışı kurumlarla ve sosyal gruplarla etkileşimi artar. Burada arkadaş grubu bireyi aileden daha çok etkilemektedir. Sosyalleşme aynı zamanda belirli bir grubun yaşam tarzının benimsenmesi ve karşılıklı etkileşim süreci demektir. Bundan dolayı grup içerisindeki kalıp davranışlar ve tutumlar birey tarafından taklit edilerek benimsenir. Kimlik inşası sürecinde olan genç, etkilendiği sosyal grubun tutum ve davranışlarını eyleme dökerek gündelik hayatında kendine sosyalleşme pratikleri oluşturur. Giyim tarzı, saç stili, gündelik konuşma dilinde kullanılan kalıplar, muhabbet konusu, boş zamanlarda vakit geçirilen mekanlar ve bu mekanlardaki faaliyetler, tüketim alışkanlığı, sosyal medya ve internet kullanımı gibi durumları sosyalleşme pratiklerinden sayılabilir. Yapılan tüm bu açıklamalara istinaden bu çalışmada sosyalleşme pratiklerinin sınırlarını belirleyecek beş kategori (Sosyal ilişkiler, Serbest zaman etkinlikleri, Sosyal Medya, Harcamalar ve Tüketim Alışkanlıkları, Bağımlılık) hakkında açıklamalar yapılabilir.

2.4.1. Sosyal İlişkiler

Sosyalleşmenin pratik şekillerinden bir tanesi de sosyal ilişkilerdir. Bu kavramla çırak gençlerin sosyal çevresiyle olan iletişiminin biçim ve içeriğinden bahsedilecektir. Daha çok çırak gençlerin gündelik konuşma dillerinden istifade edilip arkadaş grubu içerisinde, iş yerinde ve eğitim merkezinde kullandıkları üslup ve gündelik muhabbet konuları dikkate alınacaktır.

Çırak gençlerin gündelik konuşma konularından ilgi alanları, spor, sanat ve kültürel faaliyetlere yatkınlıkları, gündemi ve siyaseti takip etme durumları, akran içerisinde, eğitim merkezinde ve iş yerindeki sosyal çevreyle iletişim biçimleri saptanabilir. Bu amaçla sosyal ilişkiler çırak gençlerin yakından tanınmasına katkı sağlar.

2.4.2. Serbest Zaman Etkinlikleri

Günümüz çalışma hayatında çalışma saatleri devlet güvencesi altında olduğu için çalışanların mesai saati dışı vakitlerini değerlendirme imkânı vardır. Mesai saati dışında çalışan işçi, işveren, çırak veya usta kendi sosyal imkân ve maddi erişebilirliğine göre bu vakti çeşitli eylem, etkinlik ve faaliyetlerle değerlendirebilir. Bu durumu açıklamak için birbirine benzer iki kavram kullanılır: “serbest zaman etkinlikleri” ve “boş zaman”.

Serbest zaman etkinlikleri kavramı, Uluslararası Boş Zaman İnceleme Grubu’nun tanıma göre: Bireyin mesleki ve sosyal sorumluluklarını yerine getirdikten sonraki zaman diliminde kendi hür iradesini kullanarak eğlenme, dinlenme, gündelik yaşama dahil olma, bilgi ya da beceri kazanma eylemlerinin bütünüdür. Yaşanılan çağın gerekliliklerine ve teknolojik gelişimine bağlı olarak ortaya yeni etkinlikler ve faaliyet alanları çıkmaktadır. Günümüze uygun olan etkinlik ve faaliyet alanlarını şu şekilde sıralanılabilir: Sanatsal (sinema, edebiyat, tiyatro, müzik, resim, fotoğraf, vb.), Entelektüel (kitap, konferanslar, radyo, TV, vb.), Sosyal (aile, partiler, toplantılar, vb.), Pratik (bahçecilik, el sanatları, el işleri, vb.), Fiziki (spor, yürüyüş, avcılık, balıkçılık, vb.) (Büküşoğlu ve Bayturan, 2005: 174). Ayrıca bahsi geçen etkinlik ve faaliyet alanlarına ek tüketilmesi ve zaman harcanması için belirli bir mekân gerektirmeyen “sosyal medya” kavramını da dahil edebiliriz. Sosyal Medya kavramı hem yeni bir bulgu hem de ayrı bir başlıkta inceleneceği için yukarıdaki sıralamada yer verilmemiştir.

Çıracak gençlerin mesai dışı zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini açıklamak için kullanacağımız diğer kavram olan “boş zaman” ise bireyin çalışmak zorunda olmadığı vakitlerde hayatın güçlüklerinin ve sorumluluklarının dışında kalan, bireyin kendi isteği doğrultusunda kullanabileceği zamandır. Toplumbilimci Durmazedier boş zamanı üç boyutlu olarak değerlendirmiştir. Bu boyutlar 3D (delessement, divertissement, developpement) yani dinlenme, eğlenme ve gelişim olarak düşünülebilir. Çalışma hayatının getirdiği stres ve yorgunluk gibi durumlardan kurtulmak için dinlenme, can sıkıntısını gidermek için eğlenme, gündelik monotonluktan kurtulmak ve keşif için gelişim boyutları boş zamanın değerlendirilme biçimleri olarak görülür (Güçlü, 2013: 161). Yapılan gençlik araştırmalarında ve tanımlamalarında sık sık gençliğin kimlik inşası sırasında kargaşa, buhran ve bunalım yaşadığı göz önünde bulundurulursa boş zaman etkinliklerinin ne kadar hayati bir öneme sahip olduğu açıktır. Bundan dolayı iyi değerlendirilen boş zaman ve kaliteli serbest zaman etkinliği gencin kişiliğine katkı sağlayacağı gibi geleceği için de sağlam altyapı oluşturması bakımından gerekli materyalleri sağlamış olacaktır.

Gençlik dönemindeki sosyalleşmede, birey üzerindeki arkadaş grubunun etkisi her şeyden daha ağır olduğu için birey kendi değerlerini arkadaş grubunun norm ve tutumlarına uygun hale getirmeye çalışır. Birey kendini gerçekleştirebilmek ve sosyalleşebilmek için arkadaş grubunun oluşturduğu çember içinde kalmaya çalışır. Bundan dolayı grup içerisindeki popüler gündemi takip eder, benimsemese bile gündeme dahil olmaya çalışır. Gündelik hayattaki konuşmalar, sohbet konusu, sürekli popüler olan tartışma konuları bireyin ve içinde bulunduğu grubun sosyal ilişkileri hakkında ipucu verir. Aynı şekilde bireyin sadece arkadaş grubu ile değil aile, iş ve eğitim hayatlarındaki sosyal çevreyle kurduğu iletişim biçimi ve diyalog tarzı, bireyin sosyal ilişkisini yansıtır. Sosyal ilişkilerde birey ve öteki arasında kurulan iletişim ve gündelik hayattaki sohbet konusu bireyin sosyalleşme düzeyini gösterir. Bundan dolayı bu araştırmada sosyal ilişkiler altında incelenecek olan gündelik hayattaki sohbet konusu çıracak gençleri biraz daha yakından tanımamızı sağlayacaktır.

2.4.3. Sosyal Medya

Yaşadığımız yüzyılda teknolojinin küreselleşmesi gündelik hayata pek çok yenilik getirmiştir. Bunun başında devrim niteliğinde bir buluş olan interneti

gösterebiliriz. İnternet kullanımının yaygınlaşması ve kolaylığı Web 2.0 uygulamalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu uygulamalar kişiler, topluluklar ve kurumlar arası karşılıklı etkileşimi arttırarak iletişimi geliştirmiş ve dijital ağları ortaya çıkartmıştır (Cheung ve Lee, 2010: 25). Böylelikle sanal olarak artan iletişim kanalları ve ağlar sosyal medyanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Genel manasıyla sosyal medya kişilerin kendilerini tanıtmalarını sağlayan profiller oluşturup diğer kullanıcılarla aralarında bağlantı kurmasına yarayan ve bu bağlantılar sayesinde kullanıcılar arasında çeşitli materyaller paylaşmasını sağlayan web tabanlı hizmetlerdir (Olgun, 2015: 486). Yine sosyal medya, sanal alemde interaktif bir biçimde iletişim kurularak karşılıklı paylaşım sağlayan dinamik bir yapıdır (Yıldız, 2017: 72). Geçtiğimiz yıllarda geleneksel kitle iletişim araçlarının yerine kullanılan ve bundan fazlasını da yapabilen sosyal medyayı kitlelerin ve toplumların tercih etmelerinin başında eğlence ve sosyal etkileşim gelmektedir (Karaoğlu ve Atasoy, 2018: 827). Bununla birlikte sosyal medyanın diğer kitle iletişim araçlarına göre daha çok tercih edilmesinin bir diğer nedeni ulaşılmasının pratik olmasıdır. Günümüzde eğlence, etkileşim, haber ya da her ne amaç için olursa olsun sosyal medyaya akıllı telefon cihazlarıyla ulaşmak pratik ve kolaydır. Aslında bu pratiklik ve kolaylık sosyal medyanın kullanımını yaygınlaştıran unsurlardandır.

Farklı mecralarda sürekli olarak kullanılan sosyal medya genelinde sosyal ağ platformlarının (Facebook, LinkedIn, Pinterest, Twitter, Instagram gibi) pek çok etkileşime ve iletişime hizmet etmesinden dolayı toplum tarafından yoğun bir şekilde kullanılmaktadır (Sarıtaş ve Barutçu, 2016: 5). Bireylerin birbirleriyle soyut olan iletişimini dijital hale dönüştüren bu çevrimiçi platformlar etkileşimi artırarak kullanıcıların sadece seyirci ve tüketen olması sıfatından çıkarıp seyredilen ve üreten kişiler olmasını sağlamaktadır. Kullanıcıların kendi içeriklerini oluşturması ve oluşturulan içeriklerin özgürce paylaşılması sosyal medya kullanıcılarına sınırsız hareket imkânı sunmaktadır.

Sosyal medya kullanıcılarının eylemlerinden olan paylaşma, beğenme, yorumlama, takip etme, istek gönderme, reddetme pratikleri belirli bir zamana ve mekâna bağlı değildir ve bu eylemler etkileşim halinde bulunan kullanıcılar arasında olumlu veya

olumsuz farklı duygu durumları ortaya çıkarmaktadır. Ortaya çıkan bu farklı duygu durumlarının etkisine tepki olarak kullanıcılar tutum ve davranış kalıpları geliştirirler. Sosyal medya öncesi var olan sanal hayat sosyal medya sonrasında bireyi daha çok etkilemeye başlamıştır. Örneğin gündelik hayatta sessiz ve sakin olan bir birey sosyal medyada daha hareketli ve saldırgan olabilir ya da sessizliğini korumaya devam ederek sosyal ağ platformlarında iletişime açık eylemlerden sakınarak sadece takip eden ve kendini koruyan bir modda kullanım gerçekleştirir.

2.4.4. Tüketim Alışkanlıkları ve Harcamalar

Tüketim Alışkanlığı kavramına alt yapı oluşturan tüketim kavramı maddi ihtiyaçlarımızı karşılayanın yanında sosyal ve kültürel ihtiyaçlarımızı tatmin ederek yaşamımızın devamlılığını sağlar. Tüketim, bir süreç olarak düşünülürse, tüketimi mevcut halde bulunan ihtiyaçlarımızı karşılamak amacıyla bir metayı veya hizmeti aramak, satın almak ve harcamak şeklinde varsayabiliriz (Odabaşı, 2013: 16). Tüketicinin birey üzerinde maddi ve manevi tatmin oluşturan iki yönü vardır. Maddi tatmin bir metayı veya hizmeti kullanarak, harcayarak veya bitirerek ortaya çıkar. Manevi tatmin ise maddi tatmin eylemleri gerçekleşirken veya gerçekleştirdikten sonra bireyin metaya veya hizmete yüklediği anlam derecesinde haz duymasıdır (Akyüz, 2015: 5).

Tüketim aynı zamanda sürekli bir devinim içerisinde mal ve hizmetlerin üretiminin olduğu, bireyin özel hayatındaki seçimlerinin pratiğe dönüşmesi yoluyla varlığını sürdüren bir sisteme işaret eder (Yanıklar, 2006: 51). Bu sistem içerisinde bireyin maddi gelir ve kaynak harcamalarını bir düzen ve sistematik bir işlev içerisinde sağladığı takdirde tüketim alışkanlığı ortaya çıkar. Her toplumda biyolojik ihtiyaçları (beslenme, giyim ve barınma gibi) giderme şekli toplumsal organizasyon (adet, anane, kurumlar ve değerler), coğrafi imkân, teknolojik ve ekonomik durumlara göre değişir. Bu değişimler tüketim alışkanlıkları açısından evrensel, tüketim alışkanlıklarının aldığı şekil açısından yereldir. Hatta bir toplum içerisinde birden fazla form ve biçimleri görülebilir (Kıray 2005: 13). Tüketim alışkanlıklarına biyolojik ihtiyaçları dahil edebileceğimiz gibi eğlence, spor ve kültür faaliyetlerini de dahil edebiliriz (Nişancı, 2002: 129). Diğer yandan bireyin sosyalleşmesinde ilk olarak ailenin büyük bir payı olduğu gibi bireyin tüketim alışkanlıklarında da ailenin önemli bir yeri vardır. Bu durum bireyin gençlik döneminde aile faktörünü ortadan kaldırıp yerine arkadaş grubunu koymasıyla değişir.

Birey meta veya hizmet tüketmek için aramak, tercih yapmak veya satın almak gibi eylemlerde arkadaş grubu etkisi altında kalır.

Günümüzde tüketim ve tüketim ile ilişkilendirilen kavramlar farklı bir boyut kazanmıştır. Temel ihtiyaçları karşılamak veya çeşitli faaliyetler yapmak adına tüketmenin yanında duygusal tatmin yaşamak, rahata ve konfora ulaşmak için tüketmek vardır (Baudrillard,1997). Post modern tüketim ideolojisinde, bireyi tatmin edip mutlu olmalarını sağlayan çalışmak ve hak etmek değil, zevk ve lüks içinde yaşanılan bir hayat için servet biriktirmek vardır (Zygmunt, 2006). Artık günümüzde post modern tüketim fikrinin ortaya çıkardığı tüketici iktisat teorilerinde geçtiği gibi tüketim rasyonel değil irrasyoneldir (Kopetz, 2012). Günümüzde marka, imaj ve görseelliğin ön plana çıkmasıyla bireyin tüketim alışkanlıklarının iç dinamikleri akla değil duygulara dayanır. Özellikle duygu, düşünce ve davranışları gelişim aşamasında olan genç bireylerde, tüketim alışkanlığı temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik değil duygusal tatmini sağlamak içindir.

2.4.5. Bağımlılık

Sosyalleşme pratiklerinden daha çok kişilik ya da benlik gelişimiyle alakalı olan bağımlılık (Kağıtçıbaşı, 2013: 360) üzerine farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Yapılan bu araştırmada ise bağımlılığın sosyal boyutu üzerinde durulacaktır. Aşağıdaki tanımlarda ise bağımlılığın birey ve sosyal çevre ile olan ilişkisi açıklanmaktadır.

Bağımlılık ve madde bağımlılığı kavramları birbirine benzemekte olup bağımlılık daha geniş bir anlama sahiptir. Mesela internet, sosyal medya, alışveriş ve yemek gibi gündelik hayatta karşılaştığımız olgularda aşırıya gitmek ve bu olguların bizi yönlendirmesi, tüketmesi ve zamanımızı harcaması bir bağımlılık türüdür. Madde bağımlılığı ise bireyin sigara, alkol ve uyuşturucu maddelere bağlanma hissiyatının ortaya çıkmasıdır. Ayrıca kullanan kişilerin halüsinasyon görmesine neden olan çeşitli uyarıcılar, tedavi amacı dışında kullanılan medikal ilaçlar, sanayi ve gündelik hayatta kullanılan uçucu, yanıcı ve yapıştırıcı maddelerin kullanımı da madde bağımlılığı konusuna dahil edilmektedir (Ögel, 2011).

Sanayi devrimi ve endüstrileşme sonrası kıtalararası ticaretle birlikte farklı kültürlerin birbiriyle etkileşimin artması, Avrupa toplumlarında madde bağımlılığını giderek yaygınlaştıran ciddi toplumsal soruna neden olmuştur. Özellikle sigara ve alkolün

yasallaştırılması ve sosyal ortamlarda tüketilmesi bu bağımlılık yapan maddelerin zararsız olduğu izlenimine neden olmuştur (Tamer ve Aydın, 1996: 307). 20. yüzyılda küresel taşımacılık ve turizmdeki gelişmeler, bağımlılık yapan ve yasal olmayan maddeleri küresel dünyada pazar haline getirmiştir ve bu maddelere ulaşımın ve tüketimin kolay yolu açılmıştır (Dünya Sağlık Örgütü, 1998). Gelişmiş ülkelerdeki sosyal politikalar ve ilgili yatırımlar az da olsa sonuç vermiş ve gençlerin madde bağımlısı olma oranı bu ülkelerde düşmüştür fakat aynı şey gelişmekte olan ülkeler için geçerli değildir (Tansel, 2017: 1457).

Madde bağımlılığı, genelde kişinin defalarca denemesine rağmen kullandığı maddeyi bırakamıyor olması, kullanılan maddenin dozunun giderek artırılarak tüketilmesi, maddenin kullanılmadığı durumlarda psikolojik ve fiziksel olumsuz belirtilerinin ortaya çıkması ve zamanın çoğunun maddeyle ilgili eylemlere ayrılması durumu olarak tarif edilir (Ögel, 2001: 49). Yine bağımlılıkta, güçlü bir bağ ile bir şeye ne kadar zararlı olursa olsun fizyolojik, psikolojik ve duygusal şekilde bağlanma vardır. Bağımlı birey davranışlarını kontrol edemezse bağımlılık üzerine sergilediği eylemler tekrar eder. Buradan anlaşılan bağımlılık, önce bireysel daha sonra sosyal ve ahlaki önlem alınması gereken bir meseledir (Gökalp, 20017: 60). Madde bağımlılığına neden olan üç temel faktör vardır. Bunlar biyolojik, psiko-sosyal ve ekonomik faktörlerdir. Sosyal etkenler, kişilik, merak ve stres gibi iç dinamikler psiko-sosyal ve ekonomik durumlar arasında gösterilirken yaş, cinsiyet ve kalıtım özellikleri biyolojik nedenler arasında gösterilir (Ant, 2018: 40).

Bağımlılık ve madde kullanımında belirtilmesi gereken bir diğer husus da toplumsal değerler ve madde kullanım ilişkisidir. Bağımlılık yapıcı maddelere ulaşılması ve temin edilmesi her ne kadar kolay olsa dahi bu maddelerin tüketilmesi genel olarak toplumsal değerlere ters düşer. Bu durumu bağımlılığın önüne geçen ya da en azından zorlaştıran gizli ve sessiz sosyal bir güç varmış gibi düşünülebilir. Ayrıca bireyin zararlı alışkanlıkların davranış haline dönüşmesinde aile, arkadaş ve diğer sosyal grupların etkisi vardır. Bu etkiyi ortaya çıkaran unsur ise bireyin özellikle gençlik çağında kendine rol model araması ve gözlemlediği davranışları kopyalamasıdır.

Tüm bunlarla birlikte gençlerin aile ve sosyal bağlarının güçlü olması gençlerin sosyal becerilerini ve kabiliyetlerini keşfetmesini sağlar, bunun sonucunda gençlerde

yüksek benlik değeri geliştirir (Ant, 2018: 40). Bu sayede gençler bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmaya yönelmezler.





ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. NİTEL ARAŞTIRMA VE VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Nitel araştırma nedir sorusuna doğrudan cevap verebilmek oldukça güçtür. Nitel araştırma aslında bir şemsiye kavramdır yani nitel araştırmanın altında farklı disiplinlere göre pek çok kavram barınmaktadır. Örneğin, kültür analizi, durumsal araştırma, yorumlayıcı araştırma, kuram geliştirme, içerik analizi bunlardan birkaç tanesidir. Her ne kadar birbirinden farklı kavramlardan bahsedilse de araştırma deseni ve analiz teknikleri açılarından benzerlik söz konusudur. Bundan dolayı araştırmacılar nitel araştırma hakkında doğrudan bir tanım yapmaktan kaçınırlar (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 40-41).

Nitel araştırma hakkında her ne kadar yöntemleri, süreçleri ve özelliklerini kapsayan bir tanım yapmak zor olsa da bu araştırmanın yöntem ve tekniklerini açıklamak adına aşağıdaki tanım uygun görülmüştür: Nitel araştırma, gözlem görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle nitel araştırmada kuram oluşturma esastır. Sosyal olgularla ilişkili çevrenin içine girerek araştırma yapmayı önceler. Kuram oluşturmada kasıt, elde edilen verilerin sonuçlarını farklı değişkenlerle ilişkilendirerek ortaya yeni model çıkarmaktır. Bu süreçte araştırmacının dikkat edeceği husus tümevarımcı bir yaklaşım sergilemesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41).

Nitel araştırmalarda genellikle üç tür veri toplanır. Bunlar; çevreyle ilgili, süreçle ilgili ve algıyla ilgili verilerden oluşur. Çevreyle ilgili veriler, yapılacak olan araştırmayla alakalı kültürel, demografik, fiziksel, sosyal ve psikolojik özelliklerle ilişkilidir. Ayrıca çevreyle ilgili veriler diğer ortamlarla karşılaştırma yapmamızı sağladığı gibi süreçle ve algıyla ilgili verilerin temelini oluşturur. Süreçle ilgili veriler, araştırma boyunca geçen sürenin araştırma grubunu nasıl etkilediği ile alakalıdır. Algıyla ilgili veriler ise araştırmaya katılan katılımcıların araştırma nesnesi veya konusu hakkındaki düşünceleriyle alakalıdır. Her üç veriyi toplamak için nitel araştırma yöntemlerini kullanmak gerekir. Bunlardan bazıları görüşme, gözlem ve yazılı doküman incelemesidir. Bu yöntemleri de kendi içinde alt yöntemlere ayırmak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41). Bu araştırmada görüşmenin alt yöntemlerinden olan derinlemesine mülakat ve odak grup çalışmaları yapılmıştır.

Bu araştırmada nitel araştırma yönteminin kullanılmasının bir nedeni de insan ve grup davranışlarının karmaşık oluşudur. Bu karmaşıklığı açıklamak için daha önceden belirlenen ölçek ve modellerle araştırma yapıp araştırmadan elde edilecek verileri bir kalıba sokmak sağlıklı sonuçlar vermeyecektir. Aksine bilgi edinmenin birden fazla yöntemiyle araştırmayı yapmak daha geçerli ve zengin verilere ulaşma imkânı sağlayacaktır. Bundan dolayı ırac generle yapılan bu araştırma çok boyutlu ve derinlemesine bilgi akışını sağlayan nitel araştırma yöntemi uygun görülmüştür.

Nitel araştırmalar 1930’lu yıllardan sonra sosyal bilimlerde rağbet görmüştür. Bunun nedeni pozitivist yaklaşımların sosyal olgu ve değişkenlere dışarıdan bir gözle bakarak sebep-sonuç veya neden-sonuç ilişkisi kurmasıdır. Diğer yandan nitel yaklaşımlardaki küçük gruplar üzerine çok boyutlu ve derinlemesine bilgi edinme eğilimi bu araştırma yöntemini daha cazip kılmıştır (Creswell, 2002: 48-52).

Dikkat edilecek olursa küçük grupların tutum ve davranışları, gündelik hayat pratikleri ve algıları gibi sosyal olgular, gözlemlenebilir ve ifade edilebilir olduğu halde sayılamaz ve nümerik olarak ifade edilemez. Bu durum nitel veri oluştururken bazı deneyim ve bilgileri ön plana çıkartır ve araştırmanın başında tanımlanamayan kavramlar hakkında ipucu verir. Nitel veri oluşturulurken ilk başta anlamsız gibi duran veri yığınları tema ve kategoriler sayesinde sınıflandırılarak anlamlı veri setleri haline gelir. Araştırmaya katılan kişilerin ifadeleri yani asıl olan bilgiler olduğu gibi aktarılarak gerçek bilgi işlem görmeden derinlemesine incelenir. Burada araştırmacının ifadelerinden çok araştırılanın veya katılımcıların ifadelerinin asıl anlamından veriler oluşturulur. Ayrıca nitel veri oluşurma, araştırmacıyla araştırılan arasındaki etkileşim sürecinden ortaya çıkar. Bundan dolayı önceden kurulan hipotezlerden, tahmin edilen varsayımlardan ve genel kabullerden çok araştırma sonunda ortaya çıkan veriler nitel araştırmalarda daha çok kabul görür (Kümbetoğlu, 2017: 44-45).

Saha araştırması esnasında unutulmamalıdır ki bilgiyi öncelikli araştırmacı toplar. Nitel araştırmacılar nicel araştırmalarda olduğu gibi daha önceden geliştirilen ölçeklere bağımlı kalarak onları kullanma eğiliminde değildirler. Böylelikle sosyal olgular ve algılar, doğal ortamında belirli kalıp ve sınırlamalara maruz kalmadan gerçekçi ve bütüncül bir biçim ortaya çıkar. Detaylı bilginin direkt olarak insanlarla görüşülerek

ortaya çıkarılması ve onların eylemlerinin içinde bulunulan çevreden gözlemlenmesi nitel araştırmanın önemli bir özelliğidir (Creswell, 2016: 185).

İnsanların toplumsal dünyayı nasıl algıladıklarını yorumlama çabası olan nitel araştırmanın arkasındaki anahtar fikir, araştırmaya konu olan problemi veya sorunu katılımcılardan öğrenmek ve problemi çözümleyen bilgiyi elde etmektir (Creswell, 2016: 186). Burada araştırmacı katılımcıların verdiği ifadelerden yola çıkarak bir fenomeni tanımlamaya çalışır (Creswell, 2016: 19). Nitel bir çalışma yönteminin belli başlı nedenlerinden biri, çalışmanın keşfedici olmasıdır (Creswell, 2016: 29). Yapılan bu araştırmada çırak gençlerin eğitim, çalışma hayatı, gelecek beklentileri ve sosyalleşme pratikleri adları altındaki temalar hakkında davranış ve düşüncelerini öğrenmeye çalışarak yeni fenomenler keşfedilmeye çalışılmıştır. Örnek olarak, araştırmanın dördüncü bölümünde daha detaylı inceleneceği üzere okul terki kategorisinin alt kategorisi olan “çocukluk hayali meslekler” başlığı saha araştırmasından sonra verilerin analizi sırasında keşfedilmiştir. “Çocukluk hayali meslekler” kavramı ilk defa araştırmacı tarafından kullanılmış olup okul terki nedenleri üzerine mevcut sosyal bilimler alanyazınında bu kavramla karşılaşılmamıştır. Bu araştırmanın bir diğer keşfedici yönü ise okuyan gençlerin çeşitli nedenlerle örgün eğitim hayatlarının sonlandırarak iş hayatına atılması ile ortaya çıkan durumu/süreci tanımlama çabası yani “çıraklaşma” sürecidir. Yine bu araştırmanın sonuç ve öneriler bölümünde açıklanacak olan “çıraklaşma” süreci nitel araştırmaların keşfedici yönüne güzel bir örnek teşkil etmektedir. Genel manada nitel yöntemin aracı insandır. Kişisel farkındalık hem alan çalışmasında hem de analizde değerli bir varlık haline gelir (Patton, 2014: 64).

Sosyal bilimlerde sıkça kullanılan nitel ve nicel araştırmalar, yapılacak araştırmadan elde edilmek istenen bilgi türüne göre seçilir. Nitel araştırmalarda özel durumun gerçekliğini yansıtmayı, sonuçlarından kuram üretilmesi, farklı faktörlerin anlaşılmasını sağlaması nicel araştırmaya göre avantajdır. Bunun yanında yine nitel araştırmalarda katılımcıların tecrübelerini sözlü olarak olduğu gibi ifade etmede zorluk yaşamaması ve veri analizi sırasında ön yargılı olunması nitel araştırmaların hassas yönleridir. Yine de nitel araştırmaların doğası gereği nicel araştırmalardan farklı olarak araştırmacı araştırılacak fenomen, birey veya grup hakkında çok yönlü bilgi elde eder. Çok yönlü bilgiden kasıt araştırma nesnesinin (fenomen, birey veya grup) hem toplum tarafından algılanma biçimine hem de nesnenin kendisine odaklanmasıdır (Kümbetoğlu,

2017: 38). Buradan hareketle nitel araştırmalarda çok yönlü bilginin keşfi yani hem toplumsal algının hem de olayın gerçekliğinin araştırılması, araştırılan konunun daha iyi anlaşılmasını sağlar.

3.1.1. Derinlemesine Mülakat

Nitel bir araştırmanın detaylı olarak yapılabilmesi için nitel araştırmalarda temel veri toplama tekniğinden olan derinlemesine mülakat tekniğinde daha önceden hazırlanan sorular katılımcıya sorularak görüşme gerçekleştirilir. Sorular araştırmanın ihtiyaına göre farklı formlarda hazırlanır. Nitel araştırmaların doğası gereği sorulan sorulara uzun cevaplar alınmak istenir. Bu uzun cevapların içeriği genelde katılımcıların araştırma nesnesi hakkındaki görüş, deneyim ve algılarından oluşur. Bu araştırmada mülakat soruları formu yapılandırılmış / standartlaştırılmış açık-uçlu sorulardan oluşmuştur. Burada soru kalıpları evet, hayır veya kısa cevap şeklinde cevap vermeye müsaade etmeyecek tarzda hazırlanmıştır. Bu tarz soruların mantığı her bir katılımcıya aynı cümle yapısına sahip soruların aynı sırayla sorulmasını sağlamaktır (Patton, 2014: 342). Araştırmacı tarafından katılımcılara sorulan bu sorular sayesinde araştırmacının üzerinde çalışacağı bir dizi mülakat setleri ortaya çıkmış olur.

Mülakat, insanlar hakkında doğrudan gözlemlenemeyen şeyler üzerine yapılır. Örneğin duygular, düşünceler ve niyetler gözlemlenemez. Geçmişte sergilenen davranışlar ve şahit olunamayan olayları gözlemlenemez. İnsanların sosyal dünyalarını nasıl organize ettiklerini ve sosyal dünyalarındaki fenomenlere ne gibi anlamlar yükledikleri gözlemlenemez. Bu gibi durumları idrak etmek için sorular sorulması gerekir. Bundan dolayı mülakatların amacı insanların bakış açılarını öğrenmektir. Bu tarz mülakatların varsayımı, insanların bakış açılarının anlamlı, bilinebilir ve keşfedilebilir olduğudur (Patton, 2014: 341). Yukarıda bahsi geçen mülakat çeşitlerinden biri de bu araştırmada kullanılan derinlemesine mlakattır. Niteliksel araştırmalarda kullanılan derinlemesine mülakat tekniği özünde bir veri oluşturma aracıdır. Derinlemesine mülakat sosyal dünyada görünür bir çok olgu veya süreci görünüşünden ziyade özüne inerek kavramayı ve bir bütün olarak tanımlanmasını sağlar (Kümbetoğlu, 2017: 72).

Derinlemesine mülakatlar açık uçlu soruların sorulmasına, cevapların kayıt altına alınmasına, konu hakkında ilave soruların sorulmasına imkân verir (Kümbetoğlu, 2017: 71). Bu görüşmelerde süreç günlük konuşmalardan farklı bir şekilde ilerler, araştırmacı konuyu yönlendirerek işler. Araştırmacı ihtiyaç halinde konu hakkında ayrıntılı sorular sorarak mülakat soru formunun dışına çıkabilir (Kümbetoğlu, 2017: 72). Mülakatlar farklı iletişim araçlarıyla (telefon, email, internet üzerinden görüntülü görüşme vs.) yapılabilir aynı zamanda bu araştırmada olduğu gibi yüz yüze gerçekleştirilebilir. Yüz yüze gerçekleştirilen mülakatın avantajı, doğrudan gözlemlenemeyen durumlarda (yaşam deneyimleri, duygu ve düşünceler vb. gibi) yararlı olmasıdır (Creswell, 2016: 191).

Nitel tekniklerin kullanıldığı bir araştırmada, araştırmacının dikkat etmesi gereken hususlardan bir tanesi de katılımcı ile arasında güven duygusunu oluşturmaktır. Araştırmacıyla katılımcı arasında kurulan etkileşimin katılımcıya güven hissettirmesi katılımcıların daha önceden farkına varmadıkları ya da üzerinde fazla düşünmedikleri deneyimleri veya anlamlandırmaları ortaya çıkartabilir. Fakat bunun için araştırma nesnesi, deneyim veya düşüncelerin derinliğine inilmesi zaman aldığından araştırmalarda görüşmeler uzun sürebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 71). Görüşmeler her ne kadar zaman alsa da önemli olan alanyazında ne yazdığı veya araştırmacının neyi kastettiği değil katılımcıların araştırma nesnesine ne anlam yüklediğidir.

Bu araştırmada açık-uçlu soru tekniğinin sağladığı avantaj sayesinde, mülakat esnasında araştırmacı o an aklına gelen soruları da sormuştur. Bu sorular daha çok gençlerin meslekleriyle olan ilgili ve alakalarını ölçmek adına sorulmuş sorulardır. Gençlerin verdiği cevaplara göre meslek literatürüne hâkim oldukları görülmüş ve kendi meslekleri sayesinde yeni bir kimlik kazandıkları tespit edilmiştir. Böylelikle bu araştırmanın bulguları kısmında (4. Bölümde) çalışma hayatı temasının kategorisinden olan 4.2.4. Çırak Gençlerin Çalışan Kimliği başlığı altında bir bölüm ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle açık uçlu soru tekniğinin yoruma dayalı keşfedici araştırmalarda keşfetmeye yardımcı bir unsur olduğunu söylemek mümkündür.

Bu araştırmada derinlemesine mülakatlar 3 ayda gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakatlar Çıraklık Eğitim Merkezi'ne (ÇEM) kayıtlı çırak gençlere, ÇEM'deki yetkililerine, ustalara ve odak gruplara her birine farklı soru formları

hazırlanarak uygulanmıştır. Çırak gençler dışındaki diğer kişi ve gruplara derinlemesine mülakatın uygulanma amacı bu araştırma için veri zenginliği sağlamaktır. Dikkat edilmelidir ki ÇEM’deki yetkililer, ustalar ve odak grup çalışmasına katılan gençler, çırak gençlerin yakın sosyal çevrelerini oluşturmaktadır. Bu araştırmanın dördüncü bölümünde görüleceği üzere mülakata katılan çırak gençler dışındakiler çırak gençlerle ailelerinden daha çok iletişim halindedirler ve onlarla daha çok zaman geçirmektedirler.

Bu araştırmaya dahil olan katılımcılardan sözlü onay alındıktan sonra derinlemesine mülakat çalışmalarına katılmalarında gönüllü olduklarını beyan eden ybir form imzalatılmıştır. Ayrıca katılımcıların kimlikleri bilimsel etik değerler açısından gizli tutulmuşlar. Katılımcıların gerçek adları yerine “K1”, “Usta 1” veya “ÇEM Yetkilisi 1” gibi ifadeler kullanılmıştır. “K” harfinin numaralandırılmış hali çırak gençleri temsil etmektedir. Bu noktada “K0” kodlu katılımcıdan bahsedilebilir. K0 bu araştırma için araştırma örneklemini oluşturan 3 kritere uymamaktadır. Bundan dolayı K0’ın ifadeleri kodlama sürecine dahil edilmemiştir fakat kendisi görüşülen ilk katılımcı ve bu araştırmaya katkısı olduğu için katılımcılar listesine dahil edilmiştir.

Derinlemesine mülakatlar esnasında veri kaybını engellemek ve analizini kolaylaştırmak için ses kaydı yapılmıştır. Yapılan ses kayıtları için ÇEM Yetkililerinden ve katılımcılardan müsaade alınmıştır. Ayrıca katılımcıların önemli ifadeleri mülakat esnasında not alınmıştır. Kendini ifade etmede zorluk yaşayan gençlerin işini kolaylaştırmak adına mülakat formundaki bazı sorular duruma göre es geçilmiştir. Çırak gençlerin kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri adına mülakatlar her zaman yüz yüze gerçekleştirilmiş ve başlarında usta, öğretmen, müdür, aile yakını, arkadaş olmamasına dikkat edilmiştir. Ancak gençlerle yapılan mülakatlarda sadece birkaç defa (katılımcının özgün ifadesini değiştirmeyecek şekilde) arkadaş müdahalesi yaşanmıştır.

Derinlemesine mülakat adına yapılan görüşmeler farklı mekanlarda gerçekleştirilmiştir. Çırak gençler ve ÇEM Yetkilileriyle Çıraklık Eğitim Merkezi’nde, ustalarla ise onların kendi işyeri veya atölyelerinde görüşülmüştür. Katılımcıların bazı soruları anlamamaları, görüşme ortamının çok sesli olması, katılımcıların arkadaşlarının katılımcıları yer yer rahatsız etmeleri gibi durumlar mülakatlar sırasında yaşanan zorluklardır. Ayrıca sosyalleşme pratikleri temasının bağımlılık kategorisi için hazırlanan sorulara çırak gençler çekimser kalmışlardır. Dahası mülakatlar esnasında her ne kadar

bazı zorluklar yaşansa da özellikle çırak gençlerin kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri için uygun ortam ÇEM yetkilileriyle birlikte hazırlanılmaya çalışılmıştır. Bunun için görüşmeler Çıraklık Eğitim Merkezi'ndeki kantin, bahçe, sınıf, öğretmenler ve görevli odalarında yapılmıştır. Çırak gençlerin kendilerini rahat ifade etmeleri adına her ne kadar farklı mekanlar kullanılsa da araştırmacıyı asıl zorlayan çırak gençleri manipüle etmeden çırak gençlerden sağlıklı ve anlaşılır cevaplar alınmaya çalışılmıştır.

Derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilirken belirtilmesi gereken bir diğer ayrıntı da çırak gençlerin araştırmacı hakkındaki yargıları olmuştur. Çırak gençler ilk başlarda araştırmacıyı ÇEM'de görevli bir öğretmen veya teftişe gelmiş bir müfettiş gibi algılamışlar, araştırmacıya "hocam" ve "öğretmenim" diye hitap etmişlerdir. Ayrıca çırak gençlerin kaygıları da araştırmacıyla paylaşılan bilgilerin usta, öğretmen veya ailelerle paylaşılacağı üzerinedir. Bu durum araştırmacı tarafından hemen fark edilmiş yapılan bu araştırmanın mahiyeti gerek mizahi bir yolla gerekse de bilimsel gerçekliklerle katılımcılara açıklanmıştır. Katılımcıların güveni kazanıldıktan sonra mülakatların kalitesi artmıştır. Bazı katılımcılar araştırmacıya üniversite, yüksek lisans ve İstanbul - araştırmacı il dışından geldiği için - hakkında sorular sormuştur. Özellikle erkek katılımcılardan bazıları da daha çok araba, futbol, bilgisayar oyunu ve çeşitli hobiler hakkında konuşmayı tercih etmişlerdir. Zaman zaman ise araştırmacı çırak gençler gözünde dert dinleyen bir psikolog olmuştur:

"A: Peki benim sorularım bitti. Senin eklemek istediğin bir şey var mı?

K27: Yok abi iyi geldi ya böyle.

A: İyi O zaman, neden iyi geldi, nesi hoşuna gitti?

K27: Ne bileyim abi sen sordun cevapladım rahatladım gibime geliyor.

A: Peki bu sorularla derdini ifade etmiş oldun mu peki?

K27: Bir nevi.

A: Yani seni rahatlatan şey bu muydu?

K27: Aynen abi." (K27)

3.1.2. Odak Grup

Odak grup çalışmasında, katılımcıların belirli bir konuyu veya araştırma nesnesini grup içerisinde tartışabilme imkânı bulunmaktadır. Odak grupta önemli olan grup etkileşimi olmaksızın ortaya çıkmayan bakış açıları ve bilgilerdir. Araştırmacının bu veri toplama tekniğindeki rolü oldukça sınırlıdır. Araştırmacı odak grup çalışmasında tartışmayı yöneten konumundadır ve tartışmayı katılımcıların rızasını alarak not edip kayıt eder (Kümbetoğlu, 2017: 117). Araştırmacının odak grup çalışmasındaki bu rolü açık oturum yöneten bir moderatöre benzetilebilir.

Bu araştırmada – aşağıda detayları verilecek olan – iki farklı odak grup çalışması yapılmıştır. Bu iki odak grup derinlemesine mülakatlardan önce gerçekleştirilmiştir. açık uçluBöylelikle odak gruplardan elde edilen veriler dikkate alınarak daha önceden hazırlanan açık uçludmülakat sorularına son düzenlemeler yapılmıştır.

Odak grup çalışmalarında grubu oluşturacak katılımcıların sayısı 6 ile 9 kişi arası olması tavsiye edilmektedir. Katılımcılardan oluşturulan odak grupla yapılacak olan çalışmada üç temel özellik dikkate alınır. Bunlardan birincisi tartışma konusunun araştırmacı tarafından gündeme getirilip tartışmanın başlatılmasıdır. İkinci özellik ise tıpkı diğer görüşme tekniklerinde olduğu gibi araştırmacının tarafsız ve yönlendirmeden uzak olmasıdır. Üçüncü ve son özellik ise diğer görüşmelerde olmayan çalışma sonrasında ortaya çıkacak olan kolektif görüşlere önem verilmesidir. Yine bu veri toplama tekniğinde araştırmacının rolü kısıtlı ve dar olduğundan katılımcıların kendilerini daha rahat ifade etmeleri beklenir. Böylelikle daha derin ve özel bilgiye ulaşılır. Ayrıca yüz yüze yapılan mülakatlarda dile getirilmek istenmeyen konular yine odak grup sayesinde açığa çıkar. Ancak bu tarz çalışmalarda kontrol altına alınması gereken bir husus da katılımcıların kendilerini gereğinden fazla serbest hissetmeleri halinde tartışmayı, araştırma konusundan uzaklaştırmalarıdır (Kümbetoğlu, 2017: 118).

Bu araştırma için gerçekleştirilen her iki odak grubun yaş aralığı araştırmanın kriterine uygun olarak 15-18 yaş aralığındadır. Odak grubu belirleme kriteri olarak katılımcıların kendilerini daha rahat ifade edebileceği düşüncesiyle cinsiyet seçilmiştir. Bundan dolayı erkek ve kız katılımcılarla ayrı ayrı toplamda iki odak grup çalışması gerçekleştirilmiştir.

Erkeklerle yapılan odak grup çalışmasına toplamda 8 kişi katılmıştır. Bu gençler ÇEM’de oto-motor bölümüne kayıtlı çırak gençlerden oluşmaktadır. Odak grup çalışması ilgili kurumun idarecilerinden izin alınarak çırak gençlerin boş ders saatinde yapılmıştır. Bu çalışma esnasında çırak gençlerin derslerinin aksamaması için ekstra çaba sarf edilmiştir.

Kızlarla yapılan odak grup çalışmasına toplamda 6 çırak genç katılmıştır. Bu gençler ÇEM’de kuaförlük bölümüne kayıtlı çırak gençlerden oluşmaktadır. Kızlarla yapılan odak grup çalışması mezuniyet programından (Ek2’deki) hemen sonra derslerin yapılmaması fırsat bilinerek ÇEM’deki idarecilerinin izniyle gerçekleştirilmiştir.

Her iki odak grubun bu çalışmaya katkısı açık uçluun son halini almasına katkı sağlamıştır. Ayrıca birebir derinlemesine görüşmelerde ortaya çıkmayan ayrıntılar odak grup çalışmasında ortaya çıkmıştır. Odak grup çalışmasından elde edilen veri setleri kodlamaya dahil edilmiş olup gerekli olan kısımlar 4. Bölümde değerlendirilmiştir.

3.2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın örnekleminde bahsedebilmek için nitel ve nicel yöntemlerde bir araştırma grubu oluştururken belirlenen kriterlerden bahsetmek konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bilindiği üzere geleneksel bilimin ana unsurlarından bir tanesi de genelleme yapmaktır. Araştırmacılar tarafından, araştırma nesnesi veya konusu olan sınırlı sayıdaki değişkenler, belirli güven aralıklarının oluşturduğu parametrelerle evrene genellemeye çalışılır. Bu nedenle evrenin ana hatlarını ya da çerçevesini belirlemek genelleme yapabilmek adına önemlidir. Evreni belirlemek araştırmacının sorunu çözmez çünkü evren ulaşılamayacak kadar büyüktür. Bundan dolayı araştırmacılar evreni temsil eden örneklem mantığını keşfetmişlerdir. Bütün evrene ulaşmak yerine evreni temsil edene homojen bir örneklem veya araştırma grubu pratik bir çözüm olacaktır. Ek olarak belirtilmelidir ki, homojen bir örneklem pratiğinde geleneksel bilimin “indirgeme” mantığı kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 113).

Yukarıda belirtilen özelliklerden yola çıkarak örneklem olasılık kuramından türetilmiş, bilimsel araştırmaları daha pratik hale getiren bir araçtır. Olasılık kuramına göre gözlemlenebilecek özelliklerin evrende normal olarak dağıldığını var sayar. Bu durum grafik olarak çan eğrisine benzetilebilir. Böylelikle mantıksal bir yöntemle evren

içerisinden gözlemlenebilen küçük bir grubu çekip örneklem haline getirebiliriz. Evrende seçkisiz (tesadüfi veya rastgele) seçim yaparak bir grup oluşturmak, evrenin özelliklerini yansıtır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 113) . Bu durum daha çok nicel araştırmalarda örneklem oluşturmak için kullanılan bir yöntemidir.

Nitel araştırmalarda evren kavramı nicel araştırmalara göre daha farklı algılanır. Özellikle antropoloji araştırmalarında araştırma grubu evrenin tamamını oluşturur bunun nedeni ise araştırma grubunun daha küçük bir gruptan oluşmasıdır. Bundan dolayı küçük gruplar üzerine yapılan derinlemesine araştırmalarda rastlantısal olmayan örneklem seçme mantığı daha uygundur (Kümbetoğlu, 2017: 96) . Ayrıca nitel araştırmalarda durum, olgu, kavram, birey veya küçük grupların kendine has olan yönlerinin açığa çıkması ve keşfedilmesi adına araştırmalar yapıldığından, bu tarz araştırmalarda evrene dair bir genelleme kaygısı yoktur.

Nicel araştırmalar örneklemden evrene, birden fazla değişken arasındaki ilişkiye – neden sonuç bağlamında - hipotezler kurarak ulaşır. Nitel araştırmalarda ise araştırmacı, evreni temsil eden bir örneklemden ziyade veri derleyebileceği örnekleme tercih eder. Nitel araştırmalarda rastlantısal olmayan örneklemin kullanılmasının nedeni hipotez test etmek değil keşfetmek ve yorumsamaktır (Kümbetoğlu, 2017: 96). Bu araştırmada rastlantısal olmayan örneklem türlerinden biri olan amaçsal örneklem kullanılmıştır. Amaçsal örnekleme, araştırma grubu belirli bir kritere veya özelliğe bağlı olarak seçilir. Araştırma grubunun belirlenmesinde amaçsal örneklem kullanılırken dikkat edilecek husus araştırma yöntemiyle uyum içinde olması gerekliliğidir (Kümbetoğlu, 2017: 99). Amaçlı (amaçsal) örneklem seçiminde bir mantık da araştırmanın derinlemesine yapılabilmesi için bilgi zengini durumlar seçmektir (Patton, 2014: 230).

Bu çalışmada araştırma grubunun belirlenmesi için saha araştırmasından önce alanyazın taraması ve tez danışmanı ile yapılan görüşmeler neticesinde; 15-18 yaş arası, lise terk ve çalışan gençlik araştırma grubunu oluşturacak potansiyel kitle olarak belirlenmiştir. Böylelikle henüz sahaya çıkmadan üç tane kriter (15-18 yaş arası, lise terk ve çalışan gençlik) belirlenmiş oldu. Belirlenen bu üç kritere uygun katılımcı bulmak için araştırmacı tarafından Kütahya ilindeki atölyeler, sanayi bölgesindeki ve şehir merkezindeki dükkân ve mağazalar ziyaret edilmiştir. Daha sonrasında saha araştırması

esnasında bilgi elde etmenin zorluğu, elde edilen bilgilerin tutarsızlığı ve araştırma grubu oluşturulması için belirlenen bu üç kriterin salt bir gençlik grubunu tanımlamaya yetersiz olacağı düşüncesi gibi nedenlerden dolayı araştırma grubunun Çıraklık Eğitim Merkezi (ÇEM)’nden oluşturulmasına karar verildi. Böylelikle yapılan bu araştırmada sosyal bilimler alanyazınında daha önce işlenmiş bir araştırma grubu olan çırak ya da kalfa-çırak gençlik bu araştırmada, araştırma grubu olarak seçilmiştir. Çırak gençlik hem saha araştırması öncesi belirlenen kriterlere uymakta hem de derinlemesine bir araştırma için bilgi zengini bir kitleyi temsil etmektedir.

ÇEM Yetkilileriyle yapılan görüşme sonucu bu araştırmaya çırak gençlerin katılımcı olarak dahil olmalarına müsaade alınmıştır. Ayrıca ÇEM Yetkilileri katılımcı gençlerin belirlenmesinde yönlendirici olmuşlardır. Böylelikle saha araştırması öncesi belirlenen üç kritere bağlı kalınarak araştırma grubunun özellikleri aşağıdaki gibidir: 15-18 yaş arası, kız veya erkek, herhangi bir nedenden dolayı liseyle ilişkisi kesilmiş (liseye hiç kayıt yaptırmama, liseden atılma, okulu terk etme), çıraklık eğitim merkezine kayıtlı, bir iş yerinde sigortalı olarak çalışan gençlerdir. Çırak gençlerden oluşan katılımcıların Sosyo-Demografik Tablosu aşağıda verilmiştir:

Tablo 3.1: Katılımcıların Sosyo-demografik Tablosu

NO	YAŞ	CİNSİYET	EĞİTİM DURUMU	MESLEK	AYLIK ORT. GELİR	BABA MESLEĞİ	ANNE MESLEĞİ	AİLENİN AYLIK ORTALAMA GELİRİ	BABA EĞİTİM DURUMU	ANNE EĞİTİM DURUMU
K0*	21	E	Üni. Öğr.	Otomotiv Mekanikerliği	1.500 tl	Otomotiv Ustası	Ev Hanımı	3.500 tl	Lise	Ortaokul
K1	18	E	Lise 3 Terk	Otomotiv Mekanikerliği	420 tl	Kamu İşçisi	Ev Hanımı	3.000 tl	İlköğretim Terk	İlköğretim Terk
K2	17	E	Lise 1 Terk	Kuyumculuk İmalatı Çırağı	1.400 tl	Mobilya Ustası	Ev Hanımı	4.800 tl	İlköğretim Terk	Ortaokul
K3	17	E	Lise 1 Terk	Kuyumculuk İmalatı Çırağı	1.400 tl	Çiftçi	Ev Hanımı	2.000 tl	İlköğretim	İlköğretim
K4	18	K	Lise 1 Terk	Kuaför Çırağı	700 tl	Sanayi Ustası	Ev Hanımı	3.000 tl	İlköğretim	İlköğretim
K5	15	K	Lise Kaydı Yok	Kuaför Çırağı	200 tl	Kamu İşçisi	Çaycı	4.000 tl	İlköğretim	İlköğretim
K6	18	E	Lise 2 Terk	Oto-Motor Çırağı	800 tl	Tır Şoförü	Fabrika İşçisi	4.000 tl	İlköğretim	İlköğretim
K7	18	E	Lise 1 Terk	Metal İşleri Çırağı	1.000 tl	Emekli	Ev Hanımı	3.500 tl	Ortaokul	Ortaokul
K8	18	E	Lise 3 Terk	Doğalgaz Tesisat Çırağı	1.400 tl	-	Fabrika İşçisi	2.800 tl	-	Açık Lise
K9	17	E	Lise 1 Terk	Doğalgaz Tesisat Çırağı	700 tl	Tcdd'de Memur	Ev Hanımı	2.200 tl	-	İlköğretim
K10	18	E	Lise 1 Terk	Demirci Çırağı	600 tl	Tarım İşçisi	Ev Hanımı	2.600 tl	İlköğretim	İlköğretim
K11	17	E	Lise 1 Terk	Elektrik Tesisatı Çırağı	800 tl	Belediye İşçisi	Ev Hanımı	2.300 tl	Ortaokul	Ortaokul
K12	17	E	Lise Kaydı Yok	Elektrik Tesisatı Çırağı	350 tl	Emekli	Ev Hanımı	3.000 tl	Ortaokul	Ortaokul
K13	17	E	Lise 1 Terk	Elektrik Tesisatı Çırağı	500 tl	İnşaat İşçisi	Ev Hanımı	2.000 tl	İlköğretim	İlköğretim
K14	18	E	Lise 2 Terk	Elektrik Tesisatı Çırağı	1.200 tl	Şoför	Ev Hanımı	3.000 tl	İlköğretim Terk	İlköğretim Terk
K15	18	E	Lise 2 Terk	Oto-Motor Çırağı	800 tl	Çalışmıyor	Ev Hanımı	1.300 tl	İlkokul	İlkokul
K16	17	E	Lise 1 Terk	Oto-Motor Çırağı	800 tl	İnşaat İşçisi	Ev Hanımı	2.800 tl	İlkokul	İlkokul

Tablo 3.1: (devam) Katılımcıların Sosyo-demografik Tablosu

K17	17	E	Lise 1 Terk	Oto-Motor Çırağı	750 tl	Oto-Motor Ustası	Ev Hanımı	3.500 tl	Ortaokul	Ortaokul
K18	17	K	Lise 1 Terk	Kuaför Çırağı	200 tl	Çiftçi	Ev Hanımı	700 tl	Ortaokul	Ortaokul
K19	15	K	Lise Kaydı Yok	Kuaför Çırağı	280 tl	Serbest Meslek	Ev Hanımı	4.500 tl	Ortaokul	Ortaokul
K20	17	K	Lise 1 Terk	Kuaför Çırağı	400 tl	Oto-Tamir Ustası	Ev Hanımı	2.500 tl	Ortaokul	Ortaokul
K21	17	K	Lise 1 Terk	Kuaför Çırağı	250 tl	Kaynak Ustası	Ev Hanımı	3.000 tl	Ortaokul	Ortaokul
K22	16	E	Lise 1 Terk	Kuaför Çırağı	280 tl	Şoför	Fabrika İşçisi	3.500 tl	Ortaokul	Ortaokul
K23	16	E	Lise Kaydı Yok	Kuaför Çırağı	120 tl	Fabrika İşçisi	Fabrika İşçisi	3.000 tl	İlkokul	İlkokul
K24	15	E	Lise 1 Terk	Kuaför Çırağı	400 tl	Fabrika İşçisi	Çaycı	3.000 tl	Lise	Ortaokul
K25	18	E	Lise 1 Terk	Oto-Elektrik Çırağı	360 tl	Emekli	Ev Hanımı	2.000 tl	İlkokul	İlkokul
K26	16	E	Lise Kaydı Yok	Oto-Motor Çırağı	600 tl	Emekli	Ev Hanımı	2.000 tl	İlkokul	İlkokul
K27	19	E	Lise 2 Terk	Marangoz Çırağı	700 tl	Fabrika İşçisi	Ev Hanımı	2.500 tl	Lise	İlkokul
K28	16	E	Lise 1 Terk	Marangoz Çırağı	550 tl	Fabrika İşçisi	Ev Hanımı	2.000 tl	Lise	Ortaokul
K29	16	E	Lise 1 Terk	Marangoz Çırağı	800 tl	Fabrika İşçisi	Ev Hanımı	2.300 tl	Lise	Ortaokul
K30	16	E	Lise Kaydı Yok	Oto-Motor Çırağı	400 tl	Fabrika İşçisi	Ev Hanımı	2.500 tl	İlkokul	Ortaokul
K31	17	K	Lise 1 Terk	Kuaför Çırağı	300 tl	-	Ev Hanımı	2.000 tl	-	İlkokul
K32	15	E	Lise Kaydı Yok	Kuaför Çırağı	385 tl	Çiftçi	Çiftçi	1.000 tl	İlkokul	İlkokul
K33	16	K	Lise Kaydı Yok	Kuaför Çırağı	400 tl	Fabrika İşçisi	Fabrika İşçisi	4.500 tl	İlkokul	İlkokul
K34	17	E	Lise 2 Terk	Oto-Motor Çırağı	1.200 tl	Oto-Motor Ustası	Ev Hanımı	3.700 tl	Lise	İlkokul

Bu gençlerden 8 kız ve 27 erkek toplamda 35 katılımcı araştırmaya dahil olmuştur. Araştırmaya katılan çırak gençlerin meslek gruplarından en kalabalığı 12 kuaför çırağıdır, sonrasında 7 oto-motor çırağı gelmektedir. Araştırmaya katılan çırak gençlerin sadece 6 katılımcının aylık ortalama geliri 1000 TL'nin üzerindedir.

Katılımcıların anneleri genelde ev hanımı babaları ise genelde işçi veya ustadır. Katılımcıların anne veya babalarından sadece 7'si lise mezunudur ve üniversite mezunu ebeveyn yoktur. Sadece 5 ailenin aylık toplam geliri 4.000 TL'nin üstündedir. Bu ailelerin hanelerinde en az 3 çalışan bulunmaktadır.

Yukarıda özellikleri açıklanan ana araştırma grubuna ek olarak katılımcıların veri zenginliği sağlamak adına bir otomotiv ustasıyla, bir marangozhane sahibiyle (bu kişi hem usta hem de iş adamı olarak kendini tanımlıyor) ve son olarak iki ÇEM yetkilisiyle görüşülmüştür. Görüşülen ÇEM yetkilileri çırak gençler ile yakın temas halinde olan ve onları en yakından tanıyan, yıllardır ÇEM'in içinde olan tecrübeli kişilerdir. Kayıt altına alınmayan ancak saha araştırması esnasında araştırmacıya farklı boyut kazandırması açısından bazı görüşmeler de yapılmıştır. Bu görüşmeler ÇEM'in idari işlerinden sorumlu memur, ÇEM'de temizlik görevlisi, sanayide oto-motor ustası, ÇEM'e yakın büfe, lokanta ve çay ocağı çalışanları ile yapılmıştır.

3.3. VERİ ANALİZİ

Nitel araştırmalarda veri analizi üretkenlik ve yaratıcılık ile alakalı bir meseledir. Her nitel araştırmanın kendine has yapısı gereği yapılan araştırmaların veri analizi kısmında yeni bir yaklaşım söz konusudur. Bundan dolayı araştırmacı, araştırmanın özelliklerine ve sahadan elde edilen bulgulara göre veri analiz planı uygular. Strauss (1987), Coffey ve Atkinson (1996)'un ifadelerine göre nitel araştırmalarda veri analizi standartlaştırılmaz ve veri analizi kısmındaki her türlü kalıp araştırmayı sınırlandırır. Wolcott (1994) nitel araştırmalar için önerdiği veri analizlerinden bir tanesi de sahadan toplanan verileri aslına bağlı kalarak yani orijinal formatı korunarak gerektiğinde katılımcıların ifadelerini olduğu gibi aktararak betimsel bir yaklaşımla araştırmayı okuyucuya sunmaktır. Örneğin görüşmelerden uzun aktarımlar yapılabilir veya saha gözlem notları derlenip sunulabilir. Bu yaklaşım sayesinde verilen ve keşfedilen sonuçlar anlatım olarak birbirlerine çok yakındırlar (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 237).

Nitel araştırmalarda veri analizinin standartlaştırılması ya da kurallarının belirlenmesi mümkün görünmese de Wolcott ve alanyazıdaki diğer açıklamalara göre veri analizinde olmazsa olmaz üç unsur bulunmaktadır. Bunlar betimleme, analiz ve yorumlamadır. Betimleme, saha araştırmasında toplanan verilerin araştırmanın problemiyle ilişkilendirilme çabasıdır. Analiz ise daha çok ilk bakışta anlaşılamayan bilgi

ve çıkarımların ancak tema, kategori ve altkategori gibi sınıflandırma işlemlerinden sonra ortaya çıkarılmasıyla alakalıdır. Yorumlama ise söylenen, gözlenen veya keşfedilen şeyin/fenomenin veya sosyal olgunun anlamlandırılmasıyla alakalıdır. Tanımlaması yapılan her üç kavram sayesinde veri analizinde anlam ön plana çıkarılmaktadır. Anlamın ön plana çıkabilmesi için bulguların kendi ortamı içerisinde yorumlanması gerekir. Bu ise öznel bir süreçtir ve araştırmacının bakış açısıyla mümkün olur (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 238).

Bu araştırmada nitel araştırmaların veri analiz yöntemi olarak kullanılan betimsel analiz yapılması uygun görülmüştür. Bunun nedeni ise betimsel analizle yapılan veri analizinde katılımcılarla yapılan görüşmelerin direkt olarak sunulması ve bu sunum üzerinde yorum/anlam çıkartılmasının, bu araştırmanın yapısıyla olan uygunluğudur. Betimsel analizde, sahadan toplanan ham verilerden, tartışma ve sonuç kısımlarında incelenen verilere kadar olan evrilme sürecinin sistematik bir şekilde işlemesi için ham verilerin sınıflandırılması gerekmektedir. Betimsel analiz yaklaşımına göre, sahadan toplanan veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Ancak daha önceden kuramsal çerçeve veya temalar belirli değilse betimsel analizi kullanmak güçtür. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerinin çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 238).

Bu araştırmada doğrudan yapılan alıntılar ise ilgili temaların altına yerleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda araştırma yönteminin araştırmacıya sunduğu esneklik sayesinde temalar saha araştırmasından önce oluşturulmuştur. Temaların belirlenmesinde gençlik çalışmalarına odaklanan araştırmacının spesifik bir konu bakış açısı arayışı, bu doğrultuda alanyazın taraması, danışman hocayla yapılan görüşmeler, alana hâkim akademisyenlerin fikir ve tavsiyeleri etkili olmuştur. Daha sonrasında ise saha araştırması esnasında ve sonrasında temaların altına kategori ve altkategoriler yerleştirilmiştir.dördüncü

Temalar ve ilgili alt başlıklar belirlendikten sonra kodlama işlemine geçilmiştir. Kodlama için bir bilgisayar programı kullanılmamış araştırmacı tarafından yapılmıştır. Kodlama süreci betimsel veri analizinin doğası gereği, mülakat alıntıları ilgili temaların altına yerleştirilerek başlamıştır. Mülakatlardan alıntı yapılırken katılımcılar tarafından

verilen ifadelerde anlam bütünlüğü olan, araştırma problemini açıklayan ve ilgili temayı açıklayan veriler olmasına dikkat edilmiştir.

Araştırmanın veri analizi sürecinde geçerlik ve güvenirlik adına birtakım işlemler gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaya danışmanlık yapan, nitel araştırma tekniğine sahip akademisyenin verilerin kodlanması sürecinde araştırmacıdan bağımsız güvenirlik ve geçerlik adına birtakım kontroller gerçekleştirmiştir. Araştırmanın geçerliliği adına betimsel analizin doğası gereği saha çalışması esnasında katılımcılarla yapılan mülakatların ses kayıtlarının yazıya geçirilmiş ifadeleri olduğu gibi araştırmanın bulgular kısmına aktarılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 270). Böylelikle saha çalışması esnasındaki katılımcıların ifadeleri doğrudan araştırmanın bulgular kısmında işlenerek araştırmanın geçerliliği sağlanmıştır.

Bu araştırmanın veri analizi sürecinde paylaşılacak detaylar ve yapılan bazı işlemler aşağıdaki gibidir: Araştırmada iki farklı nitel veri toplama tekniğinden faydalanılmıştır. Bunlar derinlemesine mülakat ve odak grup çalışmalarıdır. Bu nitel veri toplama tekniklerinden elde edilen veriler kodlama için tasnif edilmiştir. Özellikle ana veri kaynağı olduğu için ses kaydıyla kayıt altına alınan mülakatlar yazıya geçirilmiştir. Mülakatlara pilot çalışma sırasında 5 çırak genç, sonrasında 35 çırak genç, 2 ÇEM yetkilisi, 2 usta, erkek odak grup toplamda 8 kişi, kız odak grup toplamda 6 kişi olmak üzere toplamda 58 kişi katılmıştır. Yapılan bu mülakatların kayıtları, ses kayıt cihazı yerine akıllı telefonla yapılmıştır ve toplam ses kayıtlarının süresi 14 saat 37 dakikadır. Bu ses kayıtları yazıya geçirilerek toplam 334 sayfalık ham metin elde edilmiştir. En uzun mülakat Usta 1'e ait olup 42 dakika 46 saniyedir. En kısa mülakat ise çırak gençlerden olan K34 ile 11 dakika 46 saniyede gerçekleşmiştir.

Sahadan elde edilen ham verilerin metne geçilerek çözümleme işlemi tamamlandıktan sonra veri analizi için veriler hazır hale gelmiştir. Deşifre edilen veriler toplamda 3 kez okunmuştur. Okunan veriler kodlama adına daha önceden belirlenen eğitim, çalışma hayatı, gelecek beklentileri ve sosyalleşme pratikleri temaları altına olduğu gibi aktarılmıştır. Böylelikle araştırmanın bulguları tamamlanmış olup temaların anlamının yorumlanması aşamasına geçilmiştir.

3.4. SAHA ARAŞTIRMASI

Saha araştırması tabiri günümüzde sosyal bilimlerin çeşitli dallara ayrılması nedeniyle birden fazla anlama karşılık gelmektedir. Sosyoloji disiplini perspektifinde yapılan bu çalışma için saha araştırmasını tanımlayacak olursak saha araştırması: insanların kendi doğal ortamlarında incelenmesi, insanlarla doğrudan etkileşime geçilmesi ve toplumsal dinamikleri toplumun üyelerinin gözünden yorumlama çabası olarak üç temel prensip üzerine kurulmuştur (Neuman 2014: 544-45). Böylelikle saha araştırmasındaki amaç ham veri toplamaktır diyebiliriz. Hem veriler toplanırken veriyi toplayan araştırmacının da saha araştırması esnasında özel bir görevi vardır. Sahaya erişim sağlayan araştırmacı, sahadaki katılımcı gözlemci rolünün yanı sıra, öznelere resmi ve gayri-resmi görüşmeler yürütür (Neuman 2014). Yapılan resmi görüşmelere katılımcılarla yapılan derinlemesine mülakat ve odak grup çalışmalarını dahil edebiliriz. Gayri-resmi görüşmelere ise araştırmacı tarafından gerekli durumlarda not alınan ayaküstü görüşmeleri ve iş yeri ziyaretlerini örnek verebiliriz.

Saha araştırması, bu çalışma için veri toplama sürecinin tamamını oluşturmaktadır. Veriler akademik kaynaklara ulaşım imkânı sağlayan kütüphanelerden değil bizzat araştırmaya dahil olan katılımcılardan ve bu katılımcıların eğitim gördüğü ve iş yeri olarak kullandıkları mekanlardan temin edilmiştir. Katılımcıların eğitim gördüğü mekân daha önceden bahsedildiği üzere Çıraklık Eğitim Merkezi'dir (Saha araştırmasının büyük bir kısmının geçtiği bu mekânın keşfedilmesi araştırmanın örnekleme kısmında bahsedilmiştir). Katılımcıların iş yerleri ise doğal olarak değişiklik göstermektedir. Bundan dolayı her bir katılımcının iş yeri ziyaret edilmekten ziyade sadece belirli başlı ve mümkün olduğunca farklı meslek gruplarından iş yerleri ziyaret edilmiştir.

Bu çalışmada saha araştırmasına dahil edebileceğimiz araştırmaya katkısı olan iki farklı çalışma daha vardır. Bunlardan ilk ikisi saha araştırması esnasında yapılan iki farklı olayın gözlemlenip rapor haline getirilmesidir. Kronolojik sırayla birinci olay ‘‘Mesleki ve Teknik Eğitim Fuarı’’, ikinci olay ‘‘Dünün Çırakları Geleceğin Ustaları ile Buluşuyor’’ programıdır. Saha araştırması içine dahil edebileceğimiz son çalışma ise henüz alanyazın araştırması sırasında bu çalışmanın ilk taslağını test etmek için yapılan pilot çalışmadır.

3.4.1. Saha Gözlem Notları

Saha gözlem notları, saha araştırması sırasında araştırmacı tarafından araştırma için önem arz eden durumların not alınması veya yazıya geçirilmesidir. Not alma işlemi araştırmacı tarafından gözlemlenen durum, olgu veya davranışın hemen akabinde yapılması gözlemlenen şeyin olduğu gibi aktarılmasına katkı sağlar. Böylelikle kayıt altına alınmak istenen durum, olgu veya davranışı araştırmacı akılda tutmak zorunda kalmayarak verilerin kaybolmasını veya eksik aktarılmasını engeller.

Genelde saha araştırması esnasında araştırmacılar tarafından pek çok notlar alınır. Alınan bu notlar derlenip aktarılmaya müsait ise ve araştırmaya katkısı olacaksa rapor haline getirilebilir. Bu araştırmada iki farklı olaydan alınan saha gözlem notları rapor haline getirilmiştir. Bunlardan ilki ‘‘Mesleki ve Teknik Eğitim Fuarı’’dır. İkincisi ‘‘Dünün Çırakları Geleceğin Ustaları ile Buluşuyor’’ programıdır. Saha araştırma notlarından rapor haline getirilen her iki olayda sırasıyla Ek1 ve Ek2’de ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

3.5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Niteliksel araştırmalarda kapsam ve sınırlılıkları belirleyen unsurlar: etik sorunlar (zaman, enerji ve finansal), araştırma tekniklerinden kaynaklanan sorunlar (veri işleme ve değerlendirme aşamasındaki) ve raporlamada karşılaşılan sorunlardır . Niteliksel tabanlı saha araştırmalarında veri toplama tekniklerinden dolayı oluşabilecek etik sorunlar mevcuttur. Etik sorunlara örnek görüşme koşulları, mahremiyet ihlali, araştırmacı-görüşülen ilişkisi, görüşmede alınan rıza ve onaylar gösterilebilir (Kümbetoğlu, 2017: 185). Zaman, enerji ve finansal sorunlar ise araştırmanın kapsamına ve araştırmacının imkanlarına göre değişiklik gösterebilir. Araştırma tekniklerinden kaynaklanan sorunlar ise daha çok saha uygulamasında ortaya çıkabilecek aksaklıklarla alakalıdır (Kümbetoğlu, 2017: 192). Veri işleme ve değerlendirme aşamasındaki sorunlar ise sahadan toplanan ham verilerin işleme sürecindeki olumsuzluklarla alakalıdır. Raporlamada karşılaşılan sorunlar ise daha çok araştırmanın bulgularıyla ve araştırmadan çıkan sonucun sunumuyla alakalıdır.

Bu araştırmada etik sorun teşkil etmesi muhtemel başlıklar mahremiyet ve araştırmacı-görüşülen ilişkisidir. Mahremiyet başlığı daha çok çırak gençler için mahrem

sayılan sosyalleşme pratikleriyle alakalı sorularla ilgilidir. Özellikle madde bağımlılığı konusunda çırak gençler çekimser kalmışlardır. Araştırmacı-görüşülen ilişkisinde yaşanan sorunlar bazı katılımcıların soruları cevaplamada isteksiz olması ve kendilerini ifade etme zorluklarıdır. Katılımcıların zaman zaman kendilerini ifade etmede çektikleri sıkıntılara örnek olarak K16'nın kendisine "Bir lise öğrencisiyle kendini kıyasladığında kendini ekonomik açıdan nasıl tanımlarsın?" sorusunu sorduğumuzda verdiği cevabı gösterebiliriz:

"K16: O okuduğu için babasından alıyor parayı biz çalıştığımız için ustamızdan alıyoruz haftalık, ben bir okuyan lise ya da üniversiteye göre daha ekonomili olduğumu düşünüyorum parasal açıdan."

Bu araştırmada zaman, enerji ve finansal sorunlar doğal olarak araştırmayı şekillendiren önemli faktörlerdir. Bu araştırmada saha araştırmasının ÇEM'in eğitim döneminin son zamanlarına denk gelmesi ve katılımcıların araştırmacıyı algılayış biçimleri araştırmanın kapsam ve sınırlılıklarını belirleyen unsurlardır.

Yine bu araştırma için araştırma tekniklerinden ortaya çıkabilecek olumsuz bir durum bu araştırmanın sınırlılıklarının belirlenmesinde önemli bir unsur olmamıştır. Son olarak bu araştırmada veri işleme ve değerlendirme aşamasında ve raporlamada araştırmanın sınırlılıklarıyla alakalı herhangi olumsuz bir durumla karşılaşmamıştır.

Bu araştırmanın sınırlılıklarına dahil edilebilecek bir diğer husus da nitel araştırmalardan ortaya çıkan sonuçların her zaman geneli yansıtmayacağı iddiasıdır. Bu tarz araştırmalar küçük gruplar üzerinde çalışması ve belirlenen kriterlerin dışındaki küçük grupları yansıtmaması bu tarz araştırmaları sınırlayabilir. Ayrıca gençlik çalışmaları konusunda bir kütüphane ya da bir veri bankasının bulunmaması gençlik hakkında derinlemesine ve detaylı bilgi birikiminin olmayışına işaret etmektedir. Bu durumda alanyazın taramasını ve sahadan elde edilen bulguların işlenmesini zorlaştırmakta olup bu araştırmanın sınırlılıklarına dahil edebilir.



DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Yapılan veri analizi doğrultusundaki kodlamalara göre katılımcıların verdikleri ifadeler anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde kümelenecek şekilde belirli kategoriler, – daha önceden belirlenen – temaların altında oluşturulmuştur. Buna göre çırak gençlerin 4Eğitim teması altında4444 Çırak Gençlerin Eğitime Yönelik Düşünceleri, Okuldan Kopma Süreçleri, Okul Terki ve Nedenleri, Çırak Gençlerin Okul Terkine Bakış Açıları kategorileri oluşturulmuştur. Okul terki kavramı alanyazında ve bu araştırmada detaylı bir şekilde irdelendiği için 4Okul Terki ve Nedenleri kategorisinin altında 4İlgisizlik, 4Çevresel Faktörler, 4Ailelerin Tutumu, 4Arkadaş Etkisi ve 4Çocukluk Hayali Meslekler başlıklı alt kategoriler oluşturulmuştur. Eğitim temasının ilk değerlendirilecek tema olmasının nedeni çırak gençleri okul terki eylemini gerçekleştirerek örgün ve yüksek eğitimden uzaklaştıran sebepleri ve bu sebepleri etkileyen faktörleri bulmaktır.

İkinci tema olarak belirlenen 4çalışma hayatı teması altında4 4Çalışma Hayatının Zorlukları, 4Çırak Gençlerin İş Hayatı Hakkındaki Düşünceleri, 4Çırak Gençlerin Çalışan Kimliği İşe Başlama Süreçleri kategorileri oluşturularak çırak gençlerin çalışma hayatıyla olan ilişkileri araştırılmıştır. Çalışma Hayatının Zorlukları kategorisi başlığından anlaşılacağı üzere çırak gençlerin çalışma hayatında karşılaştıkları bir takım fiziksel ve psikolojik engeller ve meseleler ele alınmıştır. Çırak Gençlerin İş Hayatı Hakkındaki Düşünceleri kategorisinde, çırak gençlerin eğitim hayatı yerine çalışma hayatı içerisinde bulunmalarının onlar için nasıl bir anlam ifade ettiğine yer verilmiştir. Ayrıca çırak gençlerin yaşları itibarıyla kimlik inşası sürecinde oldukları için Çırak Gençlerin Çalışan Kimliği kategorisi oluşturulmuştur. Diğer taraftan çırak gençlerin okuldan kopma süreçleriyle işe başlama süreçleri arasında yakın bir ilişki tespit edildiği için İşe Başlama Süreçleri kategorisi oluşturulmuştur. Çalışma hayatı teması, çırak gençlerin örgün eğitimi yarıda bırakarak hayatlarına çalışarak devam ettikleri için tema haline getirilmeye değer bir olgu olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın üçüncü teması 4Gelecek beklentileri temasıdır. Gelecek beklentileri teması 4Eğitime Yönelik Gelecek Beklentileri, 4Çalışma Hayatına Yönelik Beklentiler, 4Sosyal ve Ekonomik Gelecek Beklentileri ve 4Sınırlandırılmış-kısıtlı Beklentiler kategorilerinden oluşmaktadır. Eğitime Yönelik Gelecek Beklentileri ve Çalışma Hayatına Yönelik Beklentiler kategorileri çırak gençlerin örgün eğitimi terk edip çalışmayı tercih ettikleri için kendi gelecek planlarında çalışma hayatının ve eğitim hayatının yerini tespit etmek için oluşturulmuştur. Sosyal ve Ekonomik Gelecek

Beklentileri kategorisinde çırak gençlerin geleceğe yönelik kişisel planlarından bahsedilmiştir. Sınırlandırılmış-kısıtlı Beklentiler kategorisinde çırak gençlerin geleceğe dair beklentilerinin dar kapsamda olduğundan bahsedilmiştir. Gelecek beklentisi kavramı gençlik gruplarının geleceğe dair amaç, niyet, hedef ve plan gibi anlamlandırmalarını tespit etmek için gençlik çalışmalarında anahtar kavram olmuştur. Tanımlanmak, betimlenmek veya açıklanmak istenen gençlik grubunun gelecek beklentisi hakkındaki görüşleri önem arz etmektedir. Bundan dolayı gelecek beklentileri teması bu araştırmaya dahil edilmiştir.

Son ve dördüncü tema olarak 4Sosyalleşme Pratikleri belirlenmiştir. Sosyalleşme pratikleri teması altında 4Serbest Zaman Etkinlikleri, 4Sosyal İlişkiler, 4Sosyal Medya, 4Harcamalar Ve Tüketim Alışkanlıkları ve 4Bağımlılık kategorileri oluşturulmuştur. Sosyalleşmenin bir parçası olan Serbest Zaman Etkinlikleri kategorisi boş zaman kavramıyla desteklenerek çırak gençlerin mesai dışındaki zamanlarını nerede, nasıl ve kimlerle değerlendirdiklerini açıklamak için oluşturulmuştur. Sosyal ilişkiler temasında ise çırak gençlerin daha çok sosyal çevresiyle iletişim biçim ve içerikleri ele alınmıştır. Sosyal medya kategorisinde çırak gençlerin sosyal medya kullanım pratikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Harcamalar ve Tüketim Alışkanlıkları kategorisi ise örgün eğitim gören gençlerden farklı olarak maddi gelir sahibi olan çırak gençlerin tüketim pratikleri incelenmiştir. Sosyalleşme pratiklerinin temasının son kategorisi olan Bağımlılık kategorisinde ise çırak gençlerin madde bağımlılıkları incelenmiştir.

4.1. EĞİTİM

4.1.1. Okuldan Kopma Süreçleri

Eğitim hayatında başarısızlık, öğrenme motivasyonunun eksikliği, ailenin örgün eğitim hususunda ısrarcı davranmaması, ekonomik nedenler ve maddi olarak ailesine destek olan gencin maddi olarak yeterlilik duygusu hissetmesi okuldan kopma sürecini tetikleyen unsurlar arasındadır. Araştırmanın temelinde çırak gençlerin bu sürece girmesine temel teşkil eden yarı zamanlı/part-time iş olgusu üzerinde şekillenen sebepler saptanmaya çalışılacaktır. Kavramdan ilk anlaşıldığı mananın aksine bu sürecin ani gelişen bir mesele olmadığı akıldan çıkarılmaması gereken bir detaydır. Bu süreci hazırlayan en önemli faktör gençlerin okulu terk etmeden önce iş tecrübelerinin

oluşlarıdır. Bu duruma çırak arkadaşları gibi örgün eğitim hayatının yaz tatilinde ilk defa çalışma hayatıyla tanışmış ve hiç lise okumamış olan K26 örnek gösterilebilir. Nitekim K26'nın oto-motor çıraklığına girmesine ağabeyinin tecrübeleri ve kendisinin de yaz tatillerini çalışarak geçirmesi yol göstermiş görünmektedir. Yine oto-motor sanayisinde çalışan ve fiziksel manada zorluk çekmekle beraber ailevi nedenlerle okulunu terk eden K13'in de çalışma hayatıyla tanışması çocukluk yıllarına dayanmaktadır. Bunun yanı sıra ailelerin de gençlerin eğitimlerini devam ettirmeye yönelik dirençsizliği okuldan kopma sürecinde etkin rol almaktadır.

“K34: Valla hocam ben lisedeyken geliyordum buraya ortaokulda da geliyordum babamın yanına, en son lise 2’de gitmemeye başladım bıraktım öyle.

A: Ne dedi ailen sana ben okumayacağım deyince?

K34: Valla ilk başta oku falan dediler ondan sonra baktılar olmuyor dememeye başladılar.” (K34)

Kendi isteğiyle okulu bırakan ve liseye hiç kayıt yaptırmamış olan K30 ise çocukluk yıllarında hem zirai işlerde hem de pazarlarda çalışmaya başladığını ifade etmiştir. Ortaokul okurken elektrikçiden demirciye, doğramacıdan kuyumcuya kadar birçok işte çalışmış olan ve yaşlılarıyla kendini kıyasladığında akranlarının yaşadığı öğrencilik hayatına gıpta ile bakan K3 için de kendi tecrübeleri yol göstermiş görünmektedir.:

“K3: Çok karmakarışık, okula giderken de çalışıyordum, elektrik, bayağı bir süre gittim, haftasonları, orta okul bitti, demirciye girdim, demir doğrama 1 sene çalıştım, orada da geçinemedim, öbür çalıştığım yerler bizim oradaydı (Dumlupınar), buraya geldim, elektrik işine girdim oradan da çıktım şimdi kuyumcuya girdim.” (K3)

Araştırmacıya göre okuldan kopma sürecinde etkili olan ilk temel sebep, mülakatlardan da anlaşılacağı üzere yarı zamanlı/part-time iş dolayısıyla çırak gençlerin edinmiş oldukları tecrübelerdir. Part-time iş sırasında kazanılmış olan tecrübenin yanı sıra, aile yakınlarından yönlendirme, gencin kendini gerçekleştirme olarak gördüğü çalışmaya bağlı az da olsa kazanç ve tüketim gücü yarı zamanlı işlerde, gençlere motivasyon sebebi oluşturmaktadır. Ayrıca bu motivasyonların karşısında okulda arkadaş çevresi ve öğretmenleriyle iletişim ve uyum problemi çeken gençler okul terkine yönelmektedirler.

Çırak gençlerin okuldan kopma süreçlerini anlamlandırmada yarı zamanlı olarak yaz tatillerinde veya okul dönemlerinde hafta sonları çalışmaları neticesinde elde ettikleri tecrübe ve az da olsa kendilerini gerçekleştirebileceklerini düşünmeleri yararlı olacaktır. Bu araştırmaya ait bir bulgu olan “çocukluk hayali meslekler” ise kimi zaman yarı zamanlı iş dolayısıyla iş hayatına bir kere adımını atmış olan gencin, modern toplumlarda övgüyle bahsedilen kendi kararlarını verme ve hayalinin peşinden gitme arzusu gibi mottolarla da desteklenince gençlerin örgün eğitimden kopuşları gerçekleşmiştir. Hayalini gerçekleştirirken ayrıca kazandığı gelirle ailesine yardım edebilen, akranlarına nazaran ekonomik bir tüketim gücü elde eden genç, kendini sıkıcı bulduğu okuldan kurtarmış saymaktadır.

4.1.2. Okul Terki Nedenleri

4.1.2.1. İlgisizlik

Okul terki nedeni olarak araştırmacı tarafından fark edilen önemli bir faktör eğitimde merak unsurunun kazandırılmaması ve hemen hemen her çırak gencin okuldan herhangi bir nedenle sıkıldığını ve ilgisinin azaldığını ifade etmesidir. Elektrikçilik, demircilik ve en son da kuyumculuk işinde çalışan K3’ün okulu neden terk ettiği sorulduğunda vermiş olduğu cevap şu şekildedir:

“K3: İlk başlarda şöyle geliyordu okuldan çalışmak daha iyi geliyordu hem para kazanıyordum, okul sıkıcı geliyordu.

A: Okulda seni sıkın şey neydi mesela?

K3: Disiplin, dersler falan alakam yoktu.” (K3)

Burada araştırmacının dikkatleri çekmek istediği nokta, çırak gençlerin okul tasvirini nasıl kurduklarıdır. Gençler okulun sosyal çevresini belirleyen yazılı veya sözlü kuralları hatırlamaktadırlar. Okulun fiziki yapısı, sosyal çevresi ve yönetmeliği gibi unsurlardan çırak gençlerin olumsuz yönde etkilendiği durumlar vardır. Dolayısıyla okulun sosyal çevresi içerisinde olan öğretmenlerle öğrencilerin arasındaki iletişim bağlarının kopması, gençlerin okula tutunmasında belirleyici bir faktördür. Oto-motor çıraklığı yapan K17’nin ifadesine göre (“Hocalarla problemim vardı o yüzden hoşlanmıyordum, mesela o zamanlar matematik derslerini sevmiyordum buraya geldim

sevmeye başladım.”) örgün eğitim hayatında öğretmenleriyle problem yaşamasından dolayı derslere ilgisi azalmıştır. K17 örgün eğitim hayatında karşılaştığı problemlerle ÇEM’de karşılaşmamıştır. ÇEM Yetkilisi 1’de bu hususta gerek gençler yönünden gerekse eğitimciler yönünden herhangi bir ilgisizliğin gözlemlenmediğini ifade etmiştir. Bir diğer husus, öğretmenlerle olan iletişim probleminin yanı sıra derslerinde de ilgi çekici olmayışı gençler tarafından sık sık dile getirilmiştir.

Ders içeriklerinin ilgi çekmemesi, gençlerin sıkılması ile birlikte okulu terk etme eylemine neden olabilmektedir. Diğer yandan araştırmacının da dikkatini çeken hususlardan biri de mülakata katılan birçok çırak gencin derslerin ağır olmasından şikayetçi olduklarıdır. Aşağıda da alıntıladığımız gibi çırak gençlerin aslında nedenlerin altını araştırma yetilerinin gelişmediğinden açıkça ifade edemedikleri faktör, alıcı - kendileri- ile verilen mesaj -dersler- arasında uyumun olmamasıdır. Oto-motor tamirinde bir müddet çalıştıktan sonra marangoz çıraklığında karar kılan K28, ÇEM’de çok az zorlandığını ve dersleri anladığını ifade etmesine rağmen örgün eğitime karşı ilgisizliğinin temelinde derslerin ağır olması olduğunu ifade etmiştir.

Verilen mesajı -dersleri- yakalayamadığı için hep bir eksiklik hisseden, başaramama kaygısı yüzünden kişiliğini tamamlayamayan genç elbette ki pozitif neden bulduğunda ona doğru yönelmektedir. Lise ikinci sınıfta okulunu terk eden ve baba mesleği olması dolayısıyla aşına olduğu oto-motor sanayisine giden K34 pozitif seçenek olarak para kazanmaya (tüketim gücü elde etme) başlayınca okulu tamamen terk etmiş:

“K34: Valla hocam çok sıkılıyordum okulda.

A: Dersler mi sıkıyordu?

K34: Aynen, birincisi oydu ikincisi de sabah kalkmak mahvediyordu beni. Üçüncüsü hocam burada para kazanıyorsun ya o hoşuma gitti.” (K34)

4.1.2.2. Çevresel Faktörler

Çevresel faktörleri incelerken okulun bulunduğu muhit ve sosyal çevre (buna okul yetkilileri dahil) göz ardı edilmemelidir. Bunun yanında aileler, çocuklarının okul terki gibi bir karar almalarında etkileyici bir faktör değildir. Kuaför çıraklığı yapan K19, orta okulda arkadaş ortamının kötü olması dolayısıyla gerek öğretmenlerinin gerekse de kendisinin ortamından çıkmak istemesi dolayısıyla okul terkine yönelmiştir.

Yine aynı şekilde K33 de benzer ifadeler vermiş ve K19’da olduğu gibi aynı sebeplerle okulu terk etmiştir.

Bazı genç çıraklar içinse okulu terk etme nedeni doğrudan öğretmenleriyle ve onların gençlere uyguladığı fiziksel ve psikolojik şiddet nedeniyle çırak gençlerin okulu terk ettiği tespit edilmiştir. Kadın kuaföründe çırak olan K32’nin durumu aşağıdaki gibidir:

“K32: Ya benim köyden geldiğim için bir’de bir okul var eğitim sistemi çok yanılttı, sekiz senedir aynı hoca ile okuyordum, hoca bizim yaptığımız iyi şeyleri unutuyor ama kötü şeyleri hep akılda kalıyor o yüzden çok sıkıntı oldu, artistlik olsun diye çok öğrenci döven de vardı bizim okulda, soğuttular yani, benim ilkokulda falan öğretmenlerimiz çok başarılı olduğumuzu söylerlerdi falan ama orta okulda değişti, o yüzden.” (K32)

Okul çevresinde madde kullanıp öğrencilik yapmayan başıboş gençliğin, okula giden gençlere müdahale etmesi, bazı gençler için okulu terk etmelerine neden olabilmektedir. Kendisinden para istenildiğinde vermediğinden ve sigara içmediğinden dolayı okulun sosyal çevresinde sıkıntı yaşayan K22’nin okulu terk etmesi bu duruma örnek gösterilebilir.

Yukarıdaki mülakat alıntılarında görüldüğü üzere bazı gençler okul terkinin tetikleyen çevresel faktörlerden etkilenip örgün eğitim ile olan ilişkisini kesmişlerdir. Zlık Çırak gençlerin okul terkinde etkilendiği çevresel faktörlerden bazıları kötü sosyal çevre ve öğretmenlerle yaşadıkları iletişim problemleridir. Doğal olarak gençlerin okul terkinin etkileyen çevresel faktörlerden kendilerini koruyamamasının nedenlerinden bir tanesi de güvenli bir sosyal ortamın olmamasından gelmektedir. Anlaşılacağı üzere, gençler için güvenli bir sosyal ortam yoksunluğu eğitim yoksunluğunu da beraberinde getirebilmektedir.

4.1.2.3. Ailelerin Tutumu

Çırak gençlerin ailelerinin tutumları, okul terki ile ilişkilendirildiğinde iki temel mesele ile karşılaşılmıştır. İlki ailelerin, gençlerin aldığı okul terki kararından vazgeçirmek için yeterli çaba sarf etmedikleridir. İkinci temel sebep ise bazı ailelerin

gençleri cezalandırmak veya bilinçlendirmek maksatlı üretim veya hizmet sektöründeki bir iş yerinde çalıştırmaktır.

Örgün eğitim hayatı boyunca sürekli okuldan kaçan ve öğretmenlerinin baskısı altında olduğunu düşünen K13'ün ailesi, K13'e okumak ya da çalışmak arasında bir seçim yapmaya zorlamıştır. Halbuki bu çırak gençte olduğu gibi diğer bütün gençlerde de doğru bir analizle okul ya da bölüm değişiklikleri yapılarak örgün eğitime devam etmeleri sağlanabilir. Diğer taraftan K25'in durumu incelenebilir. K25 oto-elektrik çırağıdır ve dikkat eksikliğinin olduğunu, okumaya karşı hiçbir zaman ilgi duymadığını ifade etmiştir. K25'in ailesi, K25'i örgün eğitim içinde tutma ısrarı K25'in meslek edinmeye başlamasıyla bitmiştir. Çırak gençlerin ailelerinin tutumunu etkileyen bir diğer faktör ise çalışan gençlerin meslek ediniyor oluşlarıdır. Okula karşı duyarsız olan ve bir akraba dolayısıyla gençleri iki seçenek arasında bırakan aileler de vardır. Her ne kadar maddi bir kazanç elde etmek kastıyla olmasa da aileler çocuklarının bir iş elde etmesi gayesiyle tanıdıklarının yanına göndermektedirler:

“A: Sen liseye gitmeyeceğim deyince ailen ne dedi sana?

K30: Valla abi onlar hiçbir şey demedi zaten sanayiye yollayacaklardı benim çalıştığım yer eniştemin yeri. Ben dedim sekizden sonra okumayacağım dedim onlar da dedi madem sanayiye git o zaman dediler.” (K30)

Bu örneklerin aksine aileler de mevcut olmakla beraber aktif bir rehberlik ve yönlendirme anlayışının ebeveynlerce kazanılmadığı tespit edilmektedir. Elektrik kalfalığı yapan ve lise birinci sınıftan sonra ailesi tarafından zorlanarak tekrar okula gönderilen K11'in okul terkinde ailesinin okulu terk etmemesi için ısrarcı olduğunu belirtmiştir.

İkinci temel sebep ile alakalı olarak, bazı ailelerin gençleri çalışma hayatına iterek cezalandırmaya veya elindeki imkanların kıymetini bilmeye zorlamaya niyetleri olduğu söylenebilir. Halbuki yepyeni tecrübeler ve hayat formlarıyla karşılaşan genç için çoğunlukla bu yeni durum daha çok cezbedici olabilmektedir. Nitekim K28'in durumu, ifade edilen bu çıkarımı destekler niteliktedir:

“K28: Babam oku dedi, sonra bir işe girmiştım babam dedi belki akıllanır belki okula geri döner diye işe gönderdi. Abi bir daha okula başladım. Ben işte ortaokulda bırakmışım ben işe girmiştım oradan sonra liseye gittim orda da bırakınca bir buçuk senedir çalışıyorum marangozda.” (K28)

Bu sözleri açıklar nitelikte bir ifade de Usta 1’den gelmiştir:

“U1: Zaten genelde durumu iyi olan aileler diyeyim maddi durumu iyi olan aileler biraz daha kültür seviyesi yüksek olan aileler çocuklarını cezalandırmak için sanayiye gönderiyorlar güya ama öyle bir şey yok, sanayi ceza yeri değil, bunu yanlış düşünüyor aileler, getiriyorlar işte çocuk okulunun kıymetini bilsin burada bazı cazip olan şeyler var o cazip şeylerden ikileme düştüklerini anlatmaya çalışıyorum, şimdi burada araçlar gençlerin tamamında kız olsun erkek olsun araçların her zaman için bir özenti vardır, araçlarla uğraşmak onlara binmek, onlardan anlamak, tamir etmek bu caziptir gençlere. Her zaman sanayiye geldiklerinde bunları görebiliyorlar mesela burada 15-16 yaşında araba sürmesini öğrenen bir çocuk okul hayatında devamlı araba süremez ama burada sürer.” (Usta 1)

Bazı durumlarda da ailelerin okutma isteğinin olmayışı gençleri çıraklığa itebilmektedir. Eğitim seviyesinin düşüklüğü ve eğitime karşı önyargı, gençlerin eğitim hayallerinin uçup gitmesine neden olabilmektedir. Kız odak grupta yaptığımız mülakatta eğitim hayalinin içinde “ukde” kaldığını ifade eden gencin sözleri şöyledir:

“K: Ya ben sesten dolayı gitmek istiyordum hocalarım da istiyordu benim kız meslekteki. Dedim hani ben güzel sanatlar istiyorum sevmediğim bir okulda ben okumam, hani sevdiğim bir işi yaparsam sevdiğim bir okulu okursam daha iyi olur. Dediler sanatçı mı olacaksın çıkacaksın başımıza, yok dedim sanatçı olmak değil hani müzisyen olur müzik öğretmeni olur ben dedim, hani o içimde kaldı zaten ama.” (Odak Grup Kız)

Okul terkinde ailelerinin tutumlarının yanı sıra ailelerin ekonomik durumları da kaçınılmaz olarak gençleri etkilemektedir. Bunun yanında birde ebeveynlerden birinin yoksunluğu ya da boşanma durumu genci psikolojik olarak zorlamaktadır. Babasını hiç tanımamış olan ve fabrika işçisi olan annesiyle yaşayan K8’in ailevi durumu şu şekildedir:

“K8: Lise 3. sınıfa kadar geldim, biraz da sıkıntılar vardı gidiş geliş yol masrafı, ben çalışmıyordum tek annem çalışıyordu, gidiş geliş yol parası yetmiyordu, servis ile gitmem gerekiyordu, okul uzaktı öyle sıkıntı vardı, çalışmaya başladım çalıştıkça okulu boşladım, sınavlara çalışamadım.” (K8)

Ailelerde boşanma, gencin kendini daha çaresiz hissetmesine ve bir şekilde kendi başının çaresine bakma mecburiyetine yönlendirdiği görülmüştür. Ebeveyni boşandıktan sonra yurttan kalmaya başlayan ve hafızlık ve belletmenlik yapan K12'nin okul terki süreci şu şekilde gelişmiştir:

“A: Peki bu düz liseye kayıt yaptırmama nedenin neydi?

K12: Ailem dedi kendi seçimini kendin yap dedi, hayaller senin dedi, 8. sınıfta sorunlarım çoktu benim ailem boşandı, o yüzden sorunlar büyüktü benim, lise ortamı da kötüydü benim her şey vardı, o yüzden de liseye gitmektense yurttan olayım daha iyi dedim.” (K12)

4.1.2.4. Arkadaş Etkisi

Çıracak gençlerin okul terki nedenlerinden biri de şüphesiz arkadaş etkisidir. Okul ortamını bozan, okuldan kaçmaya, yanlış sosyalleşmeye iten, çocukluk hayalinin peşinden giderken destekçi olan biri olarak arkadaş etkisi büyük bir faktör olarak irdelenebilir. Lise ikinci sınıfta okulunu terk eden oto-motor çırağı olarak çalışmakta olan K6 okul terki nedeni olarak arkadaş ortamını göstermiştir. Aynı mülakatın devamında ise K6 okuldan arkadaşlarıyla kaçarak devamsızlık yaptığını ve en sonunda öğretmenleriyle yaşadığı iletişim problemi nedeniyle okulu bıraktığını ifade etmiştir. Çeşitli nedenlerle ortaya çıkan ilgisizlik, gencin yaş itibarıyla bulunması gerektiği eğitim ortamını hızla terk etmesine neden olmaktadır. Çocukluğundan bu yana hayatını çalışma ortamında kazanmış ve çalışma hayatına dair birçok tecrübe edinmiş olan K30 ise okuldaki disipline aykırı davranışlardan ve özellikle de kavgalardan dolayı okulu bıraktığını ifade etmektedir:

“A: Yani okula karşı bir ilgisizlik mi vardı, derslere karşı?

K30: Abi okul ne bileyim sevmiyorum ben.

A: Nesini sevmiyorsun okulun?

K30: Abi okulda ben çabuk sıkılıyorum ya.

A: Sınıf ortamı mı sıkıyor seni?

K30: Yok abi sınıf ortamı sıkılmıyordu mesela lisede kavga oluyor gürültü oluyor.” (K30)

Hem bulunduğu ortamın bir parçası olması sebebiyle hem de eğitimin önemini kavradığını düşündüğümüz K30, kötü arkadaş ortamından etkilenmiştir. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi çocukluk hayali mesleğine erişme umuduyla yola çıkan gençler için pozitif bir değer olarak “çırak arkadaş” faktörü de irdelenebilir. Odak kız grubundan bir genç bu konuyu dikkat çekici bir şekilde açığa vurmaktadır:

“K: Ben dayımla yengem evlendi işte saç, gittik saçlarını yaptırmaya, bakıyorum eleman yapıyor ben de isteyeceğim dedim 10 yaşındaydım, sonra düğün bitti arkadaşşıma dedim hadi gel birlikte kuaförde çalışalım, gittim kuaföre ben çalışmak istiyorum para sıkıntı değil dedim, sadece görmek istiyorum dedim.” (Odak Grup, K12)

Henüz on yaşında kendi hayatlarına dair bir karar aldığının bile farkında olmayan iki çocuk birbirlerine destek vererek iş hayatına girebilmektedirler. Gittiği yerde arkadaşşı çalıştığı için kendisinin de okulu terk ettiğini ifade eden K15’in ifadeleri ise şöyle:

“K15: Ben bir arkadaşımı almaya gelmişim elektrikçiydi o da boş boş geziyordum okuldan çıkmıştık, gittim yanına çay may içtik bir tane kalfa vardı ben de sordum çalışmak için eleman arıyor musunuz çalışmak için yazın? O da olur dedi öyle başladım, yazları çalışıyordum önceden hem okuyordum hem çalışıyordum sonra okuldan da soğuyunca okulu bıraktım.” (K15)

Okulu terk ederek hayatın zorluklarını göğüslediğini düşünen ve kadın kuaföründe çalışan K33’ün okul terki nedenleri okula karşı ilgisizlik ve kötü arkadaş ortamı olduğunu ifade etmiştir. Yine K33 arkadaş ortamı sayesinde kötü alışkanlıklara başladığını ve daha da kötüye gitmekten korktuğu için okulu bırakıp çocukluk hayali olan kadın kuaförlüğü mesleğini tercih ettiğini belirtmiştir.

4.1.2.5. Çocukluk Hayali Meslekler

Çırak gençlerin okul terkinde bir diğer temel sebep ise alan yazında daha önce irdelenmemiş olan ve araştırmacı tarafından tespit edilmiş olan “çocukluk hayali meslekler”dir. Çocukluk hayali meslek denilince belki de erkek çocuklar için ilk akla gelecek meslek otomobil ile alakalı olan mesleklerdir. Kız çocukları için ise genel mülakatlarda araştırmacının da dikkatini çeken kadın kuaförlüğü ön plandadır. Araştırmacıya çocukluk hayali meslekler kavramını keşfettiren ve çocukluğundan itibaren büyük bir tutkuyla işine bağlandığını söyleyen, ailesinin, okulun ya da bir başka olgunun hayaliyle arasına girmesine müsaade etmediğini büyük bir özgüvenle ifade eden K16’nın ifadelerini dikkate değerdir:

“A: Peki seni sanayiye çeken şey neydi?

K16: Cıvatalar, tornavida, söküp takmalar, böyle ben küçükken ufak arabalarımı hep böyle söker dağıtırdım. Geri mesela toplamaya çalışırdım evde. Mesela ufak tornavidalar vardı yani aldırırdım ilgi gösteriyordum. Ama hani bilgisayarda counter oyunu var ona pek kafam sarmadı. Kafayı daha çok bu işe yoruyorum, daha çok bu işe yöneldim yaptıkça yapasım geliyor yani.” (K16)

K16’nın ifadelerinden anlaşıldığı üzere “çocukluk hayali meslekler” faktörü okul terkinde tetikleyen diğer faktörlere kıyasla gençlerin okulu terk etmelerinde daha etkin bir rol oynamaktadır. Ayrıca odak kız grubuyla yapılan ve daha önce ifadelerine (3.1.2.4.) Arkadaş Etkisi kategorisinde yer verilen kız odak grup katılımcısının ifadeleri değerlendirilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken konu odak gruptaki kız katılımcı kuaförde çalışmak isterken herhangi bir maddi gelir elde etme beklentisiyle hareket etmemiştir. Onu harekete geçiren unsur kuaförlük mesleğine duyduğu meraktır.

Bir diğer örnek K19’dur. Bu katılımcı okulu terk edip kuaförde çıraklık yaptığı için toplum tarafından onaylanmadığını düşünmektedir. Kendisi ileride kuaför dükkânı sahibi olarak toplum tarafından onaylanacağını ifade etmektedir.

“K19: Kuaförlüğü zaten küçüklükten beri istiyordum. Ben zaten ortaokulda da çıkışlarda hep gidiyordum, tanıdığımızın dükkânı vardı hep gidiyordum oraya, aileme de zaten görüştüm istiyorsan yap falan dediler. Ondan sonra ben bu şey aldım dedim böyle bir meslek edinebilirim dedim girdim.” (K19)

K20 ise örgün eğitimdeyken yanlış yönlendirmeden dolayı çocukluktan beri istediği kuaförlük ile alakalı olan bölüme geçememiştir. Bundan dolayı çocukluk hayalini gerçekleştirmek için okulunu terk etmiştir:

“K20: Aynen kız meslek lisesi, kuaförlük benim en büyük hayalim çocukluktan beri, o yüzden kuaförlük istediğim için okulu bıraktım direkt kuaföre işe girdim. Lisedeyken bölüm değiştirme şansınız var dediler, 2. döneme geçtik değiştirme şansınız kalktı dediler o yüzden değiştirme şansım olmadı.” (K20)

Çalışarak hayatın zorluklarını öğrendiğini düşünen ve okula az da olsa özlem duyduğunu ifade eden K33 ise ne olursa olsun “kendi hayatım kendi kararım” diyen gençlerden biridir. Bu karara onu iten temel sebep ise çocukluk hayalidir.

“A: Yani soğutan bu arkadaş ortamı mıydı?

K33: Hocalar, dersler pek ilgimi çekmiyordu.

A: Kuaförlük peki?

K33: Çocukluğumdan beri hep böyle heves etmişimdir.

A: Çocukluk hayalin mi bu senin?

K33: Evet.” (K33)

Usta 1’in de ifadelerinden yola çıkarak özellikle erkek çocukları otomobili ile alakalı olan mesleklerin hayalini kurmaktadırlar. Bununla alakalı olarak erkek odak grubundan alınan bir mülakatta aşağıdaki gibidir:

“K: Ben bir de çok seviyorum arabaları hocam aşırı seviyorum.

A: Küçükken de seviyor muydun?

K: Oooovv.” (Odak Grup Erkek)

4.1.3. Çırac Gençlerin Okul Terkine Bakış Açıları

Çırac gençlerin okul terkine bakış açıları, pozitif ve negatif yönleriyle değerlendirilebilir. Onların okul terkine pozitif bakış açıları; meslek öğrenimi, olgunlaşma, kendi ayakları üzerinde durma ve aileye maddi destek sağlama gibi söylemler vardır. Yine onların negatif yönlerinde ise “masa başı iş” imkanından mahrum kalmak (akademik eğitimle elde edilen işlerden mahrumiyet),

okumamaktan/okuyamamaktan dolayı pişmanlık, toplumsal baskılarla mücadele etme, genç bedenlerine ağır gelen iş yükleriyle başa çıkma ve eğitim yoluyla elde edilebilecek çocukluk hayali mesleklerden mahrum kalma gibi söylemler vardır.

Çırak gençler her ne kadar okulu terk etseler de bu eylemin risklerinin de farkındadırlar. “Senin yaşımda olan ve okulu bırakmayı düşünen birisine ne gibi şeyler söyledin?” sorusunda K15’in cevabı ise şöyledir:

“K15: Bırakma derim, bırakmasını istemem, eğer bıraktığında kendi başına becerebileceği biriye sen bilirsin derim ama bazı insanlar oluyor ya hani beceremez eli yatkın olmaz bir şeye onlara da oku derim kapasitesi varsa.” (K15)

Meslek sahibi olabilen kendi ayakları üzerinde durduğunu düşünen K15 pişmanlık emareleri göstermektedir. Öte yandan meslek sahibi olmanın önemine vurgu yapan K12’ye göre “meslek sahibi olunacaksa eğitimin bir önemi yoktur” diyerek kendi okul terkine bakış açısını anlatmaktadır. Okumadığında sosyal itibarını kaybedeceğini ancak iyi bir iş dolayısıyla bir itibar elde edebileceğini düşünen K19 ise “diploma eşittir itibar” ya da “eğitim eşittir itibar” şeklinde fikrini beyan etmektedir:

“K19: Aslında böyle okuyup da saygı duyulma şeysi var ya biraz daha meslekte o bu normal şeylerde yok okumayınca böyle insanların gözünde bundan bir şey çıkmaz bakış açısı olduğu için.” (K19)

Çırak gençlerde sıklıkla gözlemlenen okumadıkları (veya okuyamadıkları) için itibar ve prestij kaybına uğrama düşüncesi onları oldukça derinden etkilemektedir. Aslında çırak gençler eğitim sayesinde toplumsal baskıdan kurtulup itibar ve prestij kazanacaklarının farkındadır. Ancak çırak gençlerin aralarında şu anki bulundukları konumu tercih meselesi olarak görenlerde vardır:

“A: Peki akranlarınız okuyor siz çalışıyorsunuz dışarıdan size nasıl bir tepki geliyor aileden, sokaktan, arkadaştan?

K: Keşke okusaydın, niye okumadın vs.

K: Benim bir kendi tercihim var kuaförlük.” (Odak Grup, K1z)

Ayrıca bazı genç çıraklar da okul terki için bir geçerli sebebin olmasını zorunlu görmektedirler. Çünkü okul terki onlar için aynı zamanda işlerini tutturamazlarsa büyük bir sorunla karşı karşıya kalacaklarının da habercisi olmaktadır. Nitekim genç çıraklar için hayatta iki seçenek vardır ya okumak ya da çalışmak:

“K20: Çalışma hayalin varsa ya da başka bir şey için bir şey hayal ediyorsan meslek öğrenmek için öyle bırakabilir öbür türlü niye bıraksın hayatını karartır ancak.” (K20)

Son olarak konu ile alakalı daha önceden ifadelerine yer verilen K7’nin “Okulu bırakmakla daha iyi bir geleceğe varmak onları kaybettim, masa başı işi kaybettim, öğrencilik imkanlarını kaybettim.” söylemleri çırak gençlerin okul terkine bakış açılarını özetler nitelikte bir örnektir.

4.1.4. Çırak Gençlerin Eğitime Yönelik Düşünceleri

Örgün lise hayatlarını okulu terki eylemiyle sonlandırmış daha sonrasında hem ÇEM’e hem de Açık Öğretim Lisesi’ne kayıt yaptırarak farklı eğitim kurumlarında tecrübe edinmiş çırak gençlerin genel olarak eğitim hakkındaki düşünceleri önem arz etmektedir.

Bu çalışmada çırak gençlerin eğitime yönelik düşüncelerine; Çıraklık Eğitim Merkezi (ÇEM), örgün eğitim, açık öğretim lisesi ve üniversite başlıkları üzerinden açıklanma getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca temalar işlenirken tartışılan veya açıklanan meseleyi zenginleştirmek adına yer yer ÇEM yetkililerinin ve ustaların ifadelerine de yer verilmiştir.

Mülakata katılan çırak gençlerin büyük çoğunluğu birinci ya da ikinci sınıfta meslek lisesini bırakmış ve ÇEM’e kayıt yaptırmıştır. Çırak gençlerin uğraştıkları mesleklerle, ÇEM’de aldıkları eğitimin birbiriyle bağlantılı olması, onların eğitim hayatlarına ciddi anlamlar katmıştır. Örgün eğitim hayatının genelinde not ortalaması düşük olan ve bundan dolayı örgün eğitimden bir beklentisi olmayan K25 buna karşılık ÇEM’de mesleki eğitim derslerine kolayca adaptasyon sağladığını ve ilgi alanı olan derslerde zorlanmadığını ifade etmiştir. K25’in ifadesine ek olarak, 15 Yaşında olan ve liseye kayıt yaptırmadan çıraklığa başlayan K32’nin “Çıraklık eğitimini lise eğitimiyle

karşılaştırdığınızda, neler düşünüyorsunuz?” sorusuna verdiği cevap yukarıda bahsetmiş olduğumuz uygulama ve eğitim ilişkisine yakından tanıklık etmektedir:

" Burası daha iyi çıraklık, hem uyguluyorsun mesela haymana kız meslekte bayan kuaförlüğünü öğretiyorlar ama göstermiyorlar, burada hem mesleğini öğreniyorsun hem okulundan (ÇEM'den) diplomanı alıyorsun." (K32)

ÇEM'deki uygulama ve eğitim ilişkisi arasındaki uyumdan memnuniyet duyan bir başka katılımcının ifadeleri aşağıdaki gibidir:

" Lisede normal dersler olarak eğitim gösteriyorlar bizim burada şu anki yaptığımız işin eğitimini gösteriyorlar yani ikisinin de amacı aynı aslında hani benim için burası dahi iyi, çünkü mesleğime yakın işi ya da eğitimi gösteriyor daha rahat oluyor." (K16)

K16'nın verdiği ifadelerden de anlaşıldığı üzere Çıraklık Eğitim Merkezi'nin eğitiminde uygulamalı eğitim daha ön plandadır. Saha araştırması boyunca ve gençlerle yapılan mülakatlar esnasında iş birliği yaptığımız hem meslek liselerinde hem de ÇEM'de öğretmenlik yapan ÇEM Yetkilisi 2'nin de açıklamaları çırak gençlerin argümanlarını destekler niteliktedir:

"Özellikle derslerde kendi meslek alanlarıyla ilgili meslek icrası noktasında öğrenebilecekleri bir şey olursa daha ilgililer ama Türkçe veya Matematik gibi kültür derslerinde ilgilerinin olmadıklarını görüyoruz." (ÇEM Yetkilisi 2)

Çırak gençlerin ders ortamındaki tutum ve davranışlarını değerlendiren ÇEM yetkilisinin ifadesinden anlaşılabacağı üzere uygulamalı eğitim, örgün eğitimle barışamamış bu gençler için ÇEM'e bağlılığın temel sebebi gibi görünmektedir. Bir diğer deyişle gençler ÇEM'e ilgili oldukları derslere pratik yapma imkanından dolayı devam etmektedirler. Ayrıca eğitimin hem teorik hem de pratik bir arada işlenmesi hem eğitim kalitesine katkı hem de yüksek verim alınmasını sağlamaktadır. Diğer yandan mülakatlarda çırak gençlerin eğitim algılarını anlamaya yönelik sorularda gençlerin ÇEM'deki eğitimin haftada bir gün olmasından dolayı duydukları memnuniyet dikkat çekmiştir.

ÇEM'in haftada sadece bir gün teorik olmaktan çok pratik yanı ağır basan eğitim vermesi, çırak gençlerin bu eğitimi çalıştıkları işyerlerinde tecrübe edebiliyor olmaları,

örgün eğitimde adaptasyon sorunu yaşayan gençler için alternatif bir sistemle eğitime devam etmenin farklı bir yolu halini almıştır. ÇEM’de aldığı eğitimi gayet yeterli gören K15’in “ Eğitim açığı var kültürel manada yani yoksa hiçbir sıkıntı yok.” ifadesiyle ÇEM’deki eğitimden memnun kaldığı ancak ÇEM’de yeterli manada alan dışı derslerden faydalanamadığı düşünülebilir. K15 ÇEM’in haftada bir gün eğitim vermesinin yanı sıra ilgili olduğu alanda öğrenim görüyor oluşu da ÇEM’deki eğitime onu bağlayan nedenlerden olduğunu ifade etmiştir.

Haftada bir gün eğitim almanın kabul edilebilir olduğuna öngören K22’nin ifadeleri “ Hem meslek öğreniyorum öyle hem haftada bir gün okula geliyoruz.”, örgün lise eğitimine ayak uyduramayan gençlerin alternatif ve iyi kurgulanmış bir eğitim sistemiyle kendi ilgi alanlarına yönlendirilmek suretiyle başarı sağlanabileceğini göstermektedir. Lisedeki teorik ve uzun ders saatlerine kıyasla daha az teorik olan ve “haftada sadece bir gün” olan bir eğitim sürecinin gençlerin eğitim hayatıyla barışmasını sağlayacak bir model olarak düşünülebilir. Ayrıca ÇEM’de alınan derslerin reel iş hayatında karşılık buluyor olması, çırak gençlerin ÇEM hakkında olumlu değerlendirmelerde bulunmalarında etkili olmuştur.

ÇEM’de eğitimine devam etmekte olan bütün gençler de ÇEM hususunda olumlu kanaatler taşımamaktadır. ÇEM’de verilen eğitimin zayıf olduğunu düşünen gençler de mevcuttur. Mülakata katılan gençlerin büyük çoğunluğunun aksine lise birinci sınıfı başarıyla bitiren fakat okulda öğretmenleriyle yaşadığı iletişim sorunu dolayısıyla liseyi ikinci sınıfta devamsızlık yapmak suretiyle okulu terk ettiğini belirten K6, lise dersleriyle bir probleminin olmadığını fakat ÇEM’de aldığı eğitimin ortaokul seviyesinde olduğunu belirtmiştir.

“K6: Aslında, bizim burada gördüğümüz dersler ortaokul konusu, bunlar bana basit geliyor, bana katkısı olmuyor ama buradan belge almamız gerektiği için okumak zorundayız.” (K6)

K6 gibi ÇEM’deki eğitim seviyesini ortaokul düzeyinde gören K34: “Burası biraz daha basit oraya göre çok basit, ortaokul düzeyi gibi.” ifadelerini kullanmıştır. “Mesela biz burada ortaokul dersi görüyoruz.” diyen K11 yine son iki katılımcıya ek olarak ÇEM’deki eğitim seviyesini ortaokul düzeyinde görmektedir. Bu gençler, ÇEM’de

verilen eğitimin diğer dengi eğitim kurumlarında verilen eğitime nazaran daha sade olduğu için seviyesini ortaokul seviyesinde görmektedirler.

Çırak gençlerin eğitim algıları irdelenirken aynı zamanda Açık Öğretim Lisesi ile ilgili sorular da sorulmuştur. ÇEM'in yönetmeliği gereği çırak gençler Açık Öğretim Lisesi'ne kayıt yaptırmaktadırlar. Araştırma grubumuzun bir diğer özelliği de araştırmaya katılan gençlerin hayat planlarından örgün lise ve üniversite eğitimlerini tamamen çıkartmış kişilerden oluşuyor olmasıdır. Karşımızda bütün hedefini iş hayatına odaklamış bir grup bulunmaktadır. Tabii olarak da okumamanın veya okuyamamanın hissettirdiği toplumsal ve psikolojik baskıya karşı bir takım iç direnç geliştirmişlerdir. Bu iç dirençler; iş hayatına odaklanmak ve açık öğretim lisesinden olsa da lise okuyor olmaktır. Fakat yapılan mülakatlar ve ÇEM Yetkilisi 1'in verdiği ifadeler de göz önüne alınırsa açık öğretim lisesinden olumlu sonuçlar meydana çıkmadığı tespit edilmiştir. Açık öğretim lisesine kayıtlı olmanın çırak gençler açısından toplumsal ve psikolojik baskıyla mücadele aracı olduğu tespit edilmiştir. Liseyi terk ettiği için yaşlılarından farklı bir yol belirleyen K6, kendisi ile akranları arasında bir eğitim farkının olmadığını iddia etmiştir: "Açıktan okuduğum için bir fark göremiyorum, hiçbir farkımız yok." (K6).

ÇEM'de Açık Öğretime kayıt yaptıırma zorunluluğu çırak gençlerin örgün eğitimde bulunmayışlarından dolayı ortaya çıkacak bazı olumsuz durumları giderme fonksiyonunu gösterebilir. Ancak buna rağmen çırak gençler için Açık Öğretim Lisesi'nin işlevsel yönünü zayıftır. Tespit edilen bu durum araştırmacı tarafından not edilip, ÇEM Yetkilisi 1 ile yapılan mülakata yansıtılmıştır. ÇEM Yetkilisi 1'e yöneltilen "Gençlerin Açık Öğretim Lisesi başarılarını arttırmak için okul yani burası bir program hazırlayabilir mi, gençlere yönelik böyle bir düşünceniz var mı?" sorusuna şu şekilde cevap vermiştir;

"Valla Açık Öğretimle ilgili ben ekstra bir şeyler yapılabileceğini düşünmüyorum yani düşünemiyorum, yani belki bir kursur bir hazırlık dersidir bir şeyler belki yapılabilir mi ama maalesef bu çalışma hayatı iki şeyi birden yapmaya pek müsaade etmiyor, sadece bu Açık Öğretimle alakalı değil biz okulumuzda ekstra sosyal etkinlikler planlayamıyoruz. Sebebine gelince uzun süre etkinlikler planlarsanız işveren buna izin vermiyor. İşte benim iş yerimde müşterim beklerken sen okulda gidip bir folklor çalışması yapamazsın diyor bir gün veriyor iki gün veriyor. Ha bunu üçüncü gün

vermiyor, daha uzun süreli günlerde bunlara müsaade etmiyor, bu bizden kaynaklanan değil iş yerlerinden ve çalışma yoğunluğundan kaynaklı. Dur bu arada çay söyleyeyim kayıtlara geçsin.” (ÇEM Yetkilisi 1)

ÇEM Yetkilisi 1’in ifadesine göre çırak gençlerin Açık Öğretim Lise başarısının düşük olmasının nedenleri; “yoğun mesai ve işverenin izin vermemesidir.”. Yoğun mesai yapmak, izin günlerinin bir gün olması ve işverenlerin çırak gençler için yapılacak herhangi bir ekstra faaliyeti hoş karşılamamaları çırak gençlerin Açık Öğretim Lisesi başarılarını etkilemektedir.

Çırak gençlerin ÇEM’de kayıtlı olmaları; “Eğitim ihtiyaçlarını giderdikleri fikrine neden olduğu” araştırmacı tarafından tespit edilen bulgular arasındadır. “Okulu bırakmak hayatını nasıl etkiledi?” sorusuna K1: “ Ben sadece diplomayı kaybettiğimi düşünüyorum, başka bir şey kaybettiğimi düşünmüyorum çünkü elimden o kaçtı, iş üniversite olsa bayağı bir şey kaybettiğimi düşünürdüm.” ve K12: “ Belge yoksunluğu, şimdi her yer diploma, adam işçiliğine bakmıyor. ” şeklinde cevaplar vererek çırak gençlerin bu konu hakkındaki fikirlerini özetler niteliktedir. Çırak gençler örgün eğitimden ayrılarak sadece lise diplomasını kaybettiklerini düşünmektedir. Çırak gençlerin ortaya koyduğu fikirlerin aksine nicel yöntemler esas alınarak yapılmış istatistiki çalışmalarda, lise diploması toplumun eğitim seviyesini gösteren önemli bir ölçüt olarak kullanılmaktadır.

Henüz ergenlik çağını dahi aşmamış olan çırak gençler diploma sahibi olmama durumunu eğitim yoksunluğu olarak görmemektedirler. Onlar diploma yoksunluğu durumunu, iş bulup bulamama durumunda bir kaygı unsuru olarak değerlendirilmektedirler. Yine onlar için diploma ya da eğitim yoksunluğu ancak mevcut işlerini kaybettiklerinde veya yeni başka bir sahada çalışmaya niyetlenirlerse ortaya sorun olarak çıkacaktır.

Diplomanın çırak gençlere göre bir diğer vasfı da üniversiteye geçiş için bir basamak teşkil ediyor olmasıdır. Toplumda medyanın etkisiyle genel kabul edilen “diplomalı işsizler” veya “işsizler ordusu” gibi kavramlar çırak gençlerin eğitime bakış açılarını etkilemiş görünmektedir. Üniversite diploması ile (pratik alanlara ait bir diploma olsa bile) meslek edinme arasında herhangi bir bağ olmadığını, hatta herhangi bir eğitim

basamağından mezuniyetin iş bulmaya yaramayacağını düşünen bu sebeple de okuyunca meslek sahibi olunamadığına inanan K14'ün ifadeleri şöyledir:

“K14: Okumak biraz ters geldi bana, çalışıp ekmek kazanmayı tercih ettim ben, kendi ayaklarımın üzerinde durmak istedim. Okuyan da aynı okumayan da aynı, üniversite okuyup master yapmış abiler dahi gidiyorlar Kütahya'dan örnek vereyim ben sana, gidiyorlar Nabi Güral'da bin beş yüz liraya çalışıyorlar. Okuyan da aynı şekilde okumayan da aynı şekilde, yani bu hak hukuk meselesi değil, yani nasıl diyeyim sana torpil, başka bir şey değil. Herkes o gözle baktığı için ondan dolayı bıraktım.” (K14)

K14'ün ifadelerini destekler niteliğe sahip bir diğer görüş ise erkek çırak gençlerle yapılan odak grup çalışmasından alınmıştır. Buna göre odak gruba katılan gençler, lise ve üniversite okumanın kendilerine bir yarar sağlamayacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca çırak gençler ÇEM'de zanaat öğrendiklerini iddia etmişlerdir. Yine onlar zanaat öğrenimi sırasında eğitimle meşgul olmanın onları iş hayatında geri bırakması sebebiyle zaman kaybı olduğu düşünülmektedirler.

“K: Hocam mesela okumamız yazmamız zayıf mesela hocam, yani boşuna okula gidip gelen insanlar var, bu kadar okuyorlar hiçbir şey olamıyorlar.

A: Peki sen onları neden boşuna okuyorlar diye adlandırdın?

K: Benim öyle çok arkadaşım var öyle lise dörde gelmiş, üniversiteye gidiyor hiçbir şey olamıyor.

K: O da bir iş sahibi olamıyor.

K: Hocam biz burada zanaat öğreniyoruz geleceğimiz için.” (Odak grup, Erkek)

Odak grubun değerlendirmesinde görüldüğü gibi çırak gençlere göre eğitim, meslek elde etmek ya da zanaat öğrenmek amacıyla yapılırsa kıymetlidir. Fakat çırak gençler insanın kendisini ve dünyasını anlamlandırma çabası olarak eğitimin önemini göz ardı etmektedirler. Yine erkek odak grupla yapılan mülakatta araştırmacının dikkatini çeken bir diğer kavram çırak gençlerin kullandığı “zanaat öğrenme” ifadesidir. Bu kavramı çırak gençler akranlarından farklı bir hayat tercihi yapmış oldukları için ortaya çıkabilecek baskı unsurlarına karşı bir savunma mekanizması olarak kullanmışlardır. Çırak gençler için “zanaat öğrenme” yakın sosyal çevrelerinin (aile, arkadaş, akraba gibi) örgün eğitimi terk etmeleri nedeniyle çırak gençleri hor görmesi, aşağılanma

düşüncesi ve alaya alınma gibi durumların karşısında sığınılan liman görevindedir. Ancak çırak gençlerde ortak algı, zanaat öğrenme tercihi masa başı iş imkanlarından uzaklaşmaya neden olmaktadır:

“K7: Okulu bırakmakla daha iyi bir geleceğe varmayı kaybettim, masa başı işi kaybettim, öğrencilik imkanlarını kaybettim.

A: Peki okulu bırakmasaydın nasıl bir hayatın olurdu sence?

K7: Ben avukat olmak istiyordum, avukat olma yolunda ilerlerdim.” (K7)

K7’ye göre okulu bırakmakla elinden eğitim fırsatlarının kaçtığının farkındadır ve avukat olma hayalinden uzak olduğunu düşünmektedir. Burada dikkat edilecek husus avukatlık mesleğinin masa başında icra edildiğidir. K7’nin aslında “‘masa başı işi kaybettim”’ derken avukat olma istediğinin kendisi için hayal olmasıdır. Burada K7’nin eğitim algısı; alacağı eğitim ile hayallerini gerçekleştirme fikrinin örtüşmesi üzerine kuruludur.

Tüm bunların yanında çırak gençlere yönelttiğimiz “‘Senin yaşında olan ve okulu bırakmayı düşünen birisine ne gibi şeyler söyledin?’” sorusuna aldığımız cevaplar çırak gençlerin eğitim algıları hakkında önemli ipuçları vermiştir. Genişçe yer ayıracağımız bu sorunun cevapları aynı zamanda bize, çırak gençlerin şu anki sosyal konumları hakkındaki duygu ve düşüncelerini de ifade etmektedir:

“K14: Bırakmasını istemem tabii, ileriye düşünüyorsa, yoksa geriye basıyorsa kafa, durduğu yerde sekmeyi seviyorsa bırakır, kimsenin bir şeyi değil yani, sen dahi mesela bıraksan şu an üniversiteyi sen kendi bildiğini yapacaksın yani, kimsenin hayatına anan baban dahi olsa karışmıyor.” (K14)

“K33: Bırakma diyorum.

A: Niye?

K33: Ya okul ortamını da özlediğim oluyor.

A: İş hayatı zor mu?

K33 Zor, insanlarla uğraşması özellikle.” (K33)

“K6: Bırakma derim.

A: Neden peki?

K6: Mesela burada sanayide her türlü adam var, insanın kahrını çekiyorsun, her insanla muhabbet kurmaya çalışıyorsun mesela bazıları kafana uymuyor.” (K6)

Çıracak gençlerin verdikleri ifadeler değerlendirildiğinde, okul terkinde aile ya da toplum etkisi değil kendi iradeleriyle verdikleri kararlar etkili olmuştur. Hatta birçok çıracak genç eğitim hayatını sonlandırma gibi kritik bir kararı alırken öğretmenleriyle, idarecilerle veya yakın sosyal çevreleriyle danışmayı gereksiz görüp bireysel karar almışlardır. Okulu terk ettikten sonra çalışmaya başlayan gençler iş hayatının zorluklarıyla karşılaşmışlardır. Özellikle yaşları nedeniyle oturmamış sosyal iletişim pratikleri, iş hayatında zorlanmalarına neden olmuştur. Gerek tecrübe eksikliği gerekse yetişkinlerin sosyal hayat algılarını kavrama yaşına erişmemiş çıracak gençlerin bu sıkıntıya düşmesi kaçınılmazdır. Daha çok müşteriyle olan ilişkilerde problem yaşayan çıracak gençlerin, kendini ifade etmede ve etkili iletişim kurmakta eksik oldukları gözlemlenmiştir. Çıracak gençlerin iş hayatlarında iletişim ile alakalı karşı karşıya kaldıkları bu gibi sorunların temeli, ergenlik yıllarında almaları gereken eğitimden mahrum kalmalarına bağlanabilir. Eğitimlerini yarıda bırakmaları dolayısıyla çektikleri böylesi sıkıntılar da ister istemez pişmanlığı da beraberinde getirmektedir:

“K20: Bırakmamasını söylüyorum çünkü çok fazla hayali olmuyor kimisinin, yol yok yani ilerisinde o yüzden bırakmamasını tercih ediyorum.” (K20)

Çıracak gençlerin pek çoğunun mevcut sosyal konumlarından memnun olduğu yönündeki açıklamalarına karşın, mülakat boyunca çeşitli konular hakkında görüş bildirirlerken pişmanlık duydukları konulardan da bahsetmişlerdir. Akranlarının öğrenci olması, öğrenim esnasında elde ettikleri vakitleri özgürce değerlendirebilmeleri ve aynı yaşta olmalarına rağmen çıracak gençlerin ağır şartlar altında, iletişim sıkıntılarıyla yüzleşerek mesai yapmaları onlara göre kabul edilebilir değildir. Okulu terk etmeyi düşünen akranlarına eğitime devam etmeyi tavsiye eden çıracak gençlerin bir diğer motivasyon kaynağı da mal-mülk edinme, yüksek gelir elde edebilme imkanını yakalamaktır:

“K32: Bırakmamasını söylerim, biraz daha dişini sıkmasını söylerim.

A: Neden?

K32: Yani zor, çalışmak zor, bir masa başında saatin belli, yemek paydosun belli, maaşın belli.

A: Bir düzensizlik var diyorsun?

K32: Evet ama benim çalıştığım yerde doktordan daha fazla para kazanıyorsun, şimdi eski çalıştığım yerin sahibinin arabası iki tane, cipe biniyor, iki tane şubesi var, iki katlı bir binası var.” (K32)

Harçlıklarını/çıraklık maaşlarını biriktirerek elde ettikleri metalar ve profesyonellik seviyesi ne olursa olsun bir işten anlıyor oluşları çırak gençlerin örgün eğitime bakış açılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Çırak gençlerin az da olsa gelir elde ediyor olmaları, bazı çırak gençlerin bu maddi gelirlerle ailelerine katkıda bulunmaları ve istediklerini akranlarına kıyasla daha çabuk elde ediyor oluşları, eğitimi bırakmaları nedeniyle duydukları pişmanlık duygularını bastırmaktadır. İş bilen bir ustanın yanında mesai harcayarak kendilerinin her geçen gün çalıştıkları dalda becerilerinin geliştiğini görmek pişmanlık duygusunu bastıran bir başka etmendir. Aslında çırak gençlerin hayatlarında çizdikleri bu yolla ileride iş hayatlarında başarılı olup olamayacakları henüz belli değildir. Onların profesyonel iş hayatlarında kendilerini geçindirecek kadar geçim kaynağı temin edip edemeyecekleri de ayrı bir belirsizliktir. Tüm bu belirsizliklere rağmen onlar güncel maddi zenginliklerini akranlarının maddi imkanlarıyla kıyaslayarak kendilerini rahatlatmaktadırlar.

Çırak gençlerin eğitim hakkındaki görüşlerine keşfedebilmek amacıyla sorduğumuz bir diğer soru da gençler için sisli ve uzak bir yerlere tekabül eden üniversite kavramına ilişkin olmuştur. Liseyi terk edip iş hayatına atıldıkları için örgün eğitimlerine fiilen son veren çırak gençlerin, üniversite ile alakalı sorulara yönelik cevaplar yeterince sağlıklı değildir. ÇEM yönetmeliği gereğince her çırak gencin açık öğretim lisesine kayıt yaptırmasına karşın bu eğitimden istenilen verimin alınamadığını daha önce belirtmiştik. Dolayısıyla açık öğretim lisesinden alınan bir diplomanın bir şey ifade etmediği çırak gençlerin, üniversite ve üniversitenin temsil ettiği yüksek eğitime kayıtsız kalmaları şaşırtıcı değildir. Günümüz modern toplumları için eğitim ve bilginin merkezini teşkil eden ve tartışmasız en önemli eğitim basamağı olan üniversiteler hakkında çırak gençler dışarıdan gözlemledikleri ve sosyal çevreden duydukları kadarıyla yorum yapabilmektedirler:

“A: Üniversite nasıl bir yer sence?”

K1: Hiç bilmiyorum, üniversite deyince sadece benim aklıma rahatlık geliyor yani ilköğretimdeki gibi lisedeki gibi sıkılma veya idarenin seni sıkması yok, bir baskı yok.” (K1)

K1 ile yapılan mülakat sırasında ‘üniversite’ hakkında ayrıca durulmuştur. Bunun nedeni K1’in çırak gençler gibi liseyi ilk başlarda değil de örgün eğitim alan lise gençliği için üniversite kavramının daha da anlamlı olduğu lise hayatının sonlarına doğru Lise 3’de terk etmesidir. Bunun yanı sıra çırak gençlerin üniversite algıları konusunda bir diğer farklı görüş K25’e aittir. Çırak gençlerin hâlihazırda bir meslek üzerine eğitim alıyor olmaları onların üniversite eğitimi hususunda geç kalınlık hissinde kapılma sebebi olduğu araştırmacı tarafından tespit edilen hususlar arasındadır. Ayrıca aşağıda yer alan diyalogdan hareketle, erken yaşta meslek öğrenmenin maddi kazanç kapısını aralamak suretiyle bireyi örgün eğitim hayatından soğuttuğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu duruma erken yaşta meslek sahibi olmanın dezavantajı olarak nitelendirilebilir:

“A: Okulu bırakmasaydın nasıl bir hayatın olurdu?”

K25: Üniversite okurdum ondan sonra bir yere memur olurum.

A: Üniversite okumak ister miydin?

K25: İsterdim okulu bırakmasaydım.

A: Şimdi istiyor musun peki?

K25: Şimdi mesleği öğrendim abi pek yani okumaya hevesim de kalmadı mesleği öğrenince.” (K25)

Çırak gençlerin eğitime yönelik düşünceleri saptanmaya çalışılırken araştırmacı tarafından tespit edilen bir diğer önemli husus; “okul terki” gibi olumsuzluk atfedilen bir kavram ile alakalı sorulara çırak gençler kendilerini savunur vaziyette cevap vermişlerdir. Lise terk nedenlerinden birisi de ağabeyinin askere gitmesi dolayısıyla ailesine maddi açıdan destek olmak olan K31 ayrıca örgün lise eğitimine öğrenci çevresinin ve sosyal ortamının ahlaki zafiyetleri dolayısıyla liseyi terk etmek zorunda olduğunu da ifade etmiştir. K31’in ifadelerine göre dersleri iyi olmasına rağmen ağabeyi askere gittiği için okuldaki kötü ortamdan kendisini koruyacak kimsenin olmayışı okul

terkini tetikleyen nedenlerden biridir. K31 genel olarak liseye adapte olamama, lise derslerinin ağır gelmesi, okuldaki disipline aykırı davranışlar sergilenmesi gibi nedenlerden dolayı örgün lise hayatlarını sonlandıran gençlerden farklı bir konumdadır. Okuldaki kötü ortam ve ailevi nedenler gibi sebeplerle okuldan ayrılmak zorunda kalan K31'in bir savunma psikolojisi içerisinde cevap vermesi beklenen bir tepkidir. Ancak bu tepki, eğitim algısının da zedelenmiş olduğunu gösterir niteliktedir. Bireyden beklenen toplumsal normlara ve düzene ayak uydurmayı “adam olmak” diye niteleyen K31'e göre örgün lise eğitimi herkes için şart değildir:

“A: Buradaki eğitimden memnun musun peki?

K31: Memnunum.

A: Peki sana hiç soru geliyor mu mesela senin akranların okuyor ya sen çalışıyorsun, sana hiç niye okumadın keşke okusaydın falan diyorlar mı?

K31: Evet.

A: Ne diyorsun onlara?

K31: Pişman değilim diyorum çünkü sadece okuyarak adam olunmuyor ki.

A: Bir de senin okulu bırakmanda ekonomik neden var değil mi sen destek olmak zorundaydın ailene?

K31: Abim askerde olduğu için abimin bıraktığı boşluğu doldurmam gerekiyordu.” (K31)

Burada anlamaya çalıştığımız esas konu K31'in ifade ettiği “adam olmak” ifadesidir. Bir toplumun normları bireye öncelikle aileden aktarılır, daha sonra bu aktarım eğitim yoluyla devam eder. Fakat K31'in ifadesine göre topluma uyum sağlamış adam olmuş bireyler olabilmek için okumak şart değildir.

K31 gibi okumanın şart olmadığını iddia eden ve hatta bir sene boyunca eğitim aldığı lise birinci sınıfı da zaman kaybı olarak değerlendiren K16'nın durumu ise bambaşka bir yere tekabül etmektedir. K16'nın pişmanlığını oluşturan temel etmen aldığı eğitim değil “çocukluk hayali mesleğine” ulaşma yolunda zaman kaybetmiş olmasıdır. K16 bir sene lise okuduğu için zaman kaybettiğini ve pişman olduğunu söylemiştir. K16'nın böyle söylemesinin nedeni onun bir an önce ustalık belgesi alma istediğidir.

Düşünceleri K16 gibi olan okulu terk etmiş çırak gençleri eğitim zayıfatı olarak algılamak yanlıştır. Araştırmacının da dikkatini çeken alan yazına katacağımız “çocukluk hayali meslek” tabiri ilerleyen sayfalarda etraflıca işlenecek bir durumdur. Konumuza dönersek K16 çalıştığı oto-motor tamir mesleği dolayısıyla motivasyonunu düşürecek olumsuz duygu ve düşüncelere kapılmamaktadır hatta bu mesleği gönüllü olarak icra etmektedir:

“A: Açığa kayıt yaptırdın mı?

K16: Evet yaptırdım, ondan sonra tasdiknamemi alınca beni direk açığa kayıt yaptırdılar, bu okula geldim ve şu an çok mutluyum yani hiç pişman değilim bir de üstüne üstün ben bir sene liseye gittim keşke gitmeseydim dedim!

A: Onu zaman kaybı olarak görüyorsun yani?

K16: Evet şu an ben ustalık okuluna gitmiş olacaktım bir sene kaybım var şu an, kalfalık belgemi almış olacaktım bir sene benim kaybım var ona dahi üzüliyorum, ya şimdi herkes okuyacak diye kanun kural yok, herkes okudu mu bu ülkede de birtakım işler var onları yapacak insan lazım.” (K16)

Bu kategoride mülakatlardan alınan ifadelerle çırak gençlerin eğitime yönelik düşünceleri saptanmaya ve irdelenmeye çalışılmıştır. Bütün bunlarla beraber çırak gençlerin eğitim hayatı tam anlamıyla bitmiş değildir. ÇEM’in haftada bir gün eğitim vermesi ve gençlerin aldıkları eğitimi haftanın beş günü iş hayatlarında uygulaması gençleri hem alternatif bir eğitim sistemi içinde tutmuş hem de gençlerde ‘zanaat öğreniyorum’ duygusu oluşturmak suretiyle küçük bir kanalla da olsa eğitimle bağlarını diri tutabilmelerine olanak sağlamıştır.

4.2.ÇALIŞMA HAYATI

4.2.1. İşe Başlama Süreçleri

Çırak gençlerin işe başlama süreçlerinin incelenmesinin nedeni okul terkiyle yakından ilişkili olduğu düşüncesidir. Aynı zamanda onların iş başlama süreçleri ‘çıraklaşma’ kavramının tanımını yapmak için birtakım bilgiler verecektir.

Çırak gençlerin iş başlama süreçleri genel olarak okul terkenden önce başlamaktadır. Bu süreç gençlerin örgün eğitimleri sırasında okul dışı boş zamanlarını değerlendirmek için bir işyerinde çıraklık yapmakla başlamaktadır. Yine bu sürecin başlamasında gençlerin ailelerinin ve yakın akrabalarından bireylerin de etkisi vardır. Bu noktada gençlerin arkadaş etkisiyle işe başlaması diğer faktörlere göre daha az görülen vakılardandır. Ancak örgün eğitim gören gençlerin okul ile adaptasyon sağlayamadığı durumlarda gençler daha çok aileleri veya yakın akrabaları aracılığıyla çalışma hayatına yönelmektedir.

Gençlerin işe başlama süreçlerinde ailenin ve yakın akrabalarının etkisi, onların çalışma hayatına girmelerini kolaylaştırmaktadır. Okula karşı ilgisizliğinden dolayı okulu terk eden K11, şu an çalıştığı iş yerini dedesinin yardımıyla bulmuştur. K10 ise çalışma hayatına ilk önce hayvancılık yapan babasının yanında başlayıp daha sonra akrabaları aracılığıyla demir doğrama işinde devam etmiştir. K7 ise direkt kendi abisi ve amcasının yanında işe girmiştir.

Gençlerin iş başlama süreçlerinde bazı aileler, gençlerin çalışacağı mesleği de seçmektedirler. Babası tır şoförü olan K6, babasının tercihi ile tır tamiri yapan bir işyerinde çalışma hayatına başlamıştır. Ancak onun çalışma hayatı okul terkenden önce haftanın cumartesi günleri işe giderek başlamıştır. K6, okul ile bağlarını kopardıktan sonra tam zamanlı çalışmaya başlamıştır. Aynı K6 da olduğu gibi K32’de de ailenin meslek seçiminde etkisi vardır. K32’nin babası, onun bayan kuaföründe çalışmasını istemiştir. Bunun nedenin de K32’nin babasına göre bayan kuaförlüğünden K32’nin daha çok para kazanacağı düşüncesi vardır.

Çırak gençlerin daha çok erkek katılımcılar için geçerli olmakla birlikte işe başlama süreçlerinde genellikle ilk iş yerleri sanayidedir. Daha sonraları sanayide işe tutunamayan veya adapte olamayan gençlerin başka iş kollarına geçiş yaptıkları gözlemlenmiştir:

“K28: Ortaokulu bitirdikten sonra motorcuya girmiştım, ilk işim orası zor geldi. Babama dedim ben okuyacağım dedim. Sonra endüstri mesleğe gittim, 9’dan devam ettim oraya, lise okumamıştım. Zaten sonra okumak sıkıttı yine marangoza girdim, bir daha da çıkmadım. Bir buçuk senedir çalışıyorum.” (K28)

“K12: İlk baş sanayide başladım kaportacıda.

A: Ne zaman oldu bu?

K12: Yurttan ayrıldım bir iki ay yattım dediler yatma.

A: Elektriğe geçişin nasıl oldu?

K12: Sanayide 50 TL para alıyordum çok koyuyordu.

A: Haftalık mı bu?

K12: Evet, parayı bahane ettim çıktım, elektriğe geçtim dayım elektrikçi benim zaten onunla konuştuk o soktu beni.” (K12)

K28 ve K12’nin verdiği ifadelerden anlaşılaçağı üzere çalışma hayatına atılan gençlerin çok sık iş değıştirdiğı açıktır. Aynı zaman bu durum ÇEM yetkilileri ve ustalar tarafından da belirtilmiştir. Bu durum ekte verilen saha gözlem raporu 2’de daha detaylı incelenmiştir.

Ailelerin maddi sıkıntılar dolayısıyla kimi zaman çocuklarının yardımına ihtiyaç duyması da çırak gençlerin erken denilebilecek yaşlarda çalışmasına neden olabilmektedir. Ancak bu durum araştırmaya katılan katılımcılar arasında ender görülen vakıalardandır. Burada asıl tartışılması gereken konu, çırak gençlerin çalışma hayatına başlamalarında daha önceden yarı zamanlı iş deneyimlerinin etkisiyle ailelerini ve yakın akrabalarını örnek almalarıdır. Çırak gençlerin eğitim temasında verdiği ifadeler doğrultusunda, çırak gençler ergenlik çağlarında okulu terk edip çalışma hayatına atılmak isteyen gençleri olumlamamaktadır. Buradan çırak gençlerin işe başlama süreçlerinde, arkadaş etkisinin olmadığını söylenebilir.

4.2.2. Çalışma Hayatının Zorlukları

Araştırmaya katılan çırak gençlerin hepsinin meslekleri icabı yaptıkları işlerde fiziksel direnç gerektiren faaliyetler bulunmaktadır. Bu durum ergenlik çağında olan çırak gençleri zorlamaktadır. Onların yaşadıkları birtakım zorluklar aşağıda incelenmiştir.

Okulu derslere adapte olamamasından kaynaklanan ilgisizlik dolayısıyla bırakan ve elektrik tesisat işinde çıraklık yapan K11 hem fiziksel hem de zihinsel olarak işte yorulduğunu ifade etmiştir. Bayan kuaförlüğünü çocukluk hayali mesleğı olduğu için tercih eden gerek arkadaş ortamından dolayı gerekse de derslere adapte olamama

sorunundan dolayı orta okuldan sonra örgün eğitime veda eden ve bir buçuk senedir çalışan K33'ün aklına iş hayatı denilince “yorgunluk ve zorluk” geldiğini belirtmiştir. Okulu terk etmemiş olsa daha iyi yerlere gelebileceğini düşünen K33'ün yanı sıra K24 de kuaförlüğün uzun süre ayakta durmayı gerektiren bir meslek oluşunun neden olduğu zorluklardan bahsetmekte ve kendisinde ortaya çıkan romatizmal rahatsızlığın da bu zorluğu arttırdığını ifade etmektedir.

Çırak gençlerin çalışma hayatlarında yaşadıkları yorgunluk ve zorluklar dışında her meslekte olabilecek iş kazaları, onların çalışma hayatına bakış açılarını etkilemiştir. Ancak hemen belirtilmelidir ki bu araştırmaya katılan katılımcılar arasında onların verdikleri ifadelerle göre sadece bir tane ciddi iş kazası vakası yaşanmıştır. Yaşanan küçük çaplı iş kazaları ise onları fiziksel olarak yormaktadır. İmam Hatip Lisesini terk edip dedesinin aracılığıyla hâlihazırda çalıştığı mesleğe başlayan K11 elektrik tesisatı işlemleri sırasında sık sık elektrik çarpması yaşadığını ifade etmiştir. Araştırmaya katılan katılımcılar arasında ciddi iş kazası yaşayan K12'nin başına gelenler de şu şekilde gerçekleşmiştir:

“K12: Elektrik güzel bir iş riskli yani, riskli olunca insan heyecanlanıyor, çarpılırım korkusu, çarpıldın mı yanıyorsun!

A: Sen hiç yaşadın mı?

K12: Yaşadım merdivenden düştüm.

A: Ciddi bir iş kazası geçirdin mi?

K12: Evet, tavan yüksekliğinde merdiven altımdan kaydı ben de yüzüstü düştüm bacağım çatladı sonra hastane gittik tabi, usta dedi iş kazası demeyelim de, dedim iki ay izin vereceksen demem dedim, tamam dedi sen yat dedi.

A: Paralı izin miydi bu?

K12: Paralı yoksa demem doktora öyle.” (K12)

Çırak gençlerin fiziksel ve psikolojik olarak yorulmalarına sebep olan bir diğer neden mesai saatlerinin uzun olmasıdır. Araştırmacı tarafından çırak gençlerde saptanan mesleği sahiplenme içgüdüğü gençlerin uzun saatler işyerinde mesai yapmasına neden olmaktadır. Uzun mesai saatleri yüzünden çırak gençler ne sosyalleşebilmekte ne de yorgun bedenlerini dinlendirmek için yeterli zamanı bulabilmektedirler.

Çıracak gençler için mesai saatlerinin uzunluğu, sosyal hayat yoksunluğu olarak tabir ettikleri gerek sosyal çevrelerini oluşturacakları vakitten gerekse de kendilerine ayırabilecekleri vakitten yoksunluktur. Hatta bazı çıracak gençler okulu bırakmayı düşünen diğer arkadaşlarına, okulu kesinlikle bırakmamalarını şiddetle tavsiye etmektedirler. Bunun nedeni öncelikle çıracak gençler için uzun mesai saatlerinden dolayı sosyalleşememektir. Yine çıracak gençler okulu bırakmayı düşünen gençlere, öğrencilik hayatının kıymetini bilmeleri gerektiğini çünkü okulun işe göre çok erken saatlerde bitmesi dolayısıyla boş vakitlerin oluştuğunu ve bu boş vakitleri değerlendirebileceklerini ifade etmişlerdir. K19 ile yapılan mülakat bunu desteklemekte gençler sabahtan akşama kadar çalıştıktan sonra fiziksel yorgunluğun sosyal aktiviteye müsaade etmediğini belirtmektedirler.

“K19: Çalışanların sosyal hayatı gidiyor, arkadaş ortamları aile ortamları. Mesela yoruluyorsun akşam saat 7, 8 gibi çıkıyorsun evde böyle vakit geçirme gibi bir şeyin olmuyor. İşte bir salı günün de tatilinde zaten ancak işlerin önceden birikmiş işlerin var, ancak ona vakit ayırıyorsun zaten hemen akşam oluyor.” (K19)

Çıracak gençler henüz ergenlik çağlarında olduğu halde çalışma hayatı dolayısıyla onların sosyal çevreleri aniden değişmiştir. Değişen bu sosyal çevreden dolayı en çok muhatap oldukları gruplar, ustalar ve müşterilerdir. Çıracak gençler her iki grupla da iletişim problemi yaşamaktadırlar. Çalışma hayatının zorluğu ve tehlikesi yanı sıra usta ile iletişim kopukluğu gençleri sıkıntılı bir duruma itmektedir:

“K21: Başkasının emri altına girip de az miktarda parayla çalışmak zor. Çok şey yapıyorum, müşteri bir taraftan patronun eziyeti bir taraftan.

A: Patronla ne gibi bir problem yaşıyorsun?

K21: Vakitlerim, çalışma saatlerim çok fazla en çok onunla ilgili. Sabah saat dokuz akşam dokuz, on oluyor mesela.” (K21)

Çıracak gençlerin çalışma hayatlarında iş kazası tehlikeleri olabileceği gibi iletişim kazaları da olabilmektedir. Hem ergenlik çağlarında olması nedeniyle hem de henüz iletişim tecrübesi yoksunluğu olan çıracak gençler ile müşteriler arasında anlaşmazlık çıkması kaçınılmazdır. Yine K25’in ifadesiyle çıracak gençlerin müşterilerle iletişim

kurmada ne kadar zorlandıklarını göstermektedir: “Kimi ne zor kimi ne kolay, kimi insan anlayışlı oluyor, kimisi de ters oluyor yani anlamakta zorluk çekiyorsun”.

Çalışma hayatındaki bütün bu zorluklara rağmen genç çıraklar, başarının anahtarının “sabır” olduğunun farkındadırlar. Hatta bu hususta mülakat yaptığımız gençler, ÇEM yetkilileri ve ustalar arasında fikir birliği olduğu da söylenebilir. Çırak gençler, okulu terk edip çalışma hayatına atılmakla birlikte kendi hayatlarında sert bir geçiş yapmışlardır. Onların yaşadıkları bu sert geçişin, büyük bir sabır gerektirdiğinin bilincindedirler. Onlar ancak bu sabırla usta olma yolunda ilerleyebileceklerdir:

“A: Bu işi başka gençlere tavsiye eder misin?

K20: Ederim ama hani bu işi yapan kişilerin sabırlı olması lazım çünkü sabır isteyen bir meslek. Ondan dolayı ilk dediğimiz şey bu oluyor sabırlı mısın sordüğümüz tek soru, sabırlıysa zaten yapabilir yani, başka bir zorluğu yok.” (K20)

ÇEM Yetkilisi 1’in de söyledikleri gençlerin fikirleriyle paralellik arz etmektedir:

“Şimdi çıraklık anlayışı yirmi yıl önce ile yirmi yıl sonra çok şey değişti. Öğrencilerimiz hemen bir şeyler öğreneyim, yapayım para kazanayım derdinde. Fakat bir mesleğin öğrenilmesi belirli bir disiplinle zaman alıyor, dolayısıyla sabretmek bunların da kastettiği sabretmek birilerinin yanında çalışıyor olmaktan değil, kendi hedefine ulaşmak adına sabretmektir. Nedir hedefi ben bu herhangi bir ustanın yanında çalışayım işi öğreneyim, en iyi seviyeye geleyim, okuldan da kalfalık ustalık belgelerimi alayım, kendime ait bağımsız bir iş yeri açayım bunun sabırdır. Yoksa çırağa yetiştirme ile ilgili davranışlar eskiye göre çok ilerleme kaydetmiştir. Ustalarımız çıraklarını hele hele bulunmuyor diye el üstünde tutuyor onlara iyi davranıyorlar. Ekstralar sağlıyorlar hatta sözleşmeye göre alması gereken ücretin çok daha fazlasını veren ustalar var, buradaki sabır tamamen hedefe kilitlendiği ulaşmak için beklediği sabırdır o da bağımsız olarak kendine bir iş yerinin olması sürecidir.” (ÇEM yetkilisi 1)

Ayrıca ÇEM yetkililerinin ustalara yaptığı ziyaretlerde, ustaların gençlerin sabretmeden sıkılıp gitmelerinden ve mesailerinde istikrarlı davranmamalarından şikâyet ettiklerini ifade etmişlerdir. Tabii ki bazı çırak gençlerin hem fiziki zorluklara hem de uzun mesai saatlerine dayanamayıp işi bırakmaları veya iş değiştirmeleri anlaşılabilir.

4.2.3. Çıracık Gençlerin Çalışma Hayatı Hakkında Düşünceleri

Çıracık gençlerin çalışma hayatı hakkındaki düşüncelerinin genelde pozitif olduğu araştırmacı tarafından tespit edilen bir durumdur. Bu pozitif değerlendirmelerin temelinde çalışma hayatı sayesinde maddi gelir elde etmeleri, tüketim gücüne sahip olmaları, kendi maddi ihtiyaçlarını karşılayabiliyor olmaları, işe tutunmuş oluşlarının verdiği özgüven ve meslek edinmelerinden dolayı kendilerini avantajlı hissetmeleri gibi nedenler vardır. Özellikle aileye maddi anlamda muhtaç olma ve babadan harçlık almanın kendi benliklerine ağır geldiğini ifade eden çıracık gençler için maddi gelir elde etmek büyük bir önem arz etmektedir.

Çalışma hayatı sayesinde gerçek hayatı öğrendiğini ifade eden çıracık gençler emeğin kıymetli olduğunu, bu emekle beraber kazandıkları paranın örgün eğitim gören akranlarıyla aralarında bir statü farkı ortaya koyabilecek bir şey oluşturduğunu ifade etmektedirler: “K13: O babasının cebinden yiyor, biz kendi paramızla alnımızın teriyle çalışa çalışa yiyoruz. Harcarken dikkat ediyorum, çalışa çalışa hayatı öğrenmiş oluyoruz.”

Çalışma hayatına girdiği için özellikle işin yükünün ağır gelmesinden dolayı diğer arkadaşlarına okulu bırakmamalarını tavsiye eden K32 yine de ustasının sahip olduğu maddi zenginliğin onu motive etmeye yettiğini ifade etmektedir (K32’nin bu ifadelerine 3.1.4. Çıracık Gençlerin Eğitime Yönelik Düşünceleri kategorisinde yer verilmiştir). Çıracık gençler ayrıca çalıştıkları işe tutunabildikleri için de mutlu olduklarını çalışma hayatının kendileri için kolaylaştığını ifade etmişlerdir.

Hem kendisine duyulan güveni hem de arabaları sürmekten aldığı keyifle mesleğine tutunan K16 ise işe başladığı günden beri evinde kahvaltı yapmadığını belirtmiştir. Bu durum K16’nın işe tutunmuş olduğunu göstermektedir:

“K16: Dükkânı açarım anahtar bir tek bende var anahtar, içeride araba varsa dışarı çıkartırım, çay yaparım üstümü değiştiririm. Ben sanayi hayatına başladığımdan beri evde kahvaltı yapmasını hiç sevmiyorum evde hiç kahvaltı yapamıyorum pazar hariç.

A: Niye?

K16: Daha çok hoşuma gidiyor böyle bir kalabalıkta kahvaltı yapmak. Ya da önce bir sanayinin kokusunu almam lazım çünkü. Yani bir iş yapmam lazım ondan sonra kahvaltı yapıyorum. Sonra saat dokuz, on civarı müşteriler gelir iş gelir, onu ustayla beraber çözmeye çalışırız, öğlen vakti gelir yemeğe gideriz öğleden sonra bir çay içeriz otururuz dinleniriz, ondan sonra dükkânda kalan işleri halletmeye çalışırız. Dükkânda biz dört kişiyiz ustayla birlikte, herkes bir iş grubuna dağılır eğer işi çoksa akşama kadar azsa onu bitirir başka bir arabaya geçer, yani her gün böyle güzel, yani dinlenme molamız var atıyorum yorulduk sigara içme şeyimiz var içebiliyoruz sigara molası var.” (K16)

Oto sanayide çalışan çırak gençlerin araba tamiri için ifade ettikleri yap-boz tabiri gibi ifadeler yine çırak gençlerin çalışma hayatlarında tutunduklarının göstergesidir. K30’un ustasıyla birlikte tamir ettiği arızalı araçların sağlam bir şekilde iade edilmesi kendisinde bir başarı hissi oluşturmakta ve bu durum onu işe daha da ait hissettirmekte olup iş hayatına olumlu yönde bakmasını sağlamaktadır.

Çırak gençlerin iş hayatında motive olduğu bir diğer faktör ise örgün eğitim gören akranlarının aksine onların hâlihazırda garanti edilmiş bir mesleğe sahip olmalarıdır. Onlara göre okumakta olan arkadaşlarının meslek edinip edinemeyecekleri, ileride işsiz kalıp kalmayacakları belli değildir. Çırak gençlerin bir iş sahibi oluşları Anadolu’da yaygın tabirle “kollarında altın bir bileziği” bulunması onlara çalışma hayatı hakkında daha pozitif bir bakış açısı aşılamaktadır. Ergenlik çağlarında meslek edinmenin okumaktan daha önemli olduğunu ifade eden K14’ün çalışma hayatı hakkındaki düşünceleri aşağıdaki gibidir:

“K14: Okulu bıraktım babam da biraz şehirler arası yol yapıyor onunla beraber gittim. Ondan sonra ben kendim şey yaptım, yani paralı bir meslek seçmedim asla! Yani seçecek olsam garsonluk yaparım o şeyleri yaparım, elimde altın olabilecek bir şey yapayım dedim. İki şey vardı elimde ya sütçülüğe ya da elektrik dedim. Konuştuk yani biz ailelerdekilerle. İstedğini yap dediler, kendi ayaklarımın üzerinde durabileceğim bir şey istedim ben. Yanlış ama abi ben başkasının artığını toplamaktansa kendi ayaklarımın üzerinde durmayı tercih ederim.” (K14)

K14 ayrıca maddi gelir elde etme yarışında bir adım daha önde olduğunu ve çalışarak hakkını aldığını ifade ederken yaşatlarının ve meslek lisesi öğrencilerinin bu hayat yarışında gerekli özeni göstermeden sadece para ve “çok da anlamı olmayan bir diploma” peşinde koştuklarını da iddia etmektedir. Bunun yanı sıra gençler hem ailelerine destek çıktıkları hem de kendi ayakları üzerinde durdukları için çalışma hayatına olumlu bakmaktadırlar.

Çırak gençlerin gelecekte meslek sahibi olmalarının daha kolay olduğu düşüncesi, onların iş hayatına bakışlarını olumlu etkilemektedir. Çırak gençlerin her ne kadar meslek sahibi olmaları örgün eğitim gören gençlere kıyasla daha garanti gözüксе de çalışma hayatı hakkında olumlu düşünmeyenlerde var. K19’un ifadeleri buna örnek gösterilebilir. K19’un örgün eğitim gören arkadaşlarının kendisine özendiğini ifade etmektedir. Ancak kendisi şu an ki durumunun hiç de özenilecek bir yanının olmadığı görüşündedir:

“K19: Aslında kötü bir duygu ya benim çoğu arkadaşım okula devam ediyorlar geliyorlar işte onlar da bana özeniyor. Aslında özenilecek bir şey yok, işte sen güzel çalışıyorsun bak biz kendi ayaklarımız üzerinde duramıyoruz falan. Aslında öyle bir şey değil onlar okula gitmeyi çok zor bir şey zannediyorlar ama kendi ders dinlemedikleri için okul sıkıcı geliyor onlara.” (K19)

Çırak gençler, genel itibariyle çalışma hayatının bütün zorluklarına rağmen çalışma hayatına pozitif bakmaktadırlar. Ancak onların çalışma hayatlarındaki pozitif etkiler kendilerinin eğitime olan ihtiyaçlarını göz ardı etmelerine neden olmaktadır.

4.2.4. Çırak Gençlerin Çalışan Kimliği

Çırak gençlerin hem ÇEM’e hem de açık öğretim lisesine kayıtlı olduklarını ve aynı zamanda bir iş yerinde sigortalı olarak çalıştıklarından daha önce bahsetmiştik. Her ne kadar “öğrenci” ve “çalışan” olma kimliklerini bir arada taşıyalar dahi onların çalışan kimlikleri daha ağır basmaktadır. Bundan dolayı yapılan mülakatlarda gençlerin çalışan kimliğini nasıl benimsediklerini anlamaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Örneğin kuaför olan gençlere saç kesimiyle ilgili, oto-motor tamirinde çalışan gençlere ise arabalarla ilgili detaylı sorular sorulmuştur. Böylelikle onların yaptıkları işe ne kadar hâkim olduklarını ve çalışan kimliklerini açığa çıkartan yorumları bu kategoride ortaya

çıkmiştir. Çırak gençlerin ÇEM’de eğitimlerini sürdürmelerine rağmen öğrenci kimliklerini geri planda tuttıkları ve çalışan kimliklerini kabul ettikleri ortadadır. Ayrıca onların fiziksel yorgunlukların yanı sıra yaptıkları işi kendilerine dert edinmeleri yine onların çalışan kimliğine büründüğünün göstergesidir. Bu durum ayrıca bazı çırak gençlerin işe adapte olduklarını da göstermektedir:

“A: Yaptığın işin zorlukları nelerdir?

K15: Biraz ağır, saatlerinden dolayı, uykusuz kalıyorsun, ağır bir işle uğraşıyorsun sonuçta demir falan kaldır indir, parça takarken zorluk oluyor. Şanzımanı yerine takarken zor oluyor, bunlar yani yoksa bir zorluğu yok, alışılabilecek bir şey.

A: Fiziksel yorgunluk oluyor galiba?

K15: Fiziksel oluyor ama bazen ruhsal da oluyor: Arabada ses oluyor bazen bulamıyorsun kafaya takıyorsun bir hafta falan uğraştığımız da oluyor. Olmadık bir yerden far boşalıyor farın yapacağını tahmin edemiyorsun mesela dokunuyorsun rastgele buluyorsun. Seviniyorsun hiç beklenmiyor.” (K15)

Çırak gençlerin çalışan kimlikleriyle mesleki teknik bilgileri arasında bir ilişki vardır. Onların yaptıkları işe ne kadar hâkim oldukları araştırmacı tarafından mesleki teknik sorular sorularak ölçülebilmektedir. Bu duruma örnek olarak kuaför çırağı olan K32 ile yapılan mülakatta saç kesimi hakkında kendisine birtakım sorular sorulmuş ve kendisinin mesleki teknik bilgisinin olduğu tespit edilmiştir.

K26 da çalışmanın ve bir arabayı tamir edebilmenin kendisi için bir mutluluk vesilesi olduğunu ifade etmiştir. Yine kendisi işinde başarılı olduğu zaman psikolojik olarak rahatladığını ifade etmiştir. Çırak gençlerin çalışma hayatlarındaki pratikler, onlara yeni duygu ve düşünceler kazandırarak çalışan kimliklerini benimsemelerine yardımcı olmaktadır. Çırak gençlerin yeni kimliklerinin en önemli özelliklerinden birisi de şüphesiz yaşlılarına göre daha olgun bir taraflarının inşa ediliyor oluşudur. Hem araştırmacı hem de ÇEM yetkilisi 1, çırak gençlerin akranlarına göre daha olgun oluşları hakkında aynı kanaattedir:

“A: Buradaki araştırmada gençlerin akranlarına göre olgun olduklarını gözlemledik, akranlarına göre daha olgun olduklarına katılıyor musunuz?

ÇEM yetkilisi 1: Kesinlikle katılıyorum, örgün eğitimin içerisinde barınmamış öğrenciler tabiri caizse halkın içine çıkıyor, iş piyasasının içerisine giriyor, burada ticaretin dönüş şeklini öğreniyor, farklı farklı insanlarla karşılaşılıyor, farklı seviyelerden insanlarla karşılaşılıyor, dolayısıyla bu çocukların olgunlaşmasına yardımcı oluyor buna katılıyorum.” (ÇEM yetkilisi 1)

Yine ÇEM yetkilisi 1’in ifadelerini trajikomik bir şekilde destekleyen ifadeler de yapılan mülakatlar arasında mevcuttur. Olgunluk vasfını çırak gençler üzerinde ararken karşımıza çıkan K14’ün ifadeleri ise ergenlik çağlarındaki bir gencin üslubu ile özetlenir niteliktedir:

“A: Peki, iş hayatı deyince aklına ne geliyor?

K14: Deli gibi çalışmak geliyor insanın aklına, karşıdan gören bir adam otuz yaşında kırk yaşında bir adam bana abi diyor, iş hayatı insanı oturtturuyor, insan ister istemez yüz olarak hareket olarak oturtturuyor, bir olgunluk veriyor yani. Bakıyorsun lise çağlarına lan ben salakmışım diyorsun! Onun arkasından gidiyorsun, o kız için kavga ediyorsun, saçma şeyler cidden bunu iş hayatına girince anlıyorsun.” (K14)

Gençlerin olgunlaşmasında tabii ki yetişkinlerin sosyal çevresinde onlarla iletişim kurma, işin gerekliliklerini kavramaya çalışma, hayatın zorluklarını küçük yaşlarda göğüsleme gibi nedenler vardır. Onları çalışma hayatındaki bütün zorluklara karşı destekleyen kendi kendine yetebilme ve maddi gelir elde edebilme gibi nedenler de unutulmamalıdır.

Kendi ayakları üzerinde durabilen bu gençler, maddi gelir elde ediyor olmalarından dolayı çalışan kimliklerini muhafaza etmek istemektedirler. Onların çalışan kimliklerini kazanmalarından sonra bu kimlik üzerinde sabit kalacakları ve ileride daha profesyonel olacakları düşüncesi genel olarak çırak gençlerin temel düşünceleri arasındadır: “K6: Şu anda düşünüyordum aynı olabilirim ama ileride böyle insanların gözünde daha fazla usta olarak gözükürüm.”

Çalışma hayatı sayesinde yeni bir kimlik kazanan çırak gençler, şu an içinde bulundukları yaşam şartları gereği akranlarına göre daha çok ve daha çabuk olgunlaştıklarının bir diğer göstergesini de K14’ün ifadelerinde bulabiliriz:

“K14: Kendi ayakların üzerinde duruyorsun, parayı kazanıyorsun, hayata bir bakış açın oluyor, düzenli bir yaşıntın oluyor, okul zamanında öyle bir yaşıntı göremiyorsun, piyasada olduğundan dolayı seksen yaşındaki adamı da on yaşındaki çocuğu da görüyorsun, yaşıt yaşıt görüyorsun, ister istemez onların hayat tecrübesinden birtakım şeyler aldın mı o zaman bir şeyler oluyor yani.” (K14)

Çalışma hayatının bütün zorluklarına rağmen çırak gençlerin yeni bir kimlik kazanmaları, maddi gelir elde etmeleri, kendilerine yetebilmeleri ve olgunluk belirtisi göstermeleri onların kişiliği açısından olumlu gelişmelerdir. Ancak unutulmamalıdır ki; her ne kadar kişilikleri açısından olumlu gelişmeler gösterebilirler dahi onlar henüz ergenlik çağındadır. Bundan dolayı yetişkinler tarafından desteklenmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu çıkarım K7’nin ifadelerinde görülebilir:

“K7: Arkamda destek olmasına, destek olacak insanlar maddi de manevi de yapabilirsin edebilirsin diyecek insanlara ihtiyacım oluyor, tabi yorgunum dinlenmeye ihtiyacım var, öyle şeylere ihtiyacım var.” (K7)

4.3 GELECEK BEKLENTİSİ

Çırak gençlerin gelecek hakkındaki düşünce ve planlarını öğrenmek için onlara gelecek beklentisi ile alakalı sorular sorulmuş ve onların bu sorulara verdikleri cevaplar bu temada değerlendirilmiştir. Ancak katılımcılar tarafından gelecek beklentisinin ne olduğu konusu çok net anlaşılmamıştır. Bundan dolayı katılımcılar bu konu hakkında uzun soluklu cevaplar verememişlerdir.

Çırak gençlerin gelecek beklentilerini öğrenmek için sorulan soruların bazılarında “hayal” ve “hayali gerçekleştirme” kavramları kullanılmıştır. Bu sorulara bazı katılımcılar hayal kurmadıklarını veya hayallerinin olmadıklarını belirtmişlerdir. Hayal ile arasında bir bağ olmayan katılımcılar daha çok hedeflerinin olduklarından bahsetmişlerdir. Bu katılımcıların söylemleri aşağıdaki gibidir:

“A: Geleceğine dair ne gibi hayallerin var?

K33: Pek gerçekleşmediği için kurmuyorum.

A: Ama mesela dükkân açmak hayalin değil mi, hayal diyebiliriz buna?

K33: O hedef koydum artık kendime, hedefim.” (K33)

“A: Geleceğine dair ne gibi hayallerin var?

K31: Gerçekçi.

A: Dükkân açmak veya usta olmak senin için bir hayal mi peki?

K31: Hayal değil hedef bunlar ulaşabileceğim şeyler hayal kurarsın geçer ama benim hedefim var yani çabalıyorum, onlara ulaşabilmek için.” (K31)

“A: Geleceğine dair ne gibi hayallerin var?

K14: Ben hayal kurmam, ben hayale inanmam, ben hayal kurmak için değil hayat kurmak için yaşıyorum abi, hayalle olmuyor.” (K14)

Yukarıdaki katılımcıların verdikleri ifadelerden anlaşılabileceği üzere bazı çırak gençler hayal-hedef ayrımı yapmaktadırlar. Yaptıkların bu ayrım, onların gerçekçi bir bakış açılarının olduğunu göstermektedir. Onlar hayallerini gerçekleştirmek yerine hedeflerinin peşinden gitmektedir. Çırak gençlerin gelecek konusunda gerçekçi olmalarında okulu terk etmelerinin, yetişkinlerle (usta, patron veya müşterilerle) iç içe olmalarının, hâlihazırda çalışıyor olmalarının ve maddi gelir elde etmelerinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Ancak araştırmaya katılan katılımcıların gerçekçi olmalarına rağmen, gelecek beklentisi hakkında çok net fikirleri bulunmamaktadır. Bu durum katılımcıların verdikleri cevapları etkilemiştir.

4.3.1. Eğitime Yönelik Gelecek Beklentileri

Eğitime yönelik gelecek beklentisi olan çırak gençlerin araştırma grubundaki sayısı oldukça azdır. Bundan dolayı çırak gençlerin bireysel manada eğitime yatırım yaptıkları söylenemez. Her zaman ilk hedefinin okumak olduğunu söyleyen K8 ise istisnai bir durumdur:

“A: Peki hiç düşündün mü ben şu işi yapmak isterdim diye?

K8: Ya benim okul okurken ki hayalim şimdi mühendislik okuyacaktım üniversitede, sonumuz ne olur bilmiyorum ama. Benim her zaman ilk baştaki hedefim okumak, her türlü şekilde denemek, olmazsa da şansımız böyleymiş derim.”(K8)

K8 açık öğretim mezunu olduktan sonra üniversite okumayı ya da KPSS sınavıyla bir devlet kurumuna yerleşmeyi kendine hedef edinmiştir. Bu durum onun için eğitime yönelik bir gelecek beklentisidir, denilebilir. Aslında çırak gençler, eğitimin bireye sunduğu fırsatların farkındadırlar. Aynı zamanda onlar, eğitim sayesinde daha iyi bir geleceğe ulaşabileceklerinin bilincindedirler. K33 verdiği ifadelerde “derslerime çalışsaydım biraz daha ilgili olabilseydin daha iyi bir yerlerde olabileceğime inanabiliyorum.” demiştir. K33 burada, örgün eğitim sayesinde mezun olarak masa başı bir işte çalışabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır. Bu nokta çırak gençlerin verdikleri ifadelerde sıkça bahsettikleri masa başı iş ile kastettikleri fiziksel direnç göstermeleri gerektirmeyen, toplum tarafından değer verilen, prestijli bir iş sahibi olmak istedikleri yorumu çıkarılabilir. K33’ün böyle bir farkındalık içerisinde oluşuna rağmen eğitime yönelik gelecek beklentisinin olmaması hâlihazırda çalışıyor oluşuna bağlanabilir. Çırak gençlerin çalışıyor olmaları, eğitim hayatına dönmelerini veya eğitime yönelik bir beklenti içinde olmalarını engellemektedir.

Çırak gençlerin çalışma hayatına yönelik beklentileri, eğitim hayatına yönelik beklentilere nazaran daha ağır basmaktadır. Onların okul terkinden dolayı örgün eğitim içlerinde “ukde” olarak kalmıştır. Buna rağmen gelecek beklentilerinde eğitime yönelik beklentiler geri plandadır:

“A: Gelecekte beklenen nelerdir?

K18: Kuaför salonu açmayı düşünüyorum öyle yani aslında üniversitede hayalimde var, düşünüyorum ama birde açık liseden okuduğumu sanki mezun olamayacakmışım gibi bir his de var içimde ama babam çok istiyor lise diplomamın olmasını.” (K18)

K18 lise diploması için her ne kadar babasının desteğini almış olsa da onun mevcut durumu; yoğun çalışıyor oluşu eğitime yönelik bir beklenti içine girmesine engel olmuştur.

Son olarak, çırak gençler arasında mesleki kabiliyet ve yeteneklerini geliştirmek için daha spesifik eğitim almak isteyenler de vardır. Bu durum eğitime yönelik bir gelecek beklentisi olarak değerlendirilebilir. K18’e “Eline büyük miktarda para geçse en çok ne yapmak isterdin?” sorusunu sorduğumuzda verdiği cevap olarak “K18: Mesleğimle ilgili almak istediğim eğitimler var, onlara harcardım.” demiştir. Bu tarz sorulara genel olarak

çırak gençlerin cevapları ya maddi refah üzerine ya da iş yatırımı üzerine kümelenmektedir. K18 ise imkân dahilinde olsa elindeki parasını mesleğinde uzmanlaşmak için eğitime yatırmak istemektedir.

4.3.2. Çalışma Hayatına Yönelik Beklentiler

Araştırmaya katılan çırak gençlerin gelecek beklentileri konusunda belirsiz olmalarına rağmen konu hakkında verdiklerin cevapların çoğu çalışma hayatı ile alakalıdır. Çırak gençler, çalışma hayatına yönelik bir gelecek beklentisi içerisindeyler. Mülakatlar esnasında katılımcılar gelecek beklentisi hakkındaki sorulara çoğunlukla cevap olarak çalışma hayatlarındaki planlarından bahsetmişlerdir. Ayrıca mülakat soru formlarındaki soruların açık uçlu olmasının bir diğer nedeni de katılımcıların yönlendirmesiz tamamen kendi fikirlerini ifade edebilmeleridir. Bu sayede Katılımcıların gelecek beklentisi hakkındaki soruları çoğunlukla çalışma hayatı ile ilişkilendirmeleri, onların geleceğe dair plan ve programlarında çalışma hayatının geniş bir yer kapladığını gösterir.

Çırak gençlerin çalışma hayatına yönelik beklentilerinin fazla olmasında mevcut sosyal konumlarının da etkisi vardır. Onların okul terkiyle örgün eğitim hayatlarına son vermeleri, hâlihazırda çalışıyor olmaları, çırak olduklarından dolayı kendilerini geliştirmeye ihtiyaç duymaları, ÇEM'in gençleri çalışma hayatına tutunduracak faaliyet ve program yapıyor olması, iş yerindeki ustalarla sıkı ilişkiler içinde bulunmaları gibi nedenler onların gelecek beklentilerinde çalışma hayatına odaklanmalarına neden olmuştur. Yine onların geleceğe yönelik beklentilerinde çalışma hayatına dair yatırımların ön planda olmasında, ailelerinin veya yakın akrabalarının onlara yatırım sözü vermesinin de etkisi vardır.

Çırak gençlere “Gelecekte beklenen nelerdir?” sorusunu sorduğumuzda bazı katılımcıları verdiği cevaplar aşağıdaki gibidir: “K4: Her insanın hayali var benimde hayalim dükkân açmak var, düzenli bir hayat.”, “K31: Mesleğimde en iyisi olmak onun açısından hayal ettiğim gibi bir dükkân açmak, mesleğime odaklanmak.”, “K21: Dükkân açmak istiyorum, araba almak istiyorum ehliyet alıp.”, “K11: Dükkân açmak, müteahhitlik yapmak.”

Yukarıda verilen cevaplara göre onların gelecek beklentilerinde çalışma hayatına yönelik hedefler vardır. Onların “dükkan açmak” istemeleri, ÇEM’den mezun olup ustalık ve iş yeri açma belgesi alıp kendi işlerinin patronları olmaları anlamına gelebilir. Buradan hareketle her çırak gencin hayali veya hedefi vardır çıkarımı yapılabilir. Genel olarak onların çalışma hayatına yönelik gelecek beklentilerinde iyimser olanların yanında karamsar olanlar da vardır. K6 ile yapılan mülakatın konu ile alakalı kısmını buna örnek gösterebilir:

“A: Gelecekte beklenen nelerdir?”

K6: Mesela mesleği öğrenmek istiyorum, ustalık belgemi almak istiyorum ama bizim iş zor.

A: Ne açıdan zor?

K6: Hani benim ustam Kütahya’da bir numara zaten iki tane var Kütahya’da.

K6: Benim işim zor biraz iki tane işyeri var işte, şimdi benim kalfam var oda açacak dükkan, çoğalacak yani açsam bile biraz zaman alır.” (K6)

K6 altının çizdiği bu karamsar tablo not edilmiş ve ÇEM Yetkilileri ile yapılan görüşmelerde gündeme getirilmiştir. Gençlerin geleceğe dair iyimser olmaları için neler yapılabilir sorusuna ÇEM Yetkilisi 2’nin cevabı aşağıdaki gibidir:

“ÇEM Yetkilisi 2: Mesela buradan mezun olmuş ustalarımızın çıraklık fotoğrafını sergileyeceğiz: İşte vaktiyle onunda bir çırak olduğunu ama şimdi önemli bir yere geldiğini sosyal statüye sahip olduğunu gösterip onlarla söyleşi fırsatı sunacağız, biz bunu üç yıldır yapıyoruz bundan sonra geliştirerek yapacağız biz, çocuklar için önemli bir ipucu verebiliyor. Vizyon oluşturabiliyor, çocuklar açısından önemli bir adım olduğunu düşünüyoruz.” (ÇEM yetkilisi 2)

ÇEM Yetkilisi 2’nin bahsettiği program Ek2’deki Saha Gözlem Raporu 2 yani “Dünün Çırakları Geleceğin Ustaları ile Buluşuyor Programı”dır. Bu program sayesinde çırak gençlerin K6’da olduğu gibi geleceğe dair karamsar bir tablo çizmelerinin önüne geçilmeye çalışılıyor. Yine konu hakkında ÇEM yetkilisi 1’in verdiği ifadeler aşağıdaki gibidir:

“ÇEM Yetkilisi 1: ... ÇEM Yetkilisi 1: bu olumsuz düşünceye birazda iş yerleriyle alakalı, iş yerleri genelde, eskiden bilirsiniz çıraklık ustalık ilişkilerini, usta yıllarca yanındaki elemanını hep yıllarca yanında çalışsın ister, orada olumsuz karamsar tabloyu çizenler aslında işyerinde çalıştığı ustalar! Neden, yetiştirmiş emek vermiş ondan para kazanmak istiyor. Bağımsız olarak iş yeri açması işine gelmiyor. Neden çünkü çırak ustanın pastasına ortak oluyor dolayısıyla bu karamsarlık buradan geliyor ama bu yıllardır yaşanan bir şey. O noktada öğrencilerin aslında sağlıklı düşünceleri gerekir. Bu yaşanacak, kendi ustası da aynı şekilde yetişti, birilerinin yanında yetiştiği daha sonra bağımsız olarak işyeri açtığı ve onun ekmeğine onun pastasına ortak olduğu öğrencinin bu şekilde düşünmesi lazım!” (ÇEM yetkilisi 1)(ÇEM Yetkilisi 1) (ÇEM yetkilisi 1) (ÇEM yetkilisi 1)

Usta-çırak ilişkisinin genel bir kaidesi olan yetişen çırağın kendine iş yeri açması ve ustasına rakip olma meselesinden bahseden ÇEM Yetkilisi 1’in, bu konuda ÇEM’in çırak gençlere yardımcı olduğunu ve geleceğe dair iyimser bir tablo göstermeye çalıştığını belirtmektedir. Yine çırak gençlere vizyon kazandırmak için ÇEM’in bir diğer faaliyeti de aşağıdaki gibidir:

“ÇEM Yetkilisi 2: Bununla ilgili yaptığımız en güzel çalışma il dışı gezileri, sık sık çocukları fuarlara, otomobil fabrikalarına, büyük işletmelere götürüyoruz. Bunu eğitim dönemi içerisinde de yapıyoruz. Zaman zaman mesela tanıdığımız bildiğimiz bu mesleğin icra edilme noktasında iyi bulduğumuz işletmelere dönem içerisinde öğrencileri götürüp orada yapıyoruz, çocuk orada o imkânı görüyor, çocuk orada önemini kavıyor, bunun dışında da dediğim gibi il dışı gezilerle çocukların vizyonunu geliştirmeye çalışıyoruz çaba sarf ediyoruz.” (ÇEM Yetkilisi 2) (ÇEM yetkilisi 1) (ÇEM yetkilisi 2)

Araştırmacı, katılımcıları bu konuda her ne kadar zorlasa da ellerindeki maddi imkanlarını dükkân açmak ve kendi işini kurmak üzeri sınırlandırmışlardır. Yine çırak gençlerin gelecek beklentilerini öğrenmek için sorduğumuz “Geleceğine dair ne gibi hayallerin var? ‘’, “Hayalinin gerçekleşmesi için en çok neye ihtiyacın var?”, “İleride kendini nasıl bir yerde görüyorsun?” gibi sorulara onların çoğunluğunun verdikleri cevaplar; “dükkân açmak, kendi işini kurmak veya ustasının işini büyütmek üzerinedir”. Ancak onların gerçekçi bir bakış açısıyla gelecek beklentisi içerisinde olduklarını daha önceden belirtmiştik. Bu kadar gerçekçi olmalarında etkili olan bir diğer faktör ise

ailelerinin onlara verdikleri maddi destek sözüdür. Bu durum katılımcılar arasında azımsanmayacak kadar çoktur.

4.3.3. Sosyal ve Ekonomik Gelecek Beklentileri

Bu kategoride çırak gençlerin geleceklerine yönelik eğitim ve çalışma hayatı dışındaki beklentileri değerlendirilecektir. Her ne kadar onların büyük bir çoğunluğunun gelecek beklentileri çoğunlukla çalışma hayatı üzerine olsa da çalışma hayatı dışında beklentileri olanlar da vardır. Aslında çırak gençlerin sosyal ve ekonomik beklentileri, kendi yaşamlarını ileride daha iyi şartlarda yaşayabilme gücünü elde etme beklentilerinin bir ifadesidir. Onların bundan sonraki hayatlarında, olmak istedikleri veya yapmak istedikleri şeyler bu kategoride incelenmiştir.

Çırak gençlerde diğer gençlik gruplarında sıkça görülen “gelecek kaygısı” yoktur. Onların gelecek kaygısı taşımamalarında hâlihazırda çalışıyor olmalarının etkisi vardır. Ancak onların asıl problemi prestij sahibi olmamak ve mevcut sosyal statülerinin toplum tarafından değer görmemesidir. Bu durum onların gelecek beklentilerini etkilemiştir. Onların gelecek beklentilerini etkileyen bir diğer unsur da günümüz modern toplumlarındaki her bireyin temennisi olan rahat bir yaşam sürmektir.

“A: Eline büyük miktarda para geçse en çok ne yapmak isterdin?

K12: Hayali bile beni mutlu etti. Valla ilk işim ev alırım araba alırım beş-altı tane dükkân alırım, para gelip geçici bir yerden akış olsun diye, sonra baktım para baya kaldı mı, bir daha alırım dükkân, zaten para çuvalla valla abi şimdi anlat anlat bitmez.” (K12)

Katılımcıların verdiği ifadelerden anlaşılabacağı üzere, onlar için rahat bir yaşam sürmek aile kurmak, ev ve araç sahibi olmak demektir. Her ne kadar kendileri adına rahat bir yaşam sürmek beklentisi içerisinde olsalar da yardıma muhtaç insanları da düşünmektedirler. Bu araştırmanın dikkat çekici bulguları arasında yer alan bu durum, çırak gençlerin ileride “zengin olurlarsa” veya “ellerine çok para geçerse” hayır ve yardım kuruluşlarına destek olma beklentileridir: K2 imkânı olsa bir camiye yardım yapmak istemektedir. K17 arkadaşlarıyla birlikte öğrencilere yurt kurmak istemektedir. K26 maddi imkanını lösemi hastaların tedavisi için harcamak istemektedir. K22 ise kimsesizler yurduna destek olmak istediğini belirtmiştir. Çırak gençlerin bu tarz yardım

ve hayır işlerine katkı sağlamak istemeleri onların olgunluk derecelerini gösteren bir ibaredir. Bu durum aynı zamanda onların yoksulluk ve yoksunluk kavramlarının bilincinde olduğunu gösterir.

Çırak gençlerin sosyal ve ekonomik gelecek beklentilerini saptamaya çalışırken onların uzun vadede bir beklenti içerisinde olmadıklarını, onların yakın dönemlerine dair bir beklenti içerisinde olduklarını ve günlük problemlerini aşmak için hayal kurdukları tespit edilmiştir.

K23 eviyle işyeri uzak olduğu için günlük ulaşımını toplu taşıma ile gerçekleştirmektedir. Kendisine sorduğumuz “Geleceğine dair ne gibi hayallerin var?” sorusuna “K23: Arabam olsun, sabah işe onunla gideyim, rahat rahat böyle hiç sıkıntı yaşamadan.” diye cevap vermiştir. K16 ise yine aynı soruya “K16: Kendi dükkanımın olduğunu belli bir statüde yürüdüğümü, düzgün bir müşterimin olması, işimi güzel yapmamı gelen müşterilerimi kırmamak bunlar hayallerim.” diye cevap vermiştir. K19’a sorduğumuz “Eline büyük miktarda para geçse en çok ne yapmak isterdin?” sorusuna “Şu an aslında çok saçma olacak ama ben şu an ailevi sorunlarımız olduğu için önce onları bir halletmek isterdim.” cevabını vermiştir. K19’a sorduğumuz sorunun aynısını K13’e sorduğumuzda kendisinin cevabı “Evin borcunu kapatırdım, eve verirdim.” olmuştur. Katılımcıların verdiği ifadelerden anlaşılıyor ki, gündelik hayatta karşılaştıkları problemlerin çözümü onların hayallerinin yeri almaktadır. Üstelik bazı katılımcılar gündelik problemlerinde dolayı başka bir şehirde yaşamayı düşündüklerini dile getirmişlerdir. Yine K19 denize kıyısı olan bir yerde ve K17 İstanbul gibi büyük bir şehirde yaşamak istediğini belirtmiştir.

Yine onlar hayatlarının yakın dönemlerinde kendilerini ilgilendiren sosyal olgulara kayıtsız değillerdir. Örneğin evlilik olgusu çırak gençlerin gündemindedir. Çırak gençler kendi işlerini kurduktan sonra evlenmek istemektedirler. Onların kayıtsız kalmadığı bir diğer sosyal olgu erkek katılımcılar için askerlik meselesidir. Mevcut gelecek planları içerisinde yer alan askerlik meselesi bazı çırak gençlerde “askerde kalma” düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Onlar kendi gelecek planlarını yaparken askerlik gündemlerindedir hatta bazı çırak gençler askeriyede kalarak mesleklerini orada devam ettirmeyi düşünmektedir.

4.3.4. Sınırlandırılmış-Kısıtlı Beklentiler

Çırak gençlerin gelecek beklentilerini öğrenmek için kodlama işlemleri sonucunda böyle bir alt kategori oluşturulma ihtiyacı hissedilmiştir. Bazı çırak gençlerin gelecek beklentileri ya yoktur ya da çok düşüktür. Halbuki gelecek kaygısı taşımayan gençlerden de gelecek beklentisine dair olumlu cümleler sarf etmeleri beklenilebilir. Ayrıca araştırmacının katılımcılarla yaptığı mülakatlarda gençliğin dinamik ve girişimci ruhunu sosyal hayata veya çalışma hayatına aktaran bir pratik ile karşılaşmamıştır.

Çırak gençlerden bazılarının geleceğe dair kuvvetli bir beklenti içinde olmamalarını sosyal çevrelerinde onlara vizyon katacak kişilerin yoksunluğuna bağlanabilir. K2, K3, K5 ve K34 hayal kurmadıklarını ve gelecekte net bir beklentilerinin olmadıklarını ifade etmişlerdir. K29 konuya örnek verebileceğimiz ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“A: Geleceğine dair ne gibi hayallerin var?

K34: Hocam kuruyordum da bitti, bir tek hayalim vardı.

A: Ne tür hayaller kuruyordun peki?

K34: Şimdi araba alsam diye kuruyordum onu da aldık, bitti hocam fazla da bir beklentim yok.” (K29)

Çırak gençlerin beklentilerinin sınırlandırılmış veya kısıtlı olmasının nedenlerinden bir tanesi de usta-çırak ilişkisinde çırakların gereğinden fazla ustalara bağlılık göstermeleridir:

“A: Gelecekte beklentilerin nelerdir?

K1: Şu an Dumlupınar’da çalışıyorum zaten oradan dışarı çıkmazdım. Gene ustama, ustam kendine büyük bir dükkân yapmak istiyor aslında, arsasını vermedi belediye o yüzden yapamıyor, verse hemen yapacak. İlk önce gider ustamla konuşur güzel bir dükkân yaparım.” (K1)

“A: Eline büyük miktarda para geçse en çok ne yapmak isterdin?

K6: Bizim ustayla ortak olurum kesin.

A: Ama para çok fazla elindeki?

K6: Öyle bize para tutmaz abi.” (K6)

Ayrıca zaman zaman araştırmacının konu ile alakalı soruları çırak gençlere tam manasıyla açıklayamadığı durumlarda ortaya tebessüm ettirecek diyaloglarda çıkmıştır:

“A: Geleceğine dair ne gibi hayallerin var?

K27: Nasıl hayal abi?

A: Genelde böyle hayal kurar mısın, geleceği dair bir şeyler düşünüp mısın?

K27: He tabi kurarım abi.

A: Ne tür hayal kurarsın mesela, hayallerin ne üzerinedir?

K27: İş üzerine oluyor genelde.

A: Mesela?

K27: Mesela, diyelim ki mesela patrona kızdım aklımdan geçiyor, ileride patron olsam bizim patronun eline iş versem.

A: Bu tarz yani.

K27: Aynen.” (K27)

4.4. SOSYALLEŞME PRATİKLERİ

4.4.1. Serbest Zaman Etkinlikleri

Çırak gençlerin çalışma hayatı dışındaki yaşamlarını detaylı inceleyeceğimiz bu kategoride onların mesai saatleri dışında neler yaptıklarına yer verilecektir. Her şeyden önce çırak gençler yorucu ve uzun mesai saatlerinden dolayı yeteri kadar sosyalleşemediklerinden şikayetçidirler. Çalışma hayatı, onların serbest zaman etkinliklerini ve boş zaman faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu duruma örnek olarak K34, K17, K15, K14 ve K6 söylemleri gösterebilir. Onların söylemlerinin ortak noktası, mesai günlerinde işten çıkıp eve gittiklerini ancak haftanın bir günü olan tatil günlerinde (Pazar veya Salı) çarşıya gittikleridir. Ayrıca onlar haftanın bir günü olan tatil günlerinde, çarşıda evlerinin ve kendilerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere vakit harcadıklarını belirtmişlerdir. Söylemleri birbirine benzer olan bu gençler mesai günlerinin akşamlarında ise yorgunluktan herhangi bir serbest zaman değerlendirmesi

yapamadıklarını ifade etmişlerdir. Çıracak gençlerin içinde bulundukları bu durum sosyalleşme yoksunluğu olarak var sayılabilir.

Haftanın bir günü ÇEM’de eğitim gören gençler, haftanın diğer beş gününde mesai yapmaktadırlar. Onların sadece haftanın bir günü serbest zaman faaliyetleri için uygundur. Serbest zaman faaliyetleri için uygun olan bir gün de kendilerinin ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetlerde geçtiğinden ortaya sosyalleşme yoksunluğu çıkmaktadır. Bu sosyalleşme yoksunluğu onlara örgün eğitim yıllarını hatırlatmaktadır. Okul terkenden sonra çalışma hayatına atılmalarının doğal bir sonucu olarak şu an içinde bulundukları sosyal konumlarını, serbest zaman etkinliklerini baz alarak mukayese eden çıracak gençlerde vardır:

“K14: Valla en çok kaybettiğim nokta kendi yaştlarım geziyor tozuyor sevgilisiyle, sen gezip tozamıyorsun. Sende kendi ekmek davanın peşinde koşuyorsun, kendi ayaklarının üzerinde duruyorsun. Şu anda alta kalan sensin ilerleyen zamanlarda sen üste çıkacaksın onlar altta kalacak.” (K14)

Onların çalışma hayatı dolayısıyla içinde bulundukları sosyalleşme yoksunluğunun bir diğer etkisi ise spor yapma ve hobi edinme alışkanlıkları üzerinde görülmektedir. Çıracak gençlerin içlerinde azımsanmayacak kadar bir grup genç, öğrencilik yıllarında lisanslı sporcu olduklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilik yıllarında K2 hentbol, K4 basketbol, K6, K17 ve K24 futbol, K15 güreş ve K32 voleybol dallarında lisanslı olarak spor yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca K20 öğrencilik yıllarında yaklaşık on sene sporla uğraştığını ve badminton ve basketbol ile ilgilendiğini ve siyah kuşak seviyesinde karate yaptığını belirtmiştir. Ancak bu gençlerden K17 hariç, hepsi çalışma hayatlarındaki yoğunluktan dolayı bu sporları terk etmek zorunda kalmışlardır. Sosyalleşme yoksunluğunun oraya çıkardığı bu duruma rağmen çıracak gençlerden serbest zaman değerlendirmesi olarak sportif faaliyetler içinde bulunan az sayıda genç bulunmaktadır.

Çıracak gençlerin sosyalleşme yoksunluğundan dolayı spor yapmamalarının yanı sıra genel olarak çıracak gençler hobi sahibi de değillerdir. Bundan dolayı serbest zaman etkinliği olarak hobileriyle meşgul olmamaktadırlar. Ancak onların arasında sayıca az da olsa da hobi sahibi olan çıracak gençler bulunmaktadır. K22 hobi olarak fotoğrafçılık ve balıkçılık yapmaktadır. Balıkçılık aynı zamanda K29’un da hobisidir. Katılımcılardan

sadece K21 ve K29'un hobi olarak kitap okumaktadır. Bu iki genç dışında hobi olarak kitap okuyan çırak genç bulunmamaktadır. Hobi hakkında katılımcılarda yaptığımız görüşmeler sonrasında katılımcıların serbest zaman etkinliği olarak hobi faaliyetleriyle pek ilgilenmedikleri ortaya çıkmıştır. Katılımcıların hem sportif faaliyetlerde bulunmalarını hem de serbest zaman etkinliği olarak hobiyle uğraşmalarını kolaylaştırmak için eğitim gördükleri ÇEM'in birtakım girişimleri olduysa da istenilen sonuçlar alınamamıştır (ÇEM Yetkilisi 1'in 3.1.4.Çırak Gençlerin Eğitime Yönelik Düşünceleri kategorisinde verdikleri ifade bu durumu açıklamaktadır).

Çırak gençlerin her ne kadar hobi sahibi olmasalar da yapmaktan keyif aldıkları şeyler vardır. Ancak bunlar hobiye dönüşmüş değillerdir. Onların yapmaktan keyif aldıkları şeyler serbest zamanlarını değerlendirdikleri ana unsurlardandır. Bazı katılımcıların yapmaktan keyif aldığı şeyler aşağıdaki gibidir: K3 ve K4; uyumak, K5; film izlemek, K6; futbol oynamak, K7; giyim ve kıyafetle uğraşmak, K12; muhabbet etmek, K15; motor sürmek, K25; bilgisayarda oyun oynamak. Hemen hemen her gençlik grubunda görüleceği gibi çırak gençlerinde yapmaktan keyif aldığı şeyler günlük serbest zaman etkinliklerindendir. Bunların dışında erkek odak grubunda bulunan bir katılımcı ve K31, evcil hayvan beslemektedirler. Buradan serbest zaman etkinlikleri arasında evcil hayvan besleyen çırak gençlerin sayısının da az olduğunu söylenebilir. Bu noktada kayda değer görülen bir diğer durumda bazı çırak gençlere "Senin için en eğlenceli şey nedir?" sorusuna "çalışmak" cevabını vermeleridir. K1, K4, K16, K18, K22 ve K26 için çalışmak en eğlenceli şeydir. K1'in konu hakkındaki görüşleri aşağıdaki gibidir:

"K1: ... hani derler ya at gözlüğü takmışsın tam öyle demeyelim ama şu anda benim tek odağım burası, sanayi! Başka hiçbir şey odağım yok yani, sabah dükkâna gidiyorum 8'de gidiyorum akşam kaçta çıktığımız belli olmuyor. Eve gidiyorum yemek yiyorum, geri dışarı çıkıyorum usta evde ben ya dükkânı temizliyorum ya başka bir şey yapıyorum. Sürekli dükkân dayım çok harbi harbi seviyorum." (K1)

Katılımcılardan bazıları için en keyifli şeyin "çalışmak" olması onların çalışma hayatına ne kadar sıkı tutunduklarını gösteren bir diğer belirtidir. Çalışma hayatından alınan mutluluk duygusu onları serbest zaman etkinliklerini de olumlu bir yönde şekillendireceği düşünülmektedir.

Çıracak gençlerin serbest zaman etkinliklerine gelince onlar daha çok serbest zaman etkinliklerini arkadaş gruplarıyla değerlendirmektedirler. Aileleriyle serbest zaman etkinliği yapan veya vakit geçiren gençlerin sayısı azdır. İmkânı olan çıracak gençler iş çıkışları ve haftalık tatil günlerinde arkadaşlarıyla buluşup kafelerde vakit geçirmektedirler. Onların sosyalleşme mekanları il merkezindeki kafelerdir. Yani kafeler onlar için en çok tüketilen mekanlardır. Kafelerden sonra çıracak gençlerin uğrak yerleri halı sahalar ve sinema salonlarıdır. Ek olarak bu araştırmanın yapıldığı ilde bir tane AVM (alış-veriş merkezi) bulunmaktadır. Mekân tüketiminden bahsederken günümüz toplumlarının serbest zaman etkinliklerini değerlendirdikleri mekanların başında gelen AVM'ler çıracak gençlerin bir şey ifade etmemektedir. Onlardan AVM'ye gidenlerin sayısı yok denecek kadar azdır. Ancak mekân tüketimi olarak AVM'nin kullanılmaması araştırmanın yapıldığı ilin kültürüyle alakalı olabilir. Kafelerde vakit geçiren gençler aynı zamanda gezmekten de hoşlandıklarını ifade etmişlerdir. Onların gezmekten kastı çarşı-pazar gezmeleridir. Aksi halde gezi amaçlı il dışına çıkan çıracak genç çok nadir görülmektedir. Gezi amaçlı yurtdışına çıkan çıracak genç ise bulunmamaktadır. K6 ise gezmekten hoşlanmadığını ifade eden tek çıracak gençtir. ‘‘K6: Gezmekten keyif alınmıyor abi, canı sıkılıyor insanın, ayakların yoruluyor.’’ Ayrıca çıracak gençlerin arasında doğa yürüyüşleri ve aktiviteleri yapan gençlerde mevcuttur. K12, K14, K27 ve K28'in serbest zaman etkinliği olarak doğa yürüyüşleri ve aktiviteleri yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Günümüz gençliğinin boş zamanlarını geçirdikleri mekanların başında gelen internet kafelerde vakit harcayan çıracak gençlerin sayısı oldukça azdır. K13 ve K34 boş zamanlarında daha çok internet kafeye gittiklerini ifade etmişlerdir. K12 ise internet kafe ve dijital oyun oynama noktasında en aşırı giden çıracak gençtir:

“... ”

K12: Günümün yüzde doksanı internet kafede geçiririm boş zamanımın, oyun oynuyorum zula, takılıyorum çünkü bizim oyundan çok arkadaşlar var, muhabbet içinde gidiyoruz. Mekân gibi bir şey, birlikte oyun oynarız çıkıp çay sigara içeriz.

A: Boş zamanlarında geziyor musun peki?

K12: Çarşı da gezmesini sevmem ben, kalabalığı sevmiyorum.

A: Tatil gününde internet kafede misin?

K12: Pazar günleri zaten üçe dörtte kadar yatıyorum, sonra internete gidiyorum.” (K1)

4.4.2. Sosyal İlişkiler

Bu kategoride çırak gençlerin çalışma hayatlarında, ÇEM’de ve serbest zamanlarında çevreleriyle kurdukları iletişimin biçim ve içeriğinden bahsedilecektir. Çırak gençler uzun saatler çalıştıkları için daha çok iş yerindeki kişilerle ve akran gruplarıyla iletişim halindedir. Onların aileleriyle geçirdikleri vakitler sınırlıdır. Bundan dolayı onların aileleriyle olan iletişimi sınırlıdır.

Çırak gençler genel olarak ustalarla iletişim problemi yaşamamaktadır. ÇEM Yetkilisi 1’in “Çalışma Hayatı” başlığının “Çalışma Hayatının Zorlukları” kategorisinde yer verilen ifadelerine göre, ustalar çırak gençleri el üstünde tutmaktadır. Ustalar, çırak gençleri eski gibi çırak bulunmadığı için işlerini bırakmasınlar diye onlara iyi davranmaktadır. Diğer yandan Ek2’deki Saha Gözlem Raporu 2 (Dünün Çırakları Geleceğin Ustaları ile Buluşuyor Programı)’de yer verilen ÇEM’deki öğretmenin ustalara söylediklerinden de bahsetmek burada faydalı olacaktır. Programda söz alan öğretmen, iş yerlerinde kullanılan günlük konuşma dilinin ve üslubun iletişim açısından çırak gençleri olumsuz etkilediğinden bahsetmiştir. İş yerlerindeki bu olumsuz durumun çırak gençlerin iletişim kurmada kullandıkları üslubun içeriğini olumsuz yönde etkilemiştir. Tüm bunlarla beraber çırak gençler çalışma hayatında daha çok müşteri ile kurdukları iletişimde problem yaşamaktadırlar. Onlar müşterilerle iletişim kurmada yaşadıkları sıkıntıları mülakatlarda yer yer ifade etmişlerdir.

Çırak gençlerin serbest zamanlarında daha çok arkadaş gruplarıyla vakit geçirdikleri için onların arkadaşlarıyla kurdukları iletişim biçimleri ve içeriklerinden de bahsetmek konunun mahiyetinin anlaşılması açısından önem teşkil etmektedir. Çırak gençler arkadaşlarıyla muhabbet konuları arasında çalışma hayatı, kendi gündelik meseleleri, arabalar, futbol, güzellik ve kozmetik vardır. Onlar, bir araya geldiklerinde daha çok dertleşme maksatlı kendi gündelik meseleleri üzerine konuştukları tespit edilmiştir. Onların gündelik meseleleri daha çok çalışma hayatında karşılaştıkları güçlükler üzerinedir. Erkek katılımcılar daha çok arabalar ve futbol hakkında konuşmaktadır. Kız katılımcıların bir araya geldikleri zaman konuştukları muhabbet konuları güzellik ve kozmetiktir. Ancak kız katılımcıların muhabbet konularının

kozmetik ve güzellik ağırlıkta olmasında onların çoğunun bayan kuaför çırağı olmalarının etkisi vardır. Yine kız katılımcıların düşünülenin aksine magazin ve popüler televizyon dizilerinden bahsetmeyişlerinin nedeni olarak onların televizyon izlemeye vakit bulamamaları gösterilebilir. Genel olarak onların televizyon izlemeye vakit bulamamaları, görsel medya üzerinden gündemi, haberleri, siyasi hareketliliği ve ekonomiyi takip edememelerine de neden olmaktadır. Bu durum onların kendi arkadaşlarıyla kurdukları iletişimin içeriğini etkilemektedir. Çırak gençlerin muhabbet konuları arasında siyaset ve gündem yoktur. Katılımcıların çoğunluğu siyaseti takip etmediklerini ifade etmişlerdir. Buradan çırak gençlerin apolitik bir gençlik kitlesi olduğu varsayılabilir.

Çırak gençlerin muhabbet ettikleri konu başlıkları arasında eğitim ile alakalı konular yoktur. Bunun nedenini daha önceki tema ve kategorilerde yapılan açıklamalara bağlayabileceğimiz gibi onların örgün eğitim gören akranlarıyla iletişimlerinin sınırlı olmasına bağlayabiliriz. Çırak gençlerin örgün eğitim gören akranlarıyla iletişimlerinin sınırlı olması onların serbest zamanlarının, örgün eğitim gören akranlarıyla denk gelmemesidir. Bu durum çıraklık yapan gençlerle okuyan gençlerin serbest zaman etkinliklerinde iletişim kurmalarını engellemektedir. Hâlihazırda örgün eğitimden soğuyan çırak gençlerin serbest zamanlarında okuyan gençlikle iç içe bulunmamaları onların gündeminden örgün eğitime dönüş ihtimalini ortadan kaldırmaktadır:

“A: Okulu bırakmakla neler kaybettiğini düşünüyorsun?

K31: Bir kaybımın olduğunu düşünmüyorum. Sadece arkadaş ortamıyla ondan sonra, ya lise ortamı bir başka oluyor eğlencesi olsun muhabbeti, sohbeti kaçırdığım tek şey onlardı ama maddi konuda olsun bana kazandırdıkları olsun bana bir şey kaybettiğimi düşünmüyorum çünkü üniversiteye gitmeyi düşünmüyordum, öyle bir niyetim yoktu o yüzden bir kaybım olduğunu düşünmedim hiç.” (K31)

4.4.3. Sosyal Medya

Bu kategoride gençlerin sosyal medya hakkındaki düşüncelerine yer verilecektir. Ayrıca sosyal medyanın onların gündelik hayatlarında ne kadar yer işgal ettiğinden de bahsedilecektir. Araştırmaya katılan katılımcılar arasında K4 ve K19 haricinde sosyal medya kullanmayan çırak genç yoktur. Çırak gençlerin sosyal medya üzerindeki genel

görüşleri onun yararsız ve zaman kaybı olduğudur. Onlar sosyal medya üzerinde her ne kadar böyle düşünseler de günün bir kısmını sosyal medya ile vakit geçirerek harcıyorlar:

A: Sosyal Medya hakkında ne düşünüyorsun?

K14: İnsanı içten çürüten bir şey başka bir şey değil, bağımlılık yapıyor aşırı derecede zaman kaybı. Çalışırken ben ilk girdiğimde lisedeydim ister istemez bir telefon hastalığım vardı, yani bakıyordum ama ustalar bir şey demezdi ama bak gülüm çok telefonla oynuyorsun derlerdi. İnsan kafayı yiyor. Oyna oyna nereye kadar, telefon yastığın altında duruyor insan sabah kalkınca güneşe bakmadan telefona bakıyor, öyle bir şey, sıkıntı.” (K14)

K14’ün verdiği ifadeler çırak gençlerin sosyal medya karşısındaki düşüncelerini ve davranışlarının özetler niteliktedir. Çırak gençlerde bir nevi sosyal medya bağımlılığı görülmektedir. Bunun en uç örneğini K33’ün ifadelerinde görebilir:

A: Sosyal Medya hakkında ne düşünüyorsun?

K33: Çok yararsız buluyorum ama vazgeçemiyorum da.

A: Neden yararsız sence?

K33: Vakit harcıyor. Boş kaldığım zamanlar sürekli elimdedir, telefon.

A: Günde ne kadar zaman harcıyorsun sosyal medyaya?

K33: Çok fazla, bizim işimiz o kadar uzun sürmez hani kuaförlükte müşteri gelir gider oturursun. O oturduğum süre sürekli elimdedir, eve giderim sürekli elimdedir, uyandığım an direkt telefona bakarım önce.” (K33)

Çırak gençler sosyal medyanın gereksiz olduğunu düşünmelerine rağmen ondan kopamadıklarını ifade etmektedirler. Ayrıca bazı çırak gençler sosyal medya üzerinden insanların kendilerini ifade ediş biçimlerinden rahatsız olmaktadır. Sırf bu yüzden sosyal medya kullanmak istemeyen vardır:

A: Sosyal Medya hakkında ne düşünüyorsun?

K4: Beni bunaltıyor, sıkıyor. O yüzden çok kullanmıyorum.

A: Nesi rahatsız ediyor seni sosyal medyanın?

K4: Yani insanlar şu belirli bir amaç için kullanmıyorlar sosyal medyayı. O kadar farklı amaç için kullanıyorlar ki beni rahatsız ediyor durumlar, paylaşımlar, insanın özelini de paylaşıyorlar. Bunlar rahatsız ediyor beni.” (K4)

Sosyal medya da insanların kendilerini ifade ediş biçimlerinden rahatsız olan sadece K4 değildir. Konu ile yapılan mülakatlarda katılımcılar kendilerini rahatsız eden şeylerin, insanların kendilerini ifade ediş biçimlerini “ön plana çıkma”, “hava atma”, “artistlik taslama” çabaları olarak nitelendirmiştir. Bu durum çırak gençleri sosyal medya kullanımından soğutmaktadır.

Kuaför çırağı olan K22 işyerinde yaptıkları saç modellerini sosyal medya da reklam maksatlı paylaşmaktadır. Konu ile alakalı mülakatlar incelendiğinde yaptıkları işleri sosyal medya da paylaşan çırak gençlerin olmadığı tespit edilmiştir. Bundan dolayı iş amaçlı sosyal medya kullanımı çırak gençler arasında yaygın değildir çıkarımını yapabilir.

Çırak gençlerin sosyal medyayı sabah kalktıklarında, daha çok yatmadan önce ve iş yerindeki çay molalarında kullandıklarını belirtmişlerdir. Ek olarak onlar yaptıkları işe göre iş yerinde fırsat buldukça sosyal medya kullanmaktadırlar. Bu durum kız katılımcılar için daha çok geçerlidir. Çırak gençlerin sosyal medya kullanım alışkanlıklarında dikkat çeken nokta onların sosyal medya da paylaşım yapmaktan ziyade diğer sosyal medya kullanıcılarının paylaşımlarını beğenme ve onları takip etme eylemlerini göstermeleridir. Genel olarak çırak gençler sosyal medya da paylaşım yapmamaktadırlar. Son olarak çırak gençler sosyal medyaya her ne kadar olumsuzluk atfetse de sosyal medyayı iletişim amaçlı kullanan katılımcılarda vardır. K27 konu ile alakalı ifadelerinde, uzaktaki akrabalarıyla iletişime geçmek için sosyal medyayı kullandığını belirtmiştir.

4.4.4. Harcamalar ve Tüketim Alışkanlıkları

Bu kategoride gençlerin maddi gelirlerini nasıl ve ne şekilde harcadıkları ele alınacaktır. Onların harcamalarını detaylı bir şekilde öğrenmek için katılımcılara gelirlerini nasıl değerlendirdikleriyle alakalı sorular sorulmuştur. Çırak Gençlerin yaptığı harcamalar daha çok kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzerinedir. Ancak çırak gençler arasında gelirlerini aileleriyle paylaşanlarda vardır. Katılımcılar genel olarak harcamaları

sigara ve kıyafet üzerinedir. Kız katılımcıların ise erkek katılımcılara nazaran kozmetik ürünlerine yaptıkları harcamalar onların en çok harcama yaptığı kalemlerdendir. Ek olarak çırak gençler serbest zamanlarını değerlendirdikleri kafe, internet kafe, halı saha ve sinema salonları gibi mekanlarda harcama yapmaktadırlar. Ayrıca çırak gençler arasında geleceğe yönelik kendi çalışma hayatları için birikim yapan yoktur. Onların geleceğe yönelik işyeri açma ve kendi işyerinin patronu olma gibi beklentileri düşünüldüğünde bu beklentileri karşılamak için bir birikim yapmadıkları gözlemlenmiştir.

Çırak gençlerin verdikleri ifadelere göre yaptıkları harcamalar sosyalleşme pratikleriyle ve serbest zaman etkinlikleriyle ilişkilendirilebilir. Onların özellikle sigaraya yaptığı harcamalar daha çok onların bağımlılıklarıyla alakalıdır ve “3.4.5.Bağımlılık” kategorisinde ayrıntılı bir şekilde değerlendirilecektir. Yine onların kıyafete ve serbest zamanlarında yaptıkları harcamalar günübirlik ihtiyaçlarını gidermeye yöneliktir.

Çırak gençlerin hem verdikleri ifadelerden hem de yaptıkları kıyafet harcamalarından anlaşılan dış görünüşe önem verdikleridir. Araştırmacının elde ettiği bulgulara göre, onların dış görünüşe önem vermelerinin bir nedeni de çalışma saatlerinde genellikle iş kıyafeti giymeleri ve bu kıyafetlerin kirlenmelerinden dolayı temiz görünmek istemeleridir. Diğer yandan çırak gençlerde marka takıntısı bulunmamaktadır. Bundan dolayı kendi beğenilerine göre giyim alışverişlerini mağazalardan veya pazarlardan temin etmektedirler. Ek olarak; çırak gençler arasında kıyafet harcamalarını internet üzerinden yapan yoktur.

Katılımcılara sorduğumuz “Nasıl bir giyim tarzını seviyorsun?” sorusuna genel olarak “Spor ve sade.” cevabını vermişlerdir. Buradan anlaşılan çırak gençleri tarif edecek bir giyim tarzının olmadığıdır. Bundan dolayı onlar kıyafet seçimlerinden dolayı toplum içerisinde hemen ayırt edilmemektedirler. Ancak araştırmacının gözlemlerine göre onların giyim tarzları örgün eğitim gören gençlerden ziyade yetişkinlerin tarzına benzemektedir.

Çırak gençlerin tüketim harcamalarını tespit etmek için araştırmacı, katılımcılara şans oyunu oynayıp oynamadıklarını sormuştur. Araştırmacının bu soruyu sormadaki amacı onların “kısa yoldan zengin olmak” gibi bir beklenti içinde olup olmadıklarını ve bu beklenti için harcama yapıp yapmadıklarını öğrenmektir. Onların verdikleri ifadelere

göre sonuç olarak çırak gençlerin yaptıkları harcamalar arasında şans oyunu oynamak yoktur.

Tüm bunlarla birlikte çırak gençlerin harcamaları ve tüketim alışkanlıkları ÇEM Yetkilisi 1 ile değerlendirilmiştir. Çırak gençlerin elde ettiği gelirleri daha iyi nasıl değerlendirebilecekleri hakkında bilgi veren ÇEM Yetkilisi 1'in ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“ÇEM yetkilisi 1: Şimdi bu sene uygulamaya geçen bütçemi yönetiyorum seminerleri verildi. Bütün öğretmenlerimizde bununla ilgili kursa katıldılar, bunun eğitimini aldılar. (Milli Eğitim) Bakanlığın bizden istediği gerek açmış olduğumuz kurslarda gerekse öğrencilerimize derslerde arta kalan zamanlarda bu konularla ilgili eğitim vermemiz dolayısıyla bunun çalışması zaten yapılacak bu noktada öğrencilere faydalı olabileceğini düşünüyorum.” (ÇEM Yetkilisi 1)(ÇEM Yetkilisi 1)

4.4.5. Bağımlılık

Bağımlılık konusu sadece çırak gençler için değil hemen hemen herkes için mahrem bir konudur. Kimse bireysel manada bağımlılık derecesine ulaşmış, vazgeçemediği kötü alışkanlığının ifşa edilmesini istemez. Bundan dolayı bağımlılık ile alakalı konularda katılımcılarla mülakat yaparken hassas davranmak gerekir. Katılımcıların hayatlarında ilk defa gördükleri araştırmacıya, şeffaf davranıp bağımlılık gibi içinde mahremiyet unsuru bulunan bir konu hakkında, rahat bir şekilde duygu ve düşüncelerini paylaşmaları beklenemez. Araştırmacı bu durumun farkındadır. Bundan dolayı madde bağımlılığı ile alakalı sorular direkt katılımcıların şahsına değil onların arkadaş çevreleri ile alakalı olarak sorulmuştur. Mülakatın konu ile alakalı ilerleyen aşamalarında odak, arkadaş çevresinden katılımcıya yöneltmiştir. Böylelikle hassas davranılması gereken bir konuda katılımcıların deneyimlerini öğrenmek için arkadaş çevresinden katılımcıya doğru yumuşak bir geçiş yapılmıştır.

Bu kategoride çırak gençlerin madde bağımlılıkları açıklanacaktır. Ayrıca bu bölümde onların internet ve sosyal medya bağımlılıkları da açıklanmak istenmiştir. Ancak bundan önceki ilgili kategorilerde onların internet ve sosyal medya kullanım ve deneyimlerimden yeterince bahsedilip uç örnekler verildiği için ekstra bağımlılık adı altında bu konulara tekrardan değinilmeyecektir.

Çıracak gençlerin madde bağımlılıklarını değerlendirilirken sigara, alkol ve uyuşturucu maddelerle olan ilişkileri incelenecektir. Çıracak gençlerde sigara kullanımı fazladır. Katılımcıların verdikleri ifadelere göre sigara kullananlar, sigara içme alışkanlığını örgün eğitim zamanının kötü arkadaş etkisiyle kazanmışlardır. Onlar okul terkiyle çalışma hayatına atıldıktan sonra sigara içme sıklığını arttırmışlardır. Yani okul terkini ve çalışma hayatını doğrudan sigaraya başlatan bir unsur olarak algılayamayız. Ancak hâlihazırda sigarayı deneyimlemiş gençlerin okulu terk edip çalışma hayatına atılmaları onların daha çok sigara içmelerine neden olmaktadır. Örgün eğitim yıllarında sigara içmeye başlayan gençlerin çalışma hayatında yetişkinlerle iç içe olmaları dolayısıyla sigara, onlar için gündelik hayatın bir parçası haline gelmiştir. Çıracak gençler açısından sigara kullanımından erken olgunlaşmanın ve yetişkinlerle erken iç içe olmalarının olumsuz bir yan etkisi olarak bahsedebilir.

Çıracak gençlerin verdikleri ifadelere göre, onlar arasında alkol tüketimi yaygın değildir. Çıracak gençlerin çoğunluğu hayatlarında hiç alkol kullanmamıştır. Onlar arasında alkol kullanmış olan ve nadiren de olsa kullananların sayısı azdır. Katılımcılara bağımlılık yapan uyuşturucu madde ile alakalı sorular sorduğumuzda ise madde kullanımının gençler arasında yaygın olduğunu, uyuşturucu maddelerin ucuz olduğunu ve nereden alınacağını bildiklerini, bu maddelerin hangi mekanlarda kullanıldığını ve hatta yakın arkadaş çevrelerinde kullananların olduğunu belirtmişlerdir. Buradan çıracak gençlerin madde bağımlılığı ile alakalı arkadaş çevresindeki gözlemlerinde iştahlı fakat bireysel açıklamalarda çekingen oldukları gözlemlenmiştir. Ek olarak çıracak gençlerin verdikleri ifadelere göre çıracak gençler arasında uyuşturucu madde kullanan yoktur.

Çıracak gençlerle birebir yapılan mülakatlarda bağımlılık konusunda alınan bilgileri teyit etmek ve yeni bilgiler öğrenmek için bağımlılık konusu ÇEM yetkilileriyle ve ustalarla görüşülmüştür. ÇEM Yetkilisi 2'nin konu hakkında verdiği ifade aşağıdaki gibidir:

“A: Gençlerin madde bağımlılıkları konusundaki gözlemlerinizi nelerdir?

ÇEM Yetkilisi 2: Evet, maalesef işte madde bağımlısı olan alkol kullanan en azından denemiş birkaç öğrenciyle karşılaştık. Büyük bir çoğunluğu %80-90'nı zaten sigara bağımlısı.” (ÇEM Yetkilisi 2)

ÇEM Yetkilisi 2'nin verdiği ifadeler ile çırak gençlerin verdiği ifadelerden çıkan sonuç aynıdır. Buna ek olarak ÇEM yetkilisi 1'e, çırak gençlerin iş yerlerinden madde kullanımlarıyla ilgili herhangi bir şikâyet gelip gelmediğini sorduğumuzda cevap olarak “ Madde kullanıyorlar diye herhangi bir şikâyet almadım. Çıraklarımızdan, öğrencilerimizden madde kullanımı ile ilgili bize şu ana kadar gelen bir bilgi yok.” ifadelerini kullanmıştır. Her iki ÇEM Yetkilisinin verdiği ifadelerden anlaşılacağı üzere çırak gençlerin ne iş yerlerinde ne de ÇEM’de madde kullanımı söz konusu değildir. Bu durumda çalışma hayatı giren çırak gençlerin fiziksel direnç gerektiren işlerde çalışması, yaptıkları işlerin el işçiliği gerektirmesinden dolayı dikkat ve konsantrasyon gerektirmesi ve müşterilerle yüz yüze iletişim halinde olmaları gençlerin madde kullanımını engellemektedir çıkarımını yapabiliriz. Bu çıkarım ÇEM Yetkilisi 1’e aktarılmış, kendisinin konu hakkında görüşleri alınmıştır:

“ÇEM Yetkilisi 1: Kesinlikle evet çünkü şu an özellikle sanayiinin içerisindeyiz. Bir dükkâna akşama kadar bir sürü müşteri geliyor. Bu gelen müşteriler iş yerindeki ustanın ya da çalışanların herhangi bir kötü alışkanlığı ahlaksızlığı küfürbazlığı veya işinde madde kullanımından dolayı işini aksatmasından dolayı bir daha gelmez. Bu iş müşteri ile dönen bir şey eğer müşteriniz yoksa barınamazsınız, işinizde olmaz, düzeninizde bozulur ister istemez kaybolup gidersiniz. Durum bu yani kimse bu tür insana gelip de aracını tamir ettirmek istemez.” (ÇEM Yetkilisi 1)

(ÇEM Yetkilisi 1)

Son olarak, konu hakkında Usta 1’in gözlemlerine yer verilebilir. Usta 1’e sanayi ortamındaki gençlerin madde kullanım alışkanlıkları sorulmuştur. Usta 1 cevap olarak aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Usta 1: Sanayi ortamında zayıftır, diğer ortamlara göre yüzdelik kıyaslarsak sanayide elemanların %2-5 kullanım vardır, sigara dersiniz çoğunda var. O çok yaygın, onu tabi yetiştiren ustalarla alakalı bizde mesela içiyoruz. Bizden de yanlış örnek alıyorlar orada yetiştirenlerinde suçu var, o sigara ile alakalı daha böyle ağır madde bağımlısı yok, az yani.” (Usta 1)(Usta 1)

ÇEM Yetkilileri ve Usta 1’in ifadeleri değerlendirilecek olursa çırak gençlerin sigara dışında madde bağımlılıkları görülmemektedir. İş yerlerinde ve ÇEM madde kullanmayan gençlerin serbest zaman etkinliklerinde kendi ifadelerine göre bağımlılık

yapıcı madde kullanmamaktadır. Ancak ırak gençlerden bazıları özel günlerde nadiren alkol kullanmaktadırlar.



TARTIŞMA

Bu bölümde, yapılan saha çalışmasından elde edilen bulgular, alanyazındaki verilerle karşılaştırılıp tartışmaya sunulacaktır. Bu araştırmada öncelikle sosyal bilimlerde gençlik ile alakalı alanyazın değerlendirilmiştir. Sonrasında çırak gençler ile alakalı alanyazın taraması, saha araştırması ve saha bulgularının analizi yapılarak elde edilen veriler tartışmaya sunulmuştur. Sahadan elde edilen verilerin alanyazını genişlettiği varsayılmaktadır. Özellikle okulu terk eden gençlerin örgün eğitim hayatı sonrası neler yaptıklarına dair alanyazında yeterli bilgiler bulunmamaktadır (Uysal, 2006: 41). Bu çalışma sayesinde okulu terk eden gençliğin bir kısmının keşfedilmiş olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırmadan elde edilen bazı saha verilerinin alanyazını desteklediği görülürken, bazı saha verilerinin ise alanyazındaki bilgilerle örtüşmediği saptanmıştır.

Öncelikli olarak çırak gençleri tanımlamak için birinci ana tema, eğitim teması olmuştur. Eğitim olgusu bugün refah seviyesi yüksek modern toplumlarda dahi tartışılmaktadır. Üniversite mezunu olanların şirket hayatlarında dahi şirket içi eğitim alması günümüzde eğitimin bir sınırının olmadığına bir göstergesidir. Bu araştırmaya katılan araştırma grubunun genel görüşü ise haftada sadece bir gün ÇEM’de kendi alanıyla alakalı eğitim verilmesinin kendilerine yeterli geleceği yönündedir. Çırak gençlerin uğraştıkları mesleklerle ÇEM’de aldıkları eğitimin birbiriyle bağlantılı olması, onların eğitim hayatlarına anlam katmıştır. Ancak şu anki eğitim hayatlarından memnun görünen çırak gençlerin örgün eğitimden kopma süreçleri sancılı olmuştur.

Çırak gençlerin okulu terk etmelerini detaylı bir şekilde tanımlamak için onların okuldan kopma süreçleri incelenmiştir. Bunun nedenleri arasında okul terki kararının, anlık bir karar olmaması vardır (Taylı, 2001: 93). Okuldan kopma süreçlerinin incelenmesinin diğer nedeni ise çıraklaşma kavramını tanımlamak için gerekli veriyi toplamaktır. Okuldan kopma süreçlerinden kasıt, çırak gençlerin okulu terk etmelerinden önceki zaman diliminde neler yaptıklarının ve nasıl bir duygu durumunda olduklarının tespit edilmesidir. Bu noktadaki çırak gençlerin ortak özellikleri, onların örgün eğitim hayatlarında yarı zamanlı çalışmalarıdır. Gençlerin örgün eğitimde yarı zamanlı çalışmaları onların dar gelirli ailelerden gelmeleriyle açıklanabilir. Gençler kendi harçlıklarını kazanmak ve ailelerine destek olmak için örgün eğitim hayatlarında yarı

zamanlı çalışmışlardır. Örgün eğitim içerisinde yarı zamanlı çalışma olgusu, öğrenciler açısından düşünüldüğünde, bir yandan akademik başarıya katkı sağlayacağı gibi diğer yandan okul terkini tetiklemektedir (Taylı, 2008: 99). Bu araştırmada örgün eğitim içerisinde yarı zamanlı çalışma olgusu okul terkini tetiklemiştir.

Alanyazına bakıldığı zaman okul terki ve nedenleri üzerinde geniş çaplı çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Taylı, 2001; Uysal, 2008; Özer, Gençtanırım ve Ergene, 2011; Bayhan ve Dalgıç, 2012; Şimşek, 2011; Boyacı ve Öz, 2018). Yine alanyazında okul terki ve nedenleri için onlarca neden sıralanmıştır. Bu araştırmaya katılan katılımcıların genelinde, okul terki kararı alırken bireysel hareket ettikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların okul terki kararı alırken bireysel hareket etmelerinde örgün eğitim yıllarında yarı zamanlı çalışmalarının etkisi olduğu düşünülmektedir. Onlar, okul terki öncesi çalışma kararı almışlardır ve okulu terk ettikten sonra düzenli bir çalışma hayatına başlamışlardır. Yani çırak gençlerde sebepsiz okul terki söz konusu değildir. Onların okulu terk etmekteki amacı çalışma hayatına atılmaktır. Bunun nedeni, çırak gençlerin kendilerini örgün eğitim hayatlarında gerçekleştiremediklerinden dolayı okulu terk etmeleridir. Yapılan bir araştırmaya göre (Şimşek, 2011) okulda yeteneklerini gösterebilen öğrencilerin okulu terk etme oranlarının düşük olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu açıdan okulu terk eden çırak gençlerin çoğunluğu kendilerini örgün eğitim hayatlarında sergileyememişlerdir. Tüm bunlarla birlikte günümüzde verilen örgün eğitim sisteminin her genç için işlevsel olmadığını savunan araştırmacılar da vardır. Onlara göre okul terki her zaman olumsuz algılanmamalıdır (Dekkers ve Claassen, 2001). Araştırmacıların bu görüşlerini destekleyen bulgular bu araştırmada mevcuttur. K16'nın söylemleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Diğer yandan bu araştırmaya katılan çırak gençlerin okul terki nedenleri arasında başta okula karşı duydukları ilgisizlik bulunmaktadır. Çırak gençlerin okula karşı ilgisiz olmalarının nedenleri arasında onların verdikleri ifadelerle göre, öğretmenleriyle olan ilişkilerinde problem yaşamaları, ders içeriklerinin sıkıcı ve ağır olması vardır. Yine bu araştırmada okul terkiye bağlı çıkan sonuçlardan görülecektir ki çırak gençlerin eğitim sorunu aslında ilgisizlik ve adaptasyon sorunudur. Mili Eğitim Bakanlığı tarafından okul terki ve sınıf tekrarı ile alakalı hazırlanan rapora göre, öğrencilerin okulu sevmemesi ve ilgi duymaması, sınıf tekrarına, daha sonrasında da okul terkiye neden olabilmektedir (MEB, 2013: 25). Örgün eğitimde adaptasyon sorunu yaşayan gençlerin ÇEM'de böyle

bir sorunla karşılaşmadıkları gözlemlenmiştir. Bunun nedeni olarak ÇEM'deki ders içeriklerinin icra ettikleri mesleklerle alakalı olması, haftalık ders saatlerinin örgün eğitime nazaran daha az olması ve ders içeriklerinin örgün eğitime nazaran daha hafif olmasıdır.

Çırak gençlerin okulu terk etmenlerinde önemli faktörlerden olan okula karşı ilgisizlik ve adaptasyon sorunu yaşamalarının yanında çevresel faktörler de okul terkinin tetikleyen unsurlar arasındadır. Bundan dolayı araştırmaya katılan çırak gençlerin okul terk nedenleri arasında kaçınılmaz olarak çevresel faktörlerin etkisi olduğu da gözlemlenmiştir. Çevresel faktörler arasında yer alan ailelerin alt gelir grubuna dahil olmaları, kötü arkadaş çevresi, öğretmenleriyle problem yaşamaları, bazı katılımcıların kırsal bölgede yaşamaları (Uysal, 2008: 140) çırak gençleri okul terkine iten nedenler arasında sayılabilir.

Çırak gençlerin okul terki nedenleri araştırılırken kategorilendirilen bir diğer durum da gençlerin bu kararı almaları karşısında ailelerinin tutumudur. Ailelerin eğitimin önemini kavrayamamış olmaları, gençlerin okulu terk etmelerinde önemli bir faktördür (Dam, 2008). Aileler, gençlerin okulu terk etmelerini teklif etmemişlerdir. Ancak aileler, gençlerin bu kararı almalarına karşı direnç de göstermemişlerdir. Bu durum ailelerin düşük eğitim seviyesine ve onların dar gelirli olmalarına bağlanabilir. Gençlerin lise ve üniversite masraflarını karşılamak, aileler için maddi bir yükümlülük anlamına gelmektedir. Gençlerin okumak yerine çalışmayı tercih etmeleri, en azından gençlerin kendi ihtiyaçlarını karşılayacakları ve aile ekonomisine katkı da bulunacakları anlamına gelmektedir. Bu durum dar gelirli aileler için cazip gelmektedir. Bundan dolayı aileler, gençlerin okulu terk etmelerine sessiz kalmaktadırlar. Ailelerin ortak özelliği ise gençlerin, eğer çalışacaklarsa, okulu terk etmelerine rıza göstermeleridir. Bu noktada aileler kendi çocuklarının başıboş gençlik grubuna dahil olmasını istememektedirler.

Bunun yanında çırak gençlerin ailelerinin okul terkine karşı tutumları incelenirken ailelerin eğitim durumları da ortaya çıkmıştır. 3. Bölümde verilen ‘‘Çırak Gençlerin Sosyo-Demografik Tablosu’’na göre onların ebeveynlerinin eğitim seviyesi düşüktür. Bu durum gençlerin okul terki kararı almalarını etkileyen bir faktördür (Oral ve McGivney, 2014). Katılımcılardan sadece K0, K24, K27, K28, K29 ve K34'ün babaları lise mezunudur. Diğer katılımcılarının babaları ilköğretim ve ortaokul mezunudur.

Katılımcıların annelerinden ise sadece K8'in annesi açık lise mezunudur ve diğer katılımcıların annelerinden lise mezunu yoktur.

Okul terkinde ailelerin tutumu incelenirken, kayıt altına alınmak istenilen bir diğer durum da parçalanmış aile tipi ya da boşanma olgusudur. Ebeveynlerin boşanma durumu gençlerin örgün eğitim içerisinde kalmalarını zorlaştıran ve okul terkini kolaylaştıran bir faktör olarak tespit edilmiştir (Dam, 2008: 83). Diğer yandan çırak gençlere göre eğitimin uzun ve maliyetli olması onların eğitim hakkında olumsuz algılara sahip olmalarına neden olan bir diğer faktördür. Aslında bu olumsuz önyargıları etkileyen unsur, çırak gençlerin ailelerinin dar gelirli olmalarıyla ve ailelerin eğitim seviyelerinin düşük olmasıyla alakalıdır. Dar gelirli aileler için kendi çocuklarını lise ve üniversitede okutmak onları ağır bir maddi yükün altına sokmaktadır. Bu durumda gençlerin çalışma hayatına atılmaları en azından ailelerine destek olmayacaksa bile kendi ihtiyaçlarını karşılamaları, maddi olarak dar gelirli aileler için kolaylık sağlamaktadır (Sezgin, F. vd., 2016).

Çırak gençlerin okul terkinde etkili olan bir diğer faktör arkadaş etkisidir. Okul terkinde arkadaş etkisi alanyazınında geniş bir yer bulmaktadır (Barclay ve Doll, 2001; Uysal, 2008; Sezgin, F. vd., 2016). Bu çalışmada çırak gençlerin okul terki nedenleri arasında arkadaş etkisi incelendiğinde onların okulu terk etmelerinde arkadaşlarının etkisi olduğu fakat bu etkinin okul terki nedenleri arasında temel teşkil etmediği tespit edilmiştir. Katılımcıların verdiği ifadelerde arkadaş etkisi daha çok kötü alışkanlıklara başlama ve yanlış sosyal çevre edinme sebebidir.

Alanyazında bahsi geçmeyen ancak bu araştırma için okul terki nedeni sayılan “çocukluk hayali meslekler” ise bazı çırak gençler için okul terki sebebi sayılmaktadır. Yapılan bu araştırmanın en can alıcı özelliklerinden biri olan bu durum araştırmacı tarafından okul terki araştırmalarında gündeme getirilmesi için alt kategori haline getirilip tartışmaya sunulmuştur. Bazı katılımcıları okul terkine iten çocukluk hayali olan meslekleri icra etme çabasının altında, merak duygusu yatmaktadır. Merak duygusunu çocukluktan beri besleyen gençler ilk fırsatta hayallerini gerçekleştirmek için okul terki gibi riskli bir eylemi gerçekleştirmekten kaçınmadıkları tespit edilmiştir.

Çırak gençlerde okul terkenden sonra Çıraklık Eğitim Merkezi'ne kayıt yaptırıp üretim veya hizmet sektöründe çalışmaları, akranlarına göre eğitime yönelik

düşüncelerinin değişmesine neden olmuştur. Onlar için eğitim, erkek odak grubunun değerlendirmesinde görüldüğü gibi, meslek edinmek ya da zanaat öğrenmek amacıyla yapılırsa kıymetlidir. Bu noktada lise ve üniversite mezunlarında görülen mezuniyet sonrası iş sahası belirsizliği çırak gençlerde görülmemektedir. Çırak gençler belirledikleri iş sahası üzerinde eğitim almayı kabul etmektedirler. Bu kabulün ortaya çıkardığı bir sonuç ise onların beyaz yakalı olma olasılığını zorlaştırmaktadır. Burada eğitim algısını etkileyen bir diğer unsur, çırak gençlerin çalışma hayatına başlamasıdır. Çalışma hayatına başlamak ve bir iş sahası üzerinde kendini geliştirmek çırak gençler için örgün eğitim hayatının bitmesi anlamına gelmektedir.

Bu araştırmaya katılan araştırma grubunun bir diğer özelliği de hayat planlarından örgün lise ve üniversite eğitimlerini tamamen çıkartmış gençlerden oluşuyor olmasıdır. Araştırma grubunun özellikleri her ne kadar böyle olsa da katılımcıların verdiği ifadeler hatırlanacak olursa onlar, örgün eğitim gören gençlerin okulu terk etmeleri taraftarı değillerdir. Yine çalışma hayatına girdiklerinden dolayı, onların örgün eğitime geri dönüş yapmaları zordur. Çırak gençler arasında örgün eğitime geri dönmeye çalışan gençlerin ise okul hayatına tutunamadıkları tespit edilmiştir. Çırak gençlerin hali hazırda çalışıyor ve bir meslek üzerine eğitim alıyor olmaları, onların üniversitede eğitim görmek konusunda geç kalınmışlık hissine kapılmalarına neden olduğu araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir. Karşımızda çalışma hayatına odaklanmış bir gençlik kitlesi vardır. Onların şu anki çalışma hayatlarına odaklanmalarından dolayı ortaya çıkan olumsuz bir düşüncesi ise lise veya üniversite mezunu olsalar dahi şu anki kazandıkları gelirden fazla bir kazanç elde edemeyecekleridir. Onların böyle düşünmelerinin nedenleri arasında kendi sosyal çevrelerindeki lise veya üniversite mezunlarının iş durumları ve yaşadıkları ilin sosyo-ekonomik yapısının özellikleri vardır.

Bu araştırmanın ikinci ana temasında ise çırak gençler ve çalışma hayatı ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Çırak gençlerin çalışma hayatlarına dair bazı açıklamalar da onları dışarıdan gözlemleyebilen ustalardan gelmiştir. Bu araştırmada ortaya çıkan, Saha Gözlem Raporu 2 (Ek2)'deki ustaların verdiği ifadelere göre, çırak gençler sabırsızdır. Ayrıca çırak gençler sıklıkla işyeri değiştirmektedir. Çırak gençlerin sıklıkla iş yeri değiştirmeleri, çalışma ortamına adapte olamamalarına ve işe başlama süreçlerine bağlanabilir.

Çırak gençlerin işe başlama süreçleri ise genel itibariyle okul terkenden öncedir. Onların bir işe girmeleri konusunda genel eğilim olarak aileden veya yakın akrabadan bireylerin etkisi görülmektedir. Bu araştırma için yapılan saha çalışmasında çırak gençlerin arkadaş etkisiyle işe başlaması nadiren görülen durumlardandır. Çırak gençler herhangi bir şekilde çalışma hayatına başlarsalar da genel olarak onlar çalışma hayatında zorlanmaktadırlar.

Çalışma hayatı hakkındaki çırak gençlerin ilk söylemleri ise çalışma hayatının zor olduğu üzerinedir. Onların yaptıkları işler genelde fiziksel direnç gerektiren üretim veya hizmet sektörüyle alakalı işlerdir. Katılımcılar uzun mesai saatlerinden ve yorgunluktan şikayetçidirler. Örgün eğitimi terk edip çalışmayı tercih eden çırak gençler arasından işini severek yapanlardan bu tarz şikayetlere rastlanılmamıştır.

Çırak gençlerin çalışma hayatları araştırılırken onların çalışan kimliklerine büründükleri ortaya çıkmıştır. Unutulmamalıdır ki çırak gençler aynı zamanda MEB'e bağlı bir eğitim merkezi olan ÇEM'de, bir işyerinde çalışan olmanın yanında öğrencidirler. Buna rağmen çırak gençler kendilerini çalışan olarak tanımlamaktadırlar. Onların çalışan kimliği öğrenci kimliğine nazaran daha ağır basmaktadır. Ergenlik dönemine denk gelen kimlik inşası sürecinde çalışma hayatına atılan gençlerin çalışma hayatında her zaman başarılı olmadıkları tespit edilse (Atak, 2011: 173) de bu çalışmaya katılan çırak gençlerin çalışan kimliklerini kazanmaları sayesinde çalışma hayatında başarılı oldukları tespit edilmiştir. Çırak gençlerin yeni çalışan kimliklerinin en önemli özelliklerinden birisi, yaşlılarına göre daha olgun bir taraflarının inşa sürecine katkısı olduğudur.

Bu araştırmanın üçüncü ana temasında ise çırak gençlerin gelecek beklentileri saptanmaya çalışılmıştır. Onların gelecek beklentileri daha çok çalışma hayatı üzerine yapılan planlarla veya hayallerle ilişkilidir. Bu noktada, çalışan gençlik grubu içerisinde yer alan çırak gençliğin gelecek beklentilerinin çalışma hayatına yönelik olması bağlı bulunduğu çalışan gençlik alt grubunun gelecek beklentileriyle uyumaktadır (Burcu, 1997: 24). Genel olarak çırak gençlerin gelecek beklentileri ustalık belgesi almak ve işyeri sahibi olmaktır. Saha Gözlem Raporu 2 (Ek2)'deki ustaların verdiği ifadelere göre çırak gençlerin en önemli hayallerinden olan "usta olup iş yeri açmak" olgusunun görünürde ulaşılamayacak ve imkânsız bir hayal olmadığı açıktır. Ustaların programda

verdiği ifadelere göre bu hayali gerçekleştirmenin belirli başlı noktaları vardır. Genel olarak başarının anahtarı olarak ifade edilen bu unsurlar: işini seyerek yapmak, sabırlı ve saygılı olmak, teknolojiyi takip etmektir. Böylelikle gelecek beklentileri arasında çalışma hayatına dair plan yapan çırak gençlere de yol haritası çıkmıştır.

Çırak gençlerin eğitime yönelik beklentileri ise daha geri plandadır. Çırak gençlerden bazıları usta olup işyeri açtıktan sonra açık öğretim üzerinden lise veya üniversite eğitimlerini tamamlamak istemektedirler. Onların gelecek beklentileri arasında önce iş sonra eğitimin gelmesini çırak gençlerin geleceğe dair somut ve gerçekçi adımlar atmak istemelerine bağlayabiliriz. Onların gelecek beklentilerinde çalışma hayatının ön plana çıkması çırak gençlerin olgunlaştıklarının bir başka ibaresi olduğu düşünülebilir (Artar, 2003: 23).

Çırak gençler meslek edindikleri için veya meslek ediniyor oldukları için gelecek kaygısı gütmemektedirler. Bu noktada çırak gençlerin gelecek beklentisi, örgün öğretim gençliğinden farklıdır (Uluçay vd., 2014: 224). Ancak onların gelecek beklentileri araştırılırken sınırlandırılmış-kısıtlı beklentiler içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Onlar sosyal faydayı gözeterek bir hayal kurup peşinden gitmenin bireyin yaşamında itici güç oluşturacağını ve yaşam kalitesini artıracağını farkında değildirler. Bundan dolayı çırak gençler geleceğe dair plan yaparken, onların yardıma ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Bu açıdan çırak gençlerin gelecek planları yapabilmeleri için onlara rehberlik hizmeti verilmesinin yararı olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın son temasında çırak gençlerin çalışma hayatları dışındaki zamanlarını nasıl, nerede ve ne şekilde değerlendirdiklerini tespit etmek için onların sosyalleşme pratikleri incelenmiştir. Çırak gençlerin yaşamlarında, çalışma hayatı geniş bir yer kapladığı için onlar sağlıklı bir şekilde sosyalleşmemektedirler. Ayrıca çırak gençler fiziksel direnç gerektiren meslekleri icra ettikleri için mesai dışındaki zamanlarını verimli bir şekilde değerlendiremediklerinden şikayetçidirler.

Toplumbilimci Durmazedier'in üç boyutlu boş zaman değerlendirmesine (Güçlü, 2013: 161) göre çırak gençlerin dinlenme ve eğlenme faaliyetleri yaptıkları fakat kendilerini geliştirmedikleri tespit edilmiştir. Çırak gençler boş zamanlarını daha çok stres, yorgunluk ve can sıkıntılarını atmak için değerlendirmektedirler. Ancak onlar kendilerini geliştirmeye zaman ayırmamaktadırlar.

Çırak gençler boş zamanlarını daha çok arkadaşlarıyla veya aileleriyle değerlendirmektedirler. Buradan onların kendilerine vakit ayırmadıklarını, bireysel zaman değerlendirmesi yapmadıkları ortaya çıkmaktadır. Çırak gençlerin serbest zaman etkinliklerinde bulunmadığından dolayı saha bulgularının da destekleyeceği üzere çırak gençlerin düzenli kitap okuma alışkanlıkları yoktur ve onlar hobi sahibi değildir.

Çırak gençler, serbest zaman etkinlikleri olarak, sosyal etkinlikleri yani arkadaş veya aileleriyle buluşup gezmeyi, sohbet etmeyi veya alışveriş yapmayı tercih etmektedirler. Ayrıca onların, entelektüel (konferans, seminer vb.) ve sanatsal (edebiyat, tiyatro vb.) etkinlikleri serbest zaman etkinlikleri olarak değerlendirmedikleri tespit edilmiştir.

Birbirine çok yakın anlamlar olan serbest zaman etkinlikleri ve boş zaman değerlendirmesi kavramlarından yola çıkarak çırak gençlerin kaliteli bireysel zaman geçirerek kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Bunun için de onlara uygun zaman ve ortam sağlanmalıdır. Bu konuda özellikle işveren, usta veya patronların yardımı gerekmektedir. Onların genç oldukları ve kendilerini geliştirmeleri gerektiği unutulmamalıdır.

Sadece çırak gençler için değil günümüz gençliği için de, bir alışkanlıktan da öte bağımlılık haline gelen sosyal medya kullanımı bu çalışmada kategorilendirilen sosyal olgular arasındadır. Çırak gençlerin geleceğe yönelik hedef ve beklentileri çalışma hayatı üzerine olduğu halde devletin kalkınma planlarından, ülke veya yaşadıkları ildeki ekonomik gelişmelerden ve siyasi gündemden bahsetmiyor olmaları günümüz apolitik gençlik yapısı örneklerindendir (Bayhan, 2014: 22). Ayrıca çırak gençler apolitik yapıda olmaları dolayısıyla haber ve bilgi edinme amaçlı medya yayın organlarını takip etmedikleri söylenebilir. Çırak gençlerin medya ile olan ilişkileri daha çok sosyal medya üzerinden yürümektedir.

Çırak gençlerin sosyal medya tüketim alışkanlıkları incelendiğinde onların sosyal medya bağımlısı oldukları gözlemlenmiştir. Her ne kadar sosyal medyayı kullanmak istemeseler de günün belirli bir kısmını sosyal medya ile harcamaktadırlar. Bu çalışmada dikkat çeken bir bulgu da onların sosyal medyayı iş amaçlı kullanmadıklarıdır. Çırak gençlerin sosyal medyayı iş amaçlı kullanmaları yani beğenilen

işleri sosyal medyada paylaşımları onlar için hem motivasyon kaynağı hem de kendilerini geliştirebilecekleri profesyonel kişilerle iletişim kurma aracı olabilir.

Çırak gençlerin harcamaları ve tüketim alışkanlıkları incelendiğinde onların gelir sahibi oldukları halde bu konudaki en önemli eksikliği maddi birikim yapmamalarıdır. Buna kendi işlerinin patronu olma hedefi veya beklentisi içerisinde olanlar da dahildir. Onların harcamaları daha çok kıyafet ve sigara üzerinedir. Ayrıca çırak gençler arasında motorlu araç sahibi olanlar için bu araçların yakıtlarına yaptıkları harcamalar onların yaptığı en çok harcamalar arasındadır.

Çırak gençleri tanımlamada kullanılan ve araştırmacıyı en çok zorlayan konu ise bağımlılıktır. Çırak gençler, yaşları itibarıyla madde kullanma risk grubu içerisinde yer alırlar (Tansel, 2017: 1456). Çırak gençler arasında en yaygın bağımlılık sigaradır. Çırak gençler sigaraya örgün eğitim yıllarında kötü arkadaş etkisiyle başlamışlar veya deneyimlemişlerdir. Ancak onların okul terki ve sonrasında iş hayatına atılmalarıyla sigara tüketimi artmıştır. Çırak gençlerin yakın çevrelerinde ve arkadaş ortamlarında alkol ve uyuşturucu kullanılmaktadır. Çırak gençler arasında alkolü deneyimlemiş gençler bulunsalar da onlar arasında düzenli alkol kullanan yoktur.

Bu araştırmada ortaya çıkan bir bulgu da çalışan hayatının gerekliliklerinden dolayı çalışma hayatının uyuşturucu madde kullanımını engellemesidir. Çırak gençler için çalışma hayatının gereklilikleri müşteriler ile iyi ilişki kurmaları ve yaptıkları işe dikkatlerini vermeleridir. Her iki unsur dikkate alındığında çırak gençlerin uyuşturucu kullanma olanağı görünmemektedir. Ayrıca katılımcıların verdikleri ifadelerle göre aralarında uyuşturucu madde kullanan yoktur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın son bölümünde temalar arasındaki bulgular birbiriyle ilişkilendirilerek hem bir sonuca varılmaya çalışılacak hem de bundan sonraki konu ile alakalı araştırmalar için önerilerde bulunulacaktır. Çırak gençlerin genel bir değerlendirilmesi yapıldığında toplum düzeni içinde olumlu bir tablo çizdikleri söylenebilir. Bazı gençlik gruplarındaki gibi risk grubu oluşturmadıkları, suça meyilli olmadıkları gözlemlenmiştir. Onların okul terkinden doğan olumsuz ve anti-sosyal davranışlar sergilemedikleri gibi toplumun düzenine ve sürekliliğe zarar vermediği yine bu araştırma sonucu ortaya çıkan bulgular arasındadır.

Her şeyden önce çırak gençleri, okulu terk eden değil eğitim kurumu değiştiren “çalışan gençlik” olarak nitelendirmek daha sağlıklı olacaktır. Çırak gençlerin çoğunluğu endüstri meslek ve meslek liselerini terk etmişlerdir. Bu noktada dikkat çeken husus; onların terk ettikleri örgün eğitimdeki branşlarını Çıraklık Eğitim Merkezi’nde devam ettirmeleridir. Ancak onların örgün eğitimden ÇEM’e geçişleri sancılı bir süreçte gerçekleşmiştir. Yine de onların yüksek öğretimi tercih etmemeleri, çalışma ve kendi hayatlarındaki kaliteyi düşürmektedir. Bu durum toplumun yenilikçi ve dinamik kitlesini oluşturan gençliğin, toplumu ileriye taşıyan gücünden beklenen faydanın alınmasına engel olmaktadır.

Çırak gençleri tanımlamak için yapılan bu araştırmanın merkezine okul terki gibi olumsuzlanan bir kavramı temel taşı kabul edip çırak gençlerin durumları açıklanmak istense de amaç onların okul terkinden dolayı pişman olduklarını kanıtlamak değildir. Bu noktada sorgulanması gereken, onları örgün eğitim sistemi içerisinde tutamayan unsurları tespit etmektir. Ayrıca gençlerin okul terki kararı aldıklarından dolayı onların büyük bir hata yaptıklarını ve bundan sonra da hata yapmaya meyilli olacakları izlenimi oluşturulmamalıdır. Her ne kadar okul terki nedenlerini sıralayıp bunları gençlerin kişisel kararlarına bağlasak da geri planda okul yetkililerinin büyük bir payı görülmektedir. Gençlerin okul ile yaşadıkları iletişim, adaptasyon ve ilgisizlik durumları gittikleri okul diye tabir edilen fiziki bina ile değil binanın içindeki yetkililerle, özellikle öğretmenlerle alakalıdır. Ancak öğretmenlerin gençlerde okul terkine neden olacak davranış sergilemelerinde bir kastı olmadığı daha önceki araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Bowditch, 1993). Öğretmenlerin eğitim kurumlarının en önemli yapı taşları olduğu

unutmamalı ve öğretmenlere okul terkinde kritik rollere sahip olduklarından dolayı onlara gerekli hassasiyet gösterilmelidir.

Bu araştırmada okuldan kopma sürecinin araştırılmasının sonucu olarak ‘‘Okul terki riskini taşıyan öğrenciler önceden tespit edilip onlara müdahale edilebilir mi?’’ sorusunun tartışmaya açılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Yine bu araştırmada katılımcıların en çok 8. sınıfı bitirdikten sonra ya da lise 1’’deyken okulu terk ettikleri tespit edilmiştir. Bu durumu bir ipucu varsayarsak, 8. sınıf ve lise 1 dönemleri okuldan kopma sürecinde riskli dönemler olarak tanımlanabilir. Bu dönemlerde öğretmenler tarafından örgün eğitimleri devam eden öğrenciler arasından okul terkine meyilli gençleri tespit edip onlarla birlikte okula bağlanma çalışmaları yapılabilir. Yine bu dönemler arasında tatillerini nasıl değerlendirebileceklerine dair bir rehber kitapçık hazırlanabilir. Ayrıca onların tatile çıkmadan ve tatilden döndükten sonra durumlarının analizini yapabilmek adına anket çalışmaları yapılabilir (ya da okul terkine meyilli gençleri tespit etmek adına anket çalışması veya derinlemesine mülakat çalışmaları yapılabilir. Araştırmacıya göre derinlemesine mülakat yapmak daha olumlu sonuç verecektir. Ancak okullardaki öğrenci sayısının yoğunluğundan dolayı daha hızlı sonuç almak adına anket çalışması yapmak da faydalı olabilir).

Bu araştırmada çırak gençleri tanımlamada ana kavram olarak kullanılan okul terki kavramı aynı zamanda ‘‘çıraklaşma’’ kavramı için temel taşı niteliğindedir. Çıraklaşma; örgün eğitim hayatında yarı zamanlı çalışmış okul ile çeşitli problemleri olan gençlerin okulu terk edip çırak olarak iş hayatına atılmasıdır. Çıraklaşma aslında belirli bir zaman diliminin sürecidir. Bu süreç üç aşamadan oluşur. Birinci aşama örgün eğitim hayatında yarı zamanlı çalışmaktır. İkinci ve aslında kırılma noktası olan aşama okul terkidir. Son aşama ise kalfalık belgesi almaktır. Kalfalık belgesi almalarıyla çalışma hayatlarında biraz daha profesyonellik kazanacaklardır. Sonrasında branşlarına göre belirli bir süre içerisinde ustalık belgelerini alarak işyeri açma hakkına sahip olacaklardır.

Bu araştırmada çırak gençlerin duyguları, deneyimleri ve düşünceleri üzerinden onları daha yakından tanımak için bir çalışma yapılmış olsa da araştırma süresince fark edilmiştir ki toplum tarafında çırak gençlerin üzerinde bir baskı bulunmaktadır. Onların okulu terk etmeleri ve çalışma hayatına atılmalarının toplum tarafından olumlu karşılanmadığı gözlemlenmiştir. Çırak gençlerin şu anki sosyal konumlarını olumsuz

eleştiren toplum, onları, usta olduğu ve işyeri açacağı zaman takdir edecektir. Aslında bu noktada toplumun çırak gençler gibi çalışan gençlik kesimine bakış açısında bir tezat tespit edilmiştir. Bu tezat şöyle açıklanabilir: Toplum gençleri çırakken onaylamazken usta olduklarında onaylamaktadır. Toplumun çırak gençleri onaylamama durumu örgün eğitimin dışında kalan gençliğin sapan davranışlara, norm ve değerlere uyum sağlayamama ihtimalinin yüksek olmasıyla bağdaştırılabilir. Bu noktada hem topluma hem de çırak gençlere onların çalışma hayatı içerisinde öğrenci oldukları hatırlatılmalıdır. Toplum tarafından çırak gençlerin onaylanması en çok çırak gençlerin hayatını kolaylaştıracaktır. Aksi halde toplumun çırak gençler üzerindeki bu olumsuz algılamaları en çok çırak gençleri yıpratmaktadır. Çırak gençler her ne kadar istenmese de okulu terk etmiş olsalar dahi onların yaptıkları işlerin ne kadar önemli olduğunun farkına varılmalı ve toplum tarafından onaylanmalıdırlar.

Çırak gençlerin aldığı okul terki kararı yine onların verdikleri ifadelere göre toplum tarafından onaylanmaması durumu çırak gençlerde itibar ve prestij kaybına neden olmuştur. Halbuki onlar alternatif bir eğitim sistemi içerisinde eğitimlerine devam etmektedirler. ÇEM’de aldıkları eğitim sonunda ustalık belgesi, iş yeri açma yetkisi ve iş sahasında hali hazırda uzun bir tecrübe ile hayatlarına devam edebilirler.

Çırak gençlerin eğitime yönelik düşünceleri tespit edilmeye çalışılırken Çıraklık Eğitim Merkezi hakkında değerlendirmelere de gidilmiştir. Onların eğitim aldıkları tek eğitim kurumu olan ÇEM, onları çalışma hayatına hazırlamaktadır. Bunun içinde onlara, kendi iş sahalarında kullanacakları yeterli bilgi ve donanımı vermektedir. Ancak ÇEM, yönetmelik ve kapsam gereği çırak gençlerin keşfedici ve yaratıcı yönlerini ortaya çıkaramamaktadır. Her ne kadar durum böyle olsa da ÇEM’de düzenlenen faaliyetlerden ve yapılan programlardan yola çıkarak ÇEM idaresinin ve yetkililerin bireysel çabaları sayesinde çırak gençlere bir vizyon kazandırılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca sadece ÇEM için değil hangi eğitim kurumu çatısı altında olursa olsun eğitim ve eğitimin içeriği her dönem tartışılan bir konu olmuştur.

Çırak gençliği eğitim ile ilişkilendirebileceğimiz bir diğer konu ise Açık Öğretim Lisesi’dir. Çırak gençliğin ÇEM’deki yönetmelik gereği açık öğretim lisesine kayıtlı olmaları onların eğitim açığını kapatmamaktadır. Açıktan lise okumak çırak gençler için işlevsel değildir. Ayrıca çırak gençler yoğun çalışma temposundan dolayı

Açık Öğretim Lisesi derslerine ve sınavlarına zaman ayıramamaktadır. Açık liseden çırac gençlerin verim alamaması daha çok onların çalıştıkları işyerleri ile alakalıdır. Onlar için örgün eğitim içerisinde bulunamamanın hissettirdiği toplumsal ve psikolojik baskıya karşı, bir savunma mekanizması geliştirmişlerdir. Bu savunma mekanizması ise açık öğretime kayıtlı olmaktır. Onlar için açık öğretim lisesine kayıt olmanın toplumsal ve psikolojik baskıyla mücadele aracı olduğu tespit edilmiştir.

Gençlerin çalışma hayatıyla tanışmasında etkili olan bir diğer faktör de ailelerin gençleri yanlış eğitme metodudur. Bu metotta kast edilen ailelerin, gençlerin eğitimin önemini anlamaları için okul dışı boş zamanlarda gençleri bir iş yerinde çalıştırmaları söz konusudur. Ailelerin bu tutumu, bu araştırma için hem okul terkini teşvik eden hem de erken yaşta çalışma hayatına atılmayı gerektiren bir unsur olarak tespit edilmiştir. Çırac gençlerin genelinde görülen bir durum olan okul terki öncesi yarı zamanlı çalışma okul terki sürecini kolaylaştırmaktadır. Bu noktada örgün eğitim hayatı içerisinde bir iş deneyimi olan gençler arasında okul terki ihtimalinin yüksek olabileceği gerçeği açığa çıkmıştır. Özellikle iş deneyimi bulunan gençler arasında, okulda problem yaşayan genç, okul değiştirmek yerine örgün eğitimi terk edebilmektedir.

Çırac gençleri çalışma hayatında zorlayan bir diğer konu ise onların iletişim problemleridir. Çırac gençler, çalışma hayatında müşterilerle ve ustalarla iletişim problemi yaşamakta olup kendilerini ifade etmede güçlük yaşamaktadırlar. Ancak çırac gençlerin çalışma hayatında yaşadıkları iletişim problemleri onlar için aşılamayacak bir problem değildir. Bilakis onların iletişim problemleri ile mücadele etmelerinin onları olgunlaştırdığı düşünülmektedir. Çırac gençlerin iletişim problemlerinin ana kaynağı iletişim becerilerini geliştirecek eğitimden mahrum olmaları, ortak iletişim dili kurdukları akranlarıyla yeteri kadar vakit geçirememeleri ve yetişkinlerle gereğinden fazla iç içe olmalarıdır.

Çalışma hayatına atılmaları sayesinde çırac gençler bir meslek edinmişlerdir. Bundan dolayı kendilerinin düzenli gelirleri vardır ve bu sayede hem kendi hem de ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. Ancak elde ettikleri gelirleri biriktirerek sahip oldukları metalar ve profesyonellik seviyesi ne olursa olsun bir meslek icra ediyor olmaları çırac gençlerin örgün eğitime bakış açılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca çırac gençler çalışma hayatının zorluklarından her ne kadar şikayetçi olsalar dahi

çalışma hayatına artı değer olarak bakmaktadırlar. Tüm bu pozitif bakış açılarının yanında araştırmacının altını çizdiği nokta ise gençlerin meslek edinmeyi önceleyen tavırlarının yanında eğitimin rolünü küçümsedikleridir.

Çırak gençler geleceklerini henüz planlamış değillerdir. Ancak onlar hayallerini gerçekleştirmek yerine hedeflerinin peşinden gitmektedirler. Aslında çırak gençler için birbirine yakın olan “hedeflerin peşinden gitmek” ile “hayalleri gerçekleştirmek” kavramları arasında ciddi bir fark yoktur fakat arada bakış açısı bulunmaktadır.

Çırak gençler, toplumsal statü ve prestij kazanmak için kendi hayatlarında bir kırılma noktası beklemektedirler. Bu kırılma noktası ise ustalık belgesi almak ve imkânı olanlar için iş yeri açmaktır. Bu açıdan bakıldığında çırak gençler diğer gençlik grupları arasında başı boş ve problemlili gençlik gruplarıyla aynı kategoriye konulamaz. Çırak gençlerin en önemli özelliklerinden bir tanesi de okulu terk eden gençlik arasında gelecek vadeden bir gençlik grubudur. Onlar, ergenlik çağlarında radikal kararlar (okul terki ve çalışma hayatına atılma gibi) alarak standart bir gencin izlediği yoldan farklı bir yol tercih etmektedirler.

Bu araştırmada görülmüştür ki çocukluk hayali meslekler bazı gençleri çalışma hayatına iterek onları çıraklaştırmıştır. Günümüz örgün eğitim sisteminde gençlerin hayallerindeki mesleğe ulaşma yöntemi olarak, karşımıza okul terki çıkmamalıdır. Bundan dolayı çırak gençlerin eğitim algıları tespit edilmeye çalışılırken araştırmacı tarafından tespit edilen ve alan yazınına katkısı olacağını düşünülen “çocukluk hayali meslek” kavramı üzerinden gençlerin “çıraklaşması” durumu incelenebilir. Artık günümüzde merak duyduğu şeye dair eğitim alan ve merak duyduğu alanda çalışanlar şanslı sayılmaktadır. Bireyin sevdiği işi yapması, onun yaşam kalitesini artırır. Hem bireye hem de topluma fayda sağlayacağı bir eğitimin alınması toplumda hedeflenen bir gerçekliktir. Ancak istediği mesleği yapmak adına bireyin eğitimini yarıda bırakması ortaya çıkacak faydanın tesirini azaltmaktadır. Bu araştırmada görüleceği üzere gençlerin sevdiği alanda lisans ve hatta lisansüstü eğitim alıp iş hayatına atılması yerine liseyi terk edip çıraklaşmasından dolayı sosyal çevre ve örgün eğitim sisteminin eleştirileri yapılabilir.

Günümüz örgün eğitim sistemi gençlerin hayal güçlerini ve merak duygularını desteklemek yerine gençleri rutin düzeni takip etmek üzere teşvik etmektedir. Halbuki eğitim sistemi bireyde yaratıcılık kabiliyetini geliştirmesine katkı sağlaması gerekir. Önemli olan gençlerin merak duygularını örgün eğitim sistemi içerisinde değerlendirebilecekleri uygun ortamı sağlamaktır. Bundan dolayı örgün eğitim sistemi içerisindeki müfredat özellikle sayısal içerikli dersler, gençlerin merak ve hayal güçlerini destekleyecek içeriklerle desteklenmelidir. Ders içeriklerinin gençlerin ilgisini çekebilecek hale getirilmelidir. Bu noktada öğretmenlere büyük iş düşmektedir. Ayrıca gençleri anlamak ve onları duymak için aile okul iş birliğiyle sürekli iletişim halinde bulunmaları gerekmektedir.

Çırak gençler her ne kadar çalışan kimliklerine bürünseler dahi onlara hala öğrenci olduklarını hissettirmek ve eğitim alma gerekliliklerini hatırlatmak gerekmektedir. Onlar sadece kendi geleceklerine farklı bir yol çizmişlerdir. Hem de bunu kendi alın terleriyle yapmaktadırlar. Çırak gençlerin başarılı oldukları koşullara göre bir eğitim organizasyonuna ihtiyaçları vardır. Kaldı ki sürekli öğrencileri test eden bir eğitim sistemi içerisinde bir gencin ders notlarının düşük olması, ondan gelecekte verim ve toplumsal fayda sağlanamayacağı anlamı çıkarılmamalıdır. Amaç hangi eğitim yuvası çatısı altında olursa olsun, gençlerin daha iyi bir eğitim verebilmek ve onları eğitim sisteminin içinde tutmaktır!

Bu araştırmada ânı yaşayan, gündelik hayatın şartlarına göre hareket eden bir araştırma grubuyla karşılaşılımıştır. Ancak katılımcılar arasında imkân olsa sosyal yardım yapmak isteyen gençler bulunmaktadır. Bunun dışında onlar arasında kendisine ve topluma artı değer sağlayacak gelecek beklentileri içinde olmadıkları tespit edilmiştir. Bunun nedeni onlara verilen eğitimin yetersizliği ve sosyal çevrelerinde onlara vizyon kazandıracak yetişkin bireylerin bulunmamasına bağlanabilir.

Her şeyden önce çırak gençler kendilerine ve topluma fayda sağlayacak amaçlar geliştirmelilerdir. Bu konuda onların hedef ve hayallerinin gerçekleşebileceği ihtimali üzerinde düşünmeleri onlara iyi gelecektir. Onlara bu ihtimali aşılacak vizyon sahibi öğretmenlere, ustalara ve arkadaşlara ihtiyaç vardır. Aynı zamanda bir hedef veya hayal peşinden gitmelerini destekleyecek entelektüel materyallere de ihtiyaçları vardır.

Başarı temalı biyografik filmler izlemek veya kitaplar okumak onları motive edecektir. Bundan dolayı onların boş zaman değerlendirmelerini ve serbest zaman etkinliklerinin kalitesini arttırmak gerekmektedir. Çıracak gençlerin kişisel gelişimleri için kendilerine zaman ayırmaları, okuma alışkanlığı ve hobi edinmeleri, entelektüel ve sanatsal faaliyetlerde bulunmalarına ihtiyaçları vardır. Bunun yanında bilimsel ilerlemeyi anlatan tarih dersleri onları yaptıkları işlerde motive edebilecektir.

Son olarak bu araştırmada çıracak gençlerin çoğunluğunun üretim sektöründe olmasına rağmen kendi kültürel geçmişlerinden gelen yenilikler ve insan yaşamını kolaylaştıracak buluşlar yapamadıkları gözlemlenmiştir. Bu durum şu anki eğitim gördükleri eğitim merkezinin sorunu değil Türkiye'deki genel bir eğitim sorunudur. Bunun nedeni yaratıcılık duygularını desteklemeyen bir eğitim sistemi içinde olmalarıdır. Sadece çıracak gençler için değil örgün eğitim içerisine dahil olan gençler için de geçerli olan, onların yaratıcılık kabiliyetlerini, merak duygularını ve hayal güçlerini destekleyen bir eğitim organizasyonuna ihtiyaçları vardır. Ancak bu sayede gençler araba motoru tamir eden değil çevre sorunlarıyla gündeme gelen bir dünya düzeninde yenilenebilir enerjiyle çalışan motorlar üretebilirler. Yine bu sayede yurt dışında moda olan tasarımları kopyalamak yerine kuaförlük ve marangozluk gibi alanlarda özgün tasarımlar geliştirebilirler. Ancak bu şekilde toplumda ekonomik, sosyal ve teknolojik kalkınma sağlanabilir.



EKLER

EK1: Saha Gözlem Raporu 1: Mesleki ve Teknik Eğitim Fuarı

Fuar, lokasyon olarak Kütahya il merkezinde bulunan ve araç trafiğine kapalı olan Sevgi Yolu Caddesi'nde gerçekleşmiştir. Fuarda meslek lisesi ve türevi eğitim kurumlarında eğitim gören gençlerin derslerde kullandıkları birtakım cihazlar ve ürettikleri eserler/ürünler sergilenmiştir. Aynı zamanda fuarda her okul kendi tanıtımını yapmıştır. Fuara ÇEM haricinde toplamda on iki meslek lisesi katılmıştır. Herkese açık olan bu fuara halk ilgi göstermiş ve sergilenen ürünleri satın almak istemişlerdir. Fuar Kütahya Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Belediye makamlarınca ziyaret edilmiştir. Resmi makamlar ÇEM bölümünde zaman geçirmiş ve sergilenen eserlere/ürünlere ilgi göstermişlerdir.

Fuarda ÇEM'de bulunan altı bölüme kayıtlı çırak gençlerin ortaya çıkardığı eserler ve ürünler sergilenmiştir. Bu altı bölüm, Elektrik-Elektronik Teknolojisi, Motor, Makine, Kaynak İşleme, Marangoz, Giyim ve Çini bölümleridir. Elektrik-Elektronik Teknolojisi bölümünde doğru akım ölçer cihazı, galoş makinesi, akü şarj cihazı ve ahşap yakma makinası sergilenmiştir. Ayrıca bu bölümde çırak gençler tarafında üretilen galoş makinesi zihinsel engelliler okuluna hediye edilmiştir. Motor bölümünde ise ‘‘araç kapı kilidi buz çözücü’’ cihazı sergilenmiştir. Yine bu cihaz da çırak gençler tarafında üretilmiştir. Cihaz, havanın sıfır veya eksi derecenin altında olduğu zamanlarda binek araçların kapı kilidinin soğuktan donmasını engelleyip araç kapı kilitlerinin kolaylıkla açılmasını sağlamaktadır. Kaynak İşleme bölümünde ise ferforje süs demir ürünleri sergilenmiştir. Makine bölümünde ise 3D yazıcı sayesinde ortaya çıkan gündelik hayatta kullanılan ev ve ofis eşyaları sergilenmektedir. Serginin bu bölümünde 3D yazıcıdan ortaya çıkan ürünlerin ham maddesi olan plastik türevi filemanttan yapılmış kalemlik, satranç taşları, stress çarkı ve 3D sinema için gözlük sergilenmiştir. Marangozluk bölümünde modern mobilya örneklerinin yanında ahşap el sanatlarından numuneler de sergilenmiştir. Giyim bölümünde ise çırak gençlerin ders geçmek için sınav mahiyetinde yaptıkları el işi ürünler sergilenmektedir. Bu ürünler daha çok çeyizlik, hediyelik ve nakış-oya işleridir. Son olarak çini bölümünde geleneksel el sanatları örneklerinden çırak gençler tarafından yapılan vazo, tabak, kâse ve hediyelik çini işleri sergilenmiştir.

Fuar alanında gözlem ve araştırma yaparken araştırmacı ÇEM yetkilileriyle görüşme imkânı bulmuştur. Elektrik-Elektronik bölümünden sorumlu olan yetkili çırak gençlerin kendi bölümüyle alakalı üretime meraklı olduklarını fakat bulundukları ilin koşullarından dolayı istedikleri her malzemeye ulaşamadıklarını dile getirmiştir. Buradan çırak gençlerin daha iyi eğitim alabilmesi için eğitim şartlarının iyileştirilmesi gerekliliği düşünülebilir.

Araştırmacının bu fuara katılmasının araştırmaya katkısı ise çırak gençlerin bir yandan eğitim görürken bir yanda da çalışırken üretebildiklerini fark etmesidir. Henüz genç yaşlarda olan çırak gençler okul terki gibi olumsuz bir durumu tecrübe etmelerine rağmen kısmi eğitim aldıkları eğitim merkezinde üretim yapmalarının kendilerini motive ettiği düşünülmektedir. Aldıkları eğitim dolayısıyla çırak gençlerin ortaya eser çıkartması veya üretim yapması çırak gençleri eğitim ve iş hayatına tutunduran önemli unsurlardandır.

EK2: Saha Gözlem Raporu 2: Dünün Çırakları Geleceğin Ustaları ile Buluşuyor Programı

ÇEM’de yöneticiler tarafından mezuniyet programı niteliğinde düzenlenen bu programa çırak gençlere örnek olması için alanında başarılı altı usta davet edilmiştir. Programa katılan ustaların meslekleri şöyledir; bayan kuaförü, erkek kuaförü, marangoz, oto-elektrik ustası, oto-motor ustası ve doğalgaz tesisat ustası. Programa katılan ustaların hepsi yine aynı ÇEM’den mezundur. ÇEM yetkililerinden bazıları programa katılan ustaların çıraklık yıllarındaki eğitimlerinde yine eğitmen olarak görev yaptıkları tespit edilmiştir. Programda ustalar, çırak gençlere iş hayatı tecrübelerini, duygu ve düşüncelerini aktarmışlardır. Aynı zamanda ustalar Kütahya’da kendi alanlarında bilinen ustalardır. Program soru cevap şeklinde ilerlemiştir. Programın açılış konuşmasında ÇEM Müdürü “iyi usta, iyi iş adamı” vurgusu yaparak, çırak gençlerin ileride usta oldukları zaman sadece iyi bir usta olmakla kalmayıp aynı zamanda iyi bir iş adamı olmaları gerektiğini belirtmiştir. Program sonunda ise ÇEM idaresi tarafından ustalara katılımlarından dolayı plaket vermiştir. Ayrıca idare ÇEM’in eğitim faaliyet yılı içerisinde belirli kriterlere göre başarılı olan öğrencilere çeşitli hediyeler vermiştir.

Düzenlenen bu programa çırak gençler ÇEM’deki öğretmenlerin ve idarecilerin ısrarı ile katılmışlardır. Öğretmenler çırak gençleri program süresince zaman zaman sessiz olmaları için uyarmışlardır. Programa katılım göstermek istemeyen çırak gençler öğretmenlerin teşviki ile ustalara sorular sormuşlardır. Çırak gençlerin bu tarz programlara ilgi göstermediklerinden dolayı ustaların verdiği ifadeleri desteklemek veya açıklamak için öğretmenler söz alarak devam ettirmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca ÇEM yönetimi çırak gençlere programa katılan ustaların ne kadar başarılı olduklarını göstermek için afişler hazırlamışlardır. Afişlerin içeriğinde programa katılan ustaların hakkında bilgiler bulunmaktadır. Afişte bir ustanın işyerinde çalışanlarıyla birlikte çektiği fotoğraf yer almaktadır. Fotoğrafın altında ise ustanın çalışan sayısı ve iş yerinin büyüklüğü metrekare olarak verilmiştir.

Çırak gençler adına önem arz eden bu programa katılan ustalar genel olarak iyimser ve yapıcı konuşmuşlardır. Ustaların motive edici söylemleri başarılı olmak ve çalışmanın önemi üzerinedir. Ayrıca ustalar, çırak gençlerin kaygılarından da bahsetmişlerdir. Ustalara göre çırak gençlerin kaygısı “usta bir şey öğretmiyor”, “iş

yerimi değiştirmem lazım”, “iki senedir çalışıyorum bir şey renemedim” gibi konular üzerinedir. Bu tarz kaygılara ustaların cevabı “mesleği severek yapmak” ve “zorlukların sevgi ile aşılacağı” şeklinde olmuştur.

Programda söz alan oto-motor ustası kendini geliştirmenin, yenilikleri takip etmenin hatta bunun için fuarlara ve seminer tarzı organizasyonlara katılmanın öneminden bahsetmiştir. Ayrıca bu araştırma için yapılan pilot çalışmada da araştırmaya katılan katılımcılar fuara katılmanın öneminden bahsetmişlerdir. Yine usta yaşadıkları ilin küçük olduğunu böylece reklamın önemli olduğunu vurgulamıştır. Konuşması sırasında rekabetten bahseden usta eleştirilere açık olmak ve rekabet için kimsenin yapamadığını yapmak gerektiğini söylemiştir. Ustanın iş hayatında vurguladığı noktalardan bir diğer husus da drstliktir. Usta, iş hayatı hakkında konuşurken “dürüst olursan müşteri ayağına gelir” ifadesini kullanmıştır. Bu ustanın konuşması sırasında bir EM yetkilisi çırak gençlere ustanın yoğun bir iş hayatı olduğunu ve randevu ile çalıştığını belirtmiştir. Ayrıca EM yetkililerinden bir diğeri ustaya EM hakkında görüşlerini sormuştur. Bu soruya usta kendi zamanında aldığı eğitimi şimdiki eğitim kalitesiyle karşılaştırarak cevap vermiştir. Usta, ırakken ustaların bir malzeme verip kendilerine iş yaptırmadıklarını şimdiki çırakların malzeme üzerinden iş yaptıklarını hatta yaptırılan işin EM’de teorik olarak gösterildiğini söylemiştir. Buradan EM’in eğitim kalitesinin geçmişe göre daha iyi olduğunu çıkartabiliriz.

Programda söz alan bir diğer usta da doğalgaz tesisat ustasıdır. Usta, ırakken çok zorluk çektiğinden ve kendi zamanında çıraklar arasında rekabet olduğundan bahsetmiştir. Kendisi okumadığı için çalışarak bir yerlere geldiğini bunun için de pişman olmadığını belirtmiştir. Ustaya göre başarının anahtarı sabır ve zamanı boş geirmemektir. Ona göre sabır müşteriye, yapılan işe ve patrona karşı gösterilmektedir. Yine o, yirmi dokuz yıllık sanayi hayatını hiçbir zaman boş geçirmemiş ve kendini sürekli geliştirmeye adanmıştır. Ayrıca bu usta Antalya’daki dört günlük kendi alanıyla alakalı olan seminere sırf bu programa katılmak için gitmediğini söylemiştir. Usta kendi alanıyla alakalı seminerleri düzenli olarak takip ettiğini bunu da teknolojinin sürekli yenilendiği için gerekli olduğunu vurgulamıştır. Kendi iş alanının güncel durumundan bahseden usta kendi alanında sürekli eleman açığı olduğunu ve bundan dolayı çırak gençlerin eğer çalışırlarsa avantajlı olacaklarını söylemiştir. Son olarak ustanın kendisi EM’de eğitim aldığı zamanlarda tek hayalinin usta olup iş yeri açmak olduğunu bir başkasının yanında

işçi olarak sürekli kalmak istemediğini söylemiştir. Buradan, çırak gençlerin hayalleri arasında yaygınlıkla görülen “usta olup iş yeri açma” isteğini bu usta gerçekleştirmiştir. Ustanın şu an ki durumu çırak gençlerin kurdukları bu tarz hayallerin imkânsız olmadıklarının göstermiştir. Eğer çırak gençler bu ustaya göre sabır olup zamanlarını boş geçirmezlerse istedikleri şey hayal olmaktan çıkıp gerçeğe dönüşebilecektir.

Oto-elektrik ustasının konuşması sırasında ön plana çıkan başlıklar ise müşteriye saygı gösterilmesi ve işi büyütme yönelik atılımların sürekli düşünülmesi olmuştur. Oto-motor ustasının yaşadıkları ilin sınırlılıklarına vurgusuna katılan bu usta diğer şehirlerdeki ustalarla irtibat halinde olduklarını bunu da teknolojiyi takip etmek için yaptıklarını söylemiştir. Öğrenmenin yaşı olmadığını söyleyen usta, çırak gençlerin kendilerine göre şanslı olduğunu düşünmektedir. Bunun nedenini ise günümüzde çırak gençlerin ustalarla daha çok zaman geçirmesiyle açıklamaktadır. Oto-elektrik ustasını diğer ustalardan ayıran özellik ise baba mesleğini devralmasıdır. Oto-elektrik ustası diğer ustalara nazaran metrekare olarak en büyük dükkâna ve en fazla işçiye sahiptir. Bu ustaya göre teknolojiyi takip etmek, sürekli daha büyük işler yapma düşüncesine sahip olmak ve saygılı olmak gibi unsurlar başarının anahtarıdır.

Bayan kuaförü olan ustanın verdiği ifadelerden ön plana çıkan söylemler ise şimdiki çırakların onları yönlendiren ve yol gösterenler olduğu için şanslı oldukları düşüncesidir. Fakat usta, çırak gençlerin avantajlı olmalarına rağmen onları yetersiz bulmakta hatta günümüzde çırak yetişmediğinden yakınmaktadır. Usta ayrıca çırak gençlerin istikrarlı olmaları gerektiğinden ve her ustanın kendine ait iş yapma yöntemi olduğundan bahsetmiştir. Bu ustaya göre başarının anahtarı ise ustaya sadakat göstermek, sabırlı olmak ve işini severek yapmaktır.

Marangoz olan bir diğer usta ise bu araştırmanın mülakat soruları arasında 18. soru olan “İleride kendini nasıl bir yerde görüyorsun?” sorusuna benzer bir soruyu çırak gençlere sormuştur. Çırak gençler bu soruya ilgisiz kaldıkları için ÇEM yetkililerin yönlendirmesiyle bu araştırmada ilk mülakat yapılan çırak genç olan “K0” cevap vermiştir. K0, ileride yine sanayide olacağını, kendini sürekli teknolojiyi takip ederek yenilemek istediğini ve önemli araç markalarının ustası olmak istediğini söylemiştir. Bunun üzerine bir başka çırak ustaya “ Usta olmak ve iş yeri açmakta ki amacınız neydi?” sorusunu yöneltmiştir. Usta: “hayallerimi gerçekleştirmek” diye cevap

vermiştir. Bir kez daha marangoz usta ağzından çırac gençlerin genel hayali olan ‘‘usta olup iş yeri açmak’’ olgusunun hayalden çıkıp gerçeğe dönüştüğünü görebiliyoruz. Daha çok iş hayatı hakkında konuşan bu usta kendi yetiştirdiği çıraclarının iş yeri açtıklarından bahsetmiştir. Yine kendi iş sahasında yoğunluk olduğunu ve bundan dolayı çırac gençlerin şanslı olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca usta-çırac kültürüne de değinen usta, iş değiştirmek isteyen bir çıracın eski çalıştığı yerdeki usta ile görüşülüp referans alındıktan sonra yeni iş yerine başladığını, artık bu tarz uygulamaların kendi iş alanında kalmadığını ve bunun da usta-çırac ilişkisine zarar verdiğini belirtmiştir.

Programda ustaların konuşmaları arasında söz alan bir öğretmen çıracların bazı tutum ve davranışlarından şikâyet etmiştir. Bunlar da çırac gençlerin hemen hemen hepsinin sigara içtikleri ve küfürlü konuştuklarıdır. Söz alan öğretmen çırac gençlerin bu kötü tutum ve davranışlarını çalıştıkları kişilere ve iş yeri ortamına bağlamaktadır. Bunun üzerine öğretmene cevap olarak oto-motor ustası kendileri çıracken ustalarının yanında saygıdan dolayı sigara içemediklerinden bahsetmiş ve bu durumu şimdiki gençlere has bir davranış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca öğretmen, ustalardan çırac gençlerin bu kötü tutum ve davranışları kazanmamaları için hassasiyet göstermeleri konusunda ricada bulunmuştur.

Program sonunda kapanış konuşması yapan ÇEM Müdürü, çırac gençlere hayallerinin somut olduğunu göstermek için böyle bir program hazırladıklarını söylemiştir. Müdür bey bu program için katılması gereken bir seminerden izin alarak geldiğini çırac gençlerin vizyon sahibi olmaları için bu tarz programlara ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Ustaların verdiği ifadelerden örnekler veren müdür bey, iş adamı olmak ile usta olmanın aynı şey olmadığını altını çizmiştir. Kapanış konuşmasında sonra müdür bey programa katılan ustalara plaket takdim etmiştir. Ayrıca dönem içinde düzenlenen kitap okuma yarışmasında dereceye giren çırac gençlere ve davranışlarından dolayı örnek seçilen çırac gençlere hediyeler verilmiştir.

Genel olarak ustalar, çırac gençler ve yaptıkları iş sahaları hakkında olumlu konuşmuşlardır. Üstelik programda söz alan ustalardan biri ÇEM ile Meslek Liselerini karşılaştırmış ÇEM’den gelen çıracların meslek liselerinden gelen öğrencilere nazaran daha iyi olduklarını söylemiştir. Ancak ustaların çırac gençlerden şikayetleri de vardır. Bu şikayetler daha çok çırac gençlerin sabırsız olduklarından ve sürekli iş yeri

değiştirdikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu ifadeleri kullanan ustadan sonra söz alan bir öğretmen üç ayda beş tane iş yeri değiştiren çırak olduğunu söylemiştir. Bu konuşmaların akabinde söz alan bir usta “Çırak ustayı sollamazsa meslek ölür, hatalı sollarsa çırak ölür.” ifadesini kullanmıştır. Konuşmasına devam eden bu usta kendileri çırakken sanayi hayatı gümüş devrinde olduğunu şimdilerde ise sanayinin altın devrini yaşadığını söylemiştir. Ayrıca ustalar, artık günümüz gençlerinin usta-çırak ilişkisi üzerinden meslek sahibi olmak istememelerinden dolayı bu yöntemi tercih eden gençlerin avantajlı olduğu konusunda hem fikirdir. Ustaların verdiği bu ifadelerden çırak gençlerin meslek hayatlarında önlerinin açık olduğu söylenebilir.

Konuşmaya katılan ustalarının kendi alanlarında başarılı olmalarının yanı sıra iş adamı oldukları da verilen ifadelerden anlaşılmaktadır. Ustaların verdiği ifadelere göre çırak gençlerin en önemli hayallerinden olan “usta olup iş yeri açmak” olgusunun görünürde ulaşılamayacak ve imkânsız bir hayal olmadığı açıktır. Ustaların programda verdiği ifadelere göre bu hayali gerçekleştirmenin belirli başlı kaideleri vardır. Genel olarak başarının anahtarı şeklinde ifade edilen bu unsurlar: işini severek yapmak, sabırlı ve saygılı olmak, teknolojiyi takip etmektir.

Son olarak soru cevap şeklinde ilerleyen bu programda, bu araştırma için hazırlanan mülakat sorularına benzer soruların ustalar tarafından çırak gençlere sorulması da mülakat sorularının geçerliliğini gösterir niteliktedir.

EK3:Çıracak Gençler için Hazırlanan Yapılandırılmış Açık Uçlu Mülakat Soruları Formu

TEMALAR	KATEGORİLER	YARI YAPILANDIRILMIŞ MÜLAKAT SORULARI
1.EĞİTİM	1.1.Okuldan Kopma Süreçleri	1-Okulu bırakma nedeninden biraz bahsedebilir misin?
	1.2.Okul Terki ve Nedenleri	2- Okulu bırakmada etkisi olan kişiler var mı?
	1.3.Çıracak Gençlerin Okul Terkine Bakış Açıkları	3- Senin yaşında olan ve okulu bırakmayı düşünen birisine ne gibi şeyler söyledin? 4- Şu an için lise diplomanın olmaması seni etkiliyor mu?
	1.4.Çıracak Gençlerin Eğitime Yönelik Düşünceleri	5- Çıracılık eğitimini lise eğitimiyle karşılaştırdığınızda, neler düşünüyorsunuz? 6- Okulu bırakmak hayatını nasıl etkiledi?
2.ÇALIŞMA HAYATI	2.1. İşe Başlama Süreçleri	7- Çalışma hayatına nasıl girdin, biraz anlatır mısın?
	2.2. Çalışma Hayatının Zorlukları	8- Yaptığın işin zorlukları nelerdir?
	2.3.Çıracak Gençlerin İş Hayatı Hakkındaki Düşünceleri	9- Bu işi başka gençlere tavsiye eder misin? 10- Akranların eğitime devam ederken çalışıyor olman senin için ne ifade ediyor?
	2.4.Çıracak Gençlerin Çalışan Kimliği	11- İş hayatı hakkında neler düşünüyorsun? 12- Bize tipik bir gününden bahseder misin?
3.GELECEKTEN BEKLENTİLERİ	3.1. Eğitime Yönelik Beklentiler	13- Gelecekte beklentilerin nelerdir? 14- Eline büyük miktarda para geçse en çok ne yapmak isterdin?
	3.2. Çalışma Hayatına Yönelik Beklentiler	15- Ne tür hayaller kurarsın? 16- Hayalinin gerçekleşmesi için en çok neye ihtiyacın var?
	3.3.3. Sosyal ve Ekonomik Beklentileri	17- Hayalinin gerçekleşme olasılığını nasıl görüyorsun? 18- İleride kendini nasıl bir yerde görüyorsun?
	3.3.4. Sınırlandırılmış-Kısıtlı Beklentiler	19- Şans oyunları oynuyor musun?
4.SOSYALLEŞME PRATİKLERİ	4.1. Serbest Zaman Etkinlikleri	20- İş dışında kalan boş zamanlarında en çok nerede ve nasıl vakit geçiriyorsun? 21- Senin için en eğlenceli şey nedir?
	4.2. Sosyal İlişkiler	22- Arkadaşlarınla aradaki iletişimin nasıldır, bu konu hakkında bir şeyler söyler misin?
	4.3. Sosyal Medya	23- Sosyal Medya hakkında ne düşünüyorsun ve ne kadar zaman ayırıyorsun?
	4.4. Harcamalar Ve Tüketim Alışkanlıkları	24- En çok neye harcama yapıyorsun? 25- Nasıl bir giyim tarzını seviyorsun?
	4.5. Bağlılık	26- Arkadaşların arasında daha önce hiç sigara, alkol veya uyuşturucu deneyen var mı? (Sen herhangi bir şey kullanıyor musun?)

Demografik ve Sosyo-Ekonomik Bilgiler

1. Yaş
2. Cinsiyet
3. Eğitim durumu
4. Meslek
5. Aylık ortalama geliri
6. Baba mesleği
7. Anne mesleği
8. Ailenin ortalama aylık geliri
9. Babanın eğitim durumu
10. Annenin eğitim durumu

EK 4: ÇEM Yetkilisi 1 için Hazırlanan Yapılandırılmış Açık Uçlu Mülakat Soruları Formu

1. Öncelikle bize kısaca Çıraklık Eğitim Merkezi'nden bahseder misiniz?
2. Mülakata katılacak olan gençlerde okulu bırakma nedeni olarak liseye adaptasyon sorunu olduğu düşünülmektedir, ÇEM'de böyle bir sorun var mı, nasıl değerlendirirsiniz?
3. Sizin gözlemlediğiniz kadarıyla buradaki gençlerin arkadaşlarıyla olan iletişim biçimleri nasıl?
4. Çevrenizdeki gençlere hiç ÇEM'i tavsiye ettiniz mi?
5. Okulu bırakmak isteyen bir gence tavsiyeleriniz ne olurdu?
6. Gençlerin iş hayatına giriş ve adaptasyon süreçleri hakkında bilgi verir misiniz?
7. Buradan mezun olan öğrencilerin iş hayatına tutunma durumu nedir?
8. ÇEM'e kayıtlı bir öğrencinin iş hayatında haksızlığa uğrama durumunda ne gibi tavır alırsınız?
9. Sizce gençlerin hayal gücünü ve gelecekte beklenenlerini arttırmak için neler yapılabilir?
10. Gençlerin çalışma hayatlarının yoğun olmasından dolayı spor ve hobi aktivitelerini yapmayacağı ihtimaline karşı ne gibi bir çözüm önerisi önerebilirsiniz?
11. ÇEM vasıtasıyla bir işe yerleştirilen genç için iş yerinden madde kullanıyor diye bir şikayet alırsanız okul idaresi olarak ne yaparsınız?

EK 5: ÇEM Yetkilisi 2 için Hazırlanan Yapılandırılmış Açık Uçlu Mülakat Soruları Formu

1. Gözlemlediğiniz kadarıyla gençlerin arkadaşlarıyla olan iletişim biçimleri nasıl?
2. Çıraklık eğitimiyle lise eğitiminin karşılaştırılmasını yapsak neler söylediniz?
3. Çıraklık Eğitim Merkezi'ni hiçbir gence tavsiye ettiniz mi?
4. Okulu bırakmak isteyen bir gence tavsiyeleriniz ne olurdu?
5. Gençlerin iş hayatına giriş ve adaptasyon süreçleri hakkında neler söylersiniz?
6. Buradan mezun olan öğrencilerin durumu nedir?
7. Buradaki gençlerin lise talebelerine göre tutum ve davranışları arasındaki farklar nelerdir?
8. Çırak gençlerin madde bağımlılıkları hakkında neler söylersiniz?
9. Çalışan/çırak gençlerde okumak ile çalışmak arasında bir ikilem olduğunu düşünüyor musunuz?

EK 6: Ustalar için Hazırlanan Yapılandırılmış Açık Uçlu Mülakat Soruları Formu

1. Kaç senedir bu işi yapıyorsunuz?
2. Bir çıraktan beklentileriniz nelerdir?
3. Çırakların mesai saatlerinde tutum ve davranışları nelerdir?
4. Çıraklar için çalışma saatlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
5. Yanınıza alacağınız çırakta aradığınız özellikler nelerdir?
6. Gençler size hiç gelecek beklentilerinden veya hayallerinden bahsetti mi, sizin bu konuda bir gözleminiz oldu mu?
7. Çıraklarınızdan madde kullanan var mı, gençlerin madde bağımlılığı hakkında bir bilginiz var mı?

KAYNAKÇA

- Akyüz, M. (2015). *Tüketici davranışlarını etkileyen faktörler; gösteriş amaçlı tüketim eğilimi ve sembolik tüketim eğiliminin genç tüketiciler açısından değerlendirilmesi (SDÜ Örneği)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD. Isparta.
- Alkan, C., Doğan, H. ve Sezgin, İ. (1996). *Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Altunkaya, H. (2013). Açık Öğretim Ortaokulu Altıncı Sınıf Türkçe Ders Notunun Metin Türleri Ve Öğrenme Alanları Açısından İncelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(3): 1-11.
- Ant, N. (2018). *Üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddeleri kullanım yaygınlığı ve bağımlılık yapıcı maddelere yönelik tutumlarının incelenmesi*. (Tezli Yüksek Lisans). Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı Psikoloji Mersin.
- Armağan, İ. (2004). *21. Yüzyıl Eşiğinde Türkiye Gençliği*. İstanbul: Kırkısraklılar Vakfı Usadem Yayınları.
- Artar, M. (2003). Depremi Yaşayan Ergenlerin Gelecek Beklentilerinin İçeriği. *Kriz Dergisi*, 11(3): 21-27.
- Aslan, A. K. (2001). Eğitimin Toplumsal Temelleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5: 16-30.
- Atak, H. (2011). Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1): 163-213.
- Aydın, E. (2012). *Üniversite öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirmeleri ile sosyal uyum ve iletişim becerileri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Aytaç, M. vd. (2001). Akademisyenlerin Çalışma Yaşamı ve Kariyer Sorunları. *Uludağ Üniversitesi Araştırma Fonu İşletme Müdürlüğü, Proje*, (99/29).

- Baran, A. G. (2013). Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 6-25.
- Baran, A., Olgun, C. Ve Erbuğ, E. (2013). Avrupa Ülkelerinde Ve Türkiye’de Genç İşsizliğinin İstatistiksel Göstergelerle Analizi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 62 – 83.
- Barclay, J.R. ve Doll, B. (2001). Early Prospective Studies of the High School Dropout. *School Psychology Quarterly*, 16(4): 357-369.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). *Türkiye’de Ergen Profili 2008*. Ankara.
- Baudrillard, J. (1997). *Tüketim Toplumu*. (Çev: Keskin F., Deliceçaylı H.) İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Bayhan, G., & Dalgıç, G. (2012). Liseyi Terk Eden Öğrencilerin Tecrübelerine Göre Okul Terki. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3).
- Bayhan, V. (1995). *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.
- Bayhan, V. (2014). Milenyum Veya (Y) Kuşağı Gençliğinin Sosyolojik Bağlamı. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 2(3): 8-25.
- Bayhan, V. (2015). Türkiye’de Gençlik Sosyolojisi Çalışmaları. *Sosyoloji Konferansları*, 52 (2): 335-390.
- Beşirli, H. (2007). Gençlerin Alkol Tüketim Davranışları ve Bu Davranışlarını Etkileyen Faktörlerin Sosyolojik Analizi. *Sosyoloji Konferansları*, (35): 85-118.
- Bourdieu, Pierre. (1996). *Toplumbilim Sorunları*. (Çev: I. Ergüden), İstanbul, Kesit Yayınları (orijinal baskı tarihi 1992)
- Bowditch, C. (1993). Getting rid of troublemakers: High school disciplinary procedures and the production of dropouts. *Social Problems*, 40(4): 493–509.
- Boyacı, A., & Öz, Y. (2018). Ortaöğretimde Okul Terki ve Sosyal Sermaye: Nitel bir araştırma. *Journal of Economy Culture and Society*, (58).

- Burcu E., Taş L., Sırma Ç. (2014). İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına (İBBS Düzey 1) Bağlı Olarak Türkiye'de Gençlerin Sosyo-Demografik Profili. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 2(3): 56 – 77.
- Burcu, E. (1997). *Çırak ve kalfa gençlik alt kültür grubu hakkında sosyolojik bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Burcu, E. (1998). Gençlik Teorilerinin Sınıflandırılmasına İlişkin Bir Çalışma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 105-136.
- Büküşoğlu, N., & Bayturan, A. F. (2005). Serbest Zaman Etkinliklerinin Gençlerin Psiko-Sosyal Durumlarına İlişkin Algısı Üzerindeki Rolü. *Ege Tıp Dergisi*, 44(3): 173-177
- Catalina E. KOPETZ vd. (2012). The Dynamics of Consumer Behavior: A Goal Systemic Perspective. *Journal of Consumer Psychology*, (22): 208–223.
- Cheung, C. M. K., & Lee, M. K. O. (2010). A Theoretical Model of Intention Social Action in Online Social Networks. *Decision Support Systems*, 49(1): 24-30.
- Creswell, J.W. (2002). *Educational Research-Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. U.S.A, Merrill Prentice Hall.
- Creswell, John W. (2016). *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, (Selçuk Beşir Demir, Çev. Ed.), Ankara, Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Çelik, K., & Beşpınar, F. U. (2011). Farklı Nedenlerle Çalışma ve Çalışmanın Genç Üzerine Etkileri. *Sosyal Ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3(1): 59-69.
- Dam, H. (2008). Öğrencinin Okul Başarısında Aile Faktörü. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14): 75-99.
- Dekkers, H., & Claassen, A. (2001). Dropouts: Disadvantaged by Definition? A Study of the Perspective of Very Early School Leavers. *Studies in Educational Evaluation*, 27(4): 341-354.
- Demirel, Ö. ve Kaya Z. (2003). Eğitimle İlgili Temel Kavramlar. *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Doğan, İ. (1994). *Bir Altkültür Olarak Ankara Yüksel Caddesi Gençliği:(alan araştırması)*. Ankara, Kültür Bakanlığı ili kütüphane Basımevi.
- Eğitim Ansiklopedisi*, (1996). Ankara: Ansiklopedi Yayınevi.
- Emiroğlu, B. (2017). Değerler Eğitiminin Gençlerin Sağlıklı Sosyalleşmelerine Etkisi. *International Journal of Eurasian Education And Culture*, 2(3): 115-126.
- Esnaflık ve Sanatkarlar Meslek Kuruluşları Kanunu, *T.C. Resmi Gazete*, 5362, 20 Haziran 2005.
- EURYDICE, 2001. Türk Eğitim Sisteminin Örgütlenmesi 2009/2010, Ankara
- Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2012). *Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi*. Ankara.
- Gökalep, N. (2017). Bağımlılığa Felsefî Bir Bakış. *Bağımlılık Dergisi – Journal of Dependence*, 18(2): 59-64.
- Gönenç, M., Ayhan, N., Bakır, A. (2002). Kız Çocuklarının Eğitiminin Engellenmesi ve Ev İşlerinde Çalıştırılması. *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri, 29–31 Mayıs 2001*, DİE Yayın No. 2534. s.257-276. Ankara: DİE Matbaası.
- Güçlü, M. (2013). Gençlik Döneminde Boş Zaman Faaliyetlerinin Yeri ve Önemi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 159-169.
- Güleri, M. (1998). Üniversiteli ve İşçi Gençliğin Gelecek Beklentileri ve Kötümserlik-İyimserlik Düzeyleri. *Kriz dergisi*, 6(1): 55-65.
- Gültekin, M. (2006). Eğitimde Güncel Bir Kavram: Gelecek. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 12(1): 61-83.
- İnanır, S. (2005). Bildiğimiz Gençliğin Sonu. *Birikim Dergisi*, 196. <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4816/bildigimiz-gencligin-sonu#.XI903fxS-Aw> [18.01.2019]
- İş Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, 4857, 10 Haziran 2003.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2013). *Günümüzde İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. (14. Basım) İstanbul. Evrim Yayınevi.
- Kentel, F. (1995). *Türkiye’de 1990’ların Gençliği*. İstanbul: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı-SAM, Yeni Yüzyıl Kitaplığı.

- Kıray, B. M. (2005). *Tüketim Normları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Kocaman Karaoğlu, A., & Atasoy, B. (2018). Sosyal Medya Kullanımı ile Serbest Zaman Tatmini Arasındaki İlişki. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 14(2): 823-839.
- Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lüküslü, D. (2005). Constructors and Constructed: Youth as a Political Actor in Modernising Turkey, *Revisiting Youth Political Participation. Challenges for Research and Democratic Practice in Europe*. J. Forbrig (drl.). Strasbourg: Council of Europe Publishers.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Akınay O., Kömürcü D. Çev.) (1. bs.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mazman, İ. & Şenol, D. (2013). Gençlerin Kimlik Algılarına İlişkin Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 84-97.
- Mesleki Eğitimi Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 3308, 14 Ocak 2008.
- METARGEM. (1997). *İş Gücünde Aranan Çekirdek Beceriler*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2013). *Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı, Okul Terk Sebepleri ve Örgün Eğitim Dışında Kalan Çocuklara Politika Önerileri Raporu*. Ankara
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2014). *Türkiye Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi Ve Eylem Planı*. Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2016). *2017 Yılı Performans Programı*. Ankara.
- Miser, R. (2000). *Topluluk Katılımı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (Cilt I-II). (Sedef Özge, Çev.), Ankara: Yayınodası Yayınları.
- Nişancı, M. (2002). Gelir Grupları İtibariyle Harcama Kalıpları. *İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi, İdari Bilimler Fakültesi Yayınları*, 17(1): 127-139.

- Odabaşı, Y. (2013). *Tüketim Kültürü*. (4. Basım). İstanbul. Sistem Yayıncılık.
- Olgun, Büşra, (2015), Sosyal Medyanın Tüketici Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 5(12): 484-507.
- Oral, I., ve McGivney, E. J. (2014). *Türkiye Eğitim Sisteminde Eşitlik Ve Akademik Başarı, Araştırma Raporu Ve Analiz*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Oxford Dictionaries, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/work> [14.01.2019]
- Ögel K. (2011). *Türkiye’de Madde Bağımlılığı*. İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K. (2001). *İnsan, Yaşam ve Bağımlılık Tartışmalar ve Gerekçeler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özcebe, H. (2002). Birinci Basamakta Adolesan Sorunlarına Yaklaşım. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 11(10): 374-377.
- Özer, A., Gençtanırım, D., & Ergene, T. (2011). Türk lise öğrencilerinde okul terkinin yordanması: Aracı ve etkileşim değişkenleri ile bir model testi. *Education in science: the bulletin of the Association for Science Education*, 36(161): 1-21.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma Ve Değerlendirme Yöntemleri* (Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, Çev. Ed.), Ankara: Pegem Akademi.
- Pehlivan, A. (2015). *Açık ve örgün eğitim sosyal bilgiler ders kitapları ve öğretim programında somut olmayan kültürel miras öğelerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversite, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Sağlık Bakanlığı. (1998). *Dünya Sağlık Örgütü: Dünya Sağlık Raporu: 21.Yy. 'Da Yaşam Herkes İçin Bir Vizyon*. Ankara.
- Sarıtaş, E. ve Barutçu, S. (2016). Tüketici Davranışlarının Analizinde Kuşaklar: Sosyal Medya Kullanımı Üzerinde Bir Araştırma. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 3(2): 1-15.
- Sezgin, F. vd. (2016). Liselerde Akademik Başarısızlık: Nedenleri Ve Önlenmesine İlişkin Öğretmen Ve Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1).

- Şimşek, H. (2011). Lise Öğrencilerinde Okulu Bırakma Eğilimi ve Nedenleri. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(2): 27-47.
- Şimşek, H. (2012). Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Lise Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri ve Gelecek Beklentilerini Etkileyen Faktörler. *Kurumsal Eğitim Dergisi*, 5(1): 90-109.
- Tamer, M. ve Aydın, C., (1996). Ergenlikte Madde Kullanımı. *Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları*, 1(2): 305-321.
- Tansel, B. (2017). Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapıcı Maddelere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2): 1453-1472.
- Taylı, A. (2001). Eğitim Sisteminde Önemli Bir Sorun: Okulu Bırakma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 3(30): 89-101.
- Taylı, A. (2008). Okulu Bırakmanın Önlenmesi ve Önlemeye Yönelik Uygulamalar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 8(1): 91-104.
- Tezcan, M. (1997). *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, M. (1997). *Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Topaktaş, B. (2015). *Adölesanlarda algılanan sosyal desteğin gelecek beklentisi ve ruhsal belirti düzeyleri ile ilişkisi* (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Samsun.
- Tozlu N. (1997). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu*, <http://sozluk.gov.tr/> [13.01.2019]
- Türk, E. (2002). *Türk Eğitim Sistemi ve Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. 1982, Md. 58.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2014). *İstatistiklerle Gençlik 2013*, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2018). *İstatistiklerle Gençlik 2017*, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). *İstatistiklerle Gençlik 2014*. Ankara.

- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, 5174, 1 Haziran 2004.
- Uluçay, T.; Özpolat, A. R.; İşgör, İ. Y. ve Taşkesen, O. (2014). Lise Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri Üzerine Bir Araştırma. *Education Sciences*, 9(2): 234-247.
- UNESCO, What do we mean by “youth ? <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/youth/youth-definition/> [06.01.2019]
- UNICEF. (2004). *Dünya Çocuklarının Durumu*. Ankara: UNICEF Türkiye.
- Uysal A. (2006). Okulu Bırakma Olgusunun Sosyolojik Analizi Okulu Bırakma Sorunu: Kütahya Örneği. *TÜBİTAK, Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Grubu (Proje No: 105K149)*. Kütahya.
- Uysal, A. (2008). Okulu Bırakma Sorunu Üzerine Tartışmalar: Çevresel Faktörler. *Milli Eğitim Dergisi*, 178: 139-150.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. Milli Eğitim Yayınları.
- Üsküplü, Z. D. Y. (2019). *Eğitim sosyolojisi açısından 21. yüzyıl becerileri Türkiye’de çocuk üniversiteleri modeli* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yaman, Ö. M. (2012). *Gençlerin toplumsal davranış ve yönelimleri: İstanbul’da “apaçi” altkültür grupları üzerine nitel bir çalışma* (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yaman, Ö. M. (2013). Türkiye’de Gençlik Sosyolojisi Çalışmalarına Dair Bibliyografik Bir Değerlendirme. *Alternatif Politika*, 5(2): 114-138.
- Yanıklar, C. (2006) *Tüketim Sosyolojisi*. İstanbul: Birey Yayınları.
- Yavuz, A. (1999). Esnek Çalışmanın Endüstri İlişkilerine Etkisi. *Kamuoyunda Esneklik*. İstanbul: MESS Yayınları.
- Yavuzer, H., Demir, İ., Meşeci, F., & Sertelin, Ç. (2005). Günümüz Gençliğinin Gelecek Beklentileri. *HAYEF: Journal of Education*, 2(2): 93-103.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Seçkin yayıncılık.

- Yıldız, H. (2010). Çalışma Üzerine Sosyolojik Perspektif. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (58): 129-161.
- Yıldız, M. (2017). İletişim Sürecinde Sosyal Medya ve Sosyal Sermaye. *The Journal of Social Science*, 1(2): 71-82.
- Yıldız, T. T., vd. (2013). Gençlik Araştırmaları Üzerine Bir Karar Destek Sistemi Önerisi: Gençlik Veri Tabanı. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 210-223.
- Yörükoğlu, A. (1985) *Gençlik Çağı*. 5. Baskı. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2008). *Çocuk Ruhsal Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zygmunt Bauman. (2006). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. (Çev: Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

DİZİN

- A-**
Altkültür, 2, 171
- B-**
Bağımlılık, ix, x, 32, 52, 56, 57, 81, 133, 134, 164, 171, 173, 174
- Ç-**
Çalışma Hayatı, ix, x, 32, 80, 107, 111, 119, 129, 163
Çevresel Faktörler, ix, 85, 175
Çırak Gençler, ix, 64, 80, 92, 93, 111, 113, 127, 132, 141, 163
Çıraklaşma, v, 148
Çocukluk Hayali Meslekler, ix, 90
- E-**
Eğitim, v, vi, vii, xii, xiii, 3, 4, 13, 17, 25, 27, 29, 30, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 64, 65, 70, 76, 77, 80, 81, 87, 93, 94, 95, 97, 134, 138, 140, 142, 147, 149, 156, 164, 165, 166, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 175
Eğitim Sosyolojisi, 174
Ergenlik, 9, 11, 112, 143
- F-**
Formel, 28
- G-**
Gelecek Beklentileri, x, 32, 80, 117, 122, 168, 171, 174, 175, 176
Gençlik Sosyolojisi, 15, 19, 169, 174, 175
- İ-**
İnformel, 25
- K-**
Kuşak, 26
- M-**
Mesleki Eğitim, viii, xiii, 2, 28, 29, 32, 36, 37, 41, 172
Modern, 12, 16, 18, 34, 39, 45
- O-**
Okul Terki, v, viii, ix, 37, 80, 83, 92, 163, 169
Okuldan Kopma Süreci, viii, 42
- Ö-**
Örgün Eğitim, v, viii, 32, 34, 172
- S-**
Serbest Zaman Etkinlikleri, ix, x, 32, 52, 81, 125, 164, 170
Sosyal Medya, ix, x, 32, 52, 53, 54, 130, 131, 164, 172, 173, 174, 176
Sosyalleşme, 32, 50, 51, 56, 81, 126
Sosyalleşme Pratikleri, 32
- T-**
Tüketim Alışkanlıkları, ix, x, 32, 52, 55, 81, 132, 164
- Y-**
Yaygın Eğitim, viii, 32, 36

